

**T.C.
FATİH SULTAN MEHMET VAKIF ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
TARİH ANABİLİM DALI**

YÜKSEK LİSANS TEZİ

**VAKFİYELERİ IŞIĞINDA
MİLASLI ABDÜLAZİZ AĞA AİLESİ**

SAİD NOHUT

120121002

**TEZ DANIŞMANI
Prof. Dr. Abdülkadir ÖZCAN**

İSTANBUL 2014

T.C.
FATİH SULTAN MEHMET VAKIF ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
TARİH ANABİLİM DALI

YÜKSEK LİSANS TEZİ

VAKFİYELERİ IŞIĞINDA
MİLASLI ABDÜLAZİZ AĞA AİLESİ

SAİD NOHUT

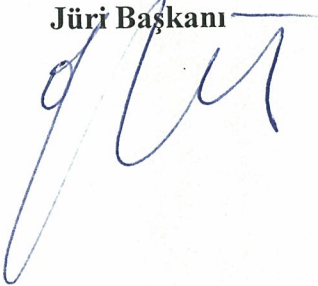
120121002

Enstitü Anabilim Dalı : Tarih

Bu tez 17/06/ 2014 tarihinde aşağıdaki jüri tarafından Oybirliği /~~Oyçokluğu~~ ile kabul edilmiştir.

Prof. Dr. Abdülkadir ÖZCAN Prof. Dr. Fahameddin BAŞAR Doç. Dr. Zekai METE

Jüri Başkanı

Jüri Üyesi

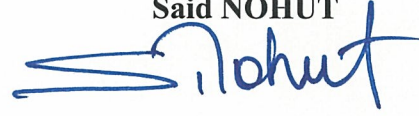
Jüri Üyesi

BEYAN

Bu tezin yazılmasında bilimsel ahlâk kurallarına uyulduğunu, başkalarının eserlerinden yararlanılması durumunda bilimsel normlara uygun olarak atıfta bulunulduğunu, kullanılan verilerde herhangi bir tahrifat yapılmadığını, tezin herhangi bir kısmının bu üniversite veya başka bir üniversitedeki başka bir tez çalışması olarak sunulmadığını beyan ederim.

Said NOHUT

T.C
YÜKSEKÖĞRETİM KURULU
ULUSAL TEZ MERKEZİ

TEZ VERİ GİRİŞİ VE YAYIMLAMA İZİN FORMU

Referans No	10043062
Yazar Adı / Soyadı	SAİD NOHUT
Uyruğu / T.C.Kimlik No	TÜRKİYE / 47539057976
Telefon	5059514959
E-Posta	saidnohut@gmail.com
Tezin Dili	Türkçe
Tezin Özgün Adı	Vakfiyeleri Işığında Milaslı Abdülaziz Ağa Ailesi
Tezin Tercümesi	IN THE LIGHTS OF VAQFIYYES FAMILY OF ABDULAZIZ AGA FROM MILAS
Konu	Tarih = History
Üniversite	Fatih Sultan Mehmet Vakıf Üniversitesi
Enstitü / Hastane	Sosyal Bilimler Enstitüsü
Bölüm	Tarih Bölümü
Anabilim Dalı	Tarih Anabilim Dalı
Bilim Dalı	
Tez Türü	Yüksek Lisans
Yılı	2014
Sayfa	183
Tez Danışmanları	PROF. DR. ABDÜLKADİR ÖZCAN 37255993856
Dizin Terimleri	
Önerilen Dizin Terimleri	
Kısıtlama	36 ay süre ile kısıtlı

Tezimin, Yükseköğretim Kurulu Ulusal Tez Merkezi Veri Tabanında arşivlenmesine izin veriyorum. Ancak internet üzerinden tam metin açık erişime sunulmasının 15.07.2017 tarihine kadar ertelenmesini talep ediyorum. Bu tarihten sonra tezimin, bilimsel araştırma hizmetine sunulması amacı ile Yükseköğretim Kurulu Ulusal Tez Merkezi tarafından internet üzerinden tam metin erişime açılmasına izin veriyorum. NOT: Erteleme süresi formun imzalandığı tarihten itibaren en fazla 3 (üç) yıldır.

15.07.2014

İmza: .....

ÖZ

Said NOHUT

VAKFİYELERİ İŞİĞİNDA

MİLASLI ABDÜLAZİZ AĞA AİLESİ

Bu çalışmada, tarihî kaynak değeri açısından önemli bir yere sahip olan vakfiyelerden yararlanılarak, 18. yüzyıl Osmanlı'sında bölgesel bir güç unsuru olarak ortaya çıkmış ve adı günümüze kadar uzanmış bir âyân ailesi olan Milaslı Abdülaziz Ağa Ailesi ve bu aileden bazı fertlerin kurmuş olduğu vakıflar hakkında bilgi verilmiştir.

Araştırmamızda temel kaynak olarak kullandığımız vakfiyeler incelenerek, elde edilen veriler Başbakanlık Osmanlı Arşivinde yer alan ilgili belgeler ve literatürde yer alan bilgilerle desteklenmiştir. Bu malzeme ile hem ailenin reisi olan Abdülaziz Ağa hem de Abdülaziz Ağa'nın ailesinden ismi belgelere yansıyan kişiler tanıtılmış, bu kişilerin sosyal, iktisadî ve siyasî durumları paylaşılmıştır. Daha sonra aileden bazı isimlerin kurduğu vakıflar hakkında bilgi verilmiş ve bu vakıflara ait analizler tablolara yansıtılarak yorumlanmıştır. Yine zikredilen malzemelerden hareketle Abdülaziz Ağa ve ailesinin kurduğu vakıfların idaresi konusunda Osmanlı Devleti'nin son döneminde ve Cumhuriyet döneminde yaşanan gelişmeler aktarılmıştır.

Bunlara ilave olarak aileye ait eserler hakkında bilgi verilmiş ve bu eserlerden günümüze kalanların bir kısmı fotoğraflanmıştır.

Ayrıca ulaşılabilen yazılı ve sözlü kaynaklardan istifade edilerek aileye ait bir soyağacı çıkarılmıştır.

Bu tez ile vakfiyelerin biyografi çalışmalarına, aile ve bölge tarihlerinin gün-yüzüne çıkarılmasına etkisini vurgulamış ve yapılacak yeni araştırmalara katkı sağlamış olduğumuzu düşünüyoruz.

ABSTRACT

Said NOHUT

IN THE LIGHTS OF VAQFIYYES

FAMILY OF ABDULAZIZ AGA FROM MILAS

In this study, the information is given about the family of Abdulaziz Aga from Milas which has arisen in Ottoman Empire as a regional power during the 18th century and the vaqfiyyes that are founded by some of its members with the light of vaqfiyyes which take an important place as historical resources.

All the information that has been gathered by examining the vaqfiyyes are supported with the related documents at the Premiership Ottoman Archives and with the knowledges that take place in literature. With this material, the head of the family Abdulaziz Aga and the family members whose names are documented are introduced. Besides, their social, financial and political conditions are shared. Further on, the information is given related to the vaqfiyyes that are founded by some members of the family and analysis belongs to these vakfiyyes are interpreted by using boards/charts. Also the happenings related to managements of the charities that are founded by Abdulaziz Aga and his family during the last period of Ottoman Empire and the period of Turkish Republic are stated.

In addition, the informmation is shared about the peices belong to the family and some of the remainings that are still existing are photographed.

Furthermore, a family tree is made up relying on the written and verbal sources that are found.

This thises emphasizes the effects of vaqfiyyes biographies for excavating the family and reagon histories and we think that this work will contribute the new rese-arches that will be done in the future.

ÖNSÖZ

İnsan fitratında bulunan paylaşma, merhamet, cömertlik duygularının pratiğe dökülerek müesseseleştiği; bir arada yaşamının neticelerinden olan yardımlaşma faaliyetlerinin İslâm medeniyeti ile sağlam zeminlere oturtularak kurumsallaştığı alan olan vakıf, Osmanlı Devleti'nde altın çağını yaşamıştır. Padişahların öncülüğünde başlayan ve hanedan üyeleri, vezirler, paşalar, beyler ve ağalara kadar birçok yönetici başta olmak üzere kadın erkek demeden, toplumdaki varlık sahiplerinin rızâ-yı ilâhî yolunda önemli bir adımı olan vakıflar, Osmanlı sınırlarındaki muhtelif bölgelerde tezahür etmiştir.

Vakıf kurma işleminin esaslarından olan ve bu işlemin tarihe kaydedilmesini sağlayan vakfiyeler ise hukukî değerlerinin haricinde, ait oldukları dönemin iktisadî, sosyal, idarî, dinî ve kültürel tarihinin analizi kadar, şehir ve iskân tarihi ile tarihî topoğrafyasının incelenmesi, tarihî şahsiyetlerin tarihçe-i hayatlarının aydınlatılması noktasında da ayrı bir değere sahiptir.

Vakfiyeler üzerinde yapılacak bilimsel analizler sayesinde, toplumların zihniyet dünyası, hayat felsefesi ve inançları; sosyal ilişkilerin yapısı, sınıflar arası münasebetlerin karakteri, hayat şartları, ekonomik durumları, şehirleşmenin tarz ve boyutları, yerleşim düzenleri, iskân politikaları, yeni mahallelerin oluşumu, su kaynaklarının temini, yurt ve imâret tesisleri, sağlık kurumları, sanat ve ticaret mallarının dağılımı, ticarî faaliyetler, yaşam standartları, eşya ve para kıymetleri, vergilerin mahiyeti ve kamusal düzenin işleyişi ve vakıf sistemi hakkında birbirinden önemli ve orijinal bilgiler elde edilip, farklı çıkarsama, tespit ve yorumlarda bulunulabilir.¹

Bu tezde vakfiyelerden yararlanarak Osmanlı Devleti'nin Peçin kazasına bağlı Milas kasabasında yaşamış ve Milas'ın hem idaresinde hem de kurduğu vakıflar ile sosyo-ekonomik ve kültürel gelişiminde etkili olmuş Abdülaziz Ağa ve bu etkiyi sonraki yıllarda devam ettiren ailesi ve vakıfları tanıtılmıştır. Böylece vakfiyelerin hem bölgesel tarih araştırmalarına hem de biyografilerin ve aile tarihlerinin aydınlatılmasına olan katkısı ortaya konmaya çalışılmıştır.

¹ Ufuk Gülsoy v.d., **Bir Medeniyetin İzdüşümü: Vakıflar**, İstanbul, Vakıflar Genel Müdürlüğü Yayınları, 2012, s. 52.

Vakfiye merkezli yapmış olduğumuz araştırmanın başlangıcında Vakıflar Genel Müdürlüğü Arşivinde yer alan ve Abdülaziz Ağa ailesine ait kayıtların taranması neticesinde sekiz adet vakfiye ve bir de ailenin ve bu vakıfların son dönemine ait bilgileri içeren tevliyet bilgilerine ulaşıldı. Bunların değerlendirilmesiyle eş zamanlı olarak Başbakanlık Osmanlı Arşivinde konuyla ilgili ulaşılabilen belgeler incelenerek boşlukta kalan bilgiler doldurulmaya çalışıldı. Yine literatür taraması ile konuların kronolojik bütünlüğünün sağlanmasına gayret edildi. Ulaşılan sonuçlardan istifade ederek Abdülaziz Ağa ailesinin bugün hayatta kalan bazı isimlerine zor da olsa ulaşıldı ve bu kişilerin belirli ölçüde verdiği bilgiler mevcut malzeme ile birleştirilerek aileye ait bir soyağacı çıkarılmaya gayret edildi. Fakat bilgiler arasında devamlılık olmaması nedeniyle soyağacı kısmı iki parça halinde verildi.

Giriş bölümünde Milas'ın kısa bir tarihçesi, Osmanlı Devleti'nde âyânlık sistemi ve Milas, son olarak da vakıf müessesesi hakkında bilgi verilmiştir.

Birinci bölümde Abdülaziz Ağa'dan başlayarak belgelerde yer alan aile bireyleri, bunların idarî görevleri, gelir durumları ve eserleri hakkında bilgi verilmiştir. İkinci bölümde Abdülaziz Ağa'nın 1737/1150 tarihli vakfiyesi başta olmak üzere Abdülaziz Ağa'nın kendisine, oğullarına ve torunlarına ait toplamda sekiz vakfiyenin değerlendirilmesi yapılmış ve vakfiyede yer alan bilgilere göre tablolar oluşturulmuş, çeşitli analizler ve yorumlar yapılmıştır. Üçüncü bölümde ise Osmanlı Devleti'nin son döneminde ve Cumhuriyet döneminde Abdülaziz Ağa ailesine ait vakıfların idaresi konusunda yaşanan gelişmeler aktarılmıştır.

Şunu özellikle belirtmek gerekir ki Abdülaziz Ağa ailesi vakıflarında yaklaşık ikiyüz yılı aşkın bir süre içerisinde meydana gelen sosyo-ekonomik ve hukukî gelişmeleri aydınlatabilmek için bu vakıflara ait ya da bu vakıfları etkileyen tüm belgeler kapsamlı bir şekilde tetkik edilmelidir. Bu da uzun soluklu bir çalışmayı gerektirmektedir.

Çatısı altında bulunduğumuz Fatih Sultan Mehmet Vakıf Üniversitesi'nin kurucu vakıflarından Milaslı Abdülaziz Ağa üzerine yapılan bu tezin ortaya çıkmasına vesile olan isimleri zikretmek ise çalışmamızın kısa; ama manevî değeri yüksek bir yönünü oluşturmaktadır. Konu seçiminden tezin son anına kadar tecrübelerini esir-

gemeyen ve araştırmalarımı titiz bir şekilde takip ederek yönlendirmelerde bulunan muhterem hocam Prof. Dr. Abdülkadir ÖZCAN'a; tez süresince burs imknı ve ilm bir çalışma ortamı sağlayan başta Prof. Dr. Ahmet AKGÜNDÜZ olmak üzere tüm Osmanlı Araştırmaları Vakfı personeline; Harvard niversitesinde bulunan ve yoğunluğuna rağmen e-mail yoluyla sorularımı sabırla cevaplama zahmetine katlanan Prof. Dr. Tahsin ÖZCAN'a ve tezin sıhhati noktasında yapmış olduğu önemli müdahalelerden ve verdiği engin bilgilerden ötürü Doç. Dr. Zekai METE'ye müteşekkirim.

Vakıflar Genel Müdürlüğü Arşivindeki araştırmalarım sırasında göstermiş oldukları misafirperverlik ve bilgi paylaşımları için Mevlt AM ve Murat ALBAYRAK beylere, çalışmamın Ankara safhasındaki yardımlarından dolayı Mehmet Ali ATASOY'a; teknik konularda yardımcı olan Ahmet AY kardeşime; önemli bir kısmı teşkil eden fotoğrafların temininde yardımcı olan Hasan TUZLA beyefendiye ve zor zamanlarda verdikleri destekten ötürü Uğur YIKICI ve Osman Sertuğ ALIşKAN'a hassaten teşekkür ederim.

Abdülaziz Ağa ailesinin bugün hayattaki birkaç temsilcisinden biri olan ve malumatı olduğu ölçüde bildiklerini aktaran Murat ESKİşAR beyefendiye de ayrıca teşekkürlerimi sunmak istiyorum.

Nihai olarak tez süresince büyük bir sabır ve fedakrlık göstererek bu yoğun dönemin yükünü hafifleten ve desteğini her zaman hissettiğim kıymetli refikama ve haklarını hiçbir zaman ödeyemeyeceğim anne ve babama şükranlarımı sunuyorum.

İÇİNDEKİLER

ÖZ.....	V
ABSTRACT.....	VI
ÖNSÖZ.....	VII
İÇİNDEKİLER.....	X
TABLULARIN LİSTESİ.....	XVII
KISALTMALAR VE İŞARETLER.....	XIX
GİRİŞ.....	1
I. MİLAS'IN KISA TARİHÇESİ.....	1
I.I. Milas'ın Coğrafi Yapısı:.....	1
I.II. Antik Çağ'da Milas:.....	1
I.III. Bizans Döneminde Milas:.....	2
I.IV. Türk Hâkimiyetinde Milas:.....	3
II. OSMANLI DEVLETİ'NDE ÂYÂNLIK SİSTEMİ VE MİLAS.....	10
III. VAKIF MÜESSESESİ.....	17
III. I. Vakıf Kavramı:.....	17
III. II. Vakfın Ortaya Çıkışı:.....	18
III. III. İslâm Tarihinde Vakıf:.....	18
III. IV. Türk-İslâm Tarihinde Vakıf:.....	20
III. V. Osmanlı ve Cumhuriyet Döneminde Vakıf:.....	21
III. VI. Vakıf Çeşitleri:.....	23
III. VI. I. Amaçlarına Göre:.....	23
III. VI. I.I. Hayrî Vakıflar:.....	23
III. VI. I.II. Zürrî Vakıflar:.....	23
III. VI. II. Mülkiyet Durumlarına Göre:.....	23
III. VI. II. I. Sahih Vakıflar:.....	23
III. VI. II. II. Gayr-i Sahih Vakıflar:.....	24
III. VI. III. Kira Gelirlerine Göre:.....	24
III. VI. III. I. İcâre-i Vahideli (Tek Kiralı) Vakıflar:.....	24

III. VI. III. II. İcâreteynli Vakıflar:	24
III. VI. III. III. Mukataalı Vakıflar:	25
III. VI. III. IV. Gedik:	25
III. VI. IV. İdarelerine Göre:	25
III. VI. IV. I. Mazbut Vakıflar:	25
III. VI. IV. II. Gayr-i Mazbut (Mülhak) Vakıflar:	26
III. VI. IV. III. Müstesna Vakıflar:.....	26
III. VII. Vakıfların Yapısı:	26
III. VII. I. Vakfin Kuruluşunda Aranılan Şartlar:	26
III. VII. II. Vakfin Kurucusunda Aranılan Şartlar:	27
III. VII. III. Vakfiyeler	27
III. VII. III. I. Vakfiyelerin Önemi.....	28
BİRİNCİ BÖLÜM.....	29
ABDÜLAZİZ AĞA VE AİLESİ.....	29
1. 1. Abdülaziz Ağa.....	29
1.1.1. Abdülaziz Ağa'nın İktisadî Durumu:.....	30
1.1.2. Abdülaziz Ağa'nın Eserleri:.....	31
1.1.2.1. Çöllüoğlu Hanı:.....	31
1.1.2.2. Ağa Camii:	32
1.1.1.3. Yanık Han:	33
1.2. Hacı Mehmed Said Ağa:	33
1.2.1. Hacı Mehmed Said Ağa'nın İdarî Görevleri:.....	34
1.2.2. Hacı Mehmed Said Ağa'nın İktisadî Durumu:	35
1.2.3. Hacı Mehmed Said Ağa'nın İhyâ Ettiği Eserler:	36
1.2.3.1. Belen Camii:.....	36
1.2.3.2. Konak:	36
1.3. Seyyid Abdurrahman Ağa:.....	37
1.3.1. Seyyid Abdurrahman Ağa'nın İktisadî Durumu:	38
1.4. Seyyid Abdülaziz Ağa:	38
1.4.1. Seyyid Abdülaziz Ağa'nın İktisadî Durumu:.....	39
1.5. Seyyid Ömer Ağa:.....	44

1.5.1. Seyyid Ömer Ağa ve Salih Ağa Mücadelesi.....	44
1.5.2. Seyyid Ömer Ağa'nın Kapıcıbaşılığa Kabul Edilmesi:	52
1.5.3. Seyyid Ömer Ağa'nın Salih Ağa ile İkinci Mücadelesi.....	53
1.5.4. Seyyid Ömer Ağa'nın Âyânlığı Dönemindeki Bazı Olaylar	54
1.5.5. Seyyid Ömer Ağa'nın İktisadî Durumu:	59
1.6. Abdülfettah Ağa:	75
1.7. Seyyid Mehmed Efendi:.....	77
1.8. Seyyid Ömer Efendi:.....	77
1.9. Penbe Hanım:	78
1.10. Mehmed Said Efendi:.....	78
1.11. Behiye Hanım (Eskişar):	78
1.12. Mustafa Tayyip Bey:.....	79
1.13. Zeliha Hanım (Gökbel):	79
İKİNCİ BÖLÜM	81
ABDÜLAZİZ AĞA VE AİLESİ'NE AİT VAKIFLAR.....	81
2.1. Abdülaziz Ağa'nın Vakıfları.....	81
2.1.1. 5 Haziran 1737/6 Safer 1150 Tarihli Vakıf.....	81
2.1.1.1. Vakfa Ait Birimler	81
2.1.1.1.1. Medrese	81
2.1.1.1.2. Cami	82
2.1.1.2. Vakfa Ait Gelir Kalemleri.....	83
2.1.1.3. İdarî Personel:	84
2.1.2. 18 Ekim 1739/15 Receb 1152 Tarihli Vakıf.....	85
2.1.2.1. Vakfa Ait Birimler	85
2.1.2.1.1. İmâret	85
2.1.2.2. Vakfa Ait Gelir Kalemleri.....	85
2.1.2.3. İmâret Görevlileri.....	86
2.1.2.4. İdarî Personel	86
2.1.3. 2 Temmuz 1740/7 Rebî'ü'l-âhir 1153 Tarihli Vakıf.....	87
2.1.3.1. Vakfa Ait Birimler	87
2.1.3.1.1. Camiler.....	87

2.1.3.1.2. Mektepler	88
2.1.3.2. İdarî Personel	89
2.2. Hacı Mehmed Said Ağa, Abdullah Efendi ve Ömer Efendi'ye Ait 2 Temmuz 1740/7 Rebî'ü'l-âhir 1153 Tarihli Vakıf:	89
2.3. Hacı Mehmed Said Ağa Vakıfları:.....	91
2.3.1. 9 Temmuz 1751/15 Şabân 1164 Tarihli Vakıf:.....	91
2.3.1.1. Vakfa Ait Birimler	91
2.3.1.1.1. Cami	91
2.3.1.2. Vakfa Ait Gelir Kalemleri.....	91
2.3.1.3. Cami Görevlileri.....	92
2.3.1.4. İdarî Personel:	92
2.3.2. 28 Mart 1759/29 Receb 1172 Tarihli Vakıf:.....	93
2.3.2.1. Vakfa Ait Birimler	93
2.3.2.1.1. Medrese	93
2.3.2.2. Vakfa Ait Gelir Kalemleri.....	93
2.3.2.3. Medrese Görevlileri	94
2.3.2.4. İdarî Personel	95
2.4. Seyyid Abdurrahman Ağa Vakfı:	96
2.4.1. 28 Nisan 1769/21 Zi'l-hicce 1182 Tarihli Vakıf:	96
2.4.1.1. Vakfa Ait Birimler	96
2.4.1.1.1. Medrese	96
2.4.1.2. Vakfa Ait Gelir Kalemleri.....	96
2.4.1.3. Medrese Görevlileri	96
2.4.1.4. İdarî Personel	97
2.5. Seyyid Ömer Ağa Vakfı:.....	98
2.5.1. 26 Haziran 1796 (20 Zi'l-hicce 1210) Tarihli Vakıf:.....	98
2.5.1.1. Vakfa Ait Birimler	98
2.5.1.1.1. Cami ve Medrese	98
2.5.1.2. Vakfa Ait Gelir Kalemleri.....	98
2.5.1.3. Cami ve Medrese Görevlileri	100
2.5.1.4. İdarî Personel	101

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM	102
OSMANLI DEVLETİ’NİN SON DÖNEMİNDE VE CUMHURİYET DÖNEMİNDE ABDÜLAZİZ AĞA AİLESİ VAKIFLARI	102
3.1. Osmanlı Devleti’nin Son Döneminde Abdülaziz Ağa Ailesi Vakıflarının Mütevellîliği Tartışmaları	102
3.1.1. Abdülaziz Ağa Ailesi Vakıflarının İdaresinde Usulsüzlük İddiaları	106
3.2. Cumhuriyet Dönemi Abdülaziz Ağa Ailesi Vakıflarının Mütevellîliği Tartışmaları	109
3.2.1. Abdülaziz Ağa Vakıflarının Mütevellîliği ile İlgili Karar	109
3.2.2. Behiye Hanım Aleyhine Açılan Mütevellîlik Davaları.....	111
3.2.2.1. Zeliha Hanım Tarafından Açılan Dava	111
3.2.2.2. Milas Tapu İdaresi Tarafından Açılan Dava	112
3.2.3. Mehmed Hadi Bey’in Mütevellî Kaymakamlığı Görevinden Alınması	113
3.2.4. Zeliha Hanım’ın Temyîz Mahkemesine Başvurması.....	114
3.2.5. Murat Bey’in Mütevellî Kaymakamlığı Görevine Atanması.....	115
3.2.6. Abdülaziz Ağa Vakıflarının İdaresine El Konulması	116
3.2.6.1. Behiye Hanım’ın Evkaf Umum Müdürlüğü’ne İtirazı.....	116
SONUÇ	121
BİBLİYOGRAFYA	124
EKLER	133
EK-1 ABDÜLAZİZ AĞA’NIN BİNÂ EYLEDİĞİ MEDRESE VE CAMİ VAKFI’NA AİT 6 SAFER 1150/5 HAZİRAN 1737 TARİHLİ VAKFİYEDİR	133
EK-2 ABDÜLAZİZ AĞA’NIN BİNÂ EYLEDİĞİ İMÂRET VAKFI’NA AİT 15 RECEB 1152/18 EKİM 1739 TARİHLİ VAKFİYEDİR	138
EK-3 ABDÜLAZİZ AĞA’NIN BİNÂ EYLEDİĞİ CAMİ VE MEKTEBLER VAKFI’NA AİT 7 REBÎ’Ü’L-ÂHİR 1153/2 TEMMUZ 1740 TARİHLİ VAKFİYEDİR	142
EK-4 ABDÜLAZİZ AĞA’NIN OĞULLARI’NIN KURDUĞU VAKFA AİT 7 REBÎ’Ü’L-ÂHİR 1153/2 TEMMUZ 1740 TARİHLİ VAKFİYEDİR	145

EK-5 HACI MEHMED SAİD AĞA'NIN İHYÂ EYLEDİĞİ BELEN CAMİİ VAKFI'NA AİT 15 ŞABÂN 1164/9 TEMMUZ 1751 TARİHLİ VAKFİYEDİR.....	148
EK-6 HACI MEHMED SAİD AĞA'NIN BİNÂ EYLEDİĞİ MEDRESE VAKFI'NA AİT 29 RECEB 1172/28 MART 1759 TARİHLİ VAKFİYEDİR	153
EK-7 SEYYİD ABDURRAHMAN AĞA'NIN BİNÂ EYLEDİĞİ MEDRESE VAKFI'NA AİT 21 Zİ'L-HİCCE 1182/28 NİSAN 1769 TARİHLİ VAKFİYEDİR.....	157
EK-8 SEYYİD ÖMER AĞA'NIN BİNÂ VE İHYÂ EYLEDİĞİ CAMİ VAKFI'NA AİT 20 Zİ'L-HİCCE 1210/26 HAZİRAN 1796 TARİHLİ VAKFİYEDİR.....	160
EK-9 MİLASLI ABDÜLAZİZ AĞA VE AİLESİNE AİT SOYAĞACI TABLOLARI.....	166
EK-10 MİLASLI ABDÜLAZİZ AĞA AİLESİ MEZARLIĞI	168
EK-11 ÇÖLLÜOĞLU HANI, AĞA CAMİİ VE BELEN CAMİİ.....	171
BELGE ÖRNEKLERİ	173
BELGE-I MİLASLI ABDÜLAZİZ AĞA'NIN BİNÂ EYLEDİĞİ MEDRESE VE CAMİ VAKFI'NA AİT VAKFİYE (VGMA, KAYIT: 88/1, DEFTER: 735/0, SAYFA: 207-210, SIRA NO: 0101, 6 S 1150/5 HAZİRAN 1737).	173
BELGE-II ABDÜLAZİZ AĞA'NIN BİNÂ EYLEDİĞİ İMÂRET VAKFI'NA AİT VAKFİYE (VGMA, KAYIT: 88/2, DEFTER: 735/0, SAYFA: 225-226, SIRA NO: 0105, 15 B 1152/18 EKİM 1739).....	175
BELGE-III ABDÜLAZİZ AĞA'NIN BİNÂ EYLEDİĞİ CAMİ VE MEKTEBLER VAKFI'NA AİT VAKFİYE (VGMA, KAYIT: 88/3, DEFTER: 736/0, SAYFA: 192-193, SIRA NO: 0088, 7 R 1153/2 TEMMUZ 1740).	176
BELGE-IV ABDÜLAZİZ AĞA'NIN OĞULLARI'NIN KURDUĞU VAKFA AİT VAKFİYE (VGMA, KAYIT: 585/1, DEFTER: 736/0, SAYFA: 191-192, SIRA NO: 0087, 7 R 1153/2 TEMMUZ 1740).	178
BELGE-V HACI MEHMED SAİD AĞA'NIN İHYÂ EYLEDİĞİ BELEN CAMİİ VAKFI'NA AİT VAKFİYE (VGMA, KAYIT: 585/2, DEFTER: 738/0, SAYFA: 265-266, SIRA NO: 0156, 15 Ş 1164/9 TEMMUZ 1751).....	179

BELGE-VI HACI MEHMED SAİD AĞA'NIN BİNÂ EYLEDİĞİ MEDRESE VAKFI'NA AİT VAKFİYE (VGMA, KAYIT: 585/3, DEFTER: 739/0, SAYFA: 167-168, SIRA NO: 0112, 29 B 1172/28 MART 1759).	180
BELGE-VII SEYYİD ABDURRAHMAN AĞA'NIN BİNÂ EYLEDİĞİ MEDRESE VAKFI'NA AİT VAKFİYE (VGMA, KAYIT: 815, DEFTER: 480/0, SAYFA: 361-362, SIRA NO: 0285, 21 Z 1182/28 NİSAN 1769).	181
BELGE-VIII SEYYİD ÖMER AĞA'NIN BİNÂ VE İHYÂ EYLEDİĞİ CAMİ VAKFI'NA AİT VAKFİYE (VGMA, DEFTER: 372/0, SAYFA: 168-169, SIRA NO: 0008, 20 Z 1210/26 HAZİRAN 1796).....	182

TABLULARIN LİSTESİ

TABLO 1: ABDÜLAZİZ AĞA'YA AİT MALLAR	30
TABLO 2: HACI MEHMED SAİD AĞA'YA AİT MALLAR	35
TABLO 3: SEYYİD ABDÜLAZİZ AĞA'YA AİT ÇİFTLİKLER	40
TABLO 4: SEYYİD ABDÜLAZİZ AĞA'YA AİT TARLALAR	40
TABLO 5: SEYYİD ABDÜLAZİZ AĞA'YA AİT HAYVANLAR	40
TABLO 6: SEYYİD ABDÜLAZİZ AĞA'YA AİT TAHILLAR	41
TABLO 7: SEYYİD ABDÜLAZİZ AĞA'NIN MUHALLEFATI	42
TABLO 8: SEYYİD ABDÜLAZİZ AĞA'DAN KALAN ÇİFTLİKLER	47
TABLO 9: SEYYİD ABDÜLAZİZ AĞA'DAN KALAN TARLALAR	48
TABLO 10: SEYYİD ABDÜLAZİZ AĞA'DAN KALAN HAYVANLAR	48
TABLO 11: SEYYİD ABDÜLAZİZ AĞA'DAN KALAN TAHILLAR	48
TABLO 12: SEYYİD ABDÜLAZİZ AĞA'NIN SEYYİD ÖMER AĞA'YA TESLİM EDİLEN MALLARI	50
TABLO 13: SEYYİD ÖMER AĞA'YA AİT GAYR-İ MENKULLER	59
TABLO 14: SEYYİD ÖMER AĞA'YA AİT İKTİSADÎ İŞLETMELER	60
TABLO 15: SEYYİD ÖMER AĞA'YA AİT HAYVANLAR	61
TABLO 16: SEYYİD ÖMER AĞA'YA AİT MUHTELİF GIDA ÜRÜNLERİ	61
TABLO 17: SEYYİD ÖMER AĞA'YA AİT MUHTELİF MALLAR	63
TABLO 18: SEYYİD ÖMER AĞA'NIN VAKFİYESİNDE YER ALAN MALLAR	74
TABLO 19: MEDRESE İÇİN TAYİN EDİLEN GÖREVLİLER VE ÜCRETLERİ	81
TABLO 20: CAMİ İÇİN TAYİN EDİLEN GÖREVLİLER VE ÜCRETLERİ	83
TABLO 21: ABDÜLAZİZ AĞA VAKFI'NA AİT TARIM İŞLETMESİ	83
TABLO 22: ABDÜLAZİZ AĞA VAKFI'NA AİT GAYR-İ MENKULLER	83
TABLO 23: ABDÜLAZİZ AĞA VAKFI'NA AİT İKTİSADÎ KURULUŞ	84
TABLO 24: İDARÎ PERSONEL VE ÜCRETLERİ	85
TABLO 25: ABDÜLAZİZ AĞA VAKFI'NA AİT TARIM İŞLETMELERİ	85
TABLO 26: İMÂRET GÖREVLİLERİ VE ÜCRETLERİ	86

TABLO 27: İDARİ PERSONEL ÜCRETLERİ.....	87
TABLO 28: ABDÜLAZİZ AĞA VAKFI'NA AİT İKTİSADİ KURULUŞ.....	87
TABLO 29: ABDÜLAZİZ AĞA VAKFI'NA AİT İKTİSADİ KURULUŞ.....	88
TABLO 30: HACI MEHMED SAİD AĞA VAKFI'NA AİT İKTİSADİ KURULUŞ.....	91
TABLO 31: BELEN CAMİİ GÖREVLİLERİ VE ÜCRETLERİ.....	92
TABLO 32: İDARİ PERSONEL VE ÜCRETLERİ.....	93
TABLO 33: İKTİSADİ KURULUŞ	94
TABLO 34: MEDRESE GÖREVLİLERİ VE ÜCRETLERİ.....	94
TABLO 35: İDARİ PERSONEL VE ÜCRETLERİ.....	95
TABLO 36: MEDRESE GÖREVLİLERİ VE ÜCRETLERİ.....	97
TABLO 37: İDARİ PERSONEL VE ÜCRETLERİ.....	98
TABLO 38: SEYYİD ÖMER AĞA VAKFI'NA AİT İKTİSADİ KURULUŞ	98
TABLO 39: TARIM VE HAYVANCILIK İŞLETMELERİ	99
TABLO 40: SEYYİD ÖMER AĞA VAKFI'NA AİT GAYR-İ MENKULLER.....	99
TABLO 41: CAMİ VE MEDRESE GÖREVLİLERİ VE ÜCRETLERİ	100
TABLO 42: İDARİ PERSONEL VE ÜCRETLERİ.....	101

KISALTMALAR VE İŞARETLER

AE. SABH. I.	Ali Emiri, Abdülhamid I
a.g.e.	Adı geçen eser
a.e.	Aynı eser
a.g.t.	Adı geçen tez
a.s.	Aleyhisselâm
a.g.m.	Adı geçen makale
a.g.v.	Adı geçen vakfiye
a.v.	Aynı vakfiye
a.y.	Aynı yer
B	Receb
BOA.	Başbakanlık Osmanlı Arşivi
Bkz.	Bakınız
Bs.	Basım sayısı
C.	Cilt
C	Cemâziye'l-âhir
CA.	Cemâziye'l-evvel
C.DH.	Cevdet Dâhiliye
C.ML.	Cevdet Maliye
Çev.	Çeviren
D. BŞM. MHF.	Bab-1 Defteri Başmuhasebe Muhallefat Halifeliği
D. BŞM. MHF.d	Bab-1 Defteri Başmuhasebe Muhallefat Defterleri
DİA	Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi
Ed.	Editör
EV. MH.	Evkaf Muhasebe Kalemi
EV. MKT.	Evkaf Mektubi Kalemi
EV. MT.	Evkaf Muhasebe Kalemi Müfettişlik İdaresi

H.	Hicrî
HAT.	Hatt-1 Hümayun
Hz.	Hazreti
İA.	Milli Eğitim Bakanlığı İslâm Ansiklopedisi
L	Şevvâl
M	Muharrem
M.	Miladî
MÖ	Milattan önce
MS	Milattan sonra
N	Ramazan
nr.	Numara
r.a	Radıyallahu anh
R.	Rumî
R	Rebî'ü'l-âhir
Ra.	Rebî'ü'l-evvel
S	Safer
s.	Sayfa
Sad.	Sadeleştiren
s.a.v.	Sallallâhu aleyhi ve sellem
Ş	Şabân
TEV.	Tevliyet
t.y.	Basım tarihi yok
vd.	ve devamı
vs.	ve sair
VGMA.	Vakıflar Genel Müdürlüğü Arşivi
Yay. Haz.	Yayına hazırlayan
y.y.	Basım yeri yok
Z	Zi'l-hicce

Za.	Zi'l-ka'de
[...]	Belgelerde okunamayan kelimeleri ifade eder.
(...)	Belgelerin orijinalinde boş bırakılan ya da hasarlı olan kısımları ifade eder.

GİRİŞ

I. MİLAS'IN KISA TARİHÇESİ

I. I. Milas'ın Coğrafi Yapısı:

Anadolu'nun güneybatısında yer alan Muğla'nın en mühim ilçesi olan Milas, verimli bir ovanın batı kenarında yükselen Sodra Dağı'nın doğu eteklerinde kurulmuştur. Kuzeyinde Bafa Gölü, Beşparmak Dağları ve Çomak Dağı uzanır. Doğusunda Kurukümes Dağı, Ak Dağı ve Marçalı Dağları yükselir. Güneyinde Kerime Körfezi, batısında ise Bodrum Yarımadası ve Mandalya Körfezi vardır. Aydın'ın Söke, Koçarlı ve Çine ilçeleri kuzeyini, Yatağan ve Muğla merkez ilçesi doğusunu, Bodrum ilçesi de batısını sınırlandırır. Güllük Limanı ile denize bağlanır.¹

I. II. Antik Çağ'da Milas:

Milas, Antik dönemde (Karia) Karya² olarak anılan Menteşe yöresinde kesin-tisiz yerleşime sahne olmuş ve günümüze kadar ulaşabilmiş yerleşim merkezlerinden biridir. Verimli bir ovaya sahip oluşu, Güllük Körfezi'ne olan yakınlığı, batıda Balat (Milet), kuzeyde Çine ve Menderes Vadisi, doğuda Muğla ve oradan Tavas'a giden yolların kavşak noktasında bulunması tarih boyunca buranın önemli bir iskân merkezi olmasını sağlamıştır.³

¹ Zekai Mete, "Milas", **DİA**, İstanbul 2005, C. 30, s. 54; Aşkıdil Akarca, Turhan Akarca, **Milâs: Coğrafyası, Tarihi ve Arkeolojisi**, İstanbul, İstanbul Matbaası, 1954, s. 1.

² Karia: Menderes nehrinin sol kenarından Toros'un en yüksek tepesine kadar olan arazi kesimi, antik dönemde dışarıdan gelen kabilelerin istilasına uğramış ve bunlar, Küçük Asya'nın en savaşçı ve en gürültücü milletlerinden birini oluşturmak için, göçebe halinde birtakım gruplar meydana getirmişlerdir. Ülke, önce Phoenicie adını almış ve sonra Khysaoris (Chrysaoris)'e çevrilmiştir. Bu ikinci ad, Korint kralı Eol'un oğlu Sisyphe'in torunu Cyrsaor'dan alınmıştır. Cyrsaor, Menderes nehrinden başlayarak Efes'e kadar hâkim olan Leleglerden idi. Bundan daha kalabalık ve güçlü başka bir kabile, Kar (Car) adında birinin liderliğinde gelerek sahaya hâkim oldu. Böylece saha, Karia (Carie) adını aldı. Karyalıların bu adı almalarının, ilk defa şapkalarına baş anlamına gelen "Kara" adını verdikleri sorguç takmaları sebebiyle olduğu iddia edilir. Bkz. Charles Texier, **Küçük Asya: Coğrafyası, Tarihi ve Arkeolojisi**, Çev. Ali Suat, Latin Harflerine Aktaran: Kazım Yaşar Koprıman, Sad. Musa Yıldız, Ankara, Enformasyon ve Dökümantasyon Hizmetleri Vakfı Yayınları, 2002, C. 3, s. 215.

³ Mete, **a.g.m.**, s. 54.

Antikçağ'da Mylasa olarak anılan şehir Ortaçağ Batı kaynaklarında Milaso, Milasso, Melaso, Melasso, Mellassa, Milaxo (Melaxo) şeklinde geçer.⁴ Şehrin ne zaman ve kimler tarafından kurulduğu bilinmemektedir. Ancak adının sonunda bulunan **asa** eki Milas'ın çok eski zamanlarda kurulduğunu gösterir. En eski kaynak olan Stephanos, Milas'ı bir söylentiye göre Aiolia adasında oturan ve Aioli soyundan gelen Mylassos'un kurduğunu kabul etmektedir. Buna göre şehrin adı kurucusuna atfedilmektedir.⁵

Perslere karşı kurulan birliğin ortak kutsal yeri Milas'taki Zeus Karios Tapınağı idi. Bu statüsü ile Milas diğer şehirlere göre önemli bir siyasî ve dinî üstünlük elde etmiş ve uzun süre Karya'nın başkenti olarak kabul edilmiştir. 377'de (MÖ) tahta çıkan Hekotomnos hânedanından Satrap Mausolos zamanında Karya'da yapılan idarî düzenleme sırasında satraplık merkezi Milas'tan Halikarnassos'a (Bodrum) taşınınca Milas'ın idarî önemi azalmıştır.⁶

I. III. Bizans Döneminde Milas:

İstilâlar ve savaşlarla dolu karışık dönemlerin ardından Roma hâkimiyetine giren Karya bölgesi 129'da (MÖ) Anadolu'da kurulan Asia eyaletine dâhil edildi ve IV. yüzyılda (MS) müstakil bir eyalet haline getirildi. Şehir bu dönemde, arkasında yer alan Sodra dağındaki ocaklardan çıkarılan mavi damarlı mermerlerle inşa edilen mâbedlerle süslenmişti. Bizans İmparatorluğu devrinde Milas büyük bir canlılığa sahne olmamıştı.⁷ İmparator III. Leon zamanında yapılan idarî düzenlemede Kibiraioton deniz **themasının** (idarî bölge) içinde yer alan şehir, IV. yüzyıldan itibaren önemini kaybetmeye başladı.⁸

451'de Kalkedon'da (İstanbul-Kadıköy) yapılan konsülde Milas'ın temsil edilmemiş olması da önemini kaybettiğinin en büyük delilidir. Ancak sonraları Mi-

⁴ Evliya Çelebi şehrin isminin Milyas adındaki Cemşid soyundan bir Rum Kral'dan geldiğini söylese de kaynaklarda bununla ilgili bir bilgi yer almamıştır. Bkz. Osman Nuri Akbulut, "Evliya Çelebi'ye Göre Güneybatı Anadolu: Aydın, Denizli, Muğla", Muğla Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Muğla 2008, s. 138.

⁵ Kürşat Ekrem Uykucu, **İlçeleriyle Birlikte Muğla Tarihi: Coğrafya ve Sosyal Yapı**, 2. Bs., İstanbul, Gümüş Basımevi, 1983, s. 216.

⁶ Mete, **a.g.m.**, s. 54; Texier, **a.g.e.**, s. 280.

⁷ Besim Darkot, "Milas", **İA**, İstanbul 1958, C. VIII, s. 312.

⁸ Mete, **a.g.m.**, s. 55.

las, piskoposluk merkezi olmuş ve eski önemini tekrar kazanmaya başlamıştır. Bu tarihten VI. yüzyılın ikinci yarısına kadar burada sekiz piskopos yaşamıştır.⁹ İlk piskopos olması muhtemel olan Ephrem, Leuko-kome'deki (Yusufca yakınındaki Şeyhköy) küçük kiliseye gömülmüştür. Bu kilisenin bulunduğu yerde bugün¹⁰ yıkılmış bir mescit ile Şeyhköy dedesi Abdurrahman Efendi'nin 1620 (H.1030) tarihli türbesi vardır.¹¹

İngiliz seyyahı Edward Pococke'nin XVIII. yüzyıldaki gözlemlerine göre Bizans döneminde şehirdeki Augustus ve Roma mâbedi kiliseye çevrilmiştir. Ayrıca Milas ovasında uzanan ve şehir içinde birçok kola ayrılan iki katlı su kemerleri de Bizans devrinin başlarında inşa edilmiştir.¹²

I. IV. Türk Hâkimiyetinde Milas:

Karia bölgesinde IX. yüzyıla kadar süren Bizans hegemonyası Abbasî halifesi Harun Reşid'in (786-809) bölgeye gelmesi ile noktalanmış ve yörede ilk İslâm etkileri görülmeye başlamıştır. Bazı kaynaklarda 1071 Malazgirt Savaşı'ndan sonra hızlı bir Türkleşme sürecine giren Anadolu'nun bu yöresine, 1074 yılında Süleyman Şah'ın (1077-1086) geldiği belirtilmiştir.¹³

Ancak daha sonraki yıllarda daha başarılı akınlar yapmayı tasarlayan Türkler bu bölgede pek fazla kalamamışlar ve kısa bir süre sonra kendisini toplama imkânına kavuşan Bizans karşısında geri çekilmek zorunda kalmışlardır. Bununla beraber Karia'da tekrar kurulan Bizans hâkimiyeti sürekli olmamış ve XIII. yüzyıl boyunca Milas ve çevresi, Batı Anadolu'nun diğer kesimlerinde olduğu gibi, doğudan gelen Türkmen aşiretlerinin akınlarına uğramıştır.

⁹ Uykucu, **a.g.e.**, s. 218.

¹⁰ 1954 yılına ait ifade.

¹¹ Akarca, **a.g.e.**, s. 90.

¹² Mete, **a.g.m.**, s. 55.

¹³ Nuri Ünlü, **Anahatlarıyla İslam Tarihi: Başlangıcından 1918'e Kadar**, İstanbul, Marmara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Vakfı Yayınları, 1984, s. 129; A. Nedim Atilla, Nezih Öztüre, **Mobolla: Karia'dan Cumhuriyet'e Muğla**, İzmir, Öztüre Holding Kültür Yayını, 2003, s. 29; Osman Turan, **Selçuklular Tarihi ve Türk-İslam Medeniyeti**, İstanbul, Boğaziçi Yayınları, 1993, s. 286-288.

Yeni gelen Türkler bir öncekilere nazaran yeni bir tutum takip etmişler ve bu sefer bölgeyi tamamen fihederek yerleşmeyi planlamışlardır. Bölgede çoğalan Türkler, yerli halka kendilerini kabul ettirdikten sonra yavaş yavaş Batı Anadolu'nun dağlık bölgelerini geçerek Ege sahillerine doğru uzanmaya başlamışlardır. Bu ilerlemenin ardından 1282 yılında Germiyanoğlu'nun beylerinden biri olan Mentеше Bey'in kumandasında Aydın önlerinde görülen Türk askerlerine karşı mukavemet eden Bizanslılar, daha sonra bazı şartlarla şehri Türklere teslim etmek istemişlerdi. Ancak Türklerin bu şartları kabul etmemesi üzerine Bizanslılar buldukları bölgeyi tahrip etmeye başladılar.¹⁴

Bu sebeple şehri harabe bir halde teslim alan Mentеше Bey'in kumandasındaki Türkler kısa bir süre sonra Sultanhisar kasabasını da fethettiler. Aydın'ı fetheden Mentеше Bey yanındaki birliklerle Muğla'ya doğru ilerlemiş ve daha sonra Muğla ve bölgesinde yüzyıllar boyu kendi adı ile anılan bir beylik kurmuştur.¹⁵

Bu tarihten sonra bölgeye adını veren Mentеше Beyliği'nin merkezi olan Milas'ta ilk ve önemli sanat eserlerinin bırakılmasıyla bölge giderek bir Türk-İslâm şehri hüviyetine bürünmüştür.¹⁶

1333 (H.733) yılında Milas'a uğrayan ünlü seyyah İbn Battûta da burayı Rum beldelerinin en güzel ve büyüklerinden olarak tanımlamış ve yeni binalar, mescidler ve camilerin inşa halinde olduğunu aktarmıştır.¹⁷

Burayı diğer Türk yerleşmelerinden ayıran en önemli özellik, antik yerleşmenin uzağında değil bu doku ile karma fizikî yapı oluşturacak şekilde gelişmiş olmasıdır. Şehir Hisarbaşı, Yeldeğirmeni ve Topbaşı tepeleriyle bunların arasındaki düzlüklere yayılmıştır.

¹⁴ Mete, **a.g.m.**, s. 55; Uykucu, **a.g.e.**, s. 55-56.

¹⁵ Paul Wittek, **Menteşe Beyliği**, Çev. O. Ş. Gökyay, Ankara, Türk Tarih Kurumu Yayınları, 1944, s. 26; Uykucu, **a.g.e.**, s. 56.

¹⁶ Mete, **a.g.m.**, s. 55; Anıl Yılmaz, "Milas'ta Türk Döneminin Başlangıcı ve Sanatı", **Muğla Kitabı**, Yay. Haz. Ali Abbas Çınar, Muğla, Muğla Valiliği Kültür Yayınları, 2004, s. 67.

¹⁷ İbn Battûta, **Tuhfetü'n-nüzzâr fi Garaibi'l-emsâr ve Acaibi'l-esfâr: Seyahatnâme-i İbn Battûta**, Çev. Mehmed Şerif Paşa, İstanbul, Matbaa-i Âmire, 1923, s. 321-322.

Sultan I. Bayezid (1389-1402) zamanında Osmanlılar tarafından fethine kadar (1390-1392) şehir, gerek Menteşe Beyliği hânedan üyeleri ve beyleri gerekse halkın ileri gelenleri tarafından inşa edilen cami, mescid, zâviye, medrese, mektep, hamam, çeşme, han, kervansaray gibi kurumlarla donatılmıştır. Yaklaşık oniki yıl kadar devam eden ilk Osmanlı hâkimiyeti döneminde¹⁸ Hacı İlyas Camii ile (H. 730/M. 1330)¹⁹ Ahmed Gazi Camii (H. 780/M. 1378) inşasının şehrin fizikî gelişiminde önemli yeri olmuştur.²⁰

Menteşe Beyliği'nin Osmanlılar tarafından ortadan kaldırılması ve bölgenin bir sancak haline getirilmesi üzerine Milas bu idarî bölgenin merkezi oldu. Sancağın ilk yöneticisi ve Sultan Bayezid'in Menteşe valisi Hoca Fîruz Bey'in Milas'ta inşa ettirdiği külliye (H. 797/M. 1394) de şehrin sosyo-kültürel gelişimine büyük katkı sağladı.²¹

¹⁸ Darkot, **a.g.m.**, s. 314.

¹⁹ Muğla'ya bağlı Milas ilçesinin Hacı İlyas mahallesindeki bu mâbed ilçenin en eski camisidir. Cümle kapısı üzerinde yer alan kitâbesinden anlaşıldığına göre yapı, Menteşeoğulları'ndan Şücâüddin Orhan Bey zamanında 730 Şâban'ında (Mayıs-Haziran 1330) inşa edilmiştir. Basık bir kemerin altında girift sülüs hatla yazılmış olan dört satırlık kitâbede caminin Selâhaddin adında bir kişi tarafından yaptırıldığı yazılıdır. Bu zatın kim olduğu bilinmese de Evliya Çelebi Milas velilerini sayarken Selâhaddin Sultan adını zikretmektedir. İsmail Hakkı Uzunçarşılı bu zatın caminin bânisi olabileceğini ileri sürer. Yapıda bundan başka biri son cemaat yerinin kemeri arasında, diğeri inşa kitâbesinin üzerinde yer alan iki kitâbe farklı dönemlere ait tamirleri belirtmektedir. Bunlardan kapı üzerindeki yapının 1272'de (1855-56) Hacı Ömer Ağazâde Hacı İsmâil Ağa, diğeri ise 1920 yılında Hacı Eminzâde Süleyman Bey tarafından ihya edildiği kaydedilmektedir. Bkz. Enis Karakaya, "Hacı İlyas Camii", **DİA**, İstanbul 1996, C. 14, s. 483.

²⁰ Menteşeoğulları döneminde yapılmış ve Milas'ta en büyük cami olan Ahmed Gazi Camii günümüzde Ulucamii olarak da tanınır. Kapısı üstünde yer alan iki buçuk metre uzunluğundaki bir mermer levhaya iki satır halinde yazılmış kitâbesine göre, Cemâziye'l-âhir 780'de (1378) Emîr Ahmed Gazi Bey tarafından yaptırılmıştır. Bkz. Semavi Eyice, "Ahmed Gazi Camii", **DİA**, İstanbul 1989, C. 2, s. 69.

²¹ Akarca, **a.g.e.**, s. 99.

Ankara Savaşı'nın (1402) ardından diğer beylikler gibi Menteşe toprakları da Timur tarafından eski hânedan üyelerine geri verilince yeni Menteşe Beyi İlyas Bey merkez olarak önce Balat'ı daha sonra Peçin'i kullandı.²²

1421 yılında ölen İlyas Bey'in Leys ve Ahmed adındaki oğulları Osmanlı Sarayı'ndan kaçarak Menteşe iline gelmişler ve adlarına sikke bastırmışlardı. Bunlar II. Murad'ın (1421-1444/1446-1451) ilk saltanat senelerinde Bizans tarafından kışkırtılan Düzmece Mustafa Çelebi'nin isyanı sırasında Osmanoğulları'na karşı bir siyaset takip etmişlerdi.²³

Aynı yolu tutan diğer Anadolu beyleri gibi Leys ve Ahmed Beyler de daha sonra kendilerine gönderilen elçilerin telkinleriyle muhalefetten vazgeçmişlerdir. Ardından Leys Bey'in oğlu İlyas Bey, Osmanlılarla anlaşmazlık halinde olan Karamanoğlu İbrahim Bey'in yanına sığınmış ve yurdunu almak için fırsat kollamaya başlamıştır. Nitekim 18 Şubat 1451'de Osmanlı Devleti'nde genç şehzade Mehmed iş başına geçince batılılar gibi yeni ümitlere kapılan Karamanoğlu İbrahim Bey, Aydın ve Saruhanoğulları'ndan geldiklerini iddia eden kimseler gibi İlyas Bey'i de eski yurdunu almak üzere oğullarından birinin emrine verdiği kuvvetlerle Menteşe iline göndermiştir. Fakat Anadolu beylerbeyi İshak Paşa'nın önünden kaçan Menteşeoğlu, çok geçmeden Rodos'a sığınmak zorunda kalmıştır. İshak Paşa bu olaydan sonra Anadolu Beylerbeyliği'nin merkezini Ankara'dan Kütahya'ya getirmiş, yeniden teşkil edilen ve Anadolu Eyaleti'ne bağlanan Menteşe sancağının merkezi de Milas değil Muğla olmuştur.²⁴

²² Mete, **a.g.m.**, s. 55; Peçin: İskân merkezi ve hareket üssü olan Milas'tan sonra Ortaçağ'da Türk devrinde büyük önem kazanmış, Milas'ın beş kilometre kuzeyinde dik yamaçlar ile ova kenarında 180 metre yükseklikte birden yükselen tepe üstüne yapılmış bir kale ile bunun güney tarafında genişçe bir düzlük üzerine yerleşmiş bir iskân alanından ibarettir. Eski çağda burada müstahkem bir şehir bulunuyordu ki, buna ait sûr, mâbed ve mezar kalıntıları hala görülür. Bununla birlikte, burası önemini Menteşeoğulları zamanında kazanmış, bu hanedan tahkime elverişli ve korunması kolay olan bu mevkide, eski çağdan kalma temeller ve Bizans devri duvarları üzerine heybetli bir kale yaptırarak, payitahtlarını burada kurmuşlardır. Önceleri Barçin adı ile anılan kaleye, sonradan Peçin veya Beçin denilmiştir. Bkz. Pars Tuğlacı, "Muğla İlinde Osmanlı Şehirleri: Bodrum, Marmaris, Milas, Muğla", **Muğlanâme: Muğla İlçeleri ve Kültürü**, Yay. Haz. Ali Abbas Çınar, Muğla, y.y., 2006, s. 46-47.

²³ Uykucu, **a.g.e.**, s. 70; İsmail Hakkı Uzunçarşılı, **Osmanlı Tarihi**, 5. Bs., Ankara, Türk Tarih Kurumu Yayınları, 1988, C. I, s. 375 vd.

²⁴ Uykucu, **a.g.e.**, s. 70; Mete, **a.g.m.**, s. 55; Sevgi Aktüre, "19. Yüzyılda Menteşe Sancağında Toprak-İnsan İlişkilerinin Değişim Süreci", **Toplum ve Bilim**, Sayı: 48/49 Kış-Bahar, İstanbul, Birikim Yayınları, 1990, s. 79.

Osmanlı egemenliğinin ilk devirlerinde Milas bölge merkezi rolünü kaybetmiş olmakla beraber, Anadolu'nun güneybatı kıyıları önünde yapılan askerî hareketler, örneğin Rodos seferi sırasında Ayasulug Balat ile Marmara arasında bir konak yeri rolünü oynamış ise de sonraları muhtemel olarak Büyük Menderes nehri ağzındaki bataklık alanların genişlemesi yüzünden, kuzey yönünde İzmir ile olan bağlantısı hemen hemen kesilmiş ve sapa kalmıştı.

Böylece idarî merkez olma özelliğini kaybeden Milas, XVI. yüzyılın ilk çeyreğinde oniki mahalleli bir kasaba görünümündeydi. 1562 (H.969) tahriri sırasında yapılan idarî değişiklikle Kuzyaka, Küçük Budamya, Büyük Budamya, Yusufca Deresi ve Suçum isimli köyleri Peçin kazasına bağlanmış ve Milas sadece bir kasabadan ibaret kalmıştı. Bu tarihten sonra da idarî ve hukukî açıdan Peçin kazası ile bütünleşerek kayıtlarda bazen **kazâ-i Peçin ve Milas**, bazen **Kazâ-i Peçin maa Milas** olarak kaydedilmiş, bazen de **kazâ-i Milas, nâm-ı dîger Peçin** gibi ibarelerle anılmıştı. Hatta bir kısım kayıtlarda ismi bile zikredilmeyerek doğrudan kazâ-i Peçin idarî ünitesi içine sokulmuştu. Bu idarî bütünleşme adlî yapıya da yansımış, iki merkezin tek mahkemesine bir kadı tayin edilmiş, bundan sonraki resmî literatürde **Peçin ve Milas kadısı** kaydı yer almıştır.²⁵

XVI. yüzyılda da turunç bahçeleri, bademlikler ve çeşitli bahçeleri bulunan Milas, Evliya Çelebi'nin şehri gördüğü sırada (H.1082/M.1671) bağlı bahçeli limon, turunç, nar ve incir ağaçlarıyla bezenmiş durumdaydı. Yine Evliya Çelebi şehrin en mühim mahsulünün tütün olduğunu ve bütün Anadolu'ya tütünün buradan gittiğini aktarmıştır.²⁶

Ancak Milas bölgesi, batı, kuzey ve doğu yönlerine giden yolların kavşak noktasında bulunmasına rağmen söz konusu yolun ana ticaret yollarından uzak olması sebebiyle kapalı ve durağan bir ekonomiye sahipti. Özellikle batıda limanları artık çoktan dolmuş olan Balat'ın ticarî önemini kaybetmeye başlaması ile bölge ekonomik açıdan daha da durgun bir döneme girdi. Doğudan Tavas'tan gelip Muğla üzerinden Milas'a ve buradan da Balat, Söke, Efes ve İzmir'e ulaşan yol üzerinde ker-

²⁵ Mete, **a.g.m.**, s. 55.

²⁶ Evliya Çelebi, **Evliya Çelebi Seyahatnamesi: Anadolu, Suriye, Hicaz (1671-1672)**, C. 9, İstanbul, İstanbul Devlet Matbaası, 1935, s. 202, 209.

vanlar gelip gidiyorsa da bu ticaret pek canlı değildi. Şehirdeki ekonomik hareketlilik, kuzeyde Fîruz Bey Camii'nin civarındaki elli dükkâna sahip Kurşunlu Han ile şehrin güneyinde surların dışında Ahmed Gazi Camii ve Selâhaddin Camii arasındaki çarşıda yoğunlaşmıştı. Şehrin önündeki geniş ova ise halkın hububat, meyve ve sebze ihtiyacını karşılamada önem taşıyordu.²⁷

XIX. yüzyılda Anadolu'nun birçok kasabası gibi Milas ve çevresinde de sosyal ve ekonomik alanda birtakım önemli gelişmeler oldu. Milas'ın Güllük Limanı gelişerek buradan yörenin mermer, tütün, incir, pamuk gibi ürünleri gemilerle bölge dışına taşınmaya başlandı. İzmir-Aydın demiryolu hattının inşası da Milas yöresi ürünlerinin diğer bölgelere daha kolay ulaşmasını sağladı. Nüfusun artması ve Tanzimat dönemi yapılanması şehirde fizikî doku, yönetim ve ekonomi alanında etkisini gösterdi. 1831 tarihinde Osmanlı Devleti'nin eyalet ve sancak sınırları incelendiğinde Menteşe Sancağı'nın, merkezi Kütahya Sancağı olan Anadolu Eyaleti'ne bağlı olduğu görülür.²⁸

1867'deki yönetsel bölünmede ise Aydın Eyaleti oluşturulmuş ve daha önce Kütahya Sancağı'na bağlı olan Denizli (Hamit) ve Menteşe Sancakları bu yeni eyalet sınırları içinde kalmıştır. Bu tarihte Menteşe Sancağı'nın sekiz kazası bulunuyordu. Bunlar Muğla (Merkez kaza), Bozüyük, Milas (Peçin), Bodrum, Datya (Datça), Meğri (Fethiye), Tavas ve Köyceğiz idi.²⁹

1871 vilayet düzenlemelerinin ardından Menteşe Sancağı'nda görülen dokuz kazadan biri Milas kazasıdır. Milas kazası Menteşe Beyliği'nden aldığı tarihî ve coğrafi miras yüzünden, kaza statülerinde birçok değişikliğin yaşandığı XIX. ve XX. yüzyıllarda dahi, idarî merkez olma özelliğini yitirmemiştir.³⁰ 1877 Devlet Salnâmesi'nde ise Menteşe Sancağı yine Aydın Eyaleti sınırları içindedir; ancak kaza sayısı sekizden dörde inmiştir.³¹

²⁷ Mete, **a.g.m.**, s. 55.

²⁸ Fazıla Akbal, "1831 Tarihinde Osmanlı İmparatorluğu'nda İdarî Taksimat ve Nüfus", **Belleten**, C. XV, No: 60, 1951, s. 620.

²⁹ Sevgi Aktüre, **a.g.m.**, s. 80.

³⁰ Bilgi Taşkiran, "Sosyal, Siyasal ve Ekonomik Yönüyle Milas (1923-1960)", Muğla Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Muğla 2003, s. 20-21.

³¹ Sevgi Aktüre, **a.g.m.**, s. 80.

XIX. yüzyılın sonlarında şehrin nüfusu 12.000 olarak gösterilmektedir. I. Dünya Savaşı'ndan sonra bölge İtalyan kuvvetleri tarafından işgal edildiyse de, millî mücadelenin iyi bir gelişme yoluna girmesi üzerine bu kuvvetler ülkeyi boşaltmışlardır. I. Dünya Savaşı'ndan sonra 1919'da İtalyanlar'ın işgaline uğrayan Milas 1921'de kurtarıldı. 20 Nisan 1921 tarihinde Sancaklar kaldırılarak yerine Vilayet Teşkilatı'nın kurulması üzerine Menteşe (Muğla) Sancağı Aydın Vilayeti'nden ayrılarak bağımsız bir vilayet oldu. Bunun üzerine Milas, Muğla Vilayeti'ne bağlı bir kaza (ilçe) haline geldi.³²

³² Taşkiran, **a.g.t.**, s. 20-21.

II. OSMANLI DEVLETİ'NDE ÂYÂNLIK SİSTEMİ VE MİLAS

Âyân tabiri Arapça **ayn** kelimesinin çoğulu olup, gerek Osmanlılardan önce, gerek Osmanlılar döneminde **şehir, kasaba, zümre ve dönem içindeki ileri gelen kimse** anlamında kullanılmıştır. Âyân kelimesi eşrâf-ekâbir kelimeleri ile de aynı anlamı temsil etmiştir. Zaman zaman voyvoda, mütesellim, muhassıl, mutasarrıf, vali gibi görülen yerli hanedanlar, **âyân, derebeyi** ya da **mütegalibe** kelimeleriyle anılmıştır. Yine kadı, müderris gibi ilmiye mensupları, yeniçeri gibi kapıkulları hatta bunların çocukları ya da kasapbaşı, bakkalbaşı gibi önde gelen tüccar ve mültezimler de âyân diye ifade edilmiştir. Ve bunlara genel manada âyân-ı vilayet denilmiştir.¹

XVI. ve XVII. yüzyıllarda Osmanlı memleketinin bir yerleşim merkezindeki ulema ve kapıkullarının mensup, mazul ve emeklileri ile esnaf ve tüccarın önde gelenleri âyândan sayılır ve hepsine birden âyân-ı belde, âyân-ı memleket, âyân-ı vilayet ve âyân veya eşrâf denirdi. XVIII. yüzyılda halk ile devlet arasındaki işleri yürüten, merkezî hükümete karşı halkın ve halka karşı da merkezî hükümetin temsilcisi konumundaki ve vilâyet âyânlarının da reisi durumundaki âyâna ise resmî âyân, ay-nülâyân, baş âyân ve reis-i âyân adları verilirdi.²

XVIII. yüzyılın ilk yarısında resmî âyânlık görevini elde edenlerin çoğunun vilayet âyânından oldukları görülmektedir. XVIII. yüzyıla ait kadı defterlerine göre, azil ya da emekli olmuş kadı, sancakbeyi, müftü ve bunların çocukları, yeniçerilikten ayrılmış olanlar da ya âyânlıkları resmen ele geçirmişler ya da âyân olmak için mücadele etmişlerdir.³

Osmanlı Devleti klâsik dönemi kurumlarında düzenli ve hiyerarşik işleyişe bağlı olarak âyânın toplum içindeki rolü bulunduğu bölgenin dışına taşmıyordu. Te-

¹ Yücel Özkaya, **Osmanlı İmparatorluğunda Âyânlık**, Ankara, Türk Tarih Kurumu Yayınları, 1994, s. 7; Özcan Mert, "Osmanlı Devleti Tarihinde Âyânlık Dönemi", **Osmanlı**, Ed. Güler Eren, Ankara, Yeni Türkiye Yayınları, 1999, C. 6, s. 174; Bircan Kaymakçı, "Menteşe Sancağı'nın Taşralı Yöneticileri: Âyân Aileleri Çavuşzâdeler-Milâslızâdeler", Pamukkale Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Denizli 2010, s. 1.

² Mert, **a.g.m.**, s. 174.

³ Yücel Özkaya, "Merkezî Devlet Yapısının Zayıflaması Sonuçları: Âyânlık Sistemi ve Büyük Hanedanlıklar", **Osmanlı**, Ed. Güler Eren, Ankara, Yeni Türkiye Yayınları, 1999, C. 6, s. 165.

mel görevi diyebileceğimiz şekliyle âyân, XVI. yüzyılın ikinci yarısından itibaren devletin iç ve dış idaresindeki aksaklıklara paralel olarak halk ile devlet arasındaki işlerde **aracı** veya **iş takipçisi** olarak faaliyet gösteriyordu. Mesela, bölgesinin çeşitli ihtiyaçlarını temin etmek, bilirkişilik yapmak, bazı vergilerin tahsil edilme zamanını belirlemek, kötü idarecinin yerine iyisinin getirilmesi yönünde bölge halkının isteklerini merkeze yani İstanbul'a iletme gibi çeşitli görevleri vardı. Kamu hizmeti için yapılan harcamaların bir kısmını kendi ceplerinden karşıladıktan sonra altı ayda bir düzenlenen tevzi defterlerine⁴ ekleterek daha sonra faizi ile beraber tahsil ederlerdi.

XVI. yüzyılın ikinci yarısından itibaren köyler aracılığıyla toprak ve servet kazanan, çiftlikler edinen âyân ve eşrâf denilen bu zümre giderek kuvvet de kazanmaktaydı. Başlangıçta, vilâyet idaresinde ciddî bir role sahip değillerken zaman içerisinde sancak ve kazalara gönderilen ve beylerbeyi, sancakbeyi, kadı, mütesellim, voyvoda, yeniçeri serdarları gibi görevlilere gönderilen fermanlarda âyânlardan da yardım istendiği görülmektedir.

1566-1574 yılları arasında çıkan suhte isyanlarında iş kaygısı ile eşkıyalık faaliyetlerinde bulunan hatta şehirlerde varlıklı kişilerin mallarını talan eden suhtelerin amacı geleceklerini garanti altına almak istemektir. Sosyal ve malî açılardan güçlenen âyânlar da suhte ve levent isyanları gibi halkın devlete karşı olan isyanlarında isyancıları koruyarak bir nevi halkın hâmilliğine de giriştiler. XVI. yüzyılın son yarısında âyânlar iltizama katılıp çiftçiye borç para vererek servetlerini çoğalttılar. Zaman zaman kendilerinden borç para alan halkı kendilerine daha bağımlı hale getirerek, başı sıkışanların sığınabileceği bir mercii haline geldiler.⁵

1683'te başlayan Osmanlı-Avusturya savaşları sırasında ortaya çıkan leventlerin eşkıyalıkları, aşiretlerin çıkardıkları olaylar bir türlü önlenemiyordu. Bunların cezalandırılmaları için de âyân ve eşrâfa başvurulur oldu. Bu savaşlar sırasında Devlet hazinesinin boş olduğu, askere veilecek paranın bulunmadığı anlaşılmış ve Anadolu'daki zengin kişilerden yardım istenmişti. Devletin zayıflığını gösteren bu olay,

⁴ Tevzi defteri: Ödenecek vergi miktarlarını ve hane başına düşen payları gösteren ayrıntılı hesap defteri. Bkz. Fehmi Yılmaz, **Osmanlı Tarih Sözlüğü**, İstanbul, Gökkuşbu Yayınları, 2010, s. 651.

⁵ Kaymakçı, **a.g.t.**, s. 2.

Anadolu'daki zümrenin daha da kuvvetlenmesine neden olmuştu. Devletin zaman zaman yerli hanedanlara başvurup onlardan yardım istemesi, âyân ve eşrâftan olan mütegalibelerin (derebeylerin) daha da kuvvetlenmesine yol açmıştı.

Âyânlığın teşekkülünde sancak idarelerinde olan değişikliklerin, Anadolu karışıklıklarının artması ve merkezî otoritenin zayıflığı, vergi toplama sorununun etkileri olmuştur. Beylerbeyi, sancakbeyi olan şahıslar görev bölgeleri olan sancaklara gitmedikleri ya da gidemedikleri zaman yerlerine mütesellim⁶ adı verilen bir vekil tayin etmişlerdir.

Bunlarla birlikte beylerbeylerinin, sancakbeylerinin çoğu, XVIII. yüzyılda, önceki dönemdeki görevliler gibi sancaklarında oturmamakta idi. Ayrıca bu yüzyılda mütesellim sayısının hızla artmasının sebebinin, uzun süren savaşlar dolayısıyla sancakbeylerinin, bu süre içerisinde seferlerde bulunmaları ya da uhdelerinde başka görevler olması yüzünden sancaklara bir türlü gelememeleri, sayıları çok artmış olan vezirlere pek çok sancağın arpalık olarak verilmesi, bunların da sancağa gitmektense yerlerine mütesellim tayin ederek İstanbul'da oturmaları oluşturmuştur.

Sancaklarda mütesellimlerin büyük çoğunluğu yerli hanedanlara mensup kişiler ise de bu bir kaide değildi. Yerli hanedana mensup bulunmayan, dışarıdan olan kişilere de mütesellimlik görevi verilmiştir. Fakat bunlar gittikleri yerlerde ellerinde fazla kuvvet bulunmadığından tutunamamışlardır. Elinde kuvveti bulunmayan, mal, eşya ve serveti, bulunduğu yerin hanedanına göre yok derecede az olan dışarıdan gelen bu kişiler, devletin ve sancakbeyinin gelirlerini toplayamıyorlardı. Halkın gözünde itibarları yoktu. Bu yüzden yerli kişilerin mütesellim olmaları üzerinde durulmuştur. Bu kişiler, o yerin hanedanından olmaları hasebiyle uzun müddet mütesellimlik görevini ellerinde bulunduran, bu görevden uzaklaştırılmış olsalar bile, yeniden bu görevi tekrar ellerine geçirmeyi başaran kimselerdir. Doğal olarak, mütesellimlik âyânlıktan daha büyük bir görev olmuştur. Bununla birlikte mütesellimlik görevi bi-

⁶ Mütesellim: Sancak yönetimini üstlenen sancakbeylerinin ve beylerbeylerinin savaşlar ya da diğer görevleri nedeniyle mansıplarında bulunmaları zor olduğundan, yerlerine önce belirli bir süre için bıraktıkları vekillerine ilk dönemleri olan XVI. yüzyıl için "müsellim" sonrasında "mütesellim" denilmiştir. Bu uygulama XVII. ve XVIII. yüzyıllar boyunca yaygınlaşmıştır. Bkz. Fatma Şimşek, "Anadolu Sancaklarında Mütesellimlik Kurumu (XVIII. Yüzyıl)", Akdeniz Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Doktora Tezi, Antalya 2010, s. 27.

ten kişilerin sonradan âyân olduklarını ya da bazen âyân iken mütesellimlik görevini elde ettikleri görülmektedir.⁷

Mütesellimlikleri elde ettikten sonra bunları ellerinden çıkarmamak için gayret sarf eden âyânların zaman zaman zorla halkı soydukları, devlet görevlileriyle özellikle de kadılarla anlaştıkları, kendileri ile bir şekilde anlaşmaya yanaşmayan olursa bunları korkutup kendilerine bağladıkları da vâkidir.⁸

XVII. ve XVIII. yüzyılda devletin taşradaki malî ve idarî birçok konuda işbirliği yaptığı âyân ve eşraflar, iltizam⁹ ve malikâne¹⁰ sistemiyle kısa sürede büyük bir servet ve güç sahibi haline dönüşmüşlerdi. Bu durum zamanla taşra bürokrasisinde de âyân ve eşraf ailelerinin konumunu güçlendirdi. Kaza, sancak ve hatta eyalet yönetiminde önemli mevkilere kadar yükselen taşradaki bu güçlü aileler birer hanedan olarak bile anılıyordu. Bu aileler mal varlıkları, dinî ve sosyal konumları, prestijleri ile ön plana çıkarak devlet ve halkın gözünde hatırı sayılır bir yer elde etmişlerdir. Devlet bu ailelerin pek çoğundan henüz resmî âyân değiller iken bile eşkıyaları ıslah etme, asker temin etme, zahire toplama gibi sosyal ve askerî düzenlemelerde yardım istemek durumunda kalmıştır.¹¹

XVIII. yüzyılın ortalarında merkezî otoritenin taşrada zayıf oluşundan faydalanan âyânlar, zaman zaman kanunlara ve emirlere uymayıp isyan ederek halka zarar verirken, kendilerine haksız menfaatler sağlayıp zenginliklerini artırmışlardır. Bu durum halkı rahatsız ettiğinden bazen halkın sırf bu sebeple buldukları bölgeden başka yerlere göç ettiği de görülmüştür.¹²

⁷ Özkaya, “Âyânlık Sistemi ve Büyük Hanedanlıklar”, s. 166-168.

⁸ Kaymakçı, **a.g.t.**, s. 3.

⁹ İltizâm: Günümüz deyiimiyle vergilendirme bir tür özelleştirilmesi şeklinde nitelenebilecek olan iltizam, devlete ait vergi gelirlerinin özel bir şahsa belirli bir süreliğine verilmesi, kiralanmasıdır. İltizam alan kişiye mültezim denir. Bkz. Mehmet Genç, “İltizam”, **DİA**, İstanbul 2000, C. 22, s. 154; Yılmaz, **a.g.e.**, s. 278.

¹⁰ Mâlikâne: Osmanlı maliyesinde iltizam sisteminin 1695 yılından Tanzimat’a kadar uygulanan özel bir türüdür. Mâlikâne sistemini daha önce uygulanan iltizam sisteminden ayıran en temel farklardan biri, vergi toplama yetkisinin veya tasarruf süresinin ömür boyu devam etmesidir. Bkz. Mehmet Genç, “Malikâne”, **DİA**, İstanbul 2003, C. 27, s. 516; Erol Özvar, **Osmanlı Maliyesinde Malikâne Uygulaması**, İstanbul, Kitabevi Yayınları, 2003, s. 20.

¹¹ Kaymakçı, **a.g.t.**, s. 4.

¹² Mert, **a.g.m.**, s. 176; Özkaya, **a.g.e.**, s. 42.

Âyânların askerî güç besleyip, sosyal ve idarî yapılanma içerisindeki özerk durumlarını güçlendirmeleri Osmanlı klasik biçimi ve temel yapı taşlarını da değişime zorladı. Ve devlet sonunda taşradaki gücünü âyânları göz ardı etmeden idare edemez hale geldi. XVIII. yüzyılın sonlarında daha önce uygulanan, âyânlara valiler tarafından buyruldu verilmesi ve âyânlıklarının tasdik edilmesi usulü kaldırılarak, bu işe bizzat sadrâzamın bakması tarzı kabul edildi. Bu yeni usul gereğince, âyân olacak şahsın iyi ahlaklı ve hükümetçe itimada layık olması gerekiyordu. Bunun için halk âyân yapacakları adamın kim olduğunu valilere bildirecek, onlar da bu şahsın seçilmesini uygun görürlerse, hükümete arz edecekler ve bunun üzerine sadrazam tahkikat yapacak, uygun görürse âyânlığının uygun olduğuna dair izin mektubu verecekti.

Bir müddet devam eden bu usul bozularak yine valiler tarafından âyânlık buyruldu verilmeğe başlanmış ise de hükümet 1784 tarihli yeni bir genelge ile bunun önüne geçmek istemişti. Fakat bu genelge de âyânların halk ve hükümet üzerindeki zararlı vaziyetini önleyemediğinden, hükümet 1786 tarihinde âyânlığı kaldırarak yerine şehir kethüdâsı¹³ adı altında ve âyânlar hariç tutulmak sureti ile kasabanın orta tabakasından bunları seçtirmeye başladı. Şehir kethüdaları kasabanın ikinci ve üçüncü derecedeki halkından olup, ahali üzerinde âyânların tesirleri hala mevcut olduğundan âyânlar ile anlaşmadan iş göremediler ve hükümet işleri yürümedi. Beş sene süren şehir kethüdalığı kaldırılarak tekrar âyânlığın ihyası zarurî görüldü ve 1790 tarihli bir hüküm ile âyân seçilmesi usulüne devam edildi.¹⁴

Rusçuk âyânlığında bulunmuş olan Alemdar Mustafa Paşa'nın 1808 yılında meydana gelen taht değişikliğinde II. Mahmud'un (1808-1839) tahta çıkmasında etkili olması ile âyânların gücü bir kez daha kanıtlanmış oldu. Genç padişah saltanatından emin olmak için, kendisini tahta çıkaran ve kuvvetleriyle İstanbul'a hâkim olan

¹³ Şehir Kethüdâsı: Osmanlı Devleti'nde şehir veya kasaba diye adlandırılan kaza merkezi konumundaki yerleşim birimlerinde daha çok malî konularda devletle halk arasındaki ilişkileri sağlayıp vergilerin ve çeşitli harcamaların halka tevzi, ayrıca tahsil işlerini gören, genelde seçim yoluyla iş başına gelmiş yönetici olan şehir kethüdâları arşiv belgelerinde ve kadı sicil kayıtlarında "şehir kâhyası, kasaba kethüdâsı / kâhyası, falanca şehrin / kasabanın kethüdâsı, vilâyet kethüdâsı, şehir vekili" olarak da geçer. Bkz. Şenol Çelik, "Şehir Kethüdâsı", *DİA*, İstanbul 2010, C. 38, s. 451.

¹⁴ İsmail Hakkı Uzunçarşılı, "Âyân", 5. Bs., *İA*, İstanbul 1979, C. II, s. 41.

Alemdar Mustafa Paşa'yı sadrâzamlığa tayin etti. Bu ise Osmanlı tarihinde ilk ve son kez bir âyânın kendi gücü ile sadârete kadar yükselmesi demektir.¹⁵

Alemdar Mustafa Paşa, hükümet ile âyân güçlerinin karşılıklı güven içinde birleşerek hareket etmeleri gerektiğine inandığından, taşra âyân ve valileri ile başkent ricâlini İstanbul'da yapılacak bir toplantıya davet etti. Az sayıdaki âyânın katıldığı toplantı sonunda 29 Eylül 1808'de Sened-i İttifak adlı belge imzalandı. Ancak sadrâzam bu anlaşma ile âyânların durumuna hukukî bir nitelik kazandırmak istediysede başarılı olamadı.¹⁶

16 Kasım 1808 yılında meydana gelen yeniçeri isyanının ardından Mustafa Paşa hayatını kaybedince II. Mahmud çok yakınında bulunan ve âyânlıktan gelen güçlü bir sadrazamdan kurtulmuş oldu ve merkezîyetçilik sistemine ağırlık vererek kontrolü sağlamaya gayret etti. Bu minvalde II. Mahmud, ölen âyânların yerine yenilerini tayin etmemiş ve merkezî idareyi kuvvetlendirmeye çalışmıştır.¹⁷

Uzun yıllar süren mücadelenin ardından 1833'ten itibaren memleketin bazı yerlerinde âyânlık seçimi yerine muhtarlık seçimine geçilerek halkı âyânın zulmünden kurtarmak amacı ile âyânlık teşkilâtı yerine muhtarlık örgütü kuruldu. Ardından 1837'de bir çeşit âyânlık sayılabilen Bosna'daki kaptanlık kaldırıldı. Daha sonra da âyânlığın güçlenmesinde etkileri büyük olan mâlikâne sistemi ile mütesellimliğe son verildi. Tanzimat yıllarında İstanbul'dan atanan maaşlı memurlar vasıtasıyla da âyânlar dönemi ve düzeni sona erdirildi.¹⁸

Bu çalışmamıza konu olan Menteşe sancağı ise XVII. yüzyılda muhassıllar, XVIII. yüzyılda mütesellimler ve XIX. yüzyılda mutasarrıflar tarafından yönetilen dönemlere şahit olmuştur.¹⁹

¹⁵ Mert, **a.g.m.**, s. 177; Enver Ziya Karal, **Osmanlı Tarihi: Nizam-ı Cedit ve Tanzimat Devirleri (1789-1856)**, 5. Bs., Ankara, Türk Tarih Kurumu Yayınları, 1988, C. V, s. 87 vd.

¹⁶ Mert, **a.g.m.**, s. 177; Karal, **a.g.e.**, s. 93.

¹⁷ Mert, **a.g.m.**, s. 177; Özkaya, "Âyânlık Sistemi ve Büyük Hanedanlıklar", s. 171.

¹⁸ Mert, **a.g.m.**, s. 177-178.

¹⁹ Zekai Mete, "Menteşe", **DİA**, Ankara 2004, C. 29, s. 152.

İdarî anlamda Menteşe Sancağı'nın mütesellimler eliyle yönetilmesi ise mirî toprakları oluşturan Mihrimah Sultan Vakfı'nın mütesellimlere ve onların kazalardaki yardımcıları olan âyânlara verilmesiyle 1739 tarihinde başlamıştır.²⁰

XVIII ve XIX. yüzyıllarda Menteşe'nin tanınmış mütesellim aileleri arasında bulunan Milaslı Abdülaziz Ağa Ailesi de aynı bölgedeki diğer güçlü yönetici aileler olan Tavaslızâdeler, Çavuşzâdeler ile rekabette bulunan ve bölgede hükümet merkezinden gönderilen idarecilerin önüne geçerek hükümet ile bölge halkı arasında aracı olan birer âyân ailesi olarak faaliyet göstermiştir.²¹

²⁰ İlhan Tekeli, "1923-1950 Döneminde Muğla'da Olan Gelişmeler", **Tarih İçinde Muğla**, Yay. Haz. İlhan Tekeli, Muğla, Muğla Belediyesi Yayınları, 2006, s. 177.

²¹ **Tavaslızâdeler**: Denizli, Muğla ve Aydın bölgesinde büyük bir nüfuza sahip olan Tavaslızâdeler Batı Anadolu'nun büyük âyân ailelerindedir. Aile, edindiği servet ve arazileriyle onsekizinci yüzyılın ortalarından itibaren Menteşe ve Denizli bölgesinin en büyük yerel gücü haline gelmiştir. Tavaslızâde ailesi Osman Ağa zamanında nüfuzlarını daha da artırmıştır. Bkz. M. Yaşar Ertaş, "Tanzimat Dönemi Osmanlı Merkezileşmesi Karşısında Bir Osmanlı Ayanı: Tavaslızâde Osman Ağa", **History Studies: International Journal of History**, Enver Konukçu Armağanı, 2012, s. 120-121; **Çavuşzâdeler**: Hasan Çavuş ve oğulları Menteşe bölgesinde Çavuzâdeler olarak anılmış ve onsekizinci yüzyılda yerel bir güç unsuru olarak ortaya çıkmışlardır. Çavuşzâde ailesi mensupları zaman zaman bir kapıcıbaşı olarak devlet görevlisi, zaman zaman da halka zarar veren bir asi, zorba veya eşkıya olarak belgelerde tanımlanmışlardır. Devlet, Çavuşzâdelerin bu faaliyetleri nedeniyle kimi zaman yakalama emri çıkartarak peşlerine düştüğü gibi çoğu zamanda bunları affederek zamanın şartlarına göre onlardan yararlanma yoluna gitmiş ve onlara çeşitli görevler vermiştir. Bkz. Kaymakçı, **a.g.t.**, s. 11.

III. VAKIF MÜESSESESİ

III. I. Vakıf Kavramı:

Arapça bir kelime olan **vakf** lügat olarak durdurma, alıkoyma, hareketten alıkoyma, hapsetme, dinlendirme manalarına gelmektedir. İslâm hukukunda vakf kelimesini ifade sadedinde, habs, hubs ve sadaka terimleri kullanılmıştır. Hukukî olarak ise; bir malı alınıp satılmaktan ebedî olarak alıkoymak; Allah yolunda hapsetmek ve menfaatini tasadduk etmek; tamamıyla ve büsbütün hasır ve tahsis etmek anlamlarına gelir. Bu minvalde Ömer Hilmi Efendi'nin, **menfaati ibadullahâ âid olur vehile bir â'ynı Cenâb-ı Hakk'ın mülkü hükmünde olmak üzere temlik ve temellükten mahpûs ve memnu' kılmaktır** tanımı vakfın ana mahiyetini özetler niteliktedir.¹

Fıkıh mezhepleri ve fakihlerin, vakfın hukukî niteliği, kurucu unsurları, bağlayıcılık kazanması ve vakfedilen malın mülkiyeti gibi hususlarda nisbeten farklı kanaatler taşımışlardır. Hanefî mezhebinin kurucusu İmâm-ı Azâm Ebû Hanife'ye göre vakfın tanımı şöyledir: "Vakıf, mülk olan bir şeyi, vakfedenin mülkünde hapsedmek ve menfaatlerini (gelirini) fakirlere veya diğer hayır yollarına tasadduk etmekten ibaretir."² Ebû Hanife'nin talebeleri Ebû Yûsuf ve İmâm Muhammed ise vakfı, "Menfaati insanlara ait olmak üzere mülk bir şeyi Allah'ın mülkü olarak temlik ve temellükten ebediyen alıkoymak"³ şeklinde tanımlar.

Ebû Hanife'ye göre vakıf işlemi bir tür âriyet niteliğindedir ve vakfedilen malın mülkiyeti hükmen vakıf yapanda kalmaktadır. İmâmeyn'e⁴ göre ise mallar vakfedenin mülkiyetinden çıkıp Allah'ın (kamunun) mülkü haline gelmektedir. Hanefî doktrininde ve Osmanlı uygulamasında doğurduğu sonuçlar bakımından daha çok İmâmeyn'in tanımı benimsenmiştir.⁵

¹ Nazif Öztürk, **Menşei ve Tarihî Gelişimi Açısından Vakıflar**, 1. Bs., Ankara, Vakıflar Genel Müdürlüğü Yayınları, 1983, s. 27; Ferit Devellioğlu, **Osmanlıca-Türkçe Ansiklopedik Lügat**, Yay. Haz. Aydın Sami Güneşal, 12. Bs., Ankara, Aydın Kitabevi Yayınları, 1995, s. 1134; Ufuk Gülsoy v.d., **Bir Medeniyetin İzdüşümü: Vakıflar**, İstanbul, Vakıflar Genel Müdürlüğü Yayınları, 2012, s. 11; Öztürk, **a.g.e.**, s. 27; Ömer Hilmi Efendi, **İthaf'ul-Ahlâf fi Ahkâm'il-Evkâf**, Ankara, Vakıflar Genel Müdürlüğü Yayınları, t.y., s. 13.

² Hacı Mehmet Günay, "Vakıf", **DİA**, İstanbul 2012, C. 42, s. 475; Ahmed Akgündüz, **İslam Hukukunda ve Osmanlı Tatbikatında Vakıf Müessesesi**, 3. Bs., İstanbul, Osmanlı Araştırmaları Vakfı Yayınları, 2013, s. 94.

³ Günay, **a.g.m.**, s. 476.

⁴ Ebû Yusuf ve İmâm Muhammed için literatürde kullanılan tabir.

⁵ Günay, **a.g.m.**, s. 476.

III. II. Vakfın Ortaya Çıkışı:

Toplumların hayatında birbirinden önemli sosyal, ekonomik, kültürel ve siyasî tesirler icra eden vakıfların, tarihte ilk olarak ne zaman ve kimler tarafından kurulduğuna dair kesin bir bilgi yoktur. Ancak geleneksel İslâmî anlayışa göre tarihte ilk vakfın ortaya çıkışını, Hz. İbrahim (a.s.) zamanına kadar geri götürmek mümkündür. Bu anlamda kaynakların zikrettiği meşhur vakıf, Hz. İbrahim'in (a.s.) Halil'ur-Rahman vakfidir.⁶

Eski Yunan'da bir kimsenin hibe veya vasiyet yolu ile mallarını gayesinin tahakkuku için insanların yararına tahsis etmesi şeklinde yardımlaşma uygulaması vardı. Hristiyanlığın yayılıp Roma'nın resmî dini haline geldiği sonraki dönemlerde, kiliseler ve manastırlara yapılan tahsisler ile fakirlerin korunması için tesis edilen kurumlara yapılan bağışlar ortaya çıktı. Ancak hibe ya da vasiyet edilen mallar şart koşulduğu takdirde, bağışlayan tarafından geri alınıp mirasçılara verilebiliyordu. Orta Asya Türk topluluklarında göçebelik dönemlerine ait vakıf örnekleri görülüyordu. Yerleşik Türk toplulukları üzerinde ise vakıf müessesesi ile benzerlik kurulabilecek uygulamanın Budizm'i kabul eden bazı Uygur Türklerinde etkili olduğu görülmektedir.⁷

III. III. İslâm Tarihinde Vakıf:

İslâm'da vakıf kurumunun menşei ve onun gelişmesini sağlayan sebepler konusunda ileri sürülen fikirler de çok farklılık arz etmektedir. Vakıf kelimesinin Kur'an'da geçmemesi kurumun kökeninin tartışılmasına yol açmıştır. Ancak Kur'an'da böyle bir müessesenin doğuşuna vesile olabilecek kavramlar mevcuttur ve bunlar vakıf literatüründe sürekli tekrarlanmıştır. İslâm hukukçuları ve bazı ilahiyatçılar, Kur'an'da **vakıf** ve onun eş anlamlısı **habs** kelimeleri bulunmamasına rağmen, cemiyetin hem manevî hem de maddî hayatına istikamet veren İslâm dininin, müminlerin zihnine ve gönlüne birlik, dayanışma ve yardımlaşma duygusunu işleyen

⁶ Gülsoy vd., **a.g.e.**, s. 15; Sipahi Çataltepe, **İslâm-Türk Medeniyetinde Vakıflar**, İstanbul, Türkiye Millî Kültür Vakfı Yayınları, 1991, s. 14.

⁷ Gülsoy vd., **a.g.e.**, s. 15.

prensipier ortaya koymasını dikkate alarak, vakfin kaynağını İslâm esaslarına bağlamaktadırlar.⁸

Bu bağlamda, vakıf kelimesinin eş anlamlısı olan **birr**, **sadaka** ve **ihsan** kelimeleri Kur'an'da çeşitli yerlerde geçmektedir. Yine aynı minvalde **gönül hoşnutluğu ile ödünç vermek, Allah yolunda mal harcamak, malını akrabaya, yetimlere ve yoksullara vermek, fakiri beslemek, sadaka vermek, hayır yapmakta yarışmak** gibi mefhumları ihtiva eden ayetlerde vakfa dolaylı işaretler yapılmaktadır.⁹

Bunun yanında Hz. Peygamber'in (s.a.v) hadislerinde de vakıf konusuyla ilgili işaretler vardır. İslâm hukukçuları ve hadis âlimleri, Kur'an'da geçen **sadaka** terimini farklı dillere **vakıf** olarak tercüme edilen **sadaka-i câriye** şeklinde kullanmışlardır. Yine vakfa işaret eden bu anlamda birçok hadis bulunmaktadır. Özellikle *Sahih-i Buhari*'deki **vesaya** babı, tamamen bu konuya tahsis edilmiştir.¹⁰

Hemen hemen bütün vakfiyelerde zikredilen ve vakfin gelişmesinde tesirli olduğu ileri sürülebilecek olan en meşhur hadis meali ise şöyledir:

“Üç sınıf kimse müstesna, Âdemoğlu öldüğü zaman amel defteri kapanır. Bu üç sınıf kimse ise şunlardır: Ölen için dua eden hayırlı bir evlâd, mükâfâtı ölen kişiye erişen sadaka-i câriye ve ölümünden sonra insanların yararlandığı ilim.”¹¹

Hz. Peygamber (s.a.v), bir taraftan ashabını vakıf yapmaya teşvik ederken, bir yandan da bizzat kendisi vakıfta bulunarak Müslümanlara bu konuda da örnek olmuştur. Medine'de sahibi olduğu akarlarını vasiyet yoluyla vakfederek, yerleşmeye müsait arazileri fakir Müslümanlara şart koşmuştur. Bunun dışında kendisine ait yedi parça hurma bahçesini vakfedip, gelirini **havâdis-i dehre** yani İslâmı muhafaza için yapılacak faaliyetlerde, duyulacak ihtiyaçların giderilmesine tahsis etmiştir. Fedek ve Hayber'deki hurmalık arazilerini de fakir yolcular yararına, sağlığında vakfetmiştir.¹²

⁸ Gülsoy vd., **a.g.e.**, s. 16.

⁹ Bahaeddin Yediyıldız, “Vakıf”, **DİA**, İstanbul 2012, C. 42, s. 479-486.

¹⁰ Çataltepe, **a.g.e.**, s. 16; Öztürk, **a.g.e.**, s. 44; Ziya Kazıcı, **İslâm Müesseseleri Tarihi**, İstanbul, Kayıhan Yayınları, 1991, s. 183.

¹¹ Nazif Öztürk, **Elmalılı M. Hamdi Yazır Gözüyle Vakıflar**, Ankara, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, 1995, s. 119.

¹² Gülsoy vd., **a.g.e.**, s. 18.

Emevîler dönemi, klasik vakıf kurumu ve anlayışına yeni yorumların getirildiği ve bunun sonucu olarak daha önce örneği görülmemeyen **evlâdiyelik/evlâdlık vakıflar** veya **aile vakıfları** denilen farklı bir vakıf türünün ortaya çıktığı bir devre oldu. Yapılan fetihler neticesinde iyice zenginleşen kesim yüzünden bu tarz vakıflar giderek çoğaldı. Hanefî hukukçusu Ebû Yusuf, değişen şartların ve anlayışların ortaya çıkardığı bu yeni vakıf türünü hukukî temellere oturtarak, vakıf sistemini insan tabiatının temel özellikleri ve pratik hayatın gerçekleriyle uyumlu hale getirmeye çalıştı.¹³

Abbasîler devrinde de umumî hayatta artık iyice yer tutmuş olan vakıf müessesesinin kuralları yine Ebû Yusuf tarafından zamanın temâyül ve ihtiyacına uygun olarak geniş ve müsait bir şekilde tespit edildi. Hatta Abbasîler döneminde vakıflar o derece ehemmiyetli birer tesis haline geldiler ki bunların idaresi için **Vakıflar Nezâreti** adında bütün vakıfları kontrol eden, onların bir nizâma bağlanmasını sağlayan bir teşkilat kuruldu.¹⁴

III. IV. Türk-İslâm Tarihinde Vakıf:

Büyük Selçuklu Devleti döneminde (1040-1157) vakıf müessesesi, devletin yönetim anlayışına uygun olarak kat kat büyüdü. İslâm dünyasının koruyuculuğu rolünü üstlenen Selçukluların dini himaye politikaları ve bu konudaki hassasiyetleri, ülkenin melikler arasında paylaşılıp parçalanmasıyla kurulan devletler döneminde de genel çizgileriyle devam etti, Türkiye Selçuklu Devleti'nde de (1075-1308) durum farklı olmadı. Bu devletler inşa ettikleri çok sayıda müesseselerle zengin vakıf kaynakları tahsis edip, Anadolu'daki sosyal, iktisadî ve her türlü yatırımları büyük ölçüde vakıflar marifetiyle yaptılar.¹⁵

Harzemşahlar, Eyyübîler ve Memlûkler döneminde de gelişmesini sürdürecektir olan vakıflar, Moğolların istilasıyla türlü sıkıntılara marûz kalmakla birlikte, yine İslâmiyet'i kabul eden Moğol hükümdarları tarafından da desteklenerek zamanla yeniden yükselişe geçti. Moğollardan sonra kurulan Celâyirler, Timurlular, Akkoyunlu-

¹³ Kazıcı, **a.g.e.**, s. 192; Gülsoy vd., **a.g.e.**, s. 19.

¹⁴ Gülsoy vd., **a.g.e.**, s. 15, 19; Öztürk, **Menşei ve Tarihî Gelişimi Açısından Vakıflar**, s. 45, 55; Kazıcı, **a.g.e.**, s. 193.

¹⁵ Turan, **a.g.e.**, s. 106, 284; Gülsoy vd., **a.g.e.**, s. 24.

lar, Safevîler, Orta Asya ve Ön Asya’da vakıf sisteminin yayılmasına önemli katkıda bulundular.¹⁶

III. V. Osmanlı ve Cumhuriyet Döneminde Vakıf:

Vakıf, Osmanlılara, önceki İslâm toplumlarından intikal etmiş bir kurum olmasına rağmen, Osmanlı zamanında altın çağını yaşamıştır. Osmanlı öncesinde de vakıflar birçok hizmet ve faaliyetlerde bulunmakla beraber, hiçbir zaman, Osmanlı Devleti zamanındaki kadar kapsamlı, sistematik ve verimli çalıştırılmadılar. Orhan Gazi’nin İznik’te mükemmel bir medrese te’sis ve bu müessesenin idaresine kifâyet edecek kadar vâridat getirecek gayr-i menkuller vakfetmesiyle bu hayırlı yolda ilerleyen Osmanlılar, vakıf kurumunu hem teorik hem de pratik anlamda geliştirerek, vakıf sistemine yeni kavramlar ve kendilerine özgü yeni vakıf modelleri kazandırdılar.¹⁷

Osmanlı döneminde vakıfların hemen her sahaya girdiği ve büyük hizmetler verdiği görülmektedir. Bunlar arasında cami, tekke, mektep, medrese, kütüphane, yol, köprü, çeşme, han, hastane, tabhâne, imâret ve yunak gibi her türlü dinî ve sosyal ihtiyaçlara cevap veren vakıf müesseseleri dışında, muhtaç kimselere nakdî yardımlar yapılması için tesis edilen para vakıfları da bulunmaktaydı. Osmanlı devletinin XVIII. yüzyıldan itibaren siyasî, askerî ve iktisadî istikrarını giderek kaybetmeye başlaması ve buna bağlı olarak sistemin önemli kurumlarında baş gösteren olumsuzluklar vakıfları da derinden etkiledi. **Darphane-i Âmire Nezâreti**’ne havale olunan vakıfların çoğalmasının ardından vakıfların yönetim ve denetimlerinde görülen dağınlığın giderilmesi ve yolsuzlukların önlenmesi için merkezî bir anlayışla 1826’da **Evkaf-ı Hümâyûn Nezâreti** kuruldu.¹⁸

Türkiye Büyük Millet Meclisi hükümetleri döneminde çıkarılan, 2 Mayıs 1920 tarihli **Büyük Millet Meclisi İcrâ Vekillerinin Sûret-i İntihâbına Dâir Kanun** ile vakıflar **Şer’îyye ve Evkaf Vekâleti** bünyesine dâhil edilerek, vakıf işleri bu vekâlet tarafından yürütüldü. Şer’îyye ve Evkaf Vekâleti’nin 3 Mart 1924 tarih ve

¹⁶ Gülsoy vd., **a.g.e.**, s. 24.

¹⁷ Gülsoy vd., **a.g.e.**, s. 24; Ali Himmet Berki, **Vakıf Hukuku Yazıları**, Yay. Haz. Hüseyin Çınar, Ankara, Vakıflar Genel Müdürlüğü Yayınları, 2013, s. 87.

¹⁸ Seyit Ali Kahraman, **Evkâf-ı Hümâyûn Nezâreti**, İstanbul, Kitabevi Yayınları, 2006, s. 6.

429 sayılı yasa ile kaldırılmasıyla görevleri Başbakanlığa bağlı **Vakıflar Genel Müdürlüğü**'ne devredildi.

Vakıf meselesi ile ilgili bir diğer tedbir de, 22 Şubat 1926 tarihli kanunla alındı. Bu kanunla, doğrudan doğruya idare edilen vakıfların da belediyeler ve devlete ait fabrikalar gibi umumî menfaatlere yarar başka kuruluşlara satılabilmesi kabul edildi. Eski vakıfların idaresini düzenleyen vakıflar kanunu, ancak 5 Haziran 1935'te çıkarılabildi. Bu tarihte yürürlüğe giren 2762 sayılı Vakıflar kanunu ile vakıflar; yönetim biçimine göre, Mazbut, Mülhak, Cemaat ve Esnafa Mahsus Vakıflar ile Yeni Vakıflar olmak üzere dört kategoride toplandı.

13 Temmuz 1967'de çıkarılan bir kanun ise vakıfların sayısını artırdı. 1926-1967 yılları arasında yaklaşık 100 tesis kurulmuş iken, 1967-1987 döneminde 1.721 vakıf kuruldu. Bu artışta **tesis** yerine **vakıf** kelimesinin yeniden uygulamaya konulmasının önemli etkileri oldu. Böylece birçok dernek, dernekler kanununun mal edinme ile ilgili sınırlamalarından dolayı vakfa dönüştü. 1982 Anayasası ile vakıflara tanınan vergi muafiyetleri ile dernekler konusunda getirilen bazı kısıtlamalar da vakıf sayısındaki yükselişin diğer önemli sebepleri oldu.¹⁹

Vakıflarla ilgili son düzenleme 2008 yılında gerçekleşti. 5737 sayılı Vakıflar Kanunu, 27 Şubat 2008 tarihinde Resmî Gazete'de yayımlanarak son hali ile yürürlüğe girdi. Kanun, Türkiye'de mevcut vakıfları mazbut, mülhak, yeni vakıflar, cemaat ve esnaf vakıfları olarak dört kısma ayırdı. Böylece Cumhuriyet'in kuruluşundan günümüze kadar yıllar içinde dağınık halde oluşturulmuş olan vakıf mevzuatı tek çatı altına alınmış oldu.²⁰

¹⁹ Gülsoy vd., **a.g.e.**, s. 24; 1926 yılında yürürlüğe giren Medenî Kanun gereği yeni kurulacak vakıfların eski hukukla ilişkisi kesilmiş, hatta müessesenin mahiyeti büyük ölçüde aynı olmakla birlikte adı "vakıf" olarak değil "tesis" olarak değiştirilmiştir. Nitekim zaman içinde "tesis" tabirinin "vakıf" tabirine dönüştürülmesi gerektiği daha çok kabul görmüş ve 1967 yılında 903 sayılı Vakıflar Kanunu ile eski kanun değiştirilerek "tesis" terimi yerine yeniden "vakıf" terimi getirilmiştir. Bkz. Şennur Şenel, Zehra Tayan, "1926-1967 Yılları Arasında Türkiye Cumhuriyeti'nde Kurulan Tesisler (Vakıflar)", **Gazi Üniversitesi Akademik Bakış Dergisi**, C. 3, No: 5, Kış-2009, s. 123,127.

²⁰ Gülsoy vd., **a.g.e.**, s. 24.

III. VI. Vakıf Çeşitleri:

Vakıflar gerek kurulmalarında gözetilen gaye, gerek vakfa tahsis edilen mallar ve bu mallardaki tasarruf şekilleri ve gerekse vakfın yönetimi açısından farklı tasniflere tabi tutulmaktadır. Buna göre, Selçuklular ve Osmanlılar döneminde kurulmuş olanlar da dâhil olmak üzere, bütün tarihî vakıfları şu şekilde ele alabiliriz:

III. VI. I. Amaçlarına Göre:

III. VI. I.I. Hayrî Vakıflar:

Doğrudan doğruya kurbet kasdıyla kurulan ve mevkufun aleyh (yararlanan) olarak da bütün insanlar veya fakirlerin tayin edildiği vakıflardır. Bu çeşit vakıflarda esas gaye, kurbet yani sevap ve ibadet kabilinden bir fiil işlemektir.²¹

III. VI. I.II. Zürrî Vakıflar:

Gelirinin tamamı veya tamamına yakını, vâkıfın evlat ve ahfâdına tahsis edilen vakıflardır. Gayesi, evlatlık vakıf haline sokulmuş olan aile mülklerinin, vakfedenin tayin edeceği şartlar içinde, nesiller elinde bütün olarak kalabilmesini temin etmektir. Aile vakıfları, **ehlî vakıf** veya **evlatlık vakıf** olarak da isimlendirilir. Bazı İslâm hukukçularına göre bu vakıf sistemi geçerli görülme de Osmanlı Devleti'nde zürrî vakıfların aleyhindeki görüşe iltifat edilmediği ve zürrî vakıfların da caiz kabul edildiği görülmüştür.²²

III. VI. II. Mülkiyet Durumlarına Göre:

III. VI. II. I. Sahih Vakıflar:

Vakfın her çeşit maddî varlıklarının mülkiyetinin, vakfın hükmî şahsiyetine ait olduğu vakıftır.²³

²¹ Akgündüz, **a.g.e.**, s. 273-274.

²² Çataltepe, **a.g.e.**, s. 31; Gülsoy vd., **a.g.e.**, s. 28; Akgündüz, **a.g.e.**, s. 275.

²³ Çataltepe, **a.g.e.**, s. 32.

III. VI. II. II. Gayr-i Sahih Vakıflar:

İrsadî veya tahsis kabilinden vakıflar olarak da anılan gayr-i sahih vakıflar, mülkiyeti devlete ait toprakların padişahlar tarafından şahıslara temlik edilmesi sonucunda ortaya çıkan vakıf türüdür. Bu çeşit vakıflarda arazinin çıplak mülkiyeti yine devlette kalmakla birlikte, tasarruf hakkı veya vergi gelirleri ise vakfa geçiyordu.²⁴

III. VI. III. Kira Gelirlerine Göre:

III. VI. III. I. İcâre-i Vahideli (Tek Kiralı) Vakıflar:

Bir vakfa gelir sağlamak üzere tahsis edilen mallara müstegâllat denirdi. Bunlar arazi, çiftlik, tarla, ağaç, iş hanı, dükkân, ev, değirmen, hamam, imalâthane ve benzerleri türünden işletilmeye müsait gayr-i menkullerdir. Bu mallar vakıf yönetimi tarafından bir veya üç yıllık sürelerle taliplilerine kiraya verilerek işletilir ve elde edilen gelirler, vakfiyede belirtilen amaçlar doğrultusunda hem vakfın ihtiyaçları hem de hizmetlerinin devamı için kullanılırdı. Mütevellîleri tarafından ay, yıl gibi bir süreyle rayiç bedeli ile kiraya verilen yerlere icare-i vahideli vakıflar denirdi.²⁵

III. VI. III. II. İcâreteynli Vakıflar:

Vakfın ihtiyacı sebebiyle, bir müddet tayin olunmaksızın, hakiki kıymetine yakın peşin bir bedel ve buna ilaveten her sene ödenen cüz'î bir ücret mukabilinde kiraya verilen vakıflardır. Peşin alınan birinci ücrete **icâre-i muaccele**, her sene alınan cüz'î ücrete de **icâre-i müeccele** denilmekte idi.²⁶

²⁴ Gülsoy vd., **a.g.e.**, s. 29.

²⁵ Gülsoy vd., **a.g.e.**, s. 33.

²⁶ Çataltepe, **a.g.e.**, s. 34; Ali Himmet Berki, **Vakfa Dair Yazılan Eserlerle Vakfiye ve Benzeri Vesikalarda Geçen İstilah ve Tâbirler**, Ankara, Vakıflar Genel Müdürlüğü Neşriyatı, t.y., s. 24.

III. VI. III. III. Mukataalı Vakıflar:

Arsası vakıf ve üzerindeki bina ve ağaçlar kiracıya ait mülk olan bir akarda, tasarruf eden tarafından her yıl vakfa verilmek üzere, arsa için belirlenmiş olan yıllık kira bedeline mukataa veya zemin kirası ya da toprak kirası denilmektedir. Mukataalı vakıf kiracısı taşınmaz üzerindeki bina, tesis veya ağaçların sahibi sıfatıyla bu taşınmaz üzerinde sürekli bir hak sahibi olmaktadır.²⁷

III. VI. III. IV. Gedik:

Vakıf bir dükkân üzerinde aynî bir hak sahibi olmak isteyen bir kimse belirli bir miktar para vererek dükkânın tamirine harcanmasını, kendi mülkü olmak üzere dükkânda dolap ve raf gibi hakk-ı kararı bulunan aletler yerleştirilmesini, her yıl cüz'i bir kira bedeli dahi vermeyi şart koşarak süresiz bir kira sözleşmesi yapıyordu. Böyle bir kira akdi sonucu yerleştirilen aletlere **gedik** deniyor ve bu gedik sebebiyle kiracı sınırlı bir aynî hakkın sahibi oluyordu.²⁸

III. VI. IV. İdarelerine Göre:

III. VI. IV. I. Mazbut Vakıflar:

Evkaf Nezâreti tarafından idare edilen vakıflardır. Bunlar üç gruptur. Birincisi padişahlar ile onların yakınlarına ait vakıflardır. Bunların idaresi tahtta bulunan padişahlara şart koşulmakla birlikte evkaf nazırları tarafından yürütülmüştür. İkincisi ise, vakıf kurucusunun soyundan olup mütevellî olmaları şart koşulmuş bulunan kişilerin kalmaması sonucu evkaf idaresi tarafından ele geçirilen ve idare edilen vakıflardır. Üçüncüsü ise mütevellîliği vâkıf tarafından kime şart koşulmuşsa, onun uhdesinde olmakla beraber, görülen lüzum üzerine mütevellîlerine bir maaş bağlamak suretiyle, vakıf işlerine müdahale ettirmeyip Evkaf İdaresi tarafından idare edilen vakıflardır.²⁹

²⁷ Gülsoy vd., **a.g.e.**, s. 34.

²⁸ Nazif Öztürk, **Türk Yenileşme Tarihi Çerçevesinde Vakıf Müessesesi**, Ankara, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, 1995, s. 263.

²⁹ Fehmi Yılmaz, **Osmanlı Tarih Sözlüğü**, İstanbul, Gökkuşbu Yayınları, 2010, s. 170; Çataltepe, **a.g.e.**, s. 33.

III. VI. IV. II. Gayr-i Mazbut (Mülhak) Vakıflar:

Evkaf İdaresi'nin kontrolü altında olmak şartıyla kurucu kişinin soyundan gelen kişiler tarafından yönetilen vakıflardır.³⁰

III. VI. IV. III. Müstesna Vakıflar:

Evkaf Nezâreti'nin denetimi ve müdahalesi olmadan, doğrudan doğruya mütevellîleri tarafından yönetilen vakıflardır. Hem vergi vermekten hem de idarî açıdan müstesna durumdadırlar. Bu vakıflar bazı din büyüklerine ait **eizze** vakıfları ve bir kısım gazilere ait **guzât** vakıflarıdır.³¹

III. VII. Vakıfların Yapısı:

III. VII. I. Vakfın Kuruluşunda Aranılan Şartlar:

- Vakfedilen şeyin **ayn** yani vakfedenin elinde bulunan mal olması şarttır.

- Vakfedilecek malın akar (ev, dükkân, tarla vs. gibi gelir getiren mülk) olması şarttır.

- Vakıfta müebbedlik şarttır.

- Vakfedilen şeyin muayyen ve mâlûm olması şarttır.

- Vakfın müncez (yerine getirilmiş sonuçlandırılmış) olması şarttır. Vakıfta mevcut ve muhakkak olmayan birşeye bağlı olarak vuku bulan vakıf sahih olmaz.

- Vakfedilecek bina ve ağaçların müstahiku'l-kal (yıkılmaya ve sökülmeğe mahkûm ve eninde sonunda sökülecek ve yıkılacak) olmaması şarttır.

³⁰ Yılmaz, **a.g.e.**, s. 170.

³¹ Halil Cin, Ahmed Akgündüz, **Türk Hukuk Tarihi**, İstanbul, Osmanlı Araştırmaları Vakfı Yayınları, 2011, s. 483.

- Vakıf hayır yoluna yapılmalıdır.³²

III. VII. II. Vakfın Kurucusunda Aranılan Şartlar:

- Vakıf kuran kimsenin tam eda ehliyetine sahip olması, diğer ifadeyle akıllı, hür ve reşit olması gerekmektedir.

- Büluğa ermemişlerin, akıl hastalığı veya akıl eksikliği olanların vakıf kurması, veli ve vasilerinin izinleri dahi olsa mümkün değildir.

- Malını beyhude, faydasız yere harcayıp sefih durumda olanlar vakıf kuramaz.

- Vâkıf vakfettiği şeyi itikadına göre hayır ve sevap kazanmak niyeti ile malını vakfetmelidir.³³

III. VII. III. Vakfiyeler

İslâm diplomatiğinde çok eski bir belge türü olarak vakıf kurma işlemini belgeleyen vakfiyeler, vakıf kurucusunun vakfî tesis işlemindeki ikrâr ve beyânını ve vakfettiği menkul ve gayr-i menkul malların vasıflarını ve vakfedilme şartlarını, vakfın idare şekli ile gelirlerini ve bu gelirlerin harcanacağı yerleri gösteren ve kadı tarafından şahitler huzurunda tasdik edilerek kadı siciline kaydedilen resmî belgedir. Başka bir ifade ile vakıf tasarrufunun senet ve hücceti, vakıf hükmî şahsiyetinin nizamnamesidir.³⁴

³² Kazıcı, **a.g.e.**, s. 185.

³³ Gülsoy vd., **a.g.e.**, s. 44; Çataltepe, **a.g.e.**, s. 19.

³⁴ Gülsoy vd., **a.g.e.**, s. 48-52; Mübahat Kütükoğlu, **Osmanlı Belgelerinin Dili (Diplomatik)**, İstanbul, Kubbealtı Neşriyat, 1994, s. 359.

III. VII. III. I. Vakfiyelerin Önemi

Vakıf müessesesinin en mühim kaynağı olan vakfiyeler, dönemin iktisadî, sosyal, idarî, dinî ve kültürel tarihinin analizi kadar, şehir ve iskân tarihi ile tarihî topoğrafyasının incelenmesi noktasından da ayrı bir değeri hâizdir.³⁵

Vakfiyeler üzerinde yapılacak bilimsel analizler sayesinde, toplumların zihniyet dünyası, hayat felsefesi ve inançları; sosyal ilişkilerin yapısı, sınıflar arası münasebetlerin karakteri, hayat şartları, ekonomik durumları, şehirleşmenin tarz ve boyutları, yerleşim düzenleri, iskân politikaları, yeni mahallelerin oluşumu, su kaynaklarının temini, yurt ve imâret tesisleri, sağlık kurumları, kamusal düzenin işleyişi ve vakıf sistemi hakkında birbirinden önemli ve orijinal bilgiler elde edilip, farklı tespit ve yorumlarda da bulunulabilecektir.

Vakfiyeler, günümüze ulaşmayan birçok mimarî eserin varlığını ortaya çıkarması açısından mahallî tarih çalışmalarına, özellikle Selçuklu, Beylikler ve Osmanlı arkeolojisi bakımından da katkı sağladığı gibi, hali hazırda mevcut olmayan birçok mahalle ve yerleşim birimlerinin geçmişine de ışık tutmaktadır.

Diğer yandan vakfiyeler, Osmanlılarda hükmî şahsiyet kavramının ortaya çıkışı ve gelişimini belgelemek ve vakıf işletmelerinin mahiyetini anlamak bakımından da önem arz etmektedir. Ayrıca vakfiyeler tarihî şahsiyetlerin tarihçe-i hayatlarının aydınlatılmasında da önemlidir.³⁶

³⁵ M. Fuad Köprülü, **İslâm ve Türk Hukuk Tarihi Araştırmaları ve Vakıf Müessesesi**, Yay. Haz. Orhan F. Köprülü, İstanbul, Ötüken Neşriyat, 1983, s. 316.

³⁶ Gülsoy vd., **a.g.e.**, s. 48-52.

BİRİNCİ BÖLÜM

ABDÜLAZİZ AĞA VE AİLESİ

1. 1. Abdülaziz Ağa:

Ailenin reisi olan Abdülaziz Ağa'ya¹ nispetle oğulları ve daha sonra ailenin adını devam ettiren torunları Menteşe bölgesinde Abdülaziz Ağaoğulları, Milaslızâdeler² ya da Abdülaziz Ağazâdeler³ olarak anılmıştır.

Abdülaziz Ağa hakkında yalnızca vakfiye belgelerinden istifade edilebilmektedir. Bu belgelere göre **Peçin kazası şubelerinden Milas kasabasında yer alan Ahmed Çavuş Mahallesi sakinlerinden Abdullah oğlu Abdülaziz Ağa** ibaresi kendisinin hem ikamet ettiği yere hem de babasının adına,⁴ **fahrü'l âyân** ifadesinin kullanılması da onun idarî anlamda bölgedeki konumuna işaret etmektedir.⁵

Milas halkının istifadesine sunduğu vakıflar ile hem halkın ihtiyaçlarının karşılanmasına hem de Milas'ın sosyo-ekonomik ve kültürel gelişimine katkı sağlayan Abdülaziz Ağa'ya ait bir vakfiyeye yansıyan ifadelerle göre Ağa'nın üç oğlu bulunmaktadır. Bunlar Mehmed Said Efendi, Abdullah Efendi ve Ömer Efendi'dir. Kardeşler arasında ise sadece Mehmed Said Efendi hakkında gerek vakfiyeler gerekse arşiv belgelerinde bilgi mevcuttur.⁶

Dolayısıyla çalışmamızın sonraki bölümlerinde de görüleceği üzere ailenin izini takip etmede Mehmed Said Efendi ve çocukları ile ilgili belgeler daha aydınlatıcı olmuştur.

¹ Abdülaziz Ağa ile ilgili vakfiyelerde **el-Hac** unvanı kullanılmakla birlikte **Milash Abdülaziz Ağa** ismiyle meşhur olması ve daha çok bu şekilde anılması hasebiyle çalışmamızda ikinci kullanımı tercih ettik.

² Bircan Kaymakçı, "Menteşe Sancağı'nın Taşralı Yöneticileri: Âyân Aileleri Çavuşzâdeler-Milashzâdeler", Pamukkale Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Denizli 2010, s. 53.

³ Bu çalışmanın ilgili kısımlarında ailenin tamamına yapılan vurgularda **Abdülaziz Ağazâdeler** tanımı kullanılacaktır.

⁴ VGMA, Kayıt: 88/1, Defter: 735/0, Sayfa: 207, Sıra No: 0101, 6 S 1150 (5 Haziran 1737).

⁵ Bu ifade yalnızca bir vakfiyede kullanılmıştır. Bkz. VGMA, Kayıt: 88/3, Defter: 736/0, Sayfa: 192, Sıra No: 0088, 7 R 1153 (2 Temmuz 1740).

⁶ Söz konusu vakfiye için Bkz. VGMA, Kayıt: 585/1, Defter: 736/0, Sayfa: 191-192, Sıra No: 0087, 7 R 1153 (2 Temmuz 1740); Ömer Efendi için, Abdülaziz Ağa oğullarının ortak kurdukları vakfa ait vakfiyede **umdetü'l meşâyihi'l izâm** ifadesi kullanılmıştır.

Abdülaziz Ağa ile ilgili nâkıs bilgiler onun doğum tarihine, hayatının safhalarını aydınlatmaya yetmese de yaptırmış olduğu hanlardan birinin inşa tarihinin 1719-20 olarak bilinmesi⁷ ve oğullarına ait 2 Temmuz 1740 tarihli (7 Rebî'ü'l-âhir 1153) vakfiyede yer alan **merhûm ve mağfûr babamız** ifadesi Abdülaziz Ağa'nın hayatının en azından son dönemini kesin olarak Sultan I. Mahmud (1730-1754) devrinde yaşadığını öğrenmemizi sağlamıştır.⁸

1.1.1. Abdülaziz Ağa'nın İktisadî Durumu:

Mevcut vakfiyeleri ışığında Abdülaziz Ağa'nın tespit edilebilen mal varlığı ve bunların muhtevası kendisinin iktisadî durumunu ifade etmemize yardımcı olmaktadır. Buna göre vakfiyelerinde yer alan malları şu şekildedir:

Tablo 1: Abdülaziz Ağa'ya Ait Mallar

YER	MAL CİNSİ / ADEDİ
Çalica	Değirmen / 3
Çalica	Sebze bahçesi / 1
Hisarbaşı	Han / 2
Kızılcaköy	Dükkân / 4
Kızılcaköy	Kahvehane / 1
Kızılcaköy	Kasap dükkânı / 1
Kızılcaköy	Boyacı dükkânı / 1
Kızılcaköy	Semerci dükkânı / 1
Kızılcaköy	Ekmekçi dükkânı / 1
Kızılcaköy	Nalbant dükkânı / 2
Kızılcaköy	Han / 1
Milas çarşısı	Mahzen / 3
Milas çarşısı	Berber dükkânı / 1
Milas	Hamam / 1
Tekfuranbarı	Çiftlik
Tekfuranbarı Çiftliği	Karasığır inek / 25
Yusufca	Bahçe / 1 ⁹

⁷ Bu han bugün Çöllüoğlu Han'ı olarak bilinmektedir. Abdülaziz Ağa'nın eserleri başlığında bu Han'la ilgili ayrıntılı bilgi verilmiştir.

⁸ VGMA, Kayıt: 585/1, Defter: 736/0, Sayfa: 191-192, Sıra No: 0087, 7 R 1153 (2 Temmuz 1740); İsmail Hami Danişmend, **İzahlı Osmanlı Tarihi Kronolojisi**, İstanbul, Türkiye Yayınevi, 1972, C. 4, s. 20.

⁹ VGMA, Kayıt: 88/1, Defter: 735/0, Sayfa: 207-210, Sıra No: 0101, 6 S 1150 (5 Haziran 1737); VGMA, Kayıt: 88/2, Defter: 735/0, Sayfa: 225-226, Sıra No: 0105, 15 B 1152 (18 Ekim 1739); VGMA, Kayıt: 88/3, Defter: 736/0, Sayfa: 192-193, Sıra No: 0088, 7 R 1153 (2 Temmuz 1740).

1.1.2. Abdülaziz Ağa'nın Eserleri:

1.1.2.1. Çöllüoğlu Hanı:

Çöllüoğlu¹⁰ Hanı, Milas'ta merkezî bir nokta olan Hisarbaşı tepesinde ve aynı adı taşıyan Hisarbaşı mahallesinde, Belen Camii yakınında ve Milas Arastasıyla iç içedir. Arasta'nın Han'a bağlı olarak inşa edildiği düşünülmektedir. Han'a giriş kuzey yönünden ve kemerli bir yapıdan geçilerek yapılmaktadır. Bu hanın Abdülaziz Ağa tarafından 1719-20 tarihinde yaptırıldığı bilinmektedir. Bugünkü otellerle eşdeğer bir fonksiyona sahip olan han, genel olarak ortada taş döşeli bir avlu ve avlunun etrafında yer alan çift katlı odalardan meydana gelir. Yapının alt katı, Osmanlı hanlarında olduğu gibi hayvanların bağlandığı açık mekânlardan oluşmaktadır. Bunların önü sütunlarla desteklenmekte ve bunların da üzerinde üst katın sundurması oturmaktadır. Alt kat binek hayvanlarına ahır olarak düzenlenmiş; üst kat ise insanların konaklamaları için tahsis edilmiştir.¹¹

Üst katın bütün odalarında ocak ve eşya koymak için duvarın içine açılmış dörtgen niş şeklinde takalar vardır. Üst kat odaları önlük şeklinde düzenlenmiş ahşap direkli sundurmalara açılır. Sundurma alttan ayak ve devşirme sütunlar tarafından desteklenir. Kapıların ve çift çanaklı pencerelerin üst tarafları sağır sivri kemerlidir. Yapı malzemesi olarak taş ve kimisi bezemeli antik devşirme mimarî bloklar kulla-

¹⁰ Abdülaziz Ağa'nın yaptırmış olduğu bu han Çöllüoğlu Han'ı olarak bilindiği için çalışmamızda bu şekilde kullandık. Han bu adı 1900'lerin başında burasını satın alan Tavaslı Hacı Mehmed Çöllüoğlu'ndan almıştır. Bkz. <http://www.haber3.com/tarihi-hanin-catisi-tamamlandi-haberi-1064446h.htm>, (Çevrimiçi: 20.12.2013) Çöllüoğlu ailesinden gelen ve yakın tarihte belgelere yansıyan en önemli isim ise Halil İbrahim Çöllüoğlu olmuştur. Halil İbrahim Çöllüoğlu, 1897 yılında Milas'ta dünyaya gelmiştir. Milas'ın Hacı İlyas mahallesinde oturan ve Naciye Hanım ile evli olan Halil İbrahim Bey'in çocuğu olmamıştır. Çöllüoğlu Han, kardeşi Ali Bey ile birlikte Halil İbrahim Bey'e miras olarak kalmıştır. Türkiye'nin yakın tarihindeki önemli İslâm âlimlerinden Bediüzzaman Said Nursî'nin bölgedeki talebelerinden olan Halil İbrahim Bey, bu talebelik nedeniyle 1935 yılında Eskişehir ve 1943 yılında Denizli olmak üzere iki kez cezaevine girmiştir. 1 Temmuz 1956'da Milas'ta vefat etmiştir. Bkz. Ömer Özcan, **Risale-i Nur Hizmetkârları: Ağabeyler Anlatıyor**, İstanbul, Nesil Yayınları, 2011, C. 5, s. 163-170.

¹¹ Aşkıdıl Akarca, Turhan Akarca, **Milâs: Coğrafyası, Tarihi ve Arkeolojisi**, İstanbul, İstanbul Matbaası, 1954, s.104, <http://www.risalehaber.com/bediuzzaman-ona-hususi-kardas-demisti-81185h.htm>, (Çevrimiçi: 20.12.2013); <http://www.milasbilgi.com/milas/milas-tarihi>, (Çevrimiçi: 20.12.2013).

nılmıştır. Kıрма çatısı alaturka (oluklu) kiremit kaplıdır. Han, 1737 yılında Abdülaziz Ağa tarafından Ağa Camii yanında inşa ettirdiği medreseye vakfedilmiştir.¹²

Osmanlı dönemi klasik kent içi hanlarının mimarî özelliklerini taşıyan Çöllüoğlu Han'ı, bugün üçüncü derecede arkeolojik ve kentsel sit alanı içerisindedir. 2010 yılında Milas Belediyesi tarafından bu hanla ilgili başlatılan restorasyon çalışmaları ise hala devam etmektedir.¹³

1.1.2.2. Ağa Camii:

Hasır Camii de denilen Ağa Camii, Topbaşı tepesinin batı eteğinde, Balavca deresi kenarında Abdülaziz Ağa tarafından yaptırılmıştır. İnşa tarihi Abdülaziz Ağa'nın vakfiyesinden anlaşıldığı üzere 1737 veya bu tarihten biraz daha öncedir.¹⁴ Dikdörtgen planlı, son cemaat yeri ve kıрма çatısı ile basit bir camidir. İçi iki sütunun desteklediği üç sivri kemerle kible duvarına paralel iki sahna ayrılmıştır. Şadırvan haricinde caminin ortasında bir de hazneli çeşme vardır. Ender görülen bir tarzda kesme taştan yapılan minaresini kapısının üzerindeki kitabeye göre 1885-6 (H.1303)'da Abdülaziz Ağazâdelerden Mehmet Bey'in annesi Refia Hanım ilave ettirmiştir.¹⁵

Yine Abdülaziz Ağa'nın vakfiyesinden anlaşıldığına göre caminin yanına, bugün tamamıyla ortadan kalkmış, yirmi odalı bir de medrese inşa ettirilmiştir. Caminin elli metre yakınında da Abdülaziz Ağa ve sülalesinden bazı isimlerin türbeleri ve kabirleri yer almaktadır.¹⁶

¹² <http://www.risalehaber.com/bediuzzaman-ona-hususi-kardas-demisti-81185h.htm>, (Çevrimiçi: 20.12.2013); Akarca, **a.g.e.**, s. 104; VGMA, Kayıt: 88/1, Defter: 735/0, Sayfa: 208, Sıra No: 0101, 6 S 1150 (5 Haziran 1737).

¹³ T.C. Tarihi Kentler Birliği, **2011 Yılı Faaliyet Raporu**, s. 36.

¹⁴ VGMA, **a.g.v.**, s. 208.

¹⁵ Akarca, **a.g.e.**, s. 102-103; http://www.huzuradogru.tv/icerikler/tarihin-belgeseli/milas-aga-camii_3295?sayfa=100, (Çevrimiçi: 20.12.2013).

¹⁶ VGMA, Kayıt: 88/1, Defter: 735/0, Sayfa: 208, Sıra No: 0101, 6 S 1150 (5 Haziran 1737); Akarca, **a.g.e.**, s. 102-103; http://www.huzuradogru.tv/icerikler/tarihin-belgeseli/milas-aga-camii_3295?sayfa=100, (Çevrimiçi: 20.12.2013).

1.1.1.3. Yanık Han:

Abdülaziz Ağa tarafından 1737-38 yılında yaptırıldığı bilinmektedir.¹⁷

1.2. Hacı Mehmed Said Ağa:

Abdülaziz Ağa'nın en büyük oğludur. Abdülaziz Ağa'ya ait 5 Haziran 1737 (6 Safer 1150) tarihli vakfiyede ve daha sonra Hacı Mehmed Said Ağa'nın kardeşleri Abdullah Efendi ve Ömer Efendi ile ortak kurdukları 2 Temmuz 1740 (7 Rebî'ü'l-âhir 1153) tarihli vakfiyede Hacı Mehmed Said için **fahrü'l-müderrişini'l-kirâm** elkâbının kullanılması onun önemli müderrislerden olduğunu göstermektedir.¹⁸

Abdülaziz Ağa'nın en büyük oğlu olması ve buna istinaden vakıflarda mütevellî olarak görev alması Hacı Mehmed Said Ağa'yı Abdülaziz Ağa'nın vefatı sonrasında ailenin reisliği noktasında da ön plana çıkarmıştır. Kendisi hakkında en net bilgi ise 1764-65 yılında Milas'a arkeolojik tetkikat için gelen Richard Chandler'in, Hacı Mehmed Said Ağa'yı ziyaretine de yer verdiği seyahat notlarında yer almaktadır:

“Ağa'yı, sağlığı pek yerinde olmadığı halde birkaç kişi ile konağının önündeki geniş alanda ulusal bir savaş oyunu olan cirit oynarken gördük. Zengin, süslü atların güzelliği ve uysallığı, çevik binicilerin maharetleri oldukça şaşırtıcıydı. Onlar aynı anda her taraftan dörtnala koşarak şaşırtıcı bir şekilde ciridi birbirlerine atıyorlar ve büyük bir ustalıkla onları tekrar yerden alıyorlardı. Bunlardan bir tanesi başarılı bir hareket yaptığında davula vuruluyor ve seyirciler alkışlıyordu. Macar izleyicilerle birlikte oyunu sonuna kadar izledik. Sonra genişçe bir dairede huzura kabul edildik. Ağa sedirin üstünde bağdaş kurmuştu. Müftü ve daha birkaç kişi sağında oturmuşlardı. Yanındaki görevliler sessiz ve itaatkâr bir şekilde ayakta bekliyordu. Ağa siyah sakallı ve aynı zamanda alımlı birisiydi. Sağ elimizi göğsümüzün üzerine koyup başımızı eğdik ve gelenek olduğu üzere hürmetlerimizi ağaya sunduk.

¹⁷ Akarca, **a.g.e.**, s. 104.

¹⁸ VGMA, Kayıt: 585/1, Defter: 736/0, Sayfa: 191-192, Sıra No: 0087, 7 R 1153 (2 Temmuz 1740).

Her birimize çubuk, tatlı ve kahve ikram edildi. Ziyaretimizin ardından memnun bir şekilde buradan ayrıldık.”¹⁹

Bu ziyarete²⁰ sahne olan konağın, Hisarbaşı ile Topbaşı tepeleri arasındaki düzlükte yer alan ve daha sonra Eski Konak adını alan konak olduğu bilinmektedir.²¹

1.2.1. Hacı Mehmed Said Ağa'nın İdarî Görevleri:

Hacı Mehmed Said Ağa'nın idarî sahada değerlendirilebileceğimiz ilk görevi, babası Abdülaziz Ağa'nın üç vakfiyesinde ve babasının vefatının ardından kardeşleri Abdullah ve Ömer efendiler ile kurdukları vakfa ait vakfiyede yer aldığı üzere mütevellî sıfatıyla ilgili vakıfların yöneticiliğinde bulunmasıdır.

Hacı Mehmed Said Ağa'nın bölgenin idaresi noktasında görevine dair elimizde ayrıntılı bir faaliyet belgesi bulunmamaktadır. Ancak, 1760 yılına ait bir belgede ezeli Çavuşzâdeler ve Abdülaziz Ağazâdeler rekabetinin bir yansıması da olan olaylarda, Menteşe Sancağı Mütesellimi Hacı Ahmed ile Milas Âyânı Hacı Mehmed Said Ağa'nın aralarındaki adavet ve düşmanlık nedeniyle emirlerine aldıkları askerlerle çevre köyleri basarak halka zarar verdikleri görülmektedir. Burada yer alan bilgilere göre aile reislerinin birçok kişiyi haksız yere katlederek büyük zarara sebep olduklarının İstanbul'a bildirilmesi üzerine her iki taraf mahkeme huzurunda yüzleştirilip, aralarındaki düşmanlığın bir an önce giderilmesi ve bir daha kimseye zarar vermemelerinin temin edilmesi yönünde kendilerinden teminat alınmıştır.

Sonuçta, Menteşe Mütesellimi Hacı Ahmed'in Milas kazası ahalisine 2.400 kuruş, Abdülaziz Ağazâde Hacı Mehmed Said Ağa'nın da Muğla kazası ahalisine 1.300 kuruş ödeyerek aralarında anlaşmaya vardıkları bilgisi verilmektedir.²²

¹⁹ Richard Chandler, “Mylasa”, **Travels in Asia Minor: 1764-1765**, Edited and abridged by Edith Clay, with an Appreciation of William Pars by Andrew Wilton, Published by The Trustees of The British Museum, London 1971, s. 110.

²⁰ Kürşat Ekrem Uykucu, ziyaret edilen ağanın Abdülaziz Ağa olabileceği ihtimalini de vurgulamıştır. Ancak Abdülaziz Ağa'dan 1740 yılında merhum olarak bahsedilmesi ve Chandler'in ziyaretinin 1764-65 yıllarında gerçekleşmesi bu ihtimali ortadan kaldırmaktadır.

²¹ Akarca, **a.g.e.**, s. 93-94; Bu konak ile ilgili ayrıntılı bilgi **Hacı Mehmed Said Ağa'nın Eserleri** başlığında verilmiştir.

1.2.2. Hacı Mehmed Said Ağa'nın İktisadî Durumu:

Abdülaziz Ağa'dan sonra ailenin idarecisi konumunda olması hasebiyle bu aileye ait intikal eden malların kontrolü de Hacı Mehmed Said Ağa'ya geçmiştir. Bununla birlikte kurmuş olduğu vakıflara ait vakfiyelerden tespit edilen²³ malları ise şu şekilde gösterilebilir.

Tablo 2: Hacı Mehmed Said Ağa'ya Ait Mallar

YER	MAL CİNSİ / ADEDİ
Tekfuranbarı, Bahçeköy, Ağaçlıhöyük sınırları içinde	Çiftlik / 1 (Koruçiftliği) ²⁴
Gümüşlük	Bardakçı dükkânı / 1
Hisarbaşı	Arsa / 1
Hisarbaşı	Dükkân / 2
Milas	Yaymacı dükkânı / 8
Milas	Mahzen / 3
Milas	Dükkân / 4
Milas	Yağhane / 1
Milas çarşısı	Mağaza / 19
Milas çarşısı	Dükkân / 1
Milas çarşısı	Kahvehane / 1
Milas çarşısı	Berber dükkânı / 1
Milas çarşısı	Fırın dükkânı / 1
Milas çarşısı	Dükkân / 8
Milas çarşısı	Mahzen / 1
Milas çarşısı	Kahvehane / 1 ²⁵

²² Bircan Kaymakçı BOA, C.DH., nr. 11967, 25 Z 1173 (8 Ağustos 1760)'dan naklen; Mehmed Said Efendi ile ilgili gerek babası Abdülaziz Ağa'nın vakfiyelerinde gerek kardeşleri ile ortak kurdukları vakfın 7 Rebî'ü'l-âhir 1153 (2 Temmuz 1740) tarihli vakfiyesinde gerekse kendi kurduğu vakıfların 15 Şabân 1164 (9 Temmuz 1751) ve 29 Receb 1172 (28 Mart 1759) vakfiyesinde yer almayan **âyân** unvanı sadece bu belgede yer almıştır.

²³ VGMA, Kayıt: 585/2, Defter: 738/0, Sayfa: 265-266, Sıra No: 0156, 15 Ş 1164 (9 Temmuz 1751); VGMA, Kayıt: 585/3, Defter: 739/0, Sayfa: 167-168, Sıra No: 0112, 29 B 1172 (28 Mart 1759).

²⁴ Bu çiftlik Mehmed Said Ağa'nın kardeşleriyle ortak olarak sahip olduğu çiftliktir.

²⁵ VGMA, Kayıt: 585/2, Defter: 738/0, Sayfa: 265-266, Sıra No: 0156, 15 Ş 1164 (9 Temmuz 1751); VGMA, Kayıt: 585/3, Defter: 739/0, Sayfa: 167-168, Sıra No: 0112, 29 B 1172 (28 Mart 1759).

1.2.3. Hacı Mehmed Said Ağa'nın İhyâ Ettiği Eserler:

1.2.3.1. Belen Camii:

Hisarbaşı mahallesinde, Çöllüoğlu Han'ı yanında yer alan Belen Camii, Hoca Mukbil isimli bir kimse tarafından kiliseden camiye çevrilmiştir.²⁶ İnşa tarihi tam olarak bilinmemekte, yalnızca Hacı Mehmed Said Ağa'nın 1751 tarihli vakfiyesinde bu cami için **ikiyüz yıldır tamir edilmeyen** ibaresinin yer almasından belirli bir tarihe kadar gidilebilmektedir. Aynı vakfiyede bu caminin Hacı Mehmed Said Ağa tarafından ihyâ edildiği belirtilmektedir.²⁷

Toplama taşlardan yapılan caminin içerisinde bir sırada derme olarak adlandırılan tarzda üç sütun bulunmaktadır. Minberin altında kârgîr bir kısım bulunmaktadır. Minaresi mihrabiyelidir ki Ege'deki camilerde pek rastlanmayan ve daha ziyade Orta Anadolu'daki Selçuklu camilerindeki minarelerin kaide (kürsî) kısmında görülen bir türdür. Minaresi, 1811'de Seyyid Ömer Ağa tarafından yaptırılmıştır.²⁸

1.2.3.2. Konak:

Hacı Mehmed Said Ağa'nın konağıdır. Richard Chandler'in Hacı Mehmed Said Ağa'yı ziyaretine sahne olan bu konak, Topbaşı tepesinin önündeki düzlüktedir. Bu etrafı mazgallı, yüksek duvarlarla çevrili ve batı tarafı tek kare bir kule ile takviye edilmiş küçük bir şatodur. Duvarların kuzey doğu köşesi ile batıda kule yanında küçük bir kısım sağlam haldedir. Bu duvarlarda dikkat çeken bir özellik mazgal aralarının iki sıra ağaç korkuluklarla kapatılmasıdır. Zemin katı ile dört katlı olan kule doğu-batı istikametinde bir bölme duvarı ile biri büyük, biri küçük iki kısma ayrılmıştır. Kat taksimatı ahşaptır; zemin katında batıda küçük bir kapı vardır. Esas kapı kuzeyde ve birinci kattadır. Tek kanatlı kapısı tahta üzerine demir şeritlerle kaplanmıştır. İkinci katta kapının tam üstünde, olası saldırılara karşı kızgın yağ ve gülle atmak için

²⁶ <http://bizimmilas.com/etiket/belen-camii/>, (Çevrimiçi: 05.04.2014); Suat Faruk Giray vd., **Vakıflar Genel Müdürlüğü 2003-2010 Restorasyonlarımız**, Ankara, Vakıflar Genel Müdürlüğü Yayınları, 2011, C. 2, s. 703.

²⁷ VGMA, Kayıt: 585/2, Defter: 738/0, Sayfa: 265, Sıra No: 0156, 15 Ş 1164 (9 Temmuz 1751).

²⁸ http://www.huzuradogru.tv/icerikler/tarihin-belgeseli/milas-belen-camii_3293?sayfa=100, (Çevrimiçi: 20.12.2013); Giray vd., **a.g.e.**, s. 703.

açılmış, konsollar tarafından tutulan bir çıkıntı vardır. Birinci ve ikinci katlarda birer ocak, birinci kattan itibaren pencereler ve üçüncü katta doğuda avlu tarafına bakan bir balkon bulunduğuna göre bunun sadece bir müdafaa kalesi olmadığı düşünülmelidir.

Bununla beraber her kat mazgallarla korunmuştur. Kuzeyde bölme duvarındaki baca sağlam haldedir. Bu kule, kapısının üzerindeki kitabeye göre Mehmed Said Ağa tarafından yaptırılmıştır. Aynı tipte ikinci bir kule şehrin kuzeyinde **Suçum Tımarı** denilen tarlalar içinde yükselmiştir. Bu da şüphesiz Mehmed Said Ağa'nın bağ kulesidir.²⁹

XIII. yüzyıl ortalarına kadar Milas'ın içme suyu ihtiyacı kuyulardan sağlanırken, 1752-1753 senesinde Hacı Mehmed Said Ağa, Beypınarı suyunu getirtip çeşmeler yaptırmıştır.³⁰

Hacı Mehmed Said Ağa'nın vefatına dair herhangi bir bilgiye sahip değiliz. Ancak kendisinden sonra Abdülaziz Ağazâde ailesinin reisliğinin oğulları tarafından devam ettiği görülmektedir ve bu anlamda ailenin fertlerinden öne çıkan isim Seyyid Abdurrahman'dır.³¹

1.3. Seyyid Abdurrahman Ağa:

9 Temmuz 1751 (15 Şabân 1164) ve 28 Mart 1759 (29³² Receb 1172) tarihli vakfiyelere göre Hacı Mehmed Said Ağa'nın en büyük oğlu olan Seyyid Abdurrahman Ağa, babasına ait vakıfların mütevellilik görevine tayin edilmiştir.³³

Hacı Mehmed Said Ağa'dan sonra mevcut bilgiler ışığında Abdülaziz Ağa ailesi reisliği, büyük servet sahibi olması ve mirasının aile içi dava konusu edilmesi nedeniyle Seyyid Abdurrahman Ağa'ya geçmiştir. Abdurrahman Ağa'nın Peçin ka-

²⁹ Akarca, **a.g.e.**, s. 104-105.

³⁰ Bilgi Taşkiran, "Sosyal, Siyasal ve Ekonomik Yönüyle Milas (1923-1960)", Muğla Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Muğla 2003, s. 71.

³¹ Kaymakçı, **a.g.t.**, s. 54.

³² Vakfiyede yer almayan **günün tarihi** için Vakıflar Genel Müdürlüğü Arşivinde yer alan bu vakfiyeye ait künyedeki hicrî tarih esas alınmıştır.

³³ VGMA, Kayıt: 585/2, Defter: 738/0, Sayfa: 265-266, Sıra No: 0156, 15 Ş 1164 (9 Temmuz 1751); VGMA, Kayıt: 585/3, Defter: 739/0, Sayfa: 167-168, Sıra No: 0112, 29 B 1172 (28 Mart 1759).

zasında ikamet ettiği ve dergâh-ı mu'allâ kapıcıbaşlarından³⁴ olduğu, 1782 yılında hacdan dönerken yolda vefat ettiği ve evladının olmadığı da belgelerde yer alan bilgiler arasındadır.³⁵

1.3.1. Seyyid Abdurrahman Ağa'nın İktisadî Durumu:

Hacı Mehmed Said Ağa'dan sonra ailenin idarecisi konumunda olması hasebiyle bu aileye ait malların kontrolü de Seyyid Abdurrahman Ağa'da olmuştur. Seyyid Abdurrahman Ağa'nın mal durumu ile ilgili mevcut bilgi ise vakfiyesinde yer aldığı üzere Milas'ta Hisarbaşı mahallesinde yaptırdığı Acem evleri olarak bilinen menzilleri olduğudur.³⁶

1.4. Seyyid Abdülaziz Ağa:

Seyyid Abdurrahman Ağa'nın vefat etmesinin ardından boşta kalan günlük yüzelli akçe kapıcıbaşılık ücretinin tamamen hazineye alınıp, iltizam sahibi olarak mutasarrıf olduğu Peçin kazası cürm ü cinâyet resmi ve resm-i duhân hissesi ortada kaldığından bundan sonra işlerin kim tarafından yönlendirileceği konusu gündeme gelmiştir.³⁷

Buna göre, vefat eden Seyyid Abdurrahman Ağa'nın Milas ve çevresinde bulunan emlak, arazi, akar ve çiftlikleri ile diğer bütün mal ve eşyalarının Abdurrahman

³⁴ Kapıcıbaşı: Saray kapıcılarının âmiri ve büyük zâbiti hakkında kullanılan bir tâbirdir. Daha sonra kapıcıbaşılık daimî surette taşra hizmetinde bulunanlara da verilmiştir. Bilhassa onsekizinci asırdan itibaren miktarları günden güne artan kapıcıbaşı rütbesinde bir hayli şahıs görülmüştür. Bu asrın son yarısından itibaren bilfiil değil de rütbe olarak âyânlara verilmiştir. Bundan başka bazı mühim hizmetlere tâyin edilen şahısların da nüfuz ve itibarını artırmak için kendilerine kapıcıbaşı rütbesi verildiği görülmüştür. Bkz. Mehmet Zeki Pakalın, **Osmanlı Tarih Deyimleri ve Terimleri Sözlüğü**, İstanbul, Milli Eğitim Basımevi, 1983, C. II, s. 167-168.

³⁵ Kaymakçı, **a.g.t.**, s. 53-54; BOA., C..ML., nr. 267/10933, 13 R 1196. (28 Mart 1782); BOA., DBŞM.MHF., nr. 69/39, 18 Ca 1196 (1 Mayıs 1782).

³⁶ VGMA, Kayıt: 815, Defter: 480/0, Sayfa: 361, Sıra No: 0285, 21 Z 1182 (28 Nisan 1769).; Aynı vakfiyede daha önce yaptırmış olduğu bir cami vakfından ve bu vakfa ait gelirlere de bahsedilmişse de bu konuda herhangi bir bilgiye rastlamadık.

³⁷ BOA., C..ML., nr. 674/27629, 2 B 1196. (13 Haziran 1782); Cürm ü cinâyet resmi: Tımar topraklarında yaşayanlardan işledikleri suça karşılık alınan bad-ı heva türünden bir vergi. Bkz. Fehmi Yılmaz, **Osmanlı Tarih Sözlüğü**, İstanbul, Gökkuşbu Yayınları, 2010, s. 101; Resm-i Duhân: Bir sipahinin arazisinin geçici bir zaman için, genellikle kışlamak için, gelip yerleşen, fakat ziraat yapmayan haric raiyyetin ödemediği vergi. Bkz. Yılmaz, **a.g.e.**, s. 542.

Ağa'nın evladı olmadığından büyük kardeşi Seyyid Abdülaziz Ağa'ya bırakılmasına karar verilmiştir.³⁸

Abdurrahman Ağa'nın tüm borçlarını ödemek üzere mallarının tamamı Seyyid Abdülaziz Ağa'ya bırakılmış ve bu malların bedeli olarak devlet tarafından anlaşma karşılığı ve taahüt gereği olan 25.000 kuruş üzere bir düzenleme yapılarak gerek Abdurrahman Ağa'nın geride bıraktıklarının bedelleri ve gerek mukata'âtın bir an önce bölgelerine ve Darphâne-i Âmire'ye teslim edilip Darphâne-i Âmire'de olan senetlerin ve bu konudaki berâtlarının alınması konusunda emir gönderilmiştir.

Ancak Seyyid Abdülaziz Ağa, ilgili emrin aciliyetine pek uygun davranmadığı için merkez tarafından sert bir şekilde uyarılarak bu durum kendisine bildirilmiş; dönemin Milas kadısına ve bölgede bulunan voyvoda Mehmed Hasib Efendi'ye de konuyla ilgili gerekeni yapmaları için hüküm verilmiştir. Daha sonra belirtilen meblağın Darphâne-i Âmire'ye teslim edilmesi neticesinde gerekli işlemlerin yapılması için Başmuhasebe Defteri'ne emir verilmiştir.³⁹

Bu emrin 1782 yılında verilmesinden 1788'e kadar geçen sürede ailenin mal varlığını kesintisiz olarak idare ettiğini tahmin ettiğimiz Abdülaziz Ağa 1788'de vefat etmiştir.⁴⁰

1.4.1. Seyyid Abdülaziz Ağa'nın İktisadî Durumu:

23 Mayıs 1788 (17 Şabân 1202) tarihli kayda göre Seyyid Abdülaziz Ağa'nın vefatının ardından geride kalan mallarına bakıldığında şunlar görülmektedir:⁴¹

³⁸ Kaymakçı, **a.g.t.**, s. 54.

³⁹ BOA., C..ML., nr. 674/27629, 2 B 1196. (13 Haziran 1782).

⁴⁰ Kaymakçı, **a.g.t.**, s. 54.

⁴¹ BOA., C.ML., nr. 674/27629, 17 Ş 1202 (23 Mayıs 1788).

Tablo 3: Seyyid Abdülaziz Ağa'ya Ait Çiftlikler

Yer:	Kıt'a:	Kıymeti:
Başpir	1	2500+1000 kuruş
Cedîd	1	1500 kuruş
Gûbend	1	5750 kuruş
Kırcağız	1	2000 kuruş
Söğütçük	1	2000+700 kuruş
Tuzabat	1	1000 kuruş ⁴²

Tablo 4: Seyyid Abdülaziz Ağa'ya Ait Tarlalar

Yer:	Dönüm:	Kıymeti:
Milas dâhilinde	1084	
Taşra Karamür'de	1168	
		2.252 kuruş (Toplam) ⁴³

Tablo 5: Seyyid Abdülaziz Ağa'ya Ait Hayvanlar

Cins:	Adet:	Kıymeti:
Açık kır esb	1 baş	100 kuruş
Akçakanad kula	1 baş	70 kuruş
Bakla kır esb	1 baş	250 kuruş
Câmûs Sığırı	4 baş	100 kuruş
Erkek deve: 48, dişi deve: 10	58	2900 kuruş
Ester	15 baş	750 kuruş
Ganem	887 baş	2661 kuruş
Keçi	1678 baş	2.032 buçuk kuruş
Kısrak	18 baş	360 kuruş
Öküz	76 baş	1292 kuruş
Sığır me'a dana ve boğa ve buzağısıyla	99 baş	792 kuruş
Zülf-i siyâh esb	2 baş	300 kuruş
Zülf-i siyâh kır esb	3 baş	300 kuruş ⁴⁴

⁴² BOA., C.ML., a.y.

⁴³ BOA., C.ML., a.y.

⁴⁴ BOA., C.ML., a.y.

Tablo 6: Seyyid Abdülaziz Ağa'ya Ait Tahıllar

Cins:	Ölçü:	Kıymeti:
Alef	274 kile ⁴⁵	153 kuruş 30 pâre
Erzen	242 buçuk kile	151 kuruş 10 pâre ⁴⁶
Hinta	1.474 kile	1.842 buçuk kuruş
Şair	374 kile	209 kuruş ⁴⁷

Bunlara ilaveten kıymeti 840 kuruş olan 28 dönüm üzüm bağı; kıymeti 200 kuruştan Karpuzlu Kazâsı'nda 250 dönüm zeytin ağacı; kıymeti 200 kuruş olan 2 su değirmeni ocağı; kıymeti 100 kuruş'tan Sûk-ı Sultânî'de 1 at değirmeni; kıymeti 100 kuruştan Sûk-ı Sultânî'de 1 kahvehâne; kıymeti 1.000 kuruş olan 1 hâne.⁴⁸

Seyyid Abdülaziz Ağa'ya borçlu olan kişiler ve borç rakamları ise şu şekildedir.

- Çine Kasabası'nda Dâlkarazâde Hâcî Muhammed Bey'de: 500 kuruş (Tahsili zor)
- Aşçızâde Hâcî Mustafâ Bey'de: 4 parça borç senedi: 2.226 kuruş (Tahsili zor)
- Aşçıpaşazâde Muslî Bey'de: 500 kuruş (Tahsili zor)
- Memi Ağazâde Ali Kapudan'da: 1 parça (Tahsili zor) borç senedi: 5.002 kuruş.
- Birâderzâdesi Seyyid Ömer Ağa'da: 15.000 kuruş borç senedi.⁴⁹

Yine bunların haricinde şu eşyalar da Seyyid Abdülaziz Ağa'dan geriye kalmıştır:

⁴⁵ Kile: Arapça'da keyl masdar olarak ölçmek, isim olarak ölçek anlamına gelir. Aynı kökten türeyen kile de yine ölçek demektir. Özellikle kuru meyve ve hububat ölçümünde bu terim kullanılırdı ve bölgelere göre farklı değerleri olurdu. Bkz. Cengiz Kallek, "Kile", **DİA**, Ankara 2002, C. 25, s. 568.

⁴⁶ Pâre: Kuruşun kırkta biri. Bkz. <http://tr.wiktionary.org/wiki/p%C3%A2re>, (Çevrimiçi: 08.04.2014).

⁴⁷ BOA., C.ML., nr. 674/27629, 17 Ş 1202 (23 Mayıs 1788).

⁴⁸ BOA., C.ML., a.y.

⁴⁹ BOA., C.ML., a.y.

Tablo 7: Seyyid Abdülaziz Ağa'nın Muhallefatı

Mal Cinsi:	Adedi:
Çifte feltene tüfenk	3 adet
Çuka köhne cübbe	1 adet
Def'a kemer raht ma'a reşme	1 adet
Döşeme [...]	4 adet
Evân-î nühâs	200 parça
Haleb paçası alaca	9 adet
Hayderî başlık ma'a gaddâre ve topuz ve hamâyili	1 adet
Hoşâb kaşığı	1 deste
Kaba çuka	7 zirâ ⁵⁰
Kadife köhne yastık	61 adet
Kaplan cildi	1 adet
Kaplan postu	5 adet
Kapucıbaşı kuşağı ma'a hançer	1 adet
Kara yatak tüfeng	1 adet
Kavuk ma'a örtü	1 adet
Köhne boy kürk	1 adet
Köhne cübbe kürk	1 adet
Köhne çiçekli entârî	2 adet
Köhne Fâris cübbe kürk	1 adet
Köhne hama kuşağı	3 adet
Köhne kadife entârî	1 adet
Köhne kilim	4 adet
Köhne nâfe cübbe kürk	1 adet
Köhne nâfe cübbe kürk	1 adet
Köhne samûr paçası boy kürk	1 adet

⁵⁰ Zirâ': Arşın da denirdi. Dirsekten orta parmak ucuna kadar olan uzunluk ölçüsüdür. Bkz. Ferit Devellioğlu, **Osmanlıca-Türkçe Ansiklopedik Lügat**, Yay. Haz. Aydın Sami Güneyçal, 12. Bs., Ankara, Aydın Kitabevi Yayınları, 1995, s. 1188.

Köhne sansar cübbe kürk	1 adet
Köhne seccâde	2 adet
Köhne siyâh tilki paçası kürk	1 adet
Köhne su samûru cübbe kürk	1 adet
Köhne şâl	1 adet
Köhne veledî yastık	53 adet
Kuntuş benli köhne Fâris kürk	1 adet
Kuntuş benli köhne samûr kürk	1 adet
Leğen-ibrîk	2 adet
Mak'adlık çuka paçası	13 zirâ'
Maraş [...]	8 adet
Mısır başlığı şerit ma'a reşme	1 adet
Mızrâk	1 adet
Minder üzerine döşeme hâlî	3 adet
Müsta'mel gaddâre	2 adet
Müsta'mel hâlî ve döşeme	3 adet
Müsta'mel Mısır hasır	1 adet
Müsta'mel minder	24 adet
Müsta'mel üzengi	6 adet
Samûr paçası kürk	1 adet
Sim kemer raht ma'a gaddâre hamâyili reşmesiyle	1 adet
Sim kemer raht ma'a gaddâre ve topuz	1 adet
Sim kemer raht	1 adet
Sim saat	2 adet
Sim zarf ma'a fincân	4 adet
Simli barut kapağı	1 adet
Simli çâvûş çevgânı	1 adet
Simli kabaralı [...]	4 adet
Simli kılıç	1 adet
Simli tüfeng	5 adet

[...] kebîr	1 adet
Sofra peşkiri	2 adet
Şeh-yâb köhne entârî	2 adet
Ta'âm kaşığı	1 deste
Tombak zarf ma'a fincân	17 adet
Yaldızlı raht ma'a reşme	1 adet ⁵¹

1.5. Seyyid Ömer Ağa:

Mehmed Said Ağa'nın oğullarından Abdülfettah Efendi'nin oğludur.⁵² Aynı zamanda Hacı Mehmed Said Ağa'nın diğer oğlu Seyyid Abdülaziz Ağa'nın da damadıdır ve Seyyid Abdülaziz Ağa'dan sonra âyân olarak görev yapmıştır. Abdülaziz Ağa ailesinin bölgedeki hükmü ve idaresi bir süre Ömer Ağa tarafından devam ettirilmiştir. Ömer Ağa 1813 yılında vefat etmiştir. Ömer Ağa'nın iki hanımı, üç oğlu ve bir kızının olduğu bilinmektedir.⁵³

1.5.1. Seyyid Ömer Ağa ve Salih Ağa Mücadelesi

Eskiden beri zenginliği bilinen Milas âyânı Seyyid Abdülaziz Ağa'nın vefatının ardından ailenin mal varlığını ve gerekli işleri kimin yönlendireceği meselesi yeniden gündeme gelmiştir.⁵⁴

Bu meselede Abdülaziz Ağazâde ailesinden iki isim ön plana çıkmıştır. Bunlardan birisi Seyyid Abdülaziz Ağa'nın kardeşi olan Karpuzlu kaymakamı Salih Ağa, diğeri ise Seyyid Abdülaziz Ağa'nın damadı ve yeğeni olan Seyyid Ömer'dir.⁵⁵

⁵¹ BOA., C.ML., nr. 674/27629, 17 Ş 1202 (23 Mayıs 1788).

⁵² Abdülfettah Efendi hakkında mevcut belgelerde bilgi yer almamaktadır. Ancak Ömer Ağa'nın kayınpederi olan Abdülaziz Ağa'nın kardeşi olduğuna dair bilgilerin varlığı Abdülfettah Ağa'nın Hacı Mehmed Said evladından olduğunu ortaya koyuyor. Abdülfettah Ağa'nın Ömer Ağa haricinde Abdullah ve Şahin isimli iki oğlunun olduğu da belgelerde karşımıza çıkmaktadır. Bkz. BOA., HAT., nr. 1412/57476, 29 Z 1205 (29 Ağustos 1791); BOA., C..ML., nr. 2/7934, 9 B 1228 (8 Temmuz 1813).

⁵³ Ömer Ağa'dan bahseden son belgelerde 1813 tarihinin yer alması ve kendisinden sonra yaşanan başa geçme tartışmaları ile ilgili ilk belgelerin tarihinin de 1813 olması, Ömer Ağa'nın bu yıl içinde vefat ettiğini gösteriyor; BOA., D..BŞM.MHF.d..., nr. 13210, 17 Ra 1228 (19 Nisan 1813).

⁵⁴ BOA., C..ML., 4 L 1202 (8 Temmuz 1788); BOA., D.BŞM.MHF., nr. 79/47, 25 L 1202 (29 Temmuz 1788); Kaymakçı, **a.g.t.**, s. 54.

Seyyid Abdülaziz Ağa'nın vefatının ardından bölgeye gönderilen Abdullah isimli bir mübâşir⁵⁶, konuyla ilgili merkeze ulaştırdığı defterde özetle şu bilgileri aktarmıştır:

“Seyyid Abdülaziz Ağa'nın vefatından iki üç gün sonra, Seyyid Ömer dört beş yüz süvariyle Abdülaziz Ağa'nın hanesine gelerek tüm mallarına el koymuş. Milas'a giderken bazı kimseler bu durumu bana ihbar etti. Ben bölgeye vardığımda kasaba sâkinleri kâh korkutma kâh tazyik ile büyük meşakkat çektiklerinden hemen ‘Seyyid Abdülaziz’in bir şeyi yoktur’ diye cevap verdiler.

Tarafımdan merkeze gönderilen defterde olan mallar çıkarılıp, bundan böyle yazılan eşyadan başka bir nesnenin gözükmemesi imkânsızdır, zira bu çevrenin hali malûm; cümlesi derebeyidir. Mal var ise de ben bölgeye ulaşana kadar saklamışlardır. ‘Eğer sende mal vardır’ diye mübâşir ve asker ile fazla baskı yapılırsa bir tarafa firar etmeleri de muhtemeldir. Fakat Seyyid Abdülaziz Ağa'nın haremine ve yakınlarına baskı, tehdit ve korkutma ile teftiş ve soruşturma yapıldığında ‘bundan başka birşeyi yoktur’ diye yemin ediyorlar.

Aydın vekili Cihanzâde ve Hasan Çavuşzâde'nin, ‘Seyyid Abdülaziz’in çok malı vardır’ şeklindeki ihbarlarının hakikat mi, yoksa garaz ve kişisel problemlerden dolayı mı olduğu bilinmemektedir. Görünen mallardan çiftlik, arazi ve hayvanlara kıymet yazılması, bu çevrenin vebânın çokluğundan harap olup, halen hayvanlarda dahi hastalık olduğundan hayvanların kıymetinin düşük olması ve çiftlik ve arazi satın alacak bir kimsenin olmadığına binaen bu esnada ‘diğer bedelleri budur’ diyerek tüm ahalinin haber vermesiyle zikredilen eşyalara kıymet yazılmıştır.

Mukataa⁵⁷lar ile geride kalan mallarının 108.000 kuruş bedel ile Seyyid Ömer'e verilmek ricası gerektiği yazıldı; zaten Seyyid Ömer'in, belirtilen meblağdan başka bir miktar daha zam olursa dahi kabul edeceği muhtemel.

⁵⁵ BOA., HAT., nr. 180/8154, 29 Z 1204 (9 Eylül 1790).

⁵⁶ Mübâşir: Tanzimattan önce devletçe gördürülmesi gereken bir işin yapılmasına memur edilenler hakkında kullanılan bir tabirdir. Bu kişilere devletçe yol parası ve sair masraf karşılığı verilmez, onların bu türlü masrafları gittikleri yerlerin tevzi defterlerine geçirilmek suretiyle halkından tahsil olunurdu. Bkz. Pakalın, **a.g.e.**, s. 592.

⁵⁷ Mukataa: Hazineye ait herhangi bir gelirin muayyen bir bedel ile iltizama verilmesi hakkında kullanılan bir tabirdir. Mukataa usulü ilk kez Fatih tarafından İstanbul'un fethinden sonra konutlarda uygulanmaya başlanmıştır. Bkz. Midhat Sertoğlu, **Osmanlı Tarih Lûgatı**, İstanbul, Enderun Kitabevi, 1986, s. 229; Baki Çakır, **Osmanlı Mukataa Sistemi (XVI-XVIII. Yüzyıl)**, İstanbul, Kitabevi Yayınları, 2003, s. 31.

Taksit hususu da Efendilerimizin emriyle düzenlenmeli. Kalan muhallefatin satılması irade-i aliyye buyurulur ise o da mümkün olmaz. Çünkü mukataa her kime inayet buyurulur ise korkularından dolayı mallara kimse müşteri olmaz; yine mukataayı alan kimse vermeye muhtaç kalır. O zaman da düşük bedel ile teklif eder. Kısacası fermân-ı aliyye ne şekilde olur ise o minvalde emir sizindir.⁵⁸

Daha sonra Peçin kazası imâmı İsmâil el-Mevlâ, Seyyid Abdülaziz Ağa'nın tüm mallarının devlet tarafından tutulmasına yönelik emrin dergâh-ı mualla kapıcıbaşlarından İzzet Ahmed Paşazâde Abdullah Bey'in bildirmesiyle Peçin kazası mahkemesine ulaştığını ve Abdülaziz Ağa'nın vârisleri, mallarına vekâlet eden adamları ve kethüdaları toplanarak mahkemeye çıktıklarını ve onların huzurunda emr-i âlinin okunduğunu ve kendilerine merkezden verilen kararın ilan edildiğini ve bu kararlarla ilgili adamlar tayin edildiğinin söylendiği ve bu şahısların da Seyyid Abdülaziz Ağa'nın sâkini olduğu Milas kasabası ve diğer karyelerde en ufak bir mal saklanmadığına dair yemin ettiğini bildirmiştir.

Bu arada Salih Ağa ise İstanbul'a gelmiş ve Seyyid Abdülaziz Ağa'nın kalan mallarına tâlip olduğunu iletmiş; ancak kendisinden, Seyyid Abdülaziz Ağa'nın mirasının zâtına teslim edilmesi karşılığında bir taahhütte bulunması istenmiştir. Ancak Salih Ağa, vaad ettiği meblağın bir kuruşunu dahi peşin ödeyememiş ve kimseyi kefil olarak gösterememiş dolayısıyla istenilen şartları sağlayamamıştır.⁵⁹

Bunun üzerine Seyyid Abdülaziz Ağa'nın damadı Seyyid Ömer, taahhüt ettiği 380 kesenin 130 kesesini peşin olarak İstanbul'da ödemeyi ve kalanını dahi iki taksit ile ödeyeceğini vaad edip Süleyman Paşa Hanı'nda sakin Yovan adlı sarrafı kefil gösterip güven sağlamıştır.

Seyyid Ömer'in bu adımının hazineye daha faydalı olacağı, ayrıca Seyyid Ömer'in, Seyyid Abdülaziz Ağa'nın kızı ile evli olmasından dolayı kalan malların Salih Ağa'ya verildiği takdirde evlad tarafının babalarının mirasından mahrum ola-

⁵⁸ BOA., D.BŞM.MHF., nr. 79/47, 23 L 1202 (27 Temmuz 1788).

⁵⁹ BOA., D.BŞM.MHF., nr. 79/50, 16 Za 1202 (18 Ağustos 1788); Kaymakçı, **a.g.t.**, s. 54.

cağı düşünülerek, Seyyid Abdülaziz Ağa'nın mallarının damadına verilmesinin uygunluğu görülmüştür.⁶⁰

Bu gelişmenin ardından Peçin kazası naib⁶¹ine verilen hükümde; Seyyid Abdülaziz Ağa'nın mallarının Seyyid Ömer'e verilmesinden dolayı, Seyyid Abdülaziz Ağa'nın hizmetçilerinden Kadioğlu Hasan, Kafaluoğlu Mehmed ve Kara Velî ve Sekkâoğlu adlı kimselerin ve kısacası kimin defterinde ve zimmetinde saklanmış mal var ise tamamının tahsil edilerek Seyyid Ömer'in devlete taahhüt ettiği borcunu vakiyle ödemesi için Seyyid Ömer'e teslim edilmesi emri verilmiştir.⁶²

Alınan karar üzerine çıkarılan fermanın ardından yapılan düzenleme sonrasında Seyyid Ömer 400 kese akçelik ödemeyi taahhüt etmiştir. Ardından bu meblağın üçte biri olan 133 kese ile 166,5 kuruşunun peşin, kalan üçte ikilik kısmının yarısı olan 133 kese akçe 166,5 kuruşunun üç ay geçtikten sonra, diğer kalan kısmının altı ay geçtikten sonra ödenmesi şeklinde bir ödeme düzeni oluşturulmuş; birinci taksitin peşin, ikinci ve üçüncü taksidin beşinci ve altıncı aylar arasında ödenmesi üzerine karar verilmiştir.⁶³ Seyyid Abdülaziz Ağa'nın ardından kalan aşağıdaki mallar da Seyyid Ömer'e teslim edilmiştir:

Tablo 8: Seyyid Abdülaziz Ağa'dan Kalan Çiftlikler

Yer:	Kıt'a:	Kıymeti:	Hâsılat:
Başpir	1	25.000 kuruş	Hâsılât-ı tîmâr: 1000 kuruş
Cedîd	1	1.500 kuruş	
Göynür	1	5.750 kuruş	
Kırcağız	1	3.000 kuruş	
Söğütçük	1	25.000 kuruş	Hâsılât-ı tîmâr: 700 kuruş
Tuzabat	1	1.000 kuruş ⁶⁴	

⁶⁰ BOA., D.BŞM.MHF., nr. 79/50, 16 Za 1202 (18 Ağustos 1788).

⁶¹ Naib: Vekil demektir. Daha ziyade bir yere tayin olunan kadıların, kendileri gitmedikleri takdirde yerlerine gönderdikleri kimseye denirdi. Bkz. Sertoğlu, **a.g.e.**, s. 235-236.

⁶² BOA., AE.SABH.I., nr. 199/13306, 29 Za 1202 (31 Ağustos 1788).

⁶³ BOA., C..ML..., nr. 737/30051, 4 Z 1202 (5 Eylül 1788).

⁶⁴ BOA., C..ML..., nr. 339/13926, 12 L 1202, (16 Temmuz 1788).

Tablo 9: Seyyid Abdülaziz Ağa'dan Kalan Tarlalar

Yer:	Kıt'a:	Dönüm:
Köşk	7	84
Milas	34	1084 ⁶⁵

Tablo 10: Seyyid Abdülaziz Ağa'dan Kalan Hayvanlar

Cins:	Adet:	Kıymeti:
Açık kır esb	1 baş	100 kuruş
Akçakanad kula	1 baş	70 kuruş
Bakla kır esb	1 baş	250 kuruş
Demir kır esb	2 baş	200 kuruş
Erkek deve: 48, dişi deve: 10	58	2.900 kuruş
Ester	15 baş	750 kuruş
Keçi	1678 baş	2.022 buçuk kuruş
Koyun	887 baş	2.661 kuruş
Öküz	76 baş	1.292 kuruş
Sığır ma'a dana ve boğa ve buzağısıyla	99 baş	792 kuruş
Zülf-i siyâh esb	2 baş	300 kuruş
Zülf-i siyâh kır esb	1 baş	300 kuruş ⁶⁶

Tablo 11: Seyyid Abdülaziz Ağa'dan Kalan Tahıllar

Cins:	Ölçü:	Kıymeti:
Alef	274 kile	85 kuruş 25 pâre
Erzen	242 buçuk kile	151 kuruş 10 pâre
Hınta	1.474 kile	1.842 buçuk kuruş
Şair	374 buçuk kile	209 kuruş ⁶⁷

⁶⁵ BOA, C..ML., a.y.

⁶⁶ BOA, C..ML., a.y.

⁶⁷ BOA, C..ML., a.y.

- Penbe Kozak: Kıyye⁶⁸: 1230, Kıymeti: 153 kuruş, 30 pâre.
- Üzüm Bâğı: Dönüm: 28, Kıymeti: 840 kuruş.
- Karpuzlu Kazâsı'nda Zeytin Ağacı, Aded: 250, Kıymeti: 200 kuruş.
- Câmûs Sığırı: Baş: 4, Kıymeti: 100 kuruş.
- Kısrak: Baş: 18, Kıymeti: 360 kuruş.
- Ebvâb-ı Ocak: Aded: 2, Kıymeti: 200 kuruş.
- Sûku's-Sultânî'de Un Değirmeni: Aded: 1, Kıymeti: 100 kuruş.
- Sûku's-Sultânî'de Kahvehâne: Kapı: 1, Kıymeti: 100 kuruş.
- Hâne-i Fevkânî: Kapı: 1, Kıymeti: 1.000 kuruş.

Kendisine borçlu olan kişiler ve borç rakamları ise şu şekildedir:

- Yeğeni Seyyid Ömer'de: 15.000 kuruş.
- Çine Kazâsı'nda Dâlkara-zâde el-Hac Muhammed'de: 500 kuruş.
- Aşçı Paşa-zâde el-Hac Mustafâ Bey'de:

1 Parça borç senedi: 476 kuruş.

1 Parça borç senedi: 500 kuruş.

1 Parça borç senedi: 1000 kuruş

1 Parça borç senedi: 250 kuruş.

Toplam: 2.226 kuruş.

- Aşçı Paşazâde Muslî Beğ'de borç senedi: 2 parça: 500 kuruş.
- Memi Ağazâde Ali Ağa'da bir parça borç senedi: 5.002 kuruş.⁶⁹

⁶⁸ Kıyye: Dört yüz dirheme denk gelen ağırlık ölçüsü. Bkz. Devellioğlu, **a.g.e.**, s. 621.

⁶⁹ BOA, C..ML..., nr. 339/13926, 12 L 1202, (16 Temmuz 1788).

**Tablo 12: Seyyid Abdülaziz Ağa'nın Seyyid Ömer Ağa'ya
Teslim Edilen Malları**

Mal Cinsi:	Adedi:
Boğça	1 adet
Çuka köhne cübbe	1 adet
Def 'a tombak zarf ma'a fincân	17 adet
Def'a kemer-i raht ma'a reşme	1 adet
Döşeme hâlî	6 adet
Haleb alacası/top	9 adet
Hasırlık	1 adet
Hayderî başlık ma'a gaddâre ve topuz	1 adet
Hôşâb kaşığı/deste	1 adet
Kaba çuka	7 adet
Kâkûm köhne cübbe kürk	1 adet
Kâkûm köhne kürk	1 adet
Kaplan cildi	1 adet
Kapucıbaşı kuşağı ma'a hançer	3 adet
Kavuk ma'a örtü	1 adet
Kuntuş yenli köhne samûr cübbe kürk	1 adet
Kuntuş yenli kürk	1 adet
Köhne cübbe kürk	1 adet
Köhne çuka çamaşır	2 adet
Köhne çuka şalvâr	2 adet
Köhne çuka-biniş	1 adet
Köhne entârî	2 adet
Köhne gaddâre	1 adet
Köhne hama kuşağı	1 adet
Köhne kadife yastık	61 adet
Köhne kaput ma'a kaşık	1 adet
Köhne Maraş maşası	8 adet

Köhne nâfe cübbe kürk	1 adet
Köhne nâfe cübbe kürk	1 adet
Köhne samûr pâçası, çifte kürk	1 adet
Köhne siyâh tilkî boy kürk	1 adet
Köhne sof kürk	1 adet
Köhne su samûru kürk	1 adet
Köhne şâl	1 adet
Köhne şâlî cübbe	1 adet
Köhne şâlî-bînîş	1 adet
Köhne veledî yastık	53 adet
Köhne kadife entârî	1 adet
Leğen-ibrik	2 adet
Mak'adlık çuka/parça	12 adet
Mısır başlığı şerbet ma'a reşme	1 adet
Minder	10 adet
Müsta'mel döşeme halı	3 adet
Müsta'mel kaplan postu/yek-dâş	1 adet
Müsta'mel kilim	4 adet
Müsta'mel Mısır halı	1 adet
Müsta'mel özengi	6 adet
Müsta'mel seccade	2 adet
Penbe minder	4 adet
Sâmûr köhne kuzu kürk	1 adet
Sansar köhne cübbe kürk	1 adet
Sim bir hatt ma'a gaddâre cemâlî reşme	1 adet
Sim çâvuş çevgânı	1 adet
Sim kemer-i raht ma'a gaddâre topuz	3 adet
Sim saat	2 adet
Sim zarf ma'a melhân	4 adet
Simli barut fiyağı	1 adet
Simli kabardılı maşa	4 adet

Simli kemer-i raht	1 adet
Simli kılıç	1 adet
Simli tüfenk	5 adet
Sini	1 adet
Sofra peşkiri	2 adet
Şerbet başlığı ma'a reşme ve gaddâre ve topuz-simli	1 adet
Ta'âm kaşığı/deste	1 adet
Yaldızlı raht ma'a reşme	1 adet
Yan halı	1 adet ⁷⁰

1.5.2. Seyyid Ömer Ağa'nın Kapıcıbaşılığa Kabul Edilmesi:

Salih Ağa ile yaşanan mücadele sonrasında kapıcıbaşılık için Seyyid Ömer'de karar kılınmasının akabinde Seyyid Ömer, kendisine kapıcıbaşılık verilmesi durumunda altmışbir gün içinde 20.000 kuruş ödemeyi taahhüt etmiştir. Bunun üzerine Seyyid Ömer'e kapıcıbaşılık verilerek taahhüt ettiği meblağın hazineye teslim edilmesine karar verilmiştir.

Seyyid Ömer'in verdiği söze uyduğu gözlenmiş ve kapıcıbaşılığı onaylanmıştır. Vaad ettiği paradan ikiyüz kesesini peşin olarak havale yoluyla ödediği, kalan miktarı da taksitler halinde ödemeye devam ettiği ve taksitlerini aksatmadığından kendisine kapıcıbaşılık rütbesi verilmesinin uygunluğu da görülmüştür. Kapıcıbaşılık payesi için 10.000 kuruş Sadâret Kaymakamı'na, 30.000 kuruş da hazineye ödemesi şartıyla ru'usunun gönderilmesine izin verildiği Seyyid Ömer'e bildirilmiştir.

Ailenin miras sorunu da böylece çözümlendikten sonra Seyyid Ömer, ailenin reisi konumuna gelmiş ve devlet adına bölgedeki işleri yürüten söz sahibi birisi olarak bundan sonra belgelerde **Ağa** unvanı ile yer almıştır.⁷¹

⁷⁰ BOA, C..ML., nr. 339/13926, 12 Z 1202 (13 Eylül 1788).

⁷¹ Kaymakçı, **a.g.t.**, s. 55.

1.5.3. Seyyid Ömer Ağa'nın Salih Ağa ile İkinci Mücadelesi

Seyyid Abdülaziz Ağa'nın yüklü mirası, aile üyeleri arasında bir süre sonra yeniden mücadele konusu haline gelmiştir. Daha önce, taahhüt ettiği miktarı ödeyemeyen ve kefil dahi gösteremeyen Salih Ağa, işin peşini bırakmayarak yeniden mirasa talip olmuş ve Seyyid Ömer Ağa'nın daha önce ödemeyi vaad ettiği bedelden daha fazlasını ödeme vaadinde bulunarak miras haklarını üzerine almayı talep etmiştir.

Fakat zaten bu zamana kadar, Seyyid Abdülaziz Ağa'nın bütün mirasına, alacak, verecek, emlak ve çiftliklerine hazine tarafından el konulmuş ve Bodrum Tersanesi'nde yaptırılmakta olan kalyonun tamamlanıp Tersâne-i Âmire'ye gönderilmesi ve İstanköy adasının muhafazası için bütün masraflarının karşılanması koşulu ve 750 asker tedarik etme ve muhafaza gibi şartların yerine getirilmesi koşuluyla Seyyid Ömer Ağa'ya bırakılmıştı. Tüm bu işler için 200.000 kuruş bedel tayin edilmiş ve bu meblağın hazineye teslim edilmesi hususunda anlaşma yapılmıştı.⁷²

Salih Ağa'nın muhallefet ile ilgili mücadelesinde İstanköy sâkinlerinin de kendisini desteklediğini gösteren bir belge ise Seyyid Ömer Ağa hakkında çok ağır eleştiriler içermesi ve halkın Seyyid Ömer Ağa'dan memnuniyetsizliğini dile getirerek Salih Ağa'nın yanında olduklarını göstermesi bakımından dikkat çekicidir. Burada İstanköy sâkinlerinden âlimler, sâlihler, imâmlar ve hatîpler, ağalar, zâbitler ve fakirlerden bir kesim sundukları dilekçede,

“Seyyid Abdülaziz Ağa vefat edince mukataasının tasarruf hakkı kardeşi Salih Ağa'nın iken Seyyid Ömer Ağa, Seyyid Abdülaziz Ağa'nın mallarını kanunlara aykırı bir şekilde kendi üzerine alıncı tüm ahaliyi ve zikredilen mukataayı perişan edip, belde ahalisinden Karaveliyüddin isimli kişiyi katletmiştir. Peçin ahalsi, yönetici olarak kendisinden nefret etmektedir. Bu gibi birçok olumsuz özelliği olan Seyyid Ömer Ağa'ya karşı Peçin ahalsi, Salih Ağa kullarını talep etmektedirler”⁷³

diyerek taleplerini ve şikâyetlerini dile getirmişlerdir.

⁷² Kaymakçı, **a.g.t.**, s. 55.

⁷³ BOA.,D.BŞM.MHF., nr. 87/80, 23 B 1204 (8 Nisan 1790).

Bu durum Malikâne Kalemi'nden padişaha arz edilmiş, Salih Ağa'nın belirtilen miktarın üzerine 25.000 kuruş daha ilave ederek bu zamana kadar yapılan ödemelerin tamamını ödemek şartıyla mirasın kendisine teslim edilmesini talep ettiği bildirilmiştir. Ancak muhalefat kayıtları ve diğer kayıtlar incelendikten sonra Seyyid Ömer Ağa'nın ödemeleri ve diğer vaadlerindeki istikrarın yeterli olduğu görülmüş ve Seyyid Ömer Ağa talep etmiş olduğu Seyyid Abdülaziz Ağa'nın mallarının kendisine ihsan edilmesinin bedeli olan ilgili meblağı ödediğine dair bir de dilekçe sunmuştur.⁷⁴

Salih Ağa'nın isteğinin bu durumda mümkün olmayacağı defterdar tarafından da bildirilmiş ve yazılan hatt-ı hümayûnda da buna göre hareket edilmesine dair emir verilmiştir.⁷⁵

1.5.4. Seyyid Ömer Ağa'nın İdareciliği Dönemindeki Bazı Olaylar

Menteşe Sancağı'nın eski mütesellimi Aydınlı Mehmed Ağa'nın 1792 ve 1793 senelerine ait olup Mentеше sancağına bağlı kazalara dağıttığı evrak ve vergi miktarı ve bunların tahsilatıyla fazla kalanların araştırılarak hesabının görülmesi ve kalan borcunun tesbit edilerek ilgili kazalardan tahsil edilmesi konusu gündeme gelmiştir. Bu ilginç konuyla ilgili olarak, Muğla kadısı ile bu konu için tayin edilen Seyyid İbrahim Efendi ve Mentеше mütesellimi Seyyid Ömer Ağa'ya gönderilen emir üzerine ilgili kazaların ileri gelenleri mahkemeye davet edilmişlerdir.

Menteşe mütesellimi Seyyid Ömer Ağa, merkeze gönderdiği arzında mahkeme sürecini ayrıntılı olarak anlatmıştır. Yapılan sorgulamada idam edilen Hasan Çavuşzâde Ebûbekir Ağa'nın vermiş olduğu ödeme kâğıtlarının bedelini Mehmed Ağa'nın tahsil edip Dersaadet'e göndermediği ve kendisi ile vekilleri yeniden kâğıt dağıtıp zorla halktan tahsilat yaptığı tahkikat sonucu anlaşılmıştır. Ayrıca, Tavas kazası görevlisi Süleyman Bey'in 5.500 kuruş, Gülleci Osman Ağa'nın da 10.000 kuruş Mehmed Ağa'ya teslim ettiklerine dair yazılı ifade vermişlerdir. Bunun üzerine

⁷⁴ BOA., D.BŞM.MHF., nr. 87/92, 29 B 1204 (14 Nisan 1790); BOA., C..ML., nr. 339/13926, 2 Ca 1204 (18 Ocak 1790); BOA., C..ML., nr. 339/13926, 27 Z 1204 (7 Eylül 1790).

⁷⁵ BOA., HAT., nr. 207/10967, 29 Z 1204 (9 Eylül 1790).

Mehmed Ağa'nın Muğla'da bulunan konağındaki eşyalar ile han odasında bulunan çeşitli eşyaların listesi deftere kaydedilmiştir. Bu hususla ilgili olarak imzalı ve mühürlü beş adet defter ile dört adet kadı ilâmı mübaşir Seyyid İbrahim Efendi'ye teslim edilmiştir.⁷⁶

1799 yılında Fransa'nın Mısır'ı işgal etmesi üzerine Akdeniz'de bulunan düşman donanmasına karşı asker toplanmıştır. Bu nedenle, Milas kadısı Mekri İskelesi için tertip edilip gönderilmesi istenen askerlerin bütün ihtiyaçlarının Seyyid Ömer Ağa tarafından karşılandıktan sonra mütesellim vekili Mehmed Ağa'nın da başbuğ tayin edildiğini orduya katılmak üzere Muğla'dan hareket ettiklerini bildirmiştir.

Osmanlı devletinin müttefiki olan İngiltere'nin Fransa'ya karşı savaş ilan etmesi nedeniyle 30.000'den fazla askerinin donanma ile birlikte Rodos, Marmaris ve Mısır sularına gelmek üzere olduğu bildirilerek askerlerin ihtiyacı olan sığır, koyun, deve, zahire ve diğer ihtiyaçları olan maddelerin tedarik edilmesi istenmişti. İstenilen bu ihtiyaçların iskelelerde hazır bulundurulması hakkında gönderilen ferman Seyyid Ömer Ağa'ya tebliğ edilerek mahkeme huzurunda halka ilan edilmişti.⁷⁷

Bu iş için görevlendirilen Haseki Osman Ağa'nın gönderilen emre uygun olarak istenilen bütün malzemenin limanlarda hazır bulundurulduğu ve İngiliz askerlerinin bütün ihtiyaçlarının karşılandığı; fakat İngiliz donanması yetkililerinin başka ihtiyaçlarının olmadığını ve bir iki gün içinde Rodos ve Marmaris limanlarından ayrılacaklarını bildirdiklerine dair Milas kadısı Seyyid İbrahim'in ilâmı ve Menteşe mütesellimi Seyyid Ömer Ağa'nın ilgili dilekçesi Sultan III. Selim'e (1789-1807) takdim edildi. Ayrıca Seyyid Ömer Ağa'dan Bodrum Tersanesi'nde yaptırılmak üzere elli dokuz buçuk arşın boyunda kalyon tarzı bir savaş gemisinin yapılması istendi.

İskenderiye muhafazası için tayin edilen Mîrimirân Hurşid Paşa'nın emrinde görevlendirilmek üzere Menteşe sancağı kazalarından tertip edilip gönderilmesine dair yazılan emir, Hassa Hasekesi Yusuf tarafından ilgililere tebliğ ettiği ve Seyyid Ömer Ağa'nın talep edilen asker miktarını ilgili kazalara dağıttığı halde Serulus ka-

⁷⁶ Kaymakçı, **a.g.t.**, s. 56.

⁷⁷ Kaymakçı, **a.g.t.**, s. 57-58.

zası voyvodası, Ömer Ağa'nın kendi kazasına pay edilmiş olan 70 adet askeri vermediği ve çeşitli bahanelerle zaman geçirdiğini merkeze bildirdi. Bu durum Haseki Yusuf Ağa'nın dilekçesinde bildirilirken, Serulus nâibinin de durumu ilâmında bildirmesi üzerine, talep edilen askerin gönderilmesi için Menteşe mütesellimi ve Serulus voyvodasına meselenin aciliyetini bildiren ayrı ayrı emirler gönderildi.⁷⁸

Aradan zaman geçmesine rağmen Seyyid Ömer Ağa'ya 500 adet asker tedarik ederek bizzat kendisinin askerlerin başında olarak ordu-yu hümâyûna acele bir şekilde ulaştırması için ferman gönderildiği, bunun haricinde isticâl emirleri dahi gönderilerek acele etmesi gerektiği bildirildiği halde henüz hareket etmediği ve bu konuda bir gayretinin de olmadığı gözlenmiştir. Bunun üzerine bu menfî hareket Seyyid Ömer Ağa'nın askerlerine ve diğer memurlara sirayet eder düşüncesiyle Seyyid Ömer Ağa'nın kapıcıbaşılığının kaldırılması ve kapıcıbaşılığı yetkisinde olan mukataatın kaldırılması ve Midilli Adası'na sürgün edilerek ve tüm mal varlığına cânib-i mirî için el konulmasına karar verildi.⁷⁹

Seyyid Ömer Ağa hakkında verilen karardan sonra çıkan hatt-ı hümâyûnda ise gerekirse Seyyid Ömer Ağa'nın katledilmesi emrinin verilmesi, meselenin geldiği noktayı göstermesi bakımından mühimdir:

“Kâim-makam Paşa;

Milâs âyânı Ömer, emr-i hümâyûnuma itâat edip sefere gitmediğinden gayri ol havâlide ettiği zulm ü te'addînin ve katli-i nüfûsun nihâyeti olmadığından sezâ nihâyetde kapıcıbaşılığı ref ve mukata'ât-ı emvâl ü eşyâsı cânib-i mirîden zabt, kendi nefy olunmak için emr u fermân verildi. Şimdi, ba'zan mahallere duhûl ve afv u itlâkına sa'y ediyorlar. İnfâz-ı emr-i âlîmi ve benim şân ü nüfûzum ve ümûr-ı seferi böyle mi olur? Bu misillü şey'leri sen men' etmeli değil misin? Bir âdemin hakkında fermân olur, icrâ olunmadığı gibi devletin şân ü nüfûzı nasıl olabilir? İşte devlet bu hâli kisb etdi. Senin hiç mülâhazan ve gayretin yok mudur? Bu misillü fesâdlü şey'i ta'rîf edenleri bilürüm. Sonra te'dîb ederim. Şimdi mâlını zabt ve kendini nefy ve muhâlefet eder ise, katli için mü'ekked fermân yazasın ve bu hilâfda işine kendin ve âdemlerinin cümlesini ahz u habs edesin. Eğer iltizâm eder isen, sonra sen bilürsin. Ve sarrâfî var imiş. Ve sarrâfında akçası var imiş. Anı dahi habs edip odasını mem-

⁷⁸ Kaymakçı, **a.g.t.**, s. 56-59.

⁷⁹ BOA., HAT., nr. 211/11436, 29 Z 1205 (29 Ağustos 1791).

hûrlayasın. Ve eğer böyle hareket edecek olursan, bu sefer işini ta'til etmeğe sebep olacaksın. Sana yazdığım işimi acabâ unuduyor musun?"⁸⁰

Seyyid Ömer Ağa azledilme hadisesinden sonra Nazilli tarafına doğru kaçmaya çalışmıştır. Sığla Mütesellimi İlyaszâde Hasan Ağa'nın oğlu Ahmed Ağa ise onu takip etmiştir. Diğer taraftan Kara Osmanzâde de Seyyid Ömer Ağa'nın te'dibine gönderilmiştir. Bu sırada Menteşe Sancağı mütesellimi Hasan Çavuşzâde Hacı Ebûbekir Ağa'nın Seyyid Ömer Ağa'yı tekrar Milas'a sokmamak üzere hareket ettiği bilinmektedir. Bunun yanında Ebûbekir Ağa, Seyyid Ömer Ağa'nın mallarının mukataasını talep etmiştir.⁸¹

Ayrıca Milas ahalsinin önde gelenlerinden bir grup da merkeze, Ebûbekir Ağa'yı destekleyen bir dilekçe sunarak,

'Seyyid Ömer Ağa'nın, Midilli'ye sürgün fermanından haberdar olunca izinsiz olarak ortadan kaybolduğunu, muhallefatının yazılması için görevlendirilen saray muhafızlarından Hasan Ağa ve Menteşe mütesellimi Kapıcıbaşı Hacı Ebûbekir Ağa'nın kazâlarına gelerek konuyla ilgili bir soruşturma ve inceleme yaptıklarını, Seyyid Ömer Ağa'nın muhallefatı hakkındaki yazılı ve imzalı defteri merkeze gönderme hazırlığında olduklarını ve bundan herbirinin haberinin olduğunu ve bunun üzerine ahali olarak bir araya gelerek konu hakkında meşveret ettiklerini, Seyyid Ömer Ağa'nın sürekli zulmünden Allah'ın izniyle ve Padişah'ın himmetiyle kurtulduklarını; ancak eğer yine bu emsalde zalim biri görevlendirilirse halk olarak perişan olacaklarını' ifade ederek eskiden beri sancaklarının mütesellimi olan ve kendisine güvendikleri Ebûbekir Ağa'nın, Seyyid Ömer Ağa'nın yerine görevlendirilmesini talep etmişlerdir.⁸²

Bu gelişmelere ek olarak Seyyid Ömer Ağa ardı arkası gelmez eşkıyalık faaliyetlerinde bulununca bu durum merkeze bildirildi ve bunun üzerine Seyyid Ömer Ağa'nın sefere gitme emirlerine kayıtsız kalması ve kanunsuz işler yanında ahaliye

⁸⁰ BOA., HAT., nr. 1385/54891, 29 Z 1205 (29 Ağustos 1791).

⁸¹ Kürşat Ekrem Uykucu, **İlçeleriyle Birlikte Muğla Tarihi: Coğrafya ve Sosyal Yapı**, 2. Bs., İstanbul, Gümüş Basımevi, 1983, s. 129-131; BOA., C..ML., nr. 90/4060, 18 B 1205, (23 Mart 1791).

⁸² BOA., C..ML., nr. 90/4060, 15 Ş 1205 (19 Nisan 1791).

zulüm ve baskı yapıp cinayetler işlemesi sebepleri ile kapıcıbaşılık rütbesinin kaldırılarak bütün mal varlığına el konulması ve Midilli adasına sürgün edilmesi konusunda daha önce emirler yazılıp her biri için ayrı ayrı görevliler tayin edilip gönderildiği tekrarlandıktan sonra Seyyid Ömer Ağa'nın bu konudaki savunmasına yer verildi.⁸³

Seyyid Ömer Ağa ise hastalığı nedeniyle sefere katılamadığını, fakat istenen miktarda askeri, kardeşi Seyyid Abdullah ile göndermiş olduğunu ve kendisinin de on kıt'a şalopenin üçünü belirtilen tersaneye teslim etmekle kalan yedi kısmının da teslimi için hazırlıkta olduğunu belirterek kapıcıbaşılık rütbesinin iade edilerek cezasının affını talep etti. Seyyid Ömer Ağa suçunun affını sağlamak için ilginç bir yola da başvurmuştu. Ne şekilde ve kim aracılığı ile görüşüldüğünü bilmediğimiz bu olayda, Seyyid Ömer Ağa padişahın kız kardeşi Beyhan Sultan vasıtasıyla affını talep etmişti. Dönemin padişahı III. Selim ise, bu konuda daha önce hatt-ı hümayûn yazıldığını belirterek ona göre hareket edilmesine ve bu tür işlere hanımların karıştırılmamasına dair uyarılarda bulundu.⁸⁴

Hasan Çavuşzâde Ebûbekir Ağa'nın talebi ile ilgili şartları yerine getiremeyeceğinin anlaşılması ve Seyyid Ömer Ağa'nın da savunmasının değerlendirilmesi neticesinde, bundan sonra fukaraya zulmetmemek, kendisine verilen emirleri yerine getirmek ve uhdesinde olan mukataanın 200 kesesini peşin ve muhallefatının 150 kesesini de kısa sürede Darphane-i Âmire'ye ödemek şartıyla Seyyid Ömer Ağa'nın affına ve tüm eşyasının ve diğer muhallefatın kendisine verilmesine karar verilmiştir.⁸⁵

Seyyid Ömer Ağa, görevinin ikinci döneminde hem Çavuşzâdelerle hem de Milas ve yöresi halkını haraca kesen Milaslı eşkiya Kara Salih'le uğraşmak zorunda kalmıştır. Kara Salih'i Niksar önünde mağlup ve perişan eden Seyyid Ömer Ağa, bu başarısından üç yıl sonra (1801) Devlet-i Aliyye'den sancakta bulunan zeamet ve tımarların çoğunun mutasarrıflarının olmadığını, yeni tayinler yapıncaya kadar buraların kendisine verilmesini istemiştir. Bu isteği olumlu karşılayan Devlet-i Aliyye, 109 adet zeamet ve tımarı bir yıl süre ile Seyyid Ömer Ağa'nın uhdesine vermiştir. Fakat 13 Şubat 1803 (20 Şevvâl 1217) tarihinde bu tımar ve zeametler Seyyid Ömer

⁸³ Kaymakçı, **a.g.t.**, s. 59.

⁸⁴ BOA., HAT., nr. 1412/57476, 29 Z 1205 (29 Ağustos 1791); Kaymakçı, **a.g.t.**, s. 59.

⁸⁵ BOA., C.ML., nr. 90/4060, 15 Ş 1205 (19 Nisan 1791).

Ağa'nın üzerinden alınarak, kapıcıbaşı rütbesine sahip Kara Osmanzâde Hacı Hüseyin'e verilmiştir.⁸⁶

1813 yılında ise Mentеше mütesellimi Seyyid Ömer Ağa'dan bir kez daha asker tedarik etmesi istenmiştir. Ordunun sefer masraflarının karşılanması hususunda Darphane-i Âmire'nin nakit para sıkıntısı çektiği ve bu konuda Darphane-i Âmire nâzırından bilgi talep edilmesi üzerine daha önce vefat eden İzzet Mehmed Paşa, Seyyid Ömer Ağa ve diğer bazı kişilerin mal varlıkları ve mukataa faizleri incelendiğinde senelik 40.000 kuruş gelir elde edileceği; fakat Seyyid Ömer Ağa'nın mal varlığından daha önce 14.000 kuruş tahsis edilip satılmak üzere olduğundan bu miktar çıkarıldıktan sonra kalan 30.000 kuruşun faiz ve mukataa bedelleri ile 1813 yılından itibaren malikâne veya esham usulüyle yedişer seneliğine satıldığı takdirde Darphane-i Âmire'ye zarar vermeden para meselesinin halledileceğinin görüşülerek karara bağlandığı bildirilmiştir.⁸⁷

1.5.5. Seyyid Ömer Ağa'nın İktisadî Durumu:

Kendisinden istenen 500 nefer askeriyle orduya memur edilmiş iken itaat etmemesinden dolayı Midilli Adası'na nefy ve emval ve eşyası zabt edilmesiyle ilgili belgeye yansıdığı ölçüde Seyyid Ömer Ağa'nın mevcut mal durumu şu şekilde gösterilebilir:⁸⁸

Tablo 13: Seyyid Ömer Ağa'ya Ait Gayr-i Menkuller

Cinsi:	Yeri:
Acem evleri (11 bab)	Milas
Bağ (12 dönüm)	Kazıklı
Bağ (71 dönüm)	(...)
Bahçe	Kırcağız
Bahçe (111 dönüm)	(...)
Çiftlik	Ağaçlıhöyük

⁸⁶ Uykucu, **a.g.e.**, s. 129-131; BOA., C..ML., nr. 90/4060, 15 Ş 1205 (19 Nisan 1791).

⁸⁷ Kaymakçı, **a.g.t.**, s. 59-60.

⁸⁸ BOA., C..ML., nr. 90/4060, 15 Ş 1205 (19 Nisan 1791).

Çiftlik	Asın
Çiftlik	Kırcağız
Çiftlik	Söğütçük
Çiftlik	Tuzovası
Çiftlik	Yaşyer
Çiftlik	Yeniköy
İncir bahçesi	(...)
Konak	(...)
Rum evleri (21 bab)	Milas
Sebze bahçesi (2 dönüm)	(...)
Tarla	Akbük
Tarla	Asın
Tarla	Bani
Tarla	Kazıklı
Tarla (289 dönüm)	(...)
Tarla (800 dönüm)	Milas
Zeytin ağaçları	Yol Deresi
Zeytin bahçesi	Peçin
Zeytinlik	Kasaboğlu ⁸⁹

Tablo 14: Seyyid Ömer Ağa'ya Ait İktisadî İşletmeler

Cinsi:	Adedi/Kıymeti:
Değirmen	1/100 kuruş
Değirmen	1/50 kuruş
Değirmen	2/500 kuruş
Dekâkin	18 bab/250 kuruş
Ekmek fırını	1/100 kuruş
Kahvehane	3/250 kuruş
Şerbethane	2/120 kuruş
Tamgahane	1/15 kuruş ⁹⁰

⁸⁹ BOA., C..ML. a.y.

⁹⁰ BOA., C..ML. a.y.

Tablo 15: Seyyid Ömer Ağa'ya Ait Hayvanlar

Cinsi:	Adedi/Kıymeti:
Bargir	15/(...)
Deve	55/2.750 kuruş
Deve	21/840 kuruş
Deve (Birer yaşında)	4/52 kuruş
Erkek kancık re's (İkişer yaşında)	6/160 kuruş
Kancık (Üçer yaşında erkek)	7/175 kuruş
Karasığır ineği	7/94 kuruş
Katır	12/160 kuruş
Keçi	2.650/5.300 kuruş
Kısrak	28/600 kuruş
Kısrak ve tay	41/820 kuruş
Koyun	670/1.685 kuruş
Manda	4/100 kuruş
Öküz	20/400 kuruş
Öküz	53/1.134 kuruş
Öküz	76/1.400 kuruş
Sığır (Kebîr ve sağîr)	50/350 kuruş ⁹¹

Tablo 16: Seyyid Ömer Ağa'ya Ait Muhtelif Gıda Ürünleri

Cinsi:	Miktarı/Kıymeti:
Asel	340 kile/68 kuruş
Asel	370 kile/69 kuruş
Bakla	2 kile/2 kuruş
Bakla dolu	3 kile/1,5 kuruş
Böğrülce	30 kile/20 kuruş

⁹¹ BOA., C..ML. a.y.

Bulgur	49 kile/70 kuruş
Bulgur	12 kile/120 kuruş
Çavdar	49 kile/70 kuruş
Çavdar	(...)/ 25 kuruş
Çavdar	[...]/ 94,5 kuruş
Çavdar	7 kile/7 kuruş
Dakîk-i has ve erzen	100 kile/3 kuruş
Erzen	210 kile/210 kuruş
Erzen	703 kile/703 kuruş
Erzen	568 kile/568 kuruş
Fasulye, nohut	39 kile/ (...)
Hınta	14 kile/20 kuruş
Hınta	490 kile/(...)
Hınta	617 kile/880 kuruş
İncir	100 vakıyye ⁹² /5 kuruş
İncir	6/ (...)
Kızıl erzen	14 kile/10 kuruş
Kızıl erzen	6 kile/5 kuruş
Nohut	2 kile/2 kuruş
Pekmez	700 kıyye/70 kuruş
Pekmez	650 kıyye/61,5 kuruş
Pirinç	25 vakıyye/ 6,5 kuruş
Pirinç	966 vakıyye/241,5 kuruş
Revgan-ı sade	15 kıyye/7,5 kuruş
Revgan-ı sade	400 kıyye/200 kuruş
Revgan-ı zeyt	80 kıyye/20 kuruş
Siyah üzüm	13 vakıyye/39 kuruş
Siyam	5 kile/7,5 kuruş
Soğan	100 vakıyye/2,5 kuruş

⁹² Vakıyye: Dörtüz dirheme denk gelen ağırlık ölçüsü. Bkz. Devellioğlu, a.g.e., s. 1365.

Şair	260 kile/260 kuruş
Şair	35 kile/35 kuruş
Şair	7 kile/70 kuruş
Şem'i asel	34 vakıyye/51 kuruş
Şeker	12 vakıyye/11 kuruş
Şeker	12 vakıyye/11 kuruş
Tarhana	2 vakıyye/30 kuruş
Tarhana	3 vakıyye/3 kuruş
Tuz	30 vakıyye/50 kuruş
Üzüm ve incir	32 vakıyye / (...)
Yulaf	126 kile 38 kuruş
Zer' olunan tohum şair	100 kile/100 kuruş
Zer' olunan tohumat-ı hinta	470 kile/671 kuruş ⁹³

Tablo 17: Seyyid Ömer Ağa'ya Ait Muhtelif Mallar

Cinsi:	Adedi/Kıymeti:
[...] yelek	1/5 kuruş
Ahmedî şal	5/42 kuruş
Akçaabad destarı	5/8 kuruş
Al dülbend parça	2/4 kuruş
Altın veznesi	1/1 kuruş
Arab cariyesi	4/800 kuruş
At gem'i	9/5 kuruş
Barut-ı siyah	200/267 kuruş
Basma Haleb kuşağı	1/4 kuruş
Basma minder yüzü	3/3 kuruş
Basma sofra	1/3 kuruş
Baş yastığı	19/28 kuruş

⁹³ BOA., C..ML., nr. 90/4060, 15 Ş 1205 (19 Nisan 1791).

Baş yastığı	3/3 kuruş
Beledî döşek	2/10 kuruş
Beledî döşek	16/80 kuruş
Beledî köhne döşek	2/6 kuruş
Beledî köhne yastık	7/14 kuruş
Beyaz bogası top	74,5/149,5 kuruş
Beyaz çenber	31/8 kuruş
Beyaz çuval	6/3 kuruş
Bez parçaları	4/(...)
Billur bardak ve kâse	100/30 kuruş
Billur bardak ve kâse	100/25 kuruş
Bogası çarşaf	2/4 kuruş
Bursa çiçeklisi yorgan	1/12 kuruş
Büyük küçük minder	6/15 kuruş
Cedid [...]	3/30 kuruş
Cedid gömlek	3/18 kuruş
Cedid yağlık	2/15 kuruş
Cildli kitab	15/30 kuruş
Çarşaf	2/16 kuruş
Çekirdekli penbe	400 kıyye/80 kuruş
Çekirdekli penbe	200 kıyye/50 kuruş
Çekirdekli penbe	180/30 kuruş
Çift baş yastığı	7/10 kuruş
Çift yorgan	5/15 kuruş
Çift yorgan şiyâk ve yastık / 2 minder	2/36 kuruş
Çiftçi Ali ve Hacı İsmailoğlu yedinde hırdavat	36/54 kuruş
Çifte feltene tüfenk	1/25 kuruş
Çuka köhne	1/7 kuruş
Çûl	7/10,5 kuruş
Def'a demir	400/50 kuruş

Def'a destar	1/8 kuruş
Demir	167/16,7 kuruş
Demir mangal	2/4 kuruş
Demirci âlâtı	10/(...)
Demirci âlâtı	5/(...)
Destar	34/510 kuruş
Dizgin ma'a kolan	2/2,5 kuruş
Don gömlek	2/10 kuruş
Dökülmüş kurşun	234/113 kuruş
Döşek şilte ve baş yastığı	12 kuruş
Döşek yüzü	8/40 kuruş
Döşek yüzü	2/2,5 kuruş
Eğer-i cedid	1/10 kuruş
Enfiye yemenîsi	1/1,5 kuruş
Engürî şalı parça	1/14 kuruş
Evâni-i nühâs	292/ 325,5 kuruş
Evde müsta'mel döşeme	150/(...)
Fanus	3/(...)
Fransız [...]	1/5 kuruş
Fransız çukası [...] parça	4/10 kuruş
Haleb basması	2/4 kuruş
Haleb çetarisi	1/10 kuruş
Haleb sivasi müsta'mel entari	1/25 kuruş
Halep [...]	7/68 kuruş
Halep [...] top	1/5 kuruş
Halep alacası top	6/32,5 kuruş
Halep çiçeklisi	14/156 kuruş
Ham keten	6/15 kuruş
Hamam gömleği	3/10 kuruş
Hamam takımı	1/6 kuruş

Hâriciyede olan evde terk köhne takımâtı	258/(...)
Heybe cedîd	2/(...)
Hırdavat	20/(...)
Hırdavat-1 menzil	5/(...)
Hırdavat-1 menzil	3/(...)
Hızma çift	2/5 kuruş
Hilâlî raht	1/3 kuruş
Hil'atlık kürk	4/120 kuruş
Hind sıvası	2/90 kuruş
İngilizkârî Piştov çift	1/20 kuruş
İşleme havlu	1/6 kuruş
Kaba hasır	2/2,5 kuruş
Kaba hasır	6/3 kuruş
Kaba hasır	3/1,5 kuruş
Kabaralı ara başlığı	4/25 kuruş
Kabaralı müsta'mel Erzurum rahtı	1/3 kuruş
Kahvaltı tepsisi ve küçük ve sahan ve kahve ibriği	20/(...)
Kahve ibriği	3/4 kuruş
Kapı perdesi müsta'mel	1/2 kuruş
Kapıcı keçesi	1/15 kuruş
Kapu perdesi	1/3 kuruş
Kara kınlı gaddâre	1/1,5 kuruş
Karacasu dülbendi	6/6 kuruş
Karahican tüfenk	1/40 kuruş
Karahisar üzengisi	1/1,5 kuruş
Kaşık deste	8/5 kuruş
Kavuk örtüsü	1/2,5 kuruş
Kazan ve meydan sinisi ve sâir evânî-i nühâs	485,5/vakıyye 733 kuruş
Kebîr sağır leğen	3/15 kuruş

Kelâm-ı Kadîm	2/30 kuruş
Kendi konağında Kelâm-ı Kadîm	1/20 kuruş
Keten bezi top	24/62,5 kuruş
Keten ipliği	4 vakıyye/8 kuruş
Kıl çuval	1/(...)
Kırmızı bogası top	1/2,5 kuruş
Kilim	6/30 kuruş
Kilim müsta‘mel at dizgini	2/2 kuruş
Kilim seccade	3/24 kuruş
Koca tepsi küçük kahve ibriği	1/1 kuruş
Konak derûnunda mevcut nukud	232,5/(...)
Kovan	202/303 kuruş
Kovan	92/138 kuruş
Köhne alaca göcek cübbe	1/45 kuruş
Köhne alacak	14/96 kuruş
Köhne çağsır	2/10 kuruş
Köhne çarşaf	1/1,5 kuruş
Köhne çiçekli entari	1/10 kuruş
Köhne çiçekli entari	2/12 kuruş
Köhne çuka	2/9 kuruş
Köhne çuka mu‘akkad	3/(...)
Köhne dizlik	2/3 kuruş
Köhne don	3/6 kuruş
Köhne don	1/2 kuruş
Köhne don	4/4 kuruş
Köhne eğer minderi	2/2 kuruş
Köhne fincan	29/14.5 kuruş
Köhne gömlek	4/10 kuruş
Köhne gömlek	2/2,5 kuruş
Köhne halı	2/15 kuruş

Köhne halı	1/20 kuruş
Köhne hamam takımı	1/5 kuruş
Köhne kadife (...)	1/4 kuruş
Köhne kadife entari	1/2 kuruş
Köhne kadife yastık	12/30 kuruş
Köhne kâkûm cübbe	3/40 kuruş
Köhne kâkûm cübbe	2/25 kuruş
Köhne kâkûm cübbe	3/50 kuruş
Köhne kâkûm kürk	2/65 kuruş
Köhne kâkûm kürk	2/40 kuruş
Köhne kilim	1/4 kuruş
Köhne kilim	1/1,5 kuruş
Köhne kilim	1/1 kuruş
Köhne mısır hasır	1/5 kuruş
Köhne minder	4/13 kuruş
Köhne minder yüzü	2/2 kuruş
Köhne mu'akkad saçağı takım	1/3 kuruş
Köhne safkârî iskemle feraş	10/(...)
Köhne sakız kuşağı	1/1 kuruş
Köhne su samûru cübbe	1/10 kuruş
Köhne şal	1/3 kuruş
Köhne şal [...]	1/5 kuruş
Köhne şilte	18/100 kuruş
Köhne uçkur	1/0,5 kuruş
Köhne yelek	1/1,5 kuruş
Köhne zerdeva paçası kürkü	1/14 kuruş
Kumaş şilte	2/10 kuruş
Leğen-ibrik	1/5 kuruş
Leh basması	1/8 kuruş
Mahlıç	3 vakıyye/4,5 kuruş

Mahzen derûnunda boş kûp	114/94 kuruş
Mai bogası top	1/1,5 kuruş
Mandalyat havalisinde kesim olmak üzere üç mahalde kovan	120/180 kuruş
Mardin futası	1/10 kuruş
Mesh	1/1 kuruş
Mesh babuç çift	3/50 kuruş
Mesh babuç çift	3/10 kuruş
Meşenli hurc çift	1/25 kuruş
Mısır çarşafı	2/6 kuruş
Mısır futası	1/4 kuruş
Mısır futası	2/7 kuruş
Mısır hasır	2/15 kuruş
Mısır hasır	1/10 kuruş
Mısır hasır	2/13 kuruş
Mısır peşkiri	29/33 kuruş
Mısır peşkiri	12/12 kuruş
Milas Mandalyat'ta vâki' emlak dekâkîn icarı	1945 kuruş
Minder 3, yastık 7, mu'akkad 3	(...)/ 25 kuruş
Mir'at	2/5 kuruş
Mir'at	6/30 kuruş
Mir'at	2/10 kuruş
Mir'at	2/10 kuruş
Mir'at-ı kebîr ve sağır	7/35 kuruş
Mu'akkad	3/3 kuruş
Muğla basması sofra	1/11 kuruş
Muğla boğası top	1/5 kuruş
Mum sofrası	1/0,5 kuruş
Müsta'mel ahmedî	1/3 kuruş
Müsta'mel basma yorgan	6/48 kuruş
Müsta'mel beledî minder 3, yastık 7,	37 kuruş

mu'akkad 3, köhne halı 3, şam'dan 1	
Müsta'mel beyaz çiçekli entari	1/12 kuruş
Müsta'mel çadır ma'a tozluk	1/100 kuruş
Müsta'mel çarşaf	3/10 kuruş
Müsta'mel çetar antarı	1/5,5 kuruş
Müsta'mel çift şilte	7/20 kuruş
Müsta'mel çift yorgan ma'a yatak kıymet	(...)/18 kuruş
Müsta'mel çuka	2/6 kuruş
Müsta'mel çuka cübbe	1/5 kuruş
Müsta'mel destar	3/30 kuruş
Müsta'mel gömlek	2/4 kuruş
Müsta'mel Haleb çiçeklisi entari	2/10 kuruş
Müsta'mel halı	1/30 kuruş
Müsta'mel halı	(...)/60 kuruş
Müsta'mel kapı perdesi	1/2,5 kuruş
Müsta'mel kaplan postu	4/40 kuruş
Müsta'mel karsak kürk	1/50 kuruş
Müsta'mel kemer	1/1,5 kuruş
Müsta'mel kilim	5/20 kuruş
Müsta'mel kilim	1/3 kuruş
Müsta'mel 1 zerdeva parça cübbe	2/70 kuruş
Müsta'mel makreme	4/2 kuruş
Müsta'mel minder 3, beledî yastık 12, mu'akkad köhne halı 1	(...)/30 kuruş
Müsta'mel minder 3, kadife köhne yastık 21, mu'akkad 3, hasır 1, mir'at 1	(...)/65 kuruş
Müsta'mel minder 4, yastık 9, mu'akkad 3	(...)/25 kuruş
Müsta'mel oda döşemesi	(...)/200 kuruş
Müsta'mel puşi	3/(...)
Müsta'mel sakız kuşağı	1/20 kuruş
Müsta'mel samûr derunları kürk	1/70 kuruş

Müsta‘mel samûr paçası kürk	1/120 kuruş
Müsta‘mel seccade	4/35 kuruş
Müsta‘mel seccade	2/12 kuruş
Müsta‘mel seccade	1/3 kuruş
Müsta‘mel sofrâ peşkiri	2/10 kuruş
Müsta‘mel Tire yastığı	4/1 kuruş
Müsta‘mel toynak üzengi	1/5 kuruş
Müsta‘mel Tunus kuşağı	1/15 kuruş
Müsta‘mel tura gömlek	3/5 kuruş
Müsta‘mel Türkmen kilim	7/42 kuruş
Müsta‘mel yorgan	2/10 kuruş
Müsta‘mel yorgan	8/6 kuruş
Müsta‘mel yüz suri tesbih	2/8 kuruş
Müsta‘mel zerdeva cübbe	1/70 kuruş
Müsta‘mel zerdeva parçası kürk	1/40 kuruş
Müsta‘mel yorgan	5/25 kuruş
Nafe kürk	1/75 kuruş
Nühâs tabak	10/3 kuruş
Nühâs ve sahan	3/1,5 kuruş
Ocak demiri	1/(...)
Ocak demiri	2/1 kuruş
Ocak perdesi ve ocak demiri	(...)/1,5
Parça Haleb şalı	1/1,5 kuruş
Penbe şilte	3/9 kuruş
Penbe [...]	6 vakıyye/10 kuruş
Penbe bezi parçaları	(...)/1 kuruş
Penbe bezi top	55/110 kuruş
Penbe kubbe ipliği	50/75 kuruş
Perakende kürk parçası	(...)/20 kuruş
Pirinç şamdan ve kahve ibriği	(...)/2 kuruş

Piştov	1/25 kuruş
Sabun	10/5 kuruş
Sac ayağı	8/1 kuruş
Sade barut kapağı	1/3 kuruş
Sade feltene	1/15 kuruş
Sade hançer	1/3 kuruş
Sade sakız hatayisi	1/9 kuruş
Sade yatağan bıçağı	1/6 kuruş
Sakız fotası	3/12 kuruş
Sansar uşak cübbesi	1/10 kuruş
Seccade	1/8 kuruş
Sefer tası kebîr-sağır	5/15 kuruş
Sefer tasları hamam leğeni güğüm ve ibrik	(...)/30 kuruş
Selanik havlusu sade	2/3 kuruş
Selanik havlusundan camekân döşemesi takımıyla	(...)/100 kuruş
Sini	5/50 kuruş
Sim in'am kesesi	2/27 kuruş
Sim mir'at sagır	1/10 kuruş
Sim raht	1/150 kuruş
Sim tabak	1/10 kuruş
Sim tuzluk	6/100 kuruş
Sim vezne	1/20 kuruş
Sim zarf	12/30 kuruş
Simli bağçesaray tüfenk	(...)/70 kuruş
Simli barut kapağı	(...)/15 kuruş
Simli bıçak	1/30 kuruş
Simli bıçak	1/40 kuruş
Simli gaddare	1/50 kuruş
Simli gaddare	5/75 kuruş
Simli hançer	3/30 kuruş

Simli izzet kuşığı	1/40 kuruş
Simli sağır bıçak	1/20 kuruş
Simli şihane tüfenk	1/70 kuruş
Simli taşlıca tüfenk	1/50 kuruş
Sofra peşkir	2/3 kuruş
Süt kabı	2/20 kuruş
Şamdan	2/1 kuruş
Şatır gaddare	1/50 kuruş
Telli sakız	1/24 kuruş
Temür iskemle	(...)/1,5 kuruş
Tencere-tava	2/2 kuruş
Tepsi	3/5 kuruş
Tepsi sahan çorba tası	(...)/6 kuruş
Tire yastığı	5/5 kuruş
Tire yastığı	2/2 kuruş
Trablus kuşığı köhne	1/8 kuruş
Türkmen kilim	2/24 kuruş
Uçkur	1/2 kuruş
Urgan	8/16 kuruş
Uşak kuşığı sim	1/15 kuruş
Üstlük	13/25 kuruş
Üstübü bir miktar	10 kuruş
Yağlık	1/3 kuruş
Yan halısı	3/15 kuruş
Yara minderi ma'a mu'akkad	1/6 kuruş
Yatak odası şiyâk yastık ve minder	8-3/30 kuruş
Yelek	3/3 kuruş
Yelpaze	5/5 kuruş
Yeşil atlas kaplı su samûru müsta'mel cübbe	1/40 kuruş
Yeşil sururî yastık	10 kuruş

Yorgan yastığı	1/10 kuruş
Zeytin makası	(...)/40 kuruş ⁹⁴

Milas kazası içinde bulunan çiftlikler, arazi, emlak, kira gelirleri, nakit gelirler ve diğer gelirlerin kıymeti 56.053,5 kuruş; Mandalyat ve Bani kazaları içinde bulunan arazilerin, kira gelirleri kıymeti 27.170,5 kuruş olup toplamda 83,224 kuruştur.⁹⁵

Bunlara ilaveten, Seyyid Ömer Ağa'nın vakıf olarak yaptırdığı cami ile ilgili 26 Haziran 1796 (20 Zi'l-hicce 1210) tarihli vakfiyede yer alan mallarını⁹⁶ ise ayrı bir şekilde gösterebiliriz:

Tablo 18: Seyyid Ömer Ağa'nın Vakfiyesinde Yer Alan Mallar

YER	MAL CİNSİ / ADEDİ
Havli Deresi	Zeytinlik bahçesi / 1 Adet
Kızılcaköy	Mülk menzil / 7 Adet
Kızılcaköy	Dükkân / 18 Adet
Kızılcaköy	Dükkân / 1 Adet
Kızılcaköy	Ekmek fırını / 1 Adet
Kızılcaköy	Sebze bahçesi / 1 Adet
Kızılcaköy	İncir bahçesi / 1 Adet
Kurudere	Bahçe / 1 Adet
Mandalyat	İncir bahçesi / 1 Adet
Mandalyat	Değirmen / 1 Adet
Milas	Menzil / 31 Adet
Milas	Dükkân / 5 Adet
Milas	Kasap dükkânı / 1 Adet
Milas	Sebze satışı için kiralanan arsa / 1 Adet
Milas	Değirmen / 2 Adet

⁹⁴ BOA., C..ML. a.y.

⁹⁵ BOA., C..ML. a.y.

⁹⁶ VGMA, Defter: 372/0, Sayfa: 168-169, Sıra No: 0008, 20 Z 1210 (26 Haziran 1796).

Milas	Ekmek fırını / 1 Adet
Milas	Kahvehane / 1 Adet
Yusufca	Değirmen / 1 Adet ⁹⁷

1.6. Abdülfettah Ağa:

Seyyid Ömer Ağa'nın 1813 yılında vefatından sonra ailenin borçları gündeme gelmiştir. Seyyid Ömer Ağa'nın oğlu Abdülfettah Ağa'nın, babasının Tersane-i Âmirre Hazinesine ve kefilleri olan sarraflara borçlarının ödenmesi için mukataa bedelin-den Mentеше sancağına bağlı kazalarda olan 114.844 kuruş alacağının tahsil edilerek borçlarına ödenmesine dair gönderdiği dilekçe değerlendirmeye alınmıştır. Bunun üzerine, Seyyid Ömer Ağa'dan geriye kalan mal kayıtlarının ve başmuhasebe kayıtlarının incelenmesinden sonra Seyyid Ömer Ağa'nın mal, eşya ve emlaklarının satılarak borçlarının bir kısmının ödendiği ve kalan borçların ödenmesi için mukataa bedelinden kalan alacaklarının ilgililerden tahsil edilip hesaplarının görülmesi için emir verilmiştir. Ayrıca Sarraf Lamsik ve ortağı Yovan'a borcun ödenmesi, belirtilen süre zarfında borcun ödenmemesi durumunda teminat olarak verilen kaimelerin satılarak bedelinin sarraflara ve Tersane-i Âmire hazinesine ödeme yapılması hususunda Manisa mutasarrıfına ve ilgili kazaların kadılarına ve mübaşire emir verilmiştir.⁹⁸

Abdülaziz Ağazâdeler arasında daha önce yaşanan idarî mücadeleler bu dönemde Abdülfettah Ağa ile amcası Şahin Ağa arasında yaşanmıştır. Daha önce olduğu üzere ailenin kalan malları ve bölgenin idareciliği adına zuhur ettiği düşünülen ve düşmanlığa kadar varan bu rekabette Şahin Ağa, Muğla sancağı mütesellimi, kapıcı-başılardan İlyaszâde tarafına firar etmiş ve yolda vefat etmiştir. Şahin Ağa'nın bölgede olan malları ve eşyası Abdülfettah Ağa tarafından ve yanında bulunan nakit ve eşyası da İlyaszâde tarafından zabt olunmuştur.⁹⁹

⁹⁷ VGMA, a.v., s. 169.

⁹⁸ Kaymakçı, a.g.t., s. 59-60.

⁹⁹ BOA., C..ML., nr. 2/7934, 9 B 1228 (8 Temmuz 1813); BOA., C..ML., nr. 2/7934, 2 Ca 1228 (3 Mayıs 1813).

Şahin Ağa'nın geride kalan tüm mallarının cânib-i mirî adına zabtedilmesi yönünde çıkan emir sonrası, bu konudaki memuriyet ile görevlendirilen Şakir Ağa'nın bildirmesiyle mallar bölgeye ulaştırılmıştır. Daha sonra Şahin Ağa'nın İlyaszâde tarafından zabtolunan eşyaları, vefatı anında Akçaşehir-i Aydın, nam-ı diğer Söke naibi tarafından yazılı ve imzalı defteri Şakir Ağa'nın bilgisi dâhilinde Abdülfettah Ağa tarafından gönderilmiştir.

Abdülfettah Ağa'nın zimmetinde olan da tahkik olunduğu şekilde muhallefat defterine kaydedilmiş ve Şahin Ağa'nın, Eş kazası âyânı Sabık Hacı Himmetzâde Hasan Ağa'nın zimmetinde beşbin kuruş, Kaş kazası âyânı Hacı Abdülkadir Ağazâde Hacı Ali Ağa zimmetinde borç senediyle beşbin kuruş alacağı olup bu meblağdan Hasan Ağa'nın zimmetinde olan beşbin kuruş, Şakir Ağa bilgisiyle tahsil olunmuştur. Kaş kazası âyânının zimmeti olan beşbin kuruşun tahsili ise Konya valisi hazretlerine hitaben emre muhtaç olduğuna binaen bahsedilen borç senedini göndermiş olduğu ve Şahin Ağa'nın zimematından ve nakitlerinden başka ortaya çıkan malların bir miktarı borç sahiplerinin yakınlarına tahsis edilmesiyle kalanının da bir miktar mühlet verilerek İstanbul'da sarrafı tarafından alınmasına müsaade buyurulmasını Abdülfettah Ağa'nın istediği, Şakir Ağa'nın dilekçesinde ve Milas kadısının i'âmında yazılmıştır.

Ortaya çıkan 9.286 kuruş mevcut nakit ile ilgili defteri göndermeleriyle çıkan fermân gereğince bu defter hülâsa ettirildiğinde Şahin Ağa'nın ortaya çıkan tüm malları 44.318 kuruşa ulaşmış, Şahin Ağa'nın nakitleri dersaadete gönderilip zimemâtı da cânib-i mirî için tahsil olunmakta olduğuna binaen gönderildiği üzere, nakitlerden hariç kalan 25.000 kuruşun irade buyurulduğu miktarı borç ve bakmakla yükümlü olduğu kimselere tahsis ile geri kalanının sarrafı tarafından alınması ya da daha sonra düzenlenmesi emri verilmiştir.¹⁰⁰

¹⁰⁰ BOA., C..ML., nr. 2/7934, 9 B 1228 (8 Temmuz 1813).

Abdülfettah Ağa döneminden sonra sonra ailenin güçlü ve etkin dönemleri eskisi gibi devam etmemiştir. II. Mahmud dönemi ıslahatları ile birlikte taşrada düzenlemeler yapılmış, Abdülaziz Ağazâde ailesi de bu düzenlemelerden nasibini almıştır.¹⁰¹

Bu dönemden sonra Abdülaziz Ağazâde ailesi hakkındaki bilgilerin bir kesintiye uğradığı görülmektedir. Ardından Seyyid Mehmed Efendi ve onun neslinden gelenler vasıtasıyla aile hakkındaki yeni bilgilere ulaşılmaktadır.¹⁰²

1.7. Seyyid Mehmed Efendi:

Seyyid Ömer Ağa'nın oğlu Abdülfettah Ağa'dan sonraki ilk bilgiler Abdülaziz Ağa ve oğullarından ailenin devamındaki evlatlara intikal eden vakıfların idaresi konusunda yaşanan tartışmalar ve bu konudaki gelişmeler üzerine yoğunlaşmaktadır. Ailenin nesil olarak devamı da bu tartışmaların neticesinde belgelere yansıyan olaylardan takip edilebilmektedir.

Bu minvalde 1813 yılında Abdülfettah Ağa'nın ardından Abdülaziz Ağazâde-lerle ilgili karşımıza çıkan ilk bilgi Abdülaziz Ağazâde ailesine ait vakıflara dair olan ve 1860 yılına tekabül eden belgede yer almaktadır. Bu vesileyle karşımıza çıkan ilk isim de Abdülaziz Ağazâde evlatlarından Seyyid Mehmed Efendi'dir. Seyyid Mehmed Efendi'nin de Seyyid Ömer adlı oğlunun olduğu bilinmektedir.¹⁰³

1.8. Seyyid Ömer Efendi:

Seyyid Mehmed Efendi'nin oğlu Seyyid Ömer Efendi'nin, İdris kızı Refia Hanım ile evli olduğu ve çocukları olarak belgelere iki ismin yansıdığı görülmektedir. Bunlar, büyük evlatları Penbe Hanım ve küçük evlatları Mehmed Said Bey'dir. 1860 yılındaki belgeye göre Seyyid Ömer Efendi'nin bu tarihte ya da bu tarihten yakın bir zaman önce vefat ettiği anlaşılmaktadır.¹⁰⁴

¹⁰¹ Kaymakçı, **a.g.t.**, s. 62.

¹⁰² BOA, EV.MH., nr. 795/136, 12 M 1277 (31 Temmuz 1860).

¹⁰³ BOA, EV.MH., **a.y.**

¹⁰⁴ BOA, EV. MT., nr. 584.0081, 27 M 1278 (4 Ağustos 1861).

1.9. Penbe Hanım:

Seyyid Ömer Efendi ve Refia Hanım'ın kızları olan Penbe Hanım'ın çocuğunun olmadığı ve 1861 yılında vefat ettiği bilinmektedir.¹⁰⁵

1.10. Mehmed Said Efendi:

Seyyid Ömer Efendi ve Refia Hanım'ın oğulları olan ve 1860 yılına ait belgelerde **küçük** unvanıyla kendisinden bahsedilen Mehmed Said Efendi'nin, babası Seyyid Ömer Efendi'den sonra ailenin erkek ferdi olarak Abdülaziz Ağazâde ailesine ait vakıfların mütevellîlik görevine getirilmesi gerekiren bu tarihte yaş durumu yetersiz olduğundan mütevellîlik görevinin ablası Penbe Hanım'a bırakıldığı görülmektedir. 1881 yılına gelindiğinde ise Mehmed Said Efendi'nin Evkaf Nezâreti'ne mütevellîlik için başvurmasından yaş için gerekli seviyeye gelmiş olduğu anlaşılmaktadır. Mehmed Said Efendi'nin üç evladı bulunmaktadır: Behiye, Mustafa Tayyip ve Zeliha.¹⁰⁶

1.11. Behiye Hanım (Eskişar):

1880 yılında doğan Behiye Hanım, Mehmed Said Efendi'nin büyük kızıdır. Behiye Hanım ile ilgili önemli bilgilere Abdülaziz Ağa Vakıflarının mütevellîliği konusunda yaşanan tartışmalardan ulaşılmaktadır. Dedeleri gibi Milas'ta Ahmed Çavuş mahallesinde ikamet eden Behiye Hanım'ın, Milas Mal müdürlüğüne sunmuş olduğu 1923 yılındaki bir dilekçede, babası Mehmed Said Efendi'nin vefatının ardından 1907 yılında bahsedilen vakıfların idaresinin kendisi ve kardeşleri üzerine kaldığını belirtmesiyle Mehmed Said Efendi'nin vefatından da en azından yıl olarak bilgi sahibi olunmaktadır.¹⁰⁷

Behiye Hanım'ın kardeşleri ile yaşamış olduğu mütevellîlik tartışmaları vesilesiyle kocasının Muğla'nın Eskişehir karyesinden 1863 (H.1280) doğumlu Abdullah

¹⁰⁵ BOA., EV. MT., a.y.

¹⁰⁶ BOA, EV. MKT., nr. 01122,00204, (...), Z, 1298. (...) Ekim 1881).

¹⁰⁷ VGMA. TEV., nr. 26-1635-17, 21 Haziran [1]339 (21 Haziran 1923).

Ağazâde Murat Bey (Eskişar)¹⁰⁸ ve büyük oğlunun da [Abdülaziz] Mehmed Hadi Bey olduğu belgelere yansımıştır.¹⁰⁹

Behiye Hanım'ın Abdülaziz Ağa tarafından yaptırılmış olan ve bugün Ağa Camii olarak bilinen caminin müstemilatında yer alan Abdülaziz Ağa aile kabristanındaki türbe ve mezarları 1949 yılında tamir ettirdiğini aile kabristanının girişindeki bir levhadan; aynı kabristanda medfun olan Behiye Hanım'ın 28 Ağustos 1951 yılında vefat ettiğini de kendisine ait mezar taşından öğreniyoruz.¹¹⁰

1.12. Mustafa Tayyip Bey:

Mehmed Said Efendi'nin oğludur. Babasının vefatının ardından ablası Behiye Hanım ve kızkardeşi Zeliha Hanım ile birlikte Abdülaziz Ağa vakıflarının mütevellîliği ile ilgili tartışmalara katılmıştır. 15 Nisan 1923 (R. 15 Nisan 1339) tarihinde vefat etmiştir.¹¹¹

1.13. Zeliha Hanım (Gökbel):

Mehmed Said Efendi'nin küçük kızıdır. Mustafa Tayyip Bey'in vefatının ardından ablası Zeliha Hanım ve Behiye Hanım arasındaki mütevellîlik tartışmaları alevlenmiştir. Bu tartışmalar ve akabindeki mahkeme kayıtlarından öğrendiğimize göre Zeliha Hanım'ın kocası Şevket Bey (Gökbel)'dir¹¹² ve bu çiftin çocuklarına dair bilinen ise erkek evlatlarının bulunmadığıdır.¹¹³

¹⁰⁸ Soyadı kanununun ardından aile bu adı almıştır.

¹⁰⁹ VGMA. TEV., nr. 26-1635-82., 7 Aralık 1927; Murat Bey'in Behiye Hanımla evlendikten sonra Behiye Hanım'ın topraklarını da kendi topraklarına kattığı bilinmektedir. Murat Bey'in, Yaşyer, Avşar, Savran, Damlıboğaz, İçme, Ekinambarı köylerinin arazilerinin sahibi olduğu ve 1945 yılında Cumhuriyet Halk Partisi'nin toprak reformu yaparak topraksız köylülere toprak sahibi yapacağı konuşulunca Murat Bey'in elindeki binlerce dönüm arazinin bedavaya gitmemesi için topraklarını isteyen köylülere ucuz-pahalı demeden sattığı rivayet edilmektedir. Bkz. <http://www.milasbilgi.com/roportajlar/64-kazim-bencik-icme-koyu> (Çevrimiçi: 30.12.2013); Behiye Hanım'ın ailesinden günümüze gelen kişilerle ilgili bilgi bu bölümün sonunda ayrıca verilmiştir.

¹¹⁰ Bu bilgiye ait fotoğraf çalışmamızın EK'ler kısmında verilmiştir.

¹¹¹ VGMA. TEV., nr. 26-1635-17, 21 Haziran [1]339 (21 Haziran 1923).

¹¹² Soyadı kanununun ardından aile bu adı almıştır.

¹¹³ VGMA. TEV., nr. 26-1635-100, 12 Kasım 1931; Şevket Bey, Cumhuriyet tarihinde Milas'ın ilk belediye başkanı olarak 1923-15.08.1936 tarihleri arasında görev yapmıştır. Soyadı kanunu ile Gökbel soyadını almıştır. Bir rivayete göre Şevket Bey daha önce Mısır'da da idarecilik yapmış ve İngiliz işgalinin ardından Milas'a yerleşmiştir. Bkz. <http://www.milasbilgi.com/belediye-baskanlari>; <http://www.milasbilgi.com/roportajlar/64-kazim-bencik-icme-koyu>, (Çevrimiçi: 30.12.2013); VGMA. TEV. nr. 26-1635-17, 21 Haziran [1]339 (21 Haziran 1923).

Yaptığımız araştırmalar neticesinde bugün Abdülaziz Ağazâde ailesinden hayatta kalan bazı isimlere ulaşmış bulunmaktayız. Ailenin son temsilcilerinden olan ve bugün hala Milas'ta ikamet eden Murat Eskişar Bey'den aldığımız bilgilere göre, Behiye Hanım'ın belgelerde geçen Mehmed Hadi Bey adlı oğlunun asıl ismi Abdülaziz Mehmed Hadi'dir ve 1978 yılında İzmir'de vefat etmiştir. Ailenin günümüzde yaşayan evlatları da bu zatın çocukları ve torunlarıdır.¹¹⁴

¹¹⁴ çalışmamızın EK'ler kısmında, Abdülaziz Ağazâde ailesine ait ulaşılabilen tüm isimleri ihtiva eden bir soyağacı verilmiştir. Bu bilgilere Murat Eskişar ile yapılan tele-röportaj sonucu ulaşılmıştır. (Murat Eskişar.mp3.<https://mail-attachment.googleusercontent.com/attachment/u/0/?ui>);

İKİNCİ BÖLÜM

ABDÜLAZİZ AĞA VE AİLESİ'NE AİT VAKIFLAR

2.1. Abdülaziz Ağa'nın Vakıfları

2.1.1. 5 Haziran 1737/6 Safer 1150 Tarihli Vakıf

Milas kasabasındaki Ahmed Çavuş Mahallesi sakinlerinden olan Abdülaziz Ağa tarafından Milas'ta vakıf olarak yaptırılan cami ve medrese ile ilgili şartlar şöyle belirtilmiştir:¹

2.1.1.1. Vakfa Ait Birimler

2.1.1.1.1. Medrese

Abdülaziz Ağa'nın yaptırmış olduğu medresede ders veren müderrise, medrese içindeki odalarda kalan talebelere ve medresede çalışan hademelere yapılacak masraflar şu şekildedir:

Tablo 19: Medrese İçin Tayin Edilen Görevliler ve Ücretleri

Görevli Adı	Adedi	Günlük Ücret	Yıllık Ücret
Müderris	1	60	21.240
Talebe	1 ²	3	1.062
Hademe	1	5	1.770
Toplam	3	68 Akçe	24.072 Akçe ³

Müderris efendiye günlük 60 akçe ücret verilmesinden medresenin altmışlı medrese olduğu anlaşılmalıdır ki en yüksek medrese derecesinde olduğunu göstermektedir. Altmışlı medreselerin pâyeye bakımından sahn medreselerinden yüksek ol-

¹ VGMA, Kayıt: 88/1, Defter: 735/0, Sayfa: 207-210, Sıra No: 0101, 6 S 1150 (5 Haziran 1737).

² Vakfiyede talebelerin sayısı belirtilmediğinden bir kişi üzerinden değerlendirilmiştir.

³ VGMA, a.v., s. 207.

malarına rağmen tahsil müddetlerinin sahn medreseleri kadar olduğu, hatta sahn medreselerinde tedrisine başlanılan bazı eserlerin buralarda ikmâline çalışıldığı bilinmektedir. Bu medreselerde okutulan dersler ve kitaplar ise şöyledir:

- 1- Fıkıh: *Hidâye ve Şerh-i Ferâiz*
- 2- Kelâm: *Şerh-i Mevâkıf*
- 3- Hadîs: *Buhârî*
- 4- Tefsir: *Keşşaf*
- 5- Usûl-i Fıkıh: *Telvih*⁴

Medrese içinde bulunan yirmi odada kalan talebelerin her birine verilen günlük 3 akçe ücretleri ise zeytinyağı bedeli olarak aktarılmıştır.⁵

2.1.1.1.2. Cami

Abdülaziz Ağa'nın yaptırmış olduğu camiye şeyh, hâtib⁶, imâm, devirhân⁷, müezzin ve kayyım⁸ tayin edilmiştir. Bu görevliler için verilecek ücretler ise şu şekilde belirlenmiştir:

⁴ Cahid Baltacı, **XV-XVI. Yüzyıllarda Osmanlı Medreseleri**, İstanbul, Marmara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Vakfı Yayınları, 2005, C. 1, s. 126.

⁵ VGMA, **a.g.v.**, s. 209.

⁶ Hâtib: Cuma günleri camide hutbe okuyan kişi. Bkz. Fehmi Yılmaz, **Osmanlı Tarih Sözlüğü**, İstanbul, Gökkuşbe Yayınları, 2010, s. 233.

⁷ Devirhân: Vakıf mucibince Cuma veya herhangi muayyen bir gün öğle namazlarından evvel Mülk sûresi veya başka bir sûre-i şerife okuyan zattır. Devir ve teselsül suretiyle okunmak mülâhazasıyla buna devirhanlık denmiştir. Sûrelerin okunmasını müteakib vâkıflara ve bil'umum mü'min ve mü'minât'a Allah'tan mağfiret ve selâmet niyaz olunur. Bkz. Ali Himmet Berki, **Vakfa Dair Yazılan Eserlerle Vakfiye ve Benzeri Vesikalarda Geçen İstılah ve Tâbirler**, Ankara, Vakıflar Genel Müdürlüğü Neşriyatı, t.y., s. 12.

⁸ Kayyım: Camilerde temizlik ve aydınlatma işlerini yapan görevli. Bkz. Yılmaz, **a.g.e.**, s. 329.

Tablo 20: Cami İçin Tayin Edilen Görevliler ve Ücretleri

Görevli Adı	Adedi	Günlük Ücret	Yıllık Ücret
Şeyh	1	10	3.540
Hâtip	1	5	1.770
İmâm	1	5	1.770
Devirhân	1 ⁹	1	354
Müezzin	1	10	3.540
Kayyim	1	5	1.770
Toplam	6	36 Akçe	12.744 Akçe ¹⁰

2.1.1.2. Vakfa Ait Gelir Kalemleri

Tablo 21: Abdülaziz Ağa Vakfı'na Ait Tarım İşletmesi

İşletme Adı	Adedi	Yeri
Bahçe	1	Yusufca ¹¹

Tablo 22: Abdülaziz Ağa Vakfı'na Ait Gayr-i Menkuller

Cinsi	Adedi	Yeri
Han	1 (42 Kapılı)	Hisarbaşı
Han	1 (26 Kapılı)	Hisarbaşı
Han	1 (45 Kapılı)	Kızılca ¹²

⁹ Vakfiyede devirhânlar ifadesi geçtiği halde kaç devirhân olduğu belirtilmediğinden bir devirhân üzerinden değerlendirilmiştir.

¹⁰ VGMA, a.g.v., s. 209.

¹¹ VGMA., a.g.v., s. 209.

¹² VGMA., a.v., s. 209.

Tablo 23: Abdülaziz Ağa Vakfı'na Ait İktisadî Kuruluş

İşletme Adı	Adedi	Yeri
Hamam	1	Büyük Camii yakınında ¹³

2.1.1.3. İdarî Personel

Bir vakfın işlerini ve çıkarlarını şer'î hükümler ve vakfiyye şartları çerçevesinde idare etmek ve gözetmek için tayin edilen kişi o vakfın mütevellîsidir.¹⁴ Hesapları denetlemek, düzenli vergi toplamak, gerekli harcamaları yapmak, personeli denetlemek mütevellînin sorumluluğundaki işlerdir. Mütevellînin vakfı amacına uygun şekilde yönetebilmesinin temel şartı vakfın gelirlerini düzenli bir şekilde toplamak, daha sonra da eksiksiz bir şekilde kayda geçirmektir. Bu açıdan bakıldığında mütevellîye yönetimde en büyük desteği sağlayanlar, vakfın gelirini toplayan, tahsildara ve görevlilere maaşlarını dağıtan kişi olan câbî ve vakıf mütevellîsinin sekreteri olarak adlandırılan kâtiptir. Dolayısıyla bu kişilerin de kabiliyetli ve güvenilir olması şarttır.¹⁵

Vakfiye şartlarına göre vakfın mütevellîsi, Abdülaziz Ağa'nın büyük oğlu Hacı Mehmed Said Ağa olacak, Mehmed Said Ağa vefat eylediğinde de nesilden nesile en büyük evladı ve onun evlatları silsile halinde mütevellî olarak görev yapacaktır. Bu nesil kesildikten sonra da Abdülaziz Ağa'nın azat edilmiş köleleri ve kölelerinin evlatları nesilden nesile mütevellî olarak göreve devam edecekler ve bu nesilden de kimse kalmadıktan sonra kadı onayı ile toplum tarafından kendisine güvenilen ve dindar bir kimse mütevellî olacaktır.

Vakıftaki tüm görevlilerin vazifelendirilmesi ya da görevlerinden alınarak yerlerine yeni görevlilerin tayin edilmesi vakıf mütevellîsinin bilgisi ve emri dâhilin-

¹³ VGMA., a.v., s. 209.

¹⁴ Yılmaz, a.g.e., s. 488.

¹⁵ Tijen Sabırlı, "Vakfiyesi ve Muhasebe Kayıtları Işığında Nurbanu Atik Valide Sultan Vakfı", İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, İstanbul 2012, s. 18; Yusuf Sağır, "Gazi Hüseyin Paşa'nın Girit'teki Vakıf Eserleri", **Turkish Studies**, Volume 8/2, Winter 2013, s. 288; Bahaeddin Yediyıldız, "Vakıf İstılahları Lügatçesi", **Vakıflar**, No: XVII, 1983, s. 57.

de yapılacaktır. Bunun haricinde vakfın binalarının tavanının yenilenmesi veya herhangi bir tamir durumu gerektiğinde bu işlemler yine mütevellî kontrolünde yapılacaktır. Vakfın şartlarının değiştirilmesi, vazifelerinin azaltılması ve çoğaltılması hayatta olduğu sürece Abdülaziz Ağa'nın elinde olacaktır. Buna göre Abdülaziz Ağa vakfının idarî personeli ve bu personele verilecek ücretler şu şekilde belirlenmiştir:¹⁶

Tablo 24: İdarî Personel ve Ücretleri

Görevli Adı	Adedi	Günlük Ücret	Yıllık Ücret
Mütevellî	1	20	7.080
Kâtip	1	5	1.770
Câbî	1	3	1.062
Toplam	3	28 Akçe	9.912 Akçe ¹⁷

2.1.2. 18 Ekim 1739/15 Receb 1152 Tarihli Vakıf

2.1.2.1. Vakfa Ait Birimler

2.1.2.1.1. İmâret

Abdülaziz Ağa, Milas'ta bir imâret yaptırarak vakfetmiş ve bu vakfın giderleri için kendisine ait Tekfuranbarı çiftliğini vakfederek bu çiftlikten elde edilen tahıl ve ürünlerden imâretin giderleri için kullanılmasını şart koşmuştur.¹⁸

2.1.2.2. Vakfa Ait Gelir Kalemleri

Tablo 25: Abdülaziz Ağa Vakfı'na Ait Tarım İşletmeleri

İşletme Adı	Adedi	Yeri
Tekfuranbarı Çiftliği ¹⁹	1	Milas ²⁰

¹⁶ VGMA., a.g.v., s. 209.

¹⁷ VGMA., a.v., s. 209.

¹⁸ VGMA, Kayıt: 88/2, Defter: 735/0, Sayfa: 225-226, Sıra No: 0105, 15 B 1152 (18 Ekim 1739).

2.1.2.3. İmâret Görevlileri

Milas'taki imârette bir kimse vekîlharç²¹ olup her bir gün birer keyl pirinç ve yüz zer dirhem sade yağ ve birer kıyye et ve altışar akçelik tuz, biber ve sabun alacaktır.

Her gün ikindi vaktinde çorba pişirilip ikişer akçelik yüz aded etmek ile Abdülaziz Ağa'nın bundan önce yaptırdığı medresede kalanlara verilecektir. Cuma gecesinde vekîlharç olan kimse üç vakıyye bal ile pilav ve zerde pişirtip medresede kalanlara verecektir.²² İmârette yer alan görevlilerin alacakları ücret ise şu şekildedir:

Tablo 26: İmâret Görevlileri ve Ücretleri

Görevli Adı	Adedi	Günlük Ücret	Yıllık Ücret
Vekîlharç	1	8	2.832
Başaşçı	1	6	2.124
İkinci aşçı	1	4	1.416
Çarşı-pazarıcı ²³	1	4	1.416
Toplam	4	22 Akçe	7.788 ²⁴

2.1.2.4. İdarî Personel

Vakfın mütevellisi Abdülaziz Ağa'nın evlatlarından büyük oğlu Hacı Mehmed Said Ağa olacak ve ondan sonra evlatları nesilden nesile erkek ve kadınlar eşit şartlarda olmak üzere mutasarrıf olacaklar ve bu nesil kesildikten sonra Abdülaziz

¹⁹ Bu vakfiyeye göre Tekfuranbarı Çiftliği; Kuru Çiftliği, Yakaköy Çiftliği, Acıçay ve Akdeniz'e sınırı olan bölge ve Gurbetözü Çiftliği ile sınırlandırılmış, üstte bir kapı oda, bir sofa ve dehliz, altta iki kapı oda ve dehliz yine altta sekiz adet mahzen ve üç ahır ve Çalica tarafında bir göz su değirmeni ve iki göz alan değirmeni ve sebze bahçesi ve meyveli-meyvesiz ağaçlar ile dolu olan bahçeyi kapsayan büyük bir çiftliktir. İçerisinde 25 adet karasığır inek ile birlikte vakfedilmiştir.

²⁰ VGMA, a.g.v., s. 225.

²¹ Vekîlharç: Müesseselerde lazım olan eşya ve erzakı satın alıp ihtiyaçları tedarik eden kimse dir. Bkz. Berki, a.g.e., s. 59.)

²² VGMA, a.g.v., s. 225.

²³ Görev olarak vekîlharç gibi anlaşılabilir da ayrıca zikredilmesi ve günlük ücretinin düşük olması farklı bir görevli olduğunu gösteriyor.

²⁴ VGMA. a.g.v., s. 225.

Ağa'nın hür olan köleleri ve nesilden nesile onların evlatları mutasarrıf olacak ve bu nesil de bitince Milas'ta kadı onayı ile dindar bir kimse mütevellî olacaktır.²⁵

Abdülaziz Ağa imâreti vakfına ait idarî personele verilecek ücretler de şu şekilde belirlenmiştir:

Tablo 27: İdarî Personel ve Ücretleri

Görevli Adı	Adedi	Günlük Ücret	Yıllık Ücret
Mütevellî	1	15	5.310
Kâtip	1	2	708
Toplam:	2	17 Akçe	6.018 Akçe ²⁶

2.1.3. 2 Temmuz 1740/7 Rebî'ü'l-âhir 1153 Tarihli Vakıf

2.1.3.1. Vakfa Ait Birimler

2.1.3.1.1. Camiler

Bu vakfiyeden Abdülaziz Ağa'nın daha önce Belen Camii yakınında Hisarbaşı'nda yaptırmış olduğu camisinin haricinde Mandalyat'a bağlı Derince'de ve Peçin'e bağlı Tekfuranbarı'nda camiler ve mektepler vakfettiği anlaşılmaktadır.²⁷ Cami görevlileri için vakfedilen mallar ise şöyle belirtilmiştir:

Tablo 28: Abdülaziz Ağa Vakfı'na Ait İktisadî Kuruluş

Birim Adı	Birim Yeri	Görevli	İşletme Adı	Yer	Adet
Cami	Derince	Vaiz ²⁸	Ekmek dükkânı	Kızılcaköy	1

²⁵ VGMA, a.v., s. 225.

²⁶ VGMA, a.v., s. 225.

²⁷ VGMA, Kayıt: 88/3, Defter: 736/0, Sayfa: 192-193, Sıra No: 0088, 7 R 1153 (2 Temmuz 1740).

²⁸ Vaiz: Cami ve mescidlerde hazır olan cemâate İslâmî mevzular üzerinde izahatla va'z-u nasihatte bulunan zattır. Vaiz, İslâmiyetin hükümleri ile beraber zamana göre nasıl hareket edilmesi lâzım geldiğini izahla nasihatte bulunur. Bkz. Berki, a.g.e., s. 54.

Cami	Derince	Vaiz	Nalbant dükkânı	Kızılcaköy	2
Cami	Derince	Hâtip	Dükkân	Kızılcaköy	1
Cami	Derince	İmâm	Kahvehane	Kızılcaköy	1
Cami	Derince	Müezzin	Dükkân	Kızılcaköy	1
Cami	Tekfuranbarı	Hâtip	Mahzen	Milas	1
Cami	Tekfuranbarı	İmâm	Berber dükkânı	Milas	1
Cami	Tekfuranbarı	Müezzin	Mahzen	Milas	1 ²⁹

2.1.3.1.2. Mektepler

Abdülaziz Ağa'nın Mandalyat'a bağlı Derince, Kurudere, Kızılcaköy'de mektepler vakfettiği bu vakfiyesinden anlaşılmaktadır. Mektep giderleri için vakfedilen malları da yine tablo halinde şöyle gösterebiliriz.

Tablo 29: Abdülaziz Ağa Vakfı'na Ait İktisadî Kuruluş

Birim	İşletme Adı	Adet	Yer
Mektep	Dükkân	1	Derince
Mektep	Kasap dükkânı ³⁰	1	Kurudere
Mektep	Dükkân ³¹	1	Kurudere
Mektep	Mahzen	1	Tekfuranbarı ³²

²⁹ VGMA, a.g.v., s. 192.

³⁰ Bu dükkânın **Ağaoğlu Dükkânı** olarak da bilindiği aynı vakfiyede belirtilmiştir.

³¹ Bu dükkân aynı vakfiyede **Yusuf Kuyusu** olarak bilinen kuyuya kova, ip-halat almak için kullanılan bir dükkân olarak tanıtılmıştır.

³² VGMA, a.g.v., s. 193.

2.1.3.2. İdarî Personel

Vakfiye şartlarına göre, vakfedilen yerlerin giderleri için akar oluşturması amacıyla, mütevellî olarak tayin edilen Abdülaziz Ağa'nın evlatlarından büyük oğlu Hacı Mehmed Said Ağa'nın bilgisi dâhilinde bu dükkânlar her sene kiralanıp, kira gelirinden her ne elde edilirse mütevellî yetkisiyle vakfin gelirlerinden maaş alan görevlilere verilecek ve Hacı Mehmed Said Ağa hayatta oldukça zikredilen vakıfları kiralama yetkisi elinde olacaktır.³³

Hacı Mehmed Said Ağa'nın vefatından sonra evlatları nesilden nesile erkek ve kadınlar eşit şekilde mutasarrıf olacaklar. Bu nesil kesildikten sonra Abdülaziz Ağa'nın hür olan köleleri ve nesilden nesile onların evlatları mutasarrıf olacak ve bu nesil de tükenince Milas'ta kadı onayı ile dindar bir kimse mütevellî olacaktır.³⁴

2.2. Hacı Mehmed Said Ağa, Abdullah Efendi ve Ömer Efendi'ye Ait 2 Temmuz 1740/7 Rebî'ü'l-âhir 1153 Tarihli Vakıf:

Abdülaziz Ağa, Milas'ta yaptırmış olduğu medresedeki fakir talebelerin yiyip içmeleri için bir imâret yaptırmış ve bu imârete gelir sağlamak amacıyla da Tekfuranbarı çiftliğinin gelirlerini vakfetmişti. Ancak bu çiftliğin gelirlerinin bu noktada yetersiz kalma ve zaman içinde harap olma ihtimali olduğundan, Abdülaziz Ağa'nın vakıflarına mütevellî olarak tayin edilen Ahmed Çavuş mahallesi sâkinlerinden büyük oğlu Hacı Mehmed Said Ağa'nın öncülüğünde Abdullah Efendi ve Ömer Efendi de babalarının hayrâtını devam ettirmek adına babalarından miras kalan başka bir araziye bu imâret ve medrese için vakfedip bu vakfa ilk mütevellî olarak tayin ettikleri el-Hâc Yusuf bin Ahmed huzurunda şu şartlarda bulunmuşlardır:

“Peçin kazasına bağlı Milas adlı yerde bulunan dört taraftan sınırlandırılmış olan ve bir tarafı Acısu olarak bilinen çay sınırında ve bir tarafı Tekfuranbarı çiftliği sınırında ve bir

³³ VGMA, a.v., s. 193.

³⁴ Mutasarrıf: İcâreteynli vakıflar gibi tedâvül kabiliyetini hâiz bir vakıf gayr-i menkulü tedâvül ettirmek salâhiyetine mâlik olan kiracıdır. Vakfin mâliki değildir. Bkz. Berki, a.g.e., s. 39; VGMA, a.g.v., s. 193.

tarafı Bahçeköy çiftliği sınırında ve bir tarafı da Ağaçlıhöyük çiftliği sınırında son bulan ve bu hudutlar ile belirlenmiş olan Koruçiftliği adlı çiftliğimiz içinde olan mahzenler ve evler ve meyveli-meyvesiz ağaçlar, ekili olan ve olmayan diğer yerler ve ilaveler ile yine bu çiftlik içinde olan arazilere ekilen 600 keyl buğday ve 300 keyl arpa ve 70 keyl mısırdan elde edilecek hasılatın; babamızın Milas'ta yaptırdığı medresedeki fakir talebelerin yiyip içmesi için Allah rızası gayesiyle yaptırmış olduğu imârete harcanması ve Abdülaziz Ağa'nın vakfına katılmak üzere; Allah rızası için, Koruçiftliği adlı çiftliğin herbir sene ürünlerinden ne elde edilir ise Abdülaziz Ağa'nın vakıfnâmesinde yazılı ve tayin edildiği üzere harcanacaktır.

Koruçiftliği adlı çiftlik Mehmed Said Ağa'nın kontrolünde Abdülaziz Ağa vakfına bırakılmıştır. Mehmed Said Ağa'nın vefatından sonra onun en büyük evladı ve daha sonra nesilden nesile erkekler ve kadınlar eşit şartlarda mütevellî olacaklar ve bu nesil kesildikten sonra Milas kadısının da onayı ile bir mütevellî tayin edilecektir.”³⁵

Abdülaziz Ağa'nın mevcut üç vakfiyesinde de görüleceği üzere, Abdülaziz Ağa, vakıflarının mütevellîlik görevini büyük oğlu Hacı Mehmed Said Ağa'ya vermiştir. Bununla birlikte dikkat çeken bir diğer husus da Hacı Mehmed Said Ağa'nın vefatının ardından mütevellîlik görevinin Abdülaziz Ağa'nın diğer evlatlarına değil de Mehmed Said Ağa'nın evlatlarına geçmesi şartının koşulmasıdır.

Bu konuda Abdülaziz Ağa'nın isimlerini bildiğimiz diğer evlatları Abdullah ve Ömer Efendi'den herhangi bir itiraz gelmemiş ki kardeş olarak ortak kurdukları vakıfta dahi Hacı Mehmed Said Ağa'yı mütevellî tayin ettikleri gibi vefatının ardından yine onun evlatlarının neslinden vakfın mütevellîliğinin devam etmesini şart olarak bildirmişlerdir.

³⁵ Çalışmamızın EK'ler kısmında yer alan vakfiye transkriplerinden de görüleceği üzere Abdülaziz Ağa'nın son vakfiyesi olan 7 Rebî'ü'l-âhir 1153 (2 Temmuz 1740) tarihli vakıf ile Abdülaziz Ağa oğullarının babalarının vakfına bir zeyl olarak değerlendirebileceğimiz bu vakfın kuruluş tarihinin aynı olması dikkat çekmektedir. Zira oğulları bu vakfiyede babalarından merhum olarak bahsetmektedirler. Bu durumda vakıfların aynı yıl (1153-1740) içerisinde kurulmuş olabileceği ihtimaliyle birlikte Abdülaziz Ağa'nın oğulları tarafından daha sonra kurulan vakfa ait kuruluş tarihinin gün ve ay kısımlarının sehven hatalı kaydedilebilmiş olabileceğini de düşünüyoruz.; VGMA, Kayıt: 585/1, Defter: 736/0, Sayfa: 191-192, Sıra No: 0087, 7 R 1153 (2 Temmuz 1740).

2.3. Hacı Mehmed Said Ağa Vakıfları:

2.3.1. 9 Temmuz 1751/15 Şabân 1164 Tarihli Vakıf:

2.3.1.1. Vakfa Ait Birimler

2.3.1.1.1. Cami

Abdülaziz Ağa'nın büyük oğlu ve Ahmed Çavuş Mahallesi sakinlerinden Hacı Mehmed Said Ağa, Hisarbaşı'nda bulunan ve ikiyüz seneden beri tamir olunmayıp tamamen harabe olmaya yüz tutan ve tamir gerektiren; yenilenmesini ve ihyasını diğer hayrât ve hasenâtтан daha önemli olarak gördüğü Belen Camii için bir vakıf kurmuştur. Hacı Mehmed Said Ağa'nın yıkılan duvarlarını tamir ettirdiği ve diğer tadilat gereken kısımlarını yenilettiği ve ihya eylediği³⁶ bu vakfının gelir ve gider tablosu ise şu şekildedir:

2.3.1.2. Vakfa Ait Gelir Kalemleri

Tablo 30: Hacı Mehmed Said Ağa Vakfı'na Ait İktisadî Kuruluş

İşletme Adı	Adet	Yer
Mağaza	19	Milas
Dükkân	1	Milas
Kahvehane	1	Milas
Bardakçı dükkânı	1	Gümüşlük
Yağhane	1	Milas
Berber dükkânı	1	Milas
Fırın dükkânı	1	Milas ³⁷

³⁶ VGMA, Kayıt: 585/2, Defter: 738/0, Sayfa: 265-266, Sıra No: 0156, 15 Ş 1164 (9 Temmuz 1751).

³⁷ VGMA, a.v., s. 265.

2.3.1.3. Cami Görevlileri

Vakfiye şartlarına göre bu camide daimi görev yapan görevliler haricinde cuma günleri vaiz ve nasih olarak bir kişi, yine cuma günleri hâtip olarak bir kişi, devirhân olarak da iki kişi görev alacaktır. Vakfın giderleri için Hacı Mehmed Said Ağa'ya ait dükkânlar ve kahvehane, mütevellî olarak tayin edilen Hacı Mehmed Said Ağa'nın büyük oğlu Seyyid Abdurrahman Ağa tarafından kiraya verilecektir. Elde edilen kira gelirlerinden vakfın idarî personelinin ücretleri verildiği gibi cami görevlilerinin ücretleri de verilecektir.³⁸

Tablo 31: Belen Camii Görevlileri ve Ücretleri

Görevli Adı	Adedi	Günlük Ücret	Yıllık Ücret
İmâm	1	5	1.770
Müezzin	1	5	1.770
Kayyım	1	5	1.770
Şadırvan görevlisi	1	3	1062
Toplam	4	18 Akçe	6.372 Akçe ³⁹

Bunların haricinde yalnızca cuma günleri vazife alan hâtip günlük 4 akçe; vâiz 10 akçe; iki devirhân da adam başı 2 akçe ücret alacaktır. Cami içinde bulunan kandillere konulan yağların gideri olarak günlük 4 akçe verilecektir ve elde edilen kira gelirlerinden artan miktar mütevellî tarafından muhafaza edilecek ve Belen Camii ile zikredilen dükkânlar ve kahvehanenin tamir giderleri için kullanılacaktır.⁴⁰

2.3.1.4. İdarî Personel:

Vakfiyede vakfın mütevellîsi olarak Hacı Mehmed Said Ağa'nın büyük oğlu Seyyid Abdurrahman Ağa'nın tayin edildiği belirtilmiştir. Seyyid Abdurrahman Ağa'nın ardından, nesilden nesile onun evlatları mütevellî olacak, Abdurrahman Ağa evlatlarının nesli kesildiğinde ise Hacı Mehmed Said Ağa'nın azat olmuş köleleri ve

³⁸ VGMA, a.v., s. 265.

³⁹ VGMA, a.g.v., s. 265.

⁴⁰ VGMA, a.v., s. 265.

nesilden nesile onların çocukları mütevellî olacaktır. Tüm bu nesil kesildikten sonra ise kadı onayı ile dindar bir kimse mütevellî olarak tayin edilecektir.

Vakıftan maaş alan görevlilerin göreve atanması ya da görevden alınması mütevellînin yetkisinde olacaktır. Mütevellînin yetkisi dışında bu tayin ve aziller yapılmayacaktır.

Vakfın işlevinin değiştirilmesi işlerinin azaltılması ya da çoğaltılması ise hayatta olduğu müddetçe Hacı Mehmed Said Ağa'nın yetkisinde olacaktır.⁴¹

Tablo 32: İdarî Personel ve Ücretleri

Görevli Adı	Adet	Günlük Ücret	Yıllık Ücret
Mütevellî	1	8	2.832
Câbî	1	5	1.770
Kâtip	1	2	708
Toplam	3	15 Akçe	5.310 Akçe ⁴²

2.3.2. 28 Mart 1759/29 Receb 1172 Tarihli Vakıf:

2.3.2.1. Vakfa Ait Birimler

2.3.2.1.1. Medrese

Hacı Mehmed Said Ağa Milas kasabasında Belen Camii yakınında bir medrese yaptırarak vakfetmiştir.⁴³

2.3.2.2. Vakfa Ait Gelir Kalemleri

Hacı Mehmed Said Ağa'ya ait aşağıdaki tabloda listesi verilen mallar mütevellî bilgisi dâhilinde kiralanarak elde edilen gelirlerden vakfın giderlerinin karşılanması şart koşulmuştur.⁴⁴

⁴¹ VGMA, a.v., s. 265.

⁴² VGMA, a.g.v., s. 265.

⁴³ VGMA, Kayıt: 585/3, Defter: 739/0, Sayfa: 167-168, Sıra No: 0112, 29 B 1172 (28 Mart 1759).

Tablo 33: İktisadî Kuruluş

İşletme Adı	Adet	Yer
Dükkân	12	Milas çarşısı
Mahzen	3	Milas çarşısı
Kahvehane	1	Milas çarşısı
Yaymacı dükkânı	8	Milas çarşısı
Dükkân	2	Hisarbaşı
Mahzen	1	Hisarbaşı ⁴⁵

2.3.2.3. Medrese Görevlileri

Mehmed Said Ağa'nın medresesinde görev alacak kişiler ve bu kişilerin alacakları ücretler de şöyle belirtilmiştir:

Tablo 34: Medrese Görevlileri ve Ücretleri

Görevli Adı	Adedi	Günlük Ücret	Yıllık Ücret
Müderris	1	35	12.390
Kapıcı	1	4	1.416
Çeşme görevlisi	1	4	1.416
Toplam	3	43 Akçe	15.222 Akçe ⁴⁶

Yine bunların haricinde sıbyanların eğitimi için yaptırılan mektepte Kur'an okumayı öğreten kimseye de günlük 7 akçe ücret verilmesi şartlarda belirtilmiştir.⁴⁷

Müderrise günlük 35 akçe ücret verilmesinden otuzlu medrese olduğu anlaşılmaktadır. Bu medreselerde günlük ücret 30 ya da 35 akçe oluyordu. Belâgat ilmi için *Şerh-i Miftah*'in okutulmasından dolayı bu medreselere **Miftah Medreseleri** de denilmiştir.

⁴⁴ VGMA, a.v., s. 167.

⁴⁵ VGMA, a.v., s. 167.

⁴⁶ VGMA, a.g.v., s. 167.

⁴⁷ VGMA, a.v., s. 167-168.

Bu medreselerde okutulan ders ve kitaplar şöyledir:

- 1- Fıkıh: *Tenkîh ve Tavzîh*
- 2- Belâgat: *Şerh-i Miftah*
- 3- Kelâm: *Haşiye-i Tecrîd*
- 4- Hadis: *Mesâbih*⁴⁸

2.3.2.4. İdarî Personel

Vakfın mütevellîsi olarak Hacı Mehmed Said Ağa'nın büyük oğlu Seyyid Abdurrahman Ağa tayin edilmiştir. Liyakatli bir kimsenin vakıf kâtibi olacağı ve güvenilir bir kimsenin de câbî olarak görevlendirileceği belirtilmiştir. Vakfın mütevellîsi Seyyid Abdurrahman Ağa vefat eylediğinde Abdurrahman Ağa'nın nesilden nesile en büyük evladı ve onların evladı silsile halinde mütevellîlik görevini devam ettirecektir. Bu nesil kesildikten sonra Hacı Mehmed Said Ağa'nın azat edilmiş köleleri ve kölelerinin evlatlarının nesilden nesile mütevellîlik görevi devam edecektir.

Tüm bu görevlilerin vazifelenirilmesi, bunların görevden alınması yerlerine yeni görevlilerin tayin edilmesi vakıf mütevellîsinin bilgisi ve emri dâhilinde yapılacaktır. Vakıf mütevellîsinin kontrolü dışında bu kişiler görevden alınmayacak ve yerlerine tayin yapılmayacaktır. Vakıf binasının tavanının yenilenmesi ya da farklı bir tamiri gerektiğinde mütevellî kontrolünde kira gelirlerinden harcanarak bu işlemler yapılacaktır. Vakfın işlevinin değiştirilmesi işlerinin azaltılması ya da çoğaltılması, hayatta olduğu müddetçe Hacı Mehmed Said Ağa'nın yetkisinde olacaktır.⁴⁹

Tablo 35: İdarî Personel ve Ücretleri

Görevli Adı	Adet	Günlük Ücret	Yıllık Ücret
Mütevellî	1	8	2.832
Câbî	1	8	1.770
Kâtip	1	4	708
Toplam	3	20 Akçe	5.310 Akçe ⁵⁰

⁴⁸ Baltacı, a.g.e., s. 122.

⁴⁹ VGMA, a.g.v., s. 168.

⁵⁰ VGMA, a.v., s. 168.

2.4. Seyyid Abdurrahman Ağa Vakfı:

2.4.1. 28 Nisan 1769/21 Zi'l-hicce 1182 Tarihli Vakıf:

2.4.1.1. Vakfa Ait Birimler

2.4.1.1.1. Medrese

Milas kasabası halkı Abdurrahman Ağa tarafından Milas'ta yaptırılan caminin vakfına ait olan gelirlere, bu caminin yakınında bulunan arsada yeni olarak bir medrese yapılmasını istemiş ve Abdurrahman Ağa'yı bu konuda teşvik etmişlerdir. Bu medresenin mevcut camiye zarar ettirmeyip, caminin cemaatinin çoğalmasını dahi sağlayacağı görüşü hâkim olmuştur. Bunun üzerine Seyyid Abdurrahman Ağa, Milas ahalisinin de desteğiyle, Milas'ta bahsedilen cami yakınında olan arsada Allah rızası için onbir hücre, bir dersane, bir mektebi içine alan bir medrese yaptırarak vakfetmiştir.⁵¹

2.4.1.2. Vakfa Ait Gelir Kalemleri

Seyyid Abdurrahman Ağa bu medrese için, Milas'ta yaptırdığı Hisarbaşı mahallesinde bulunan ve Acem evleri olarak bilinen menzillerini vakfetmiştir.⁵²

2.4.1.3. Medrese Görevlileri

Bahsedilen medresede müderris olan kimse ücretini sene sonunda mütevelliden alacaktır. Vefat ettiğinde yerine kadı ve mütevellînin onayı ile salih, âlim, âmil ve fâzıl ve kâmil çeşitli ilimlerde mâhir bir kimse medreseye tayin olunup günlük ücret alacak ve sıbyan mektebinde muallim olan kimse vefat ettiğinde, yerine salih ve müteveyyin bir kimse kadı ve mütevellî onayı ile sıbyan muallimi olup günlük ücret alacaktır.⁵³

⁵¹ VGMA, Kayıt: 815, Defter: 480/0, Sayfa: 361-362, Sıra No: 0285, 21 Z 1182 (28 Nisan 1769).

⁵² VGMA, a.v., s. 361.

⁵³ VGMA, a.v., s. 362.

Tablo 36: Medrese Görevlileri ve Ücretleri

Görevli Adı	Adedi	Günlük Ücret	Yıllık Ücret
Müderriş	1	20	7.080
Talebe	1	1	354
Sıbyan Muallimi	1	4	1.416
Toplam	3	25 Akçe	8.850 Akçe ⁵⁴

Müderrişe günlük ücret olarak yirmi akçe verilmesinden medresenin yirmili medrese olduğu anlaşılmaktadır. Bu medreselere ders kitabı olarak kelâm ilmi için *Hâşiyeye-i Tecrîd*'in okutulmasından dolayı **Hâşiyeye-i Tecrîd Medreseleri** de denilmiştir. Okunan ders ve kitaplar ise şöyledir:

- 1- Belâgat: *Mutavvel*
- 2- Kelâm: *Hâşiyeye-i Tecrîd*
- 3- Fıkıh: *Şerh-i Ferâiz*⁵⁵

2.4.1.4. İdarî Personel

Seyyid Abdurrahman Ağa'nın vakfına mütevellî olarak İbrahim bin Musa'nın tayin edildiği görülmektedir. İlgili vakfiyeye göre Seyyid Abdurrahman Ağa'nın bahsedilen menzilleri her bir sene mütevellî yetkisiyle kiraya verilip elde edilen kira gelirinden, toplam 720 akçe Abdurrahman Ağa'nın vakfettiği caminin mütevellîsine verilip o da caminin gerekli olan ihtiyaçlarına sarf edecektir. Bunun haricinde kalan kira gelirleri medrese görevlileri ile ilgili giderler için kullanılacaktır. Kira gelirlerinden fazla kalan miktar medrese ve mektebin gerekli olan tamir ve bakımına mütevellî yetkisi ve kadı bilgisi ile sarf olunacaktır.

Vakfın mütevellîsi vefat ettiğinde Milas kasabasının muhtarları olan ve emin olunan kimseler tarafından bir kimse Abdurrahman Ağa'nın vakfına kadı onayı ile ve kasabalının ittifakıyla mütevellî olarak tayin olunup vazifesine günlük olarak devam

⁵⁴ VGMA, a.g.v., s. 362.

⁵⁵ Baltacı, a.g.e., s. 121.

edecektir. Vakıfların câbîsi vefat ettiğinde yerine kadı onayı ile işinde mâhir olan bir kimse günlük ücret ile görevlendirilecektir.

Daha sonra vakıf için belirlenen şartlarda bir özür meydana gelirse, kadı onayı ile gelirler Müslüman fakirlere sarf olunacaktır.⁵⁶

Tablo 37: İdarî Personel ve Ücretleri

Görevli Adı	Adet	Günlük Ücret	Yıllık Ücret
Mütevellî	1	4	1.416
Câbî	1	3	1.062
Toplam	2	7 Akçe	2.478 Akçe ⁵⁷

2.5. Seyyid Ömer Ağa Vakfı:

2.5.1. 26 Haziran 1796 (20 Zi'l-hicce 1210) Tarihli Vakıf:

2.5.1.1. Vakfa Ait Birimler

2.5.1.1.1. Cami ve Medrese

Mandalyat kazasına bağlı Kızılca karyesinde Seyyid Ömer Ağa tarafından cami ve medrese vakfedilmiştir.⁵⁸

2.5.1.2. Vakfa Ait Gelir Kalemleri

Tablo 38: Seyyid Ömer Ağa Vakfı'na Ait İktisadî Kuruluş

İşletme Adı	Adedi	Yeri
Dükkân	18	Kızılca
Bardakçı dükkânı	1	Kızılca
Ekmek fırını	1	Kızılca

⁵⁶ VGMA, a.g.v., s. 361.

⁵⁷ VGMA, a.v., s. 361.

⁵⁸ VGMA, Defter: 372/0, Sayfa: 168-169, Sıra No: 0008, 20 Z 1210 (26 Haziran 1796).

Değirmen	1	Mandalyat
Dükkân	5	Milas
Kasap dükkânı	1	Milas
Değirmen	1	Yusufca
Değirmen	1	Milas
Değirmen	1	Ağaçlıhöyük
Ekmek fırını	1	Milas
Kahvehane	1	Milas ⁵⁹

Tablo 39: Tarım ve Hayvancılık İşletmeleri

İşletme Adı	Adedi	Yeri
Sebze bahçesi	1	Kızılca
İncir bahçesi	1	Kızılca
Zeytinlik bahçesi	1	Havli
Bahçe	1	Kurudere
İncir bahçesi	1	Mandalyat ⁶⁰

Tablo 40: Seyyid Ömer Ağa Vakfı'na Ait Gayr-i Menkuller

Cinsi	Adedi	Yeri
Menzil	7	Kızılca
Menzil	31	Milas
Arsa	1	Milas

Tüm bu yerler kiralanıp elde edilen gelirden vakfın görevlilerinin ücretleri verilecek ve kalan gelirler de vakfın mütevellisinde toplanıp muhafaza edilecek cami, medrese ve akarların tamir ve bakımına harcanacaktır.⁶¹

⁵⁹ VGMA, a.v., s. 168.

⁶⁰ VGMA, a.v., s. 168.

2.5.1.3. Cami ve Medrese Görevlileri

Camide imâm olarak Hacı Abdullah oğlu Salih Efendi, müezzin olarak Hasan oğlu Abdurrahman, cuma günleri hâtip olarak Ali oğlu Mehmed, kayyım olarak Ali oğlu Mustafa görev yapacaklardır. İçinde yirmi hücre ve bir dershaneyi bulunduran medresede müderris olarak Süleyman oğlu Abdullah Efendi görev yapacak ve medresedeki hücrelerde kalan talebelere faydalı ilimleri ders verecektir.⁶²

Tablo 41: Cami ve Medrese Görevlileri ve Ücretleri

Görevli Adı	Adedi	Günlük Ücret	Yıllık Ücret
İmâm	1	20	7.080
Müezzin	1	10	3.540
Kayyım	1	5	1.770
Müderris	1	50	17.700
Talebe	20 (Hücre)	20x4=80	28.320
Toplam	24	165 Akçe	58.410 Akçe ⁶³

Müderris ücretinin 50 akçe olmasından ellili medrese olduğu anlaşılmaktadır. Bu medreseler hâric ve dâhil olmak üzere ikiye ayrılırlardı.

Hâric ellili medreselerde okutulan ders ve kitaplar:

- 1- Fıkıh: *Hidâye*
- 2- Kelâm: *Şerh-i Mevâkif*
- 3- Hadîs: *Mesâbih (Bagâvî)*

⁶¹ VGMA, a.v.,s. 169.

⁶² Cuma hatîbinin bu vazifesi karşılığında günlük 15 akçe ücret alması aynı vakfiyede şart koşulmuştur; VGMA, a.v., s. 169.

⁶³ Hücrelerde kalan talebelerin sayısı tam olarak verilmemiştir. Sadece yirmi hücre bulunduğu ve her bir hücreye günlük dört akçe verildiği belirtilmiştir. Bu yüzden tabloda bir talebe üzerinden yapılan hesap verilmiştir. Zira bu hücrelerde bir veya birkaç kişi barınabiliyordu. Bkz. M. Baha Tanman, "Hücre", *DİA*, C. 28, İstanbul 1998, s. 455; VGMA, a.g.v., s. 169.

Dâhil ellili medreselerde okutulan ders ve kitaplar:

- 1- Fıkıh: *Hidâye*
- 2- Usul-i Fıkıh: *Telvîh*
- 3- Hadîs: *Buhârî*
- 4- Tefsir: *Keşşaf ve Beyzâvî*⁶⁴

2.5.1.4. İdarî Personel

Vakfın câbîsi Seyyid Ömer Ağa'nın kardeşi Abdülfettah oğlu Abdullah olacak, vakfa kitâbet ilminde mahir bir kimse kâtip olacak ve vakfın mütevellîliği ise Ömer Ağa hayatta olduğu müddetçe kendisine bağlı olacak; Ömer Ağa'nın vefatından sonra ise mütevellîlik görevi Ömer Ağa'nın evladına ve evlad-ı evladına bağlı olarak nesilden nesile devam edecek; bu nesil kesilir ise mütevellîlik görevi kadı onayı ile istikametli ve dindar bir kimseye verilecek ve vakıf Mandalyat'ta naib olarak bulunan kimselerin kontrolünde olup her sene vakfın muhasebesi hak ve adalet üzerine incelenecektir. Vakfın işlerinin azaltılması ve çoğaltılması yine Ömer Ağa'nın elinde olacak ve zikredilen şartlara riayette noksanlık olursa vakıf gelirleri Müslüman fakirlere bağlanacaktır.⁶⁵

Tablo 42: İdarî Personel ve Ücretleri

Görevli Adı	Adet	Günlük Ücret	Yıllık Ücret
Mütevellî	1	25	8.850
Câbî	1	15	5.310
Kâtip	1	6	2.124
Toplam	3	46 Akçe	16.284 Akçe ⁶⁶

⁶⁴ Baltacı, **a.g.e.**, s. 124-125.

⁶⁵ Ömer Ağa'nın vakfın mütevellîliğini kendi elinde tutması ve kendisinden sonra neslinden gelecek olan kimselerin geçmesini şart koşması Abdülaziz Ağa ailesine ait diğer vakıflarda görülmeyen bir uygulamadır; VGMA, **a.g.v.**, s. 169.

⁶⁶ VGMA, **a.v.**, s. 169.

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

OSMANLI DEVLETİ'NİN SON DÖNEMİNDE VE CUMHURİYET DÖNEMİNDE ABDÜLAZİZ AĞA AİLESİ VAKIFLARI

Bu dönemdeki kayıtlar, Abdülaziz Ağa ve oğullarından ailenin devamındaki evlatlara intikal eden vakıfların idaresi konusunda yaşanan tartışmalar, bazı usulsüzlük iddiaları ve bu konulardaki gelişmeler üzerine yoğunlaşmaktadır. Dikkat çeken nokta ise Abdülaziz Ağa ve evlatlarına ait ayrı vakfiyeler ve dolayısıyla vakıflar bu dönemden itibaren tek parça olarak değerlendirilmiş ve mütevellî olacak kişinin sorumluluğu alanında hepsi bir arada zikredilmiştir.

3.1. Osmanlı Devleti'nin Son Döneminde Abdülaziz Ağa Ailesi Vakıflarının Mütevellîliği Tartışmaları

Abdülaziz Ağa ailesine ait olan vakıfların yönetimi ile ilgili XIX. yüzyılın ilk yarısındaki durum şöyledir:

Milas kasabasındaki Abdülaziz Ağa Medresesi, Abdülaziz Ağa Camii ve Mektebi Vakfı'nın günlük 20 akçe ücret ile ve yine Milas'ta olan Abdülaziz Ağa İmareti Vakfı'nın günlük 20 akçe ile ve yine Milas'ta Ahmed Gazi Camii yakınında merhûm Seyyid Abdurrahmân Ağa Medresesi ve Mektebi Vakfı'nın günlük 4 akçe ile ve Hacı Mehmed Said Ağa'nın Belen Camii yakınında olan Medrese Vakfı, Mandalyat Kazâsı'nda, Menteşe mütesellimi Dergâh-ı Âlî kapıcıbaşlarından Seyyid Ömer Ağa ibn Abdülfettâh Camii Vakfı'nın günlük 25 akçe ücret ile vakfiye şartlarına uygun olarak mütevellîlikleri aile evlatlarından Seyyid Mehmed'in oğlu Seyyid Ömer'in büyük kızı Penbe Hanım ve Seyyid Ömer'in küçük oğlu Mehmed Said'e geçmiştir.¹

Penbe Hanım hem yaşça daha büyük hem de vakıf işlerini idare ve denetlemeye gücü olduğundan, Abdülaziz Ağa Medresesi ve Abdülaziz Ağa Camii ve Mek-

¹ BOA, EV. MH., nr. 795/136, 12 M 1277 (31 Temmuz 1860).

tebi Vakfı; Hacı Mehmed Said Ağa'nın Belen Camii yakınında olan Medrese Vakfı; Seyyid Abdurrahman Ağa Medresesi ve Mektebi Vakfı; Seyyid Ömer Ağa ibn Abdülfettah Camii Vakfı mütevellîliği Penbe Hanım'a tek başına; Abdülaziz Ağa İmâreti Vakfı mütevellîliği de Penbe Hanım ile kardeşi Mehmed Said'e ortak olarak, babaları merhum Ömer Ağa'dan vazife olarak kalmıştır.

Penbe Hanım ve Mehmed Said Efendi'nin Abdülaziz Ağa ailesi evlatları olarak bu konuda yetkilendirilmek üzere gerekli başvuruyu yapmaları üzerine Peçin Kazâsı Nâibi es-Seyyid Ahmed Said Efendi ve Muğla ve Menteşe Evkaf Müdürü Ahmed Şevkî Efendi, bu vakıfların vakfiyelerini tetkik etmişlerdir.

Vâkıfın şartlarına ve düzenlemeye uygun olmakla birlikte, Seyyid Ömer Efendi'nin küçük oğlu Mehmed yetişip işleri idare edecek seviyeye gelinceye kadar, ablası Penbe Hanım vakıf işlerini kâimmakâmlık rütbesiyle idâre ve denetlemek üzere, belirtilen mütevellîliklerden Abdülaziz Ağa Medresesi ve Abdülaziz Ağa Camii ve Mektebi Vakfı; Seyyid Abdurrahmân Ağa Medresesi ve Mektebi Vakfı; Seyyid Ömer Ağa ibn Abdülfettâh Camii Vakfı Penbe Hanım'a tek olarak; Abdülaziz Ağa İmâret Vakfı'nın mütevellîliğinin de Penbe Hanım ile kardeşi Mehmed'e ortak ve eşit olarak kalmasına karar verilmiştir.²

Ancak Abdülaziz Ağa İmâreti Vakfı mütevellîliğinin dahi küçük Mehmed'in büyüyüp vakıf hizmetlerinin yapılmasına iktidar kazanıncaya kadar ablası Penbe Hanım ile bu vakfın da işlerini ortak olarak, vakfın nizamnâmesine uygun olarak yürütmeleri; vâkıfın koymuş olduğu şartlara dikkat etmeleri ve yıldan yıla gereken muhasebesini görerek bu bilgileri muhteva eden mühürlü ve imzalı defteri Nezarete göndererek kendilerinde de bir suretini bulundurmalarına 28 Aralık 1844 (17 Zîl-hicce 1260) tarihinde karar verilmiştir.³

² Kaimmakam-ı Mütevellî: Mütevellî makamına kaim olmak üzere hâkim tarafından tayin edilen vekil demektir. Hâkim, mütevellî sagir (küçük) olursa buluğa erinceye kadar onun yerine bir vekil tayin eder ve vakıf işleri onun vasıtasıyla idare olunurdu. Bkz. Mehmet Zeki Pakalın, **Osmanlı Tarih Deyimleri ve Terimleri Sözlüğü**, İstanbul, Milli Eğitim Basımevi, 1983, C. II, s. 141; Ayrıca Tevcih-i Cihat Nizamnamesi'ne göre kadınların mütevellîliği kusurlu görüldüğünden, kadın mütevellîlerin erkek evlatlarının ya da kocalarının vakfın işlerini idare etmek üzere görev aldıkları ve bunlara da kaimmakam-ı mütevellî denildiği görülmektedir. Bkz. s. 115, 117.

³ BOA, EV. MH., nr. 795/136, 12 M 1277 (31 Temmuz 1860).

Penbe Hanım'ın vefat etmesinin ardından bahsedilen vakıfların mütevellîlik görevi boşa kalmıştır. Penbe Hanım'ın geride kalan çocuğu da olmadığından yine Abdülaziz Ağa evlatlarından olan Ahmed Bey, Menteşe kaimmakamına ve Muğla ve Menteşe Evkaf Müdürü'ne takdim ettiği dilekçede Mehmed Said'in vakfiyede belirtilen şartlara uygun olmadığı ve haliyle mütevellî olamayacağını belirterek bu görevin kendisine verilmesini talep etmiştir.

Bu talebin ardından Mehmed Bey'in validesi İdris kızı Refia Hanım⁴ devreye girerek oğlu Mehmed'in vakfiyelerde yer alan şartlara göre nesilden nesile gelen vâkıf evlatlardan olduğunu ve ondan başka şu anda bu şartları taşıyan kimsenin bulunmadığını ilgili mercilere iletmiştir. Refia Hanım'ın bu dilekçesi tetkik edildikten sonra 21 Mayıs 1861 (11 Zi'l-ka'de 1277) tarihinde Refia Hanım'ın oğlu Mehmed Said Efendi'ye mütevellî olarak yetkilendirildiğini belirten bir berât-ı şerif verilmiştir.⁵

Mütevellîlik konusunda yaşanan bir başka olay da Halil Bey adlı birinin Penbe Hanım ve daha sonra Mehmed Said Efendi idaresine geçen vakıfların mütevellîliğini üzerine alma teşebbüsünde bulunmasıdır. Mehmed Said Efendi'nin annesi Refia Hanım bu sırada İstanbul'da Uzunçarşı yakınında Samânvirân-ı Sâni⁶ mahallesinde misafir olarak bulunduğu halde, Milas kadısının bildirmesiyle konudan haberdar olunca;

“İlgili vakıfların mütevellîliğinin, evlâd-ı vakıftan olan oğlum Mehmed Said'e ait olduğu ve bu konuda berât ile yetkilendirildiği halde yabancılardan Halil Bey adlı kimse ‘evlâd-ı vâkıfın en salih ve en olgunuyum’ diyerek zikredilen mütevellîliği üzerine aldirmek gayesiyle müdahale etmektedir. Halil Bey ile duruşmada karşı karşıya gelmek tartışma ve

⁴ BOA, EV. MT., nr. 584.0081, 27 M 1278 (4 Ağustos 1861).

⁵ BOA, EV. MT., nr. 584.0081, 27 M 1278 (4 Ağustos 1861); Ancak Mehmed Said Efendi'nin yaş olarak henüz yeterli seviyeye gelmediğinden annesinin **kaimmakam-ı mütevellî** unvanıyla yetkili olduğu görülmektedir.

⁶ Uzunçarşı ve Samânvirân-ı sâni mahalleleri, bugün İstanbul'un Fatih ilçesi sınırlarında yer alan Mercan adlı semtte yer almaktadır. Bkz. <http://blog.mercankirtasiye.com.tr/2010/04/13/sem-timizi-taniyalim-mercan/>, (Çevrimiçi: 10.04.2014).

düşmanlık yaşanmasına neden olacağından tarafımdan Malatyalı Adalıoğlu Mehmed Ağa bu konuda mutlak vekil olarak tayin edilmiştir”⁷

diyerek meseleye müdâhil olmuş ve itirazını dile getirmiştir.

1881 yılına gelindiğinde ise Mehmed Said Efendi bahsedilen vakıfların yetkilerini tamamen kendi üzerine almak üzere Evkaf Nezareti’ne 24 Ekim 1881 (30 Zi’lka’de 1298) tarihli bir dilekçe takdim etmiş ve bu dilekçede, Abdülaziz Ağa Medresesi ve Abdülaziz Ağa Camii ve Mektebi; Seyyid Abdurrahmân Ağa Medresesi ve Mektebi; Seyyid Ömer Ağa ibn Abdülfettah Camii; Abdülaziz Ağa İmaretı vakıflarının, elinde bulunan vakfiyede şartlar itibarıyla mütevellîlik yetkisi üzerinde bulunsa da vakıf işlerinin kaimmakamlık rütbesiyle annesi Refia Hanım’da olduğunu; ancak kendisinin rüşdünü isbat ederek hem büyüdüğünü hem de zikredilen vakıfların zaten bir iki seneden beri muhasebelerine baktığından bahsederek, annesinin üzerinde bulunan kaimmakamlığın feshiyle fiilen bu vakıfların işlerinin kendisi tarafından idare edilmesine dair yetkilendirilmesi için talepte bulunmuştur.

Mehmed Said Efendi’nin bu talebi üzerine yapılan incelemeler neticesinde şu karar ortaya çıkmıştır:

“Mehmed Said Efendi’nin elinde vakfiye kaydı bulunsa da mütevellîliğin kendisine verilmesine yönelik bir şahit bulunmamıştır. Abdülaziz Ağa Vakfı’nın kayıtlı bulunan vakfiyesinin kira gelirlerinden fazla kalanı medrese ve mektebin tamirine mütevellî ve mahkeme bilgisi dâhilinde sarfolunmalı ve mukâtaa-i zemîn⁸ olmak üzere günlük ikişer akçeden bir senede toplam 720 akçe Abdülaziz Ağa Camii mütevellîsine verilip onun bilgisi dâhilinde caminin gereken ihtiyaçlarına sarfolunmadır. Abdülaziz Ağa’nın 1153 tarihli vakfiyesindeki vakfedilen dükkânların mütevellî bilgisi dâhilinde kiralanıp her ne gelir elde edilirse mütevellî eliyle ufak tefek masraflar için harcanması şartı bulunduğu anlaşılmış ve Mehmed Said

⁷ BOA, EV. MT., nr. 584.0081, 27 M 1278 (4 Ağustos 1861).

⁸ Mukâtaa-i zemîn: İcare-i zemin ve bedel-i öşür olarak da anılırdı. Mülkiyeti devlete veya vakıflara ait araziden ve arsalardan ifraz edilerek özel şahıslara veya kurumlara kiralanın parçalar için yapılan kira sözleşmesini ve ödenen kirayı ifade etmek üzere kullanılan bir tabirdir. Bu vergi hâzinenin öşür alamaması sebebiyle husule gelen zararı telâfi için vaz’edilmişti. Bkz. Midhat Sertoğlu, **Osmanlı Tarih Lûgatı**, İstanbul, Enderun Kitabevi, 1986, s. 41; Mehmet Genç, “Mukataa”, **DİA**, İstanbul 2006, C. 31, s. 129; Ali Himmet Berki, **Vakfa Dair Yazılan Eserlerle Vakfiye ve Benzeri Vesikalarda Geçen İstılah ve Tâbirler**, Ankara, Vakıflar Genel Müdürlüğü Neşriyatı, t.y., s. 38.)

Ağa Vakfı'nın mütevellilik yetkilendirmesi ile ilgili gereken bildiri ve mazbatanın düzenlenerek gönderilmesi lüzumu anlaşılmıştır.

Mehmed Said Efendi bugün rüşdünü isbat edip de vakıf işlerinin idaresine güç kazanmış ve kaimmakamlığın annesi Refia Hanım'dan fesh ve ayrılarak, idare ve gözetlemek üzere kendisine ihalesi, bölge tarafından uygun bulunmuş ise yetkinin Mehmed Said Efendi'ye verilerek durumun hazineye yazılı olarak haber verilmesi kararı alınmıştır.”⁹

Bunun üzerine Aydın Evkaf muhasebeciliğine gönderilen yazıda, bahsedilen vakıfların Mehmed Said Efendi tarafından idaresinin uygun olduğu ve henüz yetki verilmeyen Mehmed Said Ağa vakfı mütevelliliğinden meşrûtleh bulunduğu halde bunların yetkisinin icrâsı için ilgili kararın tekrar bildirilmesi ve bununla ilgili durumun tekrar yazılması talep edilmiştir.¹⁰

3.1.1. Abdülaziz Ağa Ailesi Vakıflarının İdaresinde Usulsüzlük İddiaları

Abdülaziz Ağa ailesine ait vakıflarla ilgili bir diğer konu ise Abdülaziz Ağa Vakfı müştemilâtından Tekfuranbarı Çiftliği dâhilinde bulunan Güllük Kışlağı'nın, Arâzî-i Emîriyye'den olduğuna dair gelen itirazlardır. Bazı kesimlerden yapılan ihbar üzerine, bahsedilen kışlağın muhakeme edildiğinde, Mehmed Said Efendi ve Refia Hanım'ın vakfiyyetini beyan ettirmek uğrunda sarf eyledikleri meblağın ve ellerinde bulunan vakıf vekâleti hesaplarının incelendikten ve mesele bölge kaymakamlığından sorulduktan sonra, gelen defterde Refia Hanım ve oğlu Mehmed Said Efendi'nin bu yolda 60.662 kuruş masrafları olduğu gösterildiği ve bunların tâbileri ve hademesiyle mevcut durumlarına göre bu miktarda masraflar tahkik olunduğu Meclis-i İdare-i Liva'dan da tasdik olunduğu yazılı olarak bildirilmiştir.

Bahsedilen mazbata ve defter gönderilmiş ve vakıfların, [12]85 senesi muhasebesinde Tekfuranbarı ve Kuru Çiftlikleri'nin kışlak hasılatı olarak 8.000; [12]86

⁹ BOA, EV. MKT., nr. 01122.00164, 22 Z 1298. (15 Kasım 1881); BOA, EV. MKT., nr. 01122.00204, (...), Z, 1298. (...), Ekim 1881).

¹⁰ Meşrûtleh: Vâkif tarafından vakfın menfaati kendisine şart olunan cihettir. Meselâ, vâkif vakfeylediği hanın varidatını bir medresenin müderris ve talebesine veya bir caminin imâm ve hatîbine şart etmiş ise bunlar meşrûtleh olmuş olur. Bkz. Berki, **a.g.e.**, s. 37; BOA, EV. MKT., nr. 01504.00210, 9 Kanun-ı Evvel 1301 (21 Aralık 1885).

senesi muhasebesinde 750, [12]87 senesinde 2.700 kuruş hasılatı dâhil olup, vakfın şartlarında belirtildiği üzere, imâra sarfolunmak üzere vakıf mütevellîsine geçici olarak verildiği anlaşılmış ve Güllük Kışlağı'nın vakfa bağlı olduğuna mahkeme tarafından hüküm verilmiştir ve bu karara ait verilen i'lâm gereğince zikrolunan kışlağa sonradan müdahale olunmaması için Makam-ı Âl-i Nezaret-penâhilerinden ve Defter-i Hakanî Nezâret-i Celîlesi Makâmı'ndan Aydın Vilayeti Celîlesi Makâmı'ndan Aydın Vilayeti Celîlesiyle ilgili müzakere yazılıp gönderilmiştir.¹¹

Abdülaziz Ağa ailesi vakıflarının idaresinin ve muhasebesinin denetlenmesiyle ilgili belgelerde Yordonaki Andonyadi imzasıyla verilen bir dilekçe de dikkat çekmektedir.

Bu dilekçede, vakıf mütevellîsi Mehmed Said Efendi ile validesi Refia Hanım yıldan yıla vakfın muhasebelerini hile ile görmekte olduğu ve bu konudaki zimmetlerin ortaya çıkarılması ve kirasının vekiline ödenmesi ve meydana gelen borçlarından sakınarak eldeki emlakların satılmasına müsaade olunarak haciz altına aldırılması hususu belirtilmiştir.

Bunun üzerine Abdülaziz ve Mehmed Said ve Seyyid Ömer Ağa ve Seyyid Abdurrahman Ağa vakıflarının 1879 (H.1296) senesi sonuna kadar muhasebeleri görülerek muhasebe koçanları ve ekleri dahi bir çizelge olarak Evkaf Hazinesi'ne gönderilmişse de yürütülen tetkikata nazaran, zikredilen muhasebelerde noksanlık ve masrafların çokluğu gösterilerek birçok zayıat olduğu anlaşıldığı beyanıyla bu hesaplarının toplamının görülmesi Vilayet Evkaf Muhasebeciliğinden ayrıca yazılmıştır. Zikredilen vakıfların 1878 (H.1295) senesi sonuna kadar muhasebeleri görülüp ekleri dahi hâkim ve müdür ve kâtib taraflarından onaylandığı görülen bazı hesaplarda öyle çok masraf görülemediği gibi fazlası dahi zikredilen vakıflarca camilerin tamiratına bağlı olup mütevellîlerin ellerinde saklanmak üzere kendilerine terk olunduğu kayıtlardan anlaşılmıştır.¹²

Muhasebeye fesad karıştığı ihbar ve ifadesi için ihbariye verildiğine dair bölgeden bir bilgi kaydı olmamasıyla beraber bu sûret Aydın Vilayeti Celîlesi Evkaf

¹¹ BOA, EV. MKT., nr. 00841.00027, t.y.

¹² BOA, EV. MKT., nr. 00159.00179-13 Ş 1299 (30 Haziran 1882).

Muhasebeciliği tarafından ayrıca yazılı olarak verildiği gibi, gelir noksanlığı ve masraf fazlalığı da dâhil edilmesinden dolayı hayır işleri için ayrılmış olanların noksan alındığı İdare Meclisi'nce beyan edildiği halde o miktar meblağın, mütevellîsinden elde edilerek ve henüz görülmeyen muhasebelerinin de görülmesi lüzumu Aydın Vi- layeti ile Evkaf Muhasebesine 13 Şubat 1882 (24 Rebi'ü'l-evvel 1299) tarihiyle yazılı olarak haber verilmesi buyurulup henüz cevap alınmadığı Evrak Odası der- kenârından anlaşılmıştır.

Bu şekilde vakıfların, vâkîf şartlarına ve müessese nizamına göre muamelele- rinin yürütülmesi ve vakıf hazinesi hukukunun muhafazası Evkaf Muhasebecilerinin vazifelerinden bulunduğu gibi, devlet makamından yazılan cevap yazılarının vaktin- de gönderilmesi dahi gerektiğinden, dilekçe sahibinin dilekçesinden bahsedilerek Nezâret tarafından tekrar yazılmasına karar verilmiştir.¹³

Konuyla ilgili diğer bir belgede ise Abdülaziz ve Mehmed Said ve Seyyid Ömer ve Seyyid Abdurrahman Ağalar vakıflarının hayratlarının (yol, çeşme vs.) ne- lerden ibaret olduğu, vakfiyenin gereklerinin ve şartlarının yerine getirilip getirilme- diğinin ve muhasebelerinin dahi denetlenmesiyle muhasebe suretlerinin gönderilmesi ve öşür bedelleri olarak Mal Sandığı'ndan yıldan yıla verilmekte olan 60-70.000 ku- ruşun muhasebeye katılmaması sebeplerinin ve zikredilen vakıfların işlerinin kimle- rin bilgisiyle idare edildiği ve görüldüğünün tahkik ile yazılmasıyla beraber, gereken tarihten itibaren muhasebelerinin görülmekle matbû evrakına yazdırılma ve mürette- batının dahi bir çizelge halinde gösterilmiş şeklinin hazırlanarak gönderilmesi ve il- gili açıklamaların da yazılarak bildirilmesi hakkında Hazine İdaresi Meclisince karar verilmiştir.

Bu karar üzerine durum önce Nezâret Kalemi tarafından bildirilmiş ve aradan iki sene geçtiği halde henüz bir cevap alınamaması üzerine bu hususlar hakkında ya- zılan yazıların cevapsız kalması hiçbir şekilde caiz olmayacağı gibi daha sonra mesu- liyeti olacağı, zikredilen vakıflar hakkında gereken muamelelerin yerine getirilerek

¹³ BOA, EV. MKT., nr. 00159.00179, 20 Ş 1299 (7 Temmuz 1882).

neticesinin acilen Aydın Evkaf Muhasebeciliği'ne yazılı olarak gönderilmesi gerektiği belirtilmiştir.¹⁴

3.2. Cumhuriyet Döneminde Abdülaziz Ağa Ailesi Vakıflarının Mütevellîliği Tartışmaları

Abdülaziz Ağa ailesi vakıflarının idaresiyle ilgili yaklaşık 50 yıllık bir bilgi boşluğunun ardından bu aile ilgili karşımıza çıkan ilk bilgiler yine mütevellîlik tartışmaları üzerine olmuştur. Bu dönemde iki isim ön plana çıkmaktadır. Bunlar vâkif evlatlarından Mehmed Said Efendi'nin büyük kızı Behiye Hanım ile küçük kızı Zeliha Hanım'dır. Behiye Hanım'ın Milas Mal Müdürlüğüne sunduğu 13 Haziran 1923 (13 Haziran 1339) tarihli dilekçe bu tarihte Abdülaziz Ağa Vakıfları'nın idaresi konusunda bilgi vermekte ve kardeşler arasındaki mütevellîlik tartışmalarına da ışık tutmaktadır.

3.2.1. Abdülaziz Ağa Vakıflarının Mütevellîliği ile İlgili Karar

Behiye Hanım'ın Abdülaziz Ağa Vakıfları'nın yönetimi ile ilgili Milas Mal Müdürlüğüne sunduğu dilekçesi şu şekildedir:

“Menteşe sancağında ve Milas kazasında bulunan Abdülaziz Ağa ve Mehmed Said ve Ömer ve Abdullah efendilerle, Seyyid Ömer ve Hacı Mehmed Said ağalar vakıflarının berat ile mütevellîlik görevine yetkili kılınan pederim Mehmed Said Efendi'nin vefatından dolayı 1150, 1153, 1153, 1164, 1172, 1210 tarihli vakfiyelerde yer alan mütevellîlik şartlarına göre en büyük evlat olduğumdan dolayı, doğrudan doğruya vakıfların mütevellîlikleri bana kalmış ve 1152 tarihli vakfiyeye göre Abdülaziz Ağa İmaret vakfının¹⁵ dahi evladının üzerine bulunması hasebiyle bu vakfın mütevellîliğinde, Abdülaziz Ağa'nın nesilden nesile devam eden cariyeleriyle diğer kız kardeşim Zeliha ve erkek kardeşim Mustafa Tayyib Bey de vazifelendirilmiş ve Milas mahkemesinden çıkan 31 Mart 1907 (18 Mart 1323) tarih ve 111 ve 112 numaralı iki parça vazifelendirme yetkisi elde edilmiş ve ilgili berâtin yazılması için mazbata ile dilekçe gönderilmiştir.

¹⁴ BOA, EV.MKT., nr. 1487/18, 19 Ca 1306 (21 Ocak 1889).

¹⁵ Bir önceki dönemde de yalnızca Abdülaziz Ağa İmaret Vakfı'nın mütevellîliği kardeşlere (Penbe Hanım ve Mehmed Said Bey) ortak olarak bırakılmıştır.

Kardeşim Mustafa Tayyib Bey tarafından erşediyet davası açılması üzerine Evkaf Nezâretince konu ihtilaflı görülerek bu konudaki tartışmanın resmen halledilmesine kadar söz konusu vakıflar geçici olarak Evkaf İdaresi tarafından idare olunmakta ise de Mustafa Tayyib Bey'in 15 Nisan 1923 (15 Nisan 1339) tarihinde vefat etmesiyle mütevellilik tartışması iyice artmış, bunun üzerine ecdadımın altı adet vakfiyesine göre mütevellilik yetkisi vakfiyede belirtildiği üzere cariyelere, bana ve kız kardeşim Zeliha Hanım'a intikal etmiştir.

Bunun üzerine ecdadımın vakıflarını idare edecek benden başka, erkek veya kadın büyük evlat kalmadığından, bununla birlikte mütevellilik hakkındaki dava da her yönden ilerlediğinden altı vakfın tek olarak; sadece Abdülaziz Ağa İmâret vakıflarının ortak yetkilendirmeyle, şer'î şartları taşıyan ve vakıf işlerine idareye iktidarı olan oğlum Mehmed Hadi Efendi'nin vâkıf evlatlarından bulunmasından dolayı mütevellî kaymakamı olarak tayin edilmesi için gereken muamelelerin ve kanunların yerine getirilmesi üzerine berat yazılması.¹⁶

Behiye Hanım'ın bu dilekçesinin ardından Mal Müdürlüğü tarafından şu karar verilmiştir:

“Milas kasabasının Ahmed Çavuş Mahallesi sakinlerinden Mehmed Said Bey kızı Behiye Hanım'ın 13 Haziran 1923 (13 Haziran 1339) tarihli dilekçesi mütalaa edilerek bahsedilen vakıfların vakfiyeleri incelendiğinde zikredilen vakıfların mütevelliliği en büyük evlada meşrut olduğu anlaşılmakla Behiye Hanım'ın en büyük ve en salih vâkıf evladı olarak bulunmasından 1150, 1153, 1153, 1164, 1172, 1210 tarihli altı vakfiyede yer alan vakıfların mütevellilikleri Mehmed Said Bey kızı Behiye Hanım'a, 15 Receb 1152 tarihli vakıfname ile Abdülaziz Ağa tarafından Milas kasabasında yaptırılan imârete akar oluşturan Tekfuranbarı Çiftliği mütevelliliği ise Behiye hanım ile Mehmed Said Bey'in diğer kızı Zeliha hanıma ait olduğu ve Tevcih-i Cihat Nizamnamesinin otuzbeşinci maddesi gereğince kadınların mütevelliliği hususunda mütevellî kaymakamı gerektiğinden, Behiye Hanım'ın oğlu Mehmed Hadi Efendi'nin gerekli şartları taşıması ve kaimmakam-ı mütevellî emaneti maddesine göre mütevellî Behiye Hanım namına 1150, 1153, 1153, 1164, 1172, 1210 tarihli vakıfların ve aynı şekilde 1277 tarihli berât-ı âlişanda yazılı olduğu üzere Seyyid Abdurrahman Ağa vakıflarının 1152 tarihli ve 1182 tarihli vakıfların mütevelliliğine dahi Mehmed Hadi Efendi'nin mütevellî kaymakamı olarak tayini; 1152 tarihli vakfın yarı mütevellîsi olan Zeliha Hanım namına da Zeliha Hanım'ın başka erkek evladı bulunmamasından dolayı yine Meh-

¹⁶ VGMA. TEV., nr. 26-1635-17, 21 Haziran [1]339 (21 Haziran 1923).

med Hadi Efendi'nin mütevellî kaymakamı olarak tayini ve yetkilendirilmesi üzere berat gönderilmesi için bir mazbata düzenlenmiştir.”¹⁷

3.2.2. Behiye Hanım Aleyhine Açılan Mütevellîlik Davaları

Ancak Abdülaziz Ağa Vakıflarının idaresi noktasında Behiye Hanım yetkili olduğu halde kardeşler arasındaki mütevellîlik tartışmalarının sonlanmadığı ve meselelerin yargıya taşındığı Zeliha Hanım'ın Behiye Hanım'a açtığı davalardan görülmektedir.

3.2.2.1. Zeliha Hanım Tarafından Açılan Dava

Milas Mahkeme-i Asliyesi Hukuk Dairesi Riyâset-i Aliyesi'ne

Davacı: Milas'ın Hisarbaşı Mahallesi'nde oturan, eşrâfdan Mehmed Said Bey'in kızı Zeliha Hanım adına, vekilleri Refik Şevket, Sadettin, Hamit Şevket ve Süleyman Faik Beyler.

Davalılar: Milas'ın Ahmed Çavuş Mahallesi'nde oturan, eşrâfdan Mehmed Said Bey kızı Behiye Hanım ve Evkaf İdâresi'ne izâfeten Milas Evkaf memuru Zühdü Bey.

Dava Konusu: Milas'ta bulunup, Kuru Çiftliği adıyla bilinen bir çiftlik ile Posafça Tımarı'nda sınırları belirli Ağaoğlu Bâhçesi adıyla bilinen ve Mandalyat Kızılcık Karyesi'nde bulunan sınırları belirli ve Milas'ın Kırcağız Karyesi yakınında bulunan aynı şekilde sınırları belirli toplam üç sebze bahçesi arazi-i mirîyyeden olması dolayısıyla mal sahiplerine intikali ve bu arada gelirlerinden müvekkilem Zeliha Hanım üzerine intikal ettirilmesi gerekirken bu yapılmayıp zikredilen araziye, Evkaf İdâresi tarafından vakfiyyeti iddiasıyla, Behiye Hanım tarafından da mütevellîlik iddiasıyla müdahale edilmektedir.

Bahsedilen arazinin, arazi-i mîriyyeden olduğu mutlak, tapu kayıtlarıyla ve Hazine kaydıyla sâbitdir. Karşı iddia taraflarının müdahaleleri de inkârları hâlinde şahitler ile isbat edilecektir.

¹⁷ VGMA. TEV., a.y.

Bilgilerin hūlasası Őudur ki;

1. Evkaf İdāresiyle mūtevellīnin vakfiyyetine uyarak, bahsedilen çiftliĝe ve sebze bahçelerine olan mūdāhalelerinin engellenmesi ve zikredilen arazinin mūvekkilemin hissesi olan gelirlerinin mūvekkilem üzerine verilmesi.

2. Mahkeme masrafları ile vekālet ücretimin karşı taraftan tahsil edilmesi.

İddiamızın resmī senede dayanması hasebiyle geçici icra ile karar verilmesini rica ederim.

Bunun üzerine, Ahvāl-i Muhākemāt-ı Hukūkiyye Kanunu Zeyli'nin dördüncü maddesi gereĝince, āciz tarafından son on gün zarfında cevap raporu verilmesi ve zikredilen zeylin onuncu maddesine istināden duruşmanın dayanakları olan tüm evrakların, asıllarıyla suretleri, mahkeme kalemine bırakılmak üzere işbu dilekçemin ve ona eklenmiş rapor ve ayrıntılarının asıllarını muhafaza ile birer parça suretlerinin karşı tarafa tebliĝi sebeplerinin tamamlanmasının buyurulmasını, vekālet ile talep ederim efendim.

Mehmed Said Bey kızı Zeliha Hanım nāmına

Vekili, İzmir'de, Rıhtım Hanı'nda avukat Sadettin¹⁸

3.2.2.2. Milas Tapu İdaresi Tarafından Açılan Dava

Behiye Hanım aleyhine aynı konuda bir diĝer dava da Milas Tapu İdaresi adına Milas Tapu Memuru Emin Bey tarafından açılmıştır. Bu konudaki mahkeme kaydı ise Şu Şekildedir:

Milas Mahkeme-i Asliyyesi Hukuk Dairesi

Milas Mahkeme-i Asliyyesi Hukuk Dairesi Riyāset-i Aliyyesi'ne;

Davacı: Tapu İdaresi'ne izāfeten Milas Tapu Memuru Emin Bey adına, vekilleri Refik Şevket, Sadettin, Hamid Şevket ve Süleyman Faik Beyler.

¹⁸ VGMA. TEV., nr. 26-1635-70, 16 Ocak 1927.

Davalı: Milas'ın Ahmed Çâvuş Mahallesinde ikamet eden, eşraftan vefat etmiş olan Mehmed Said Bey'in kızı Behiye Hanım ve Evkaf İdâresi'ne izâfeten Milas Vakıflar memuru Zühdü Bey.

Dava Konusu: Milas'ta oturan ve Kuru Çiftliği olarak bilinen bir çiftlik ile Posafça Tımarı'nda sınırları belirli Ağaoğlu Bahçesi nâmıyla bilinen ve Mandalyat Kızılca Karyesi'nde bulunan ve Milas'ın Kırcağız Karyesi yakınında bulunan sınırları belli toplam üç sebze bahçesi devlet arazisi olmasından dolayı malın sahipliğinin Hazine'ye ve tasarrufunun önceki sahiplerine intikâli lazım gelirken bu araziye Evkaf İdâresi tarafından vakfiyyet iddiasıyla ve Behiye Hanım tarafından da mütevellîliğe dayanarak müdahale edilmesinden dolayı eski sahiplerine intikalden Zeliha Hanım, Mahkeme-i Asliyyeleri'ne dava eylemiştir.

Bu davanın, önce Hazine'ye bağlı olması hasebiyle Tasarruf Kanunu'nun 15. Maddesi gereğince Behiye Hanım aleyhine açılan önceki dava dosyasına eklenerek işbu dilekçemin dikkate alınmasını ve Evkaf İdâresi'yle mütevellînin olaylara müdahalesinin engellenmesiyle arazinin sahipliğinin Hazine'ye ait olduğuna ve mahkeme masraflarının karşı tarafa yüklenmesine karar verilmesini vekâlet gereği talep ederim efendim.

Milas Tapu Memuru Emin Bey namına

Vekili, İzmir'de Rıhtım Hanı'nda avukat Sadettin¹⁹

3.2.3. Mehmed Hadi Bey'in Mütevellî Kaymakamlığı

Görevinden Alınması

Zeliha Hanım tarafından Behiye Hanım ailesine karşı bir hareket daha gerçekleştirilmiştir ki, o da Behiye Hanım'ın oğlu ve Milas'ta bulunan Abdülaziz Ağa vakıfları mütevellî kaymakamı olarak görev yapan Mehmed Hadi Bey'le ilgili 'vakıfların yönetiminde yolsuzluk ve usulsüzlük yaptığı' iddiasında bulunulmasıdır. Zeliha Hanım ve kocası Şevket Bey'in girişimleriyle bu iddiaların Muğla Evkaf Müdü-

¹⁹ VGMA. TEV., nr. 26-1635-71, 16 Ocak 1927.

riyetine bildirilmesinin ardından Mehmed Hadi Bey hakkında soruşturma başlatılmıştır.

Yapılan tetkikat neticesinde Türkiye Cumhuriyeti Evkaf Müdüriyeti-i Umumîsinden Muğla Evkaf müdüriyetine gönderilen yazıda, Mehmed Hadi Bey hakkında Milas Evkaf Memurluğunca gönderilen soruşturmayı kapsayan evraklar tetkik edildiğinde Mehmed Hadi Bey'in geliri noksan ve gideri fazla göstermek ve vakfa ait bahçe hakkında mülkiyet iddia etmek ve vakfın harabiyetine sebebiyet vermek ve diğer düzene aykırı hareketlerde bulunmak suretiyle vakıf hakkında ihanet eylediği anlaşılmış olduğundan kendisinin kaymakamlıktan azlinin istendiği idare kararının tasdik edildiği, bu durumda diğer bir mütevellî kaymakamı tayinine karar verildiği ve vakfın işlerinin vakfiyeye göre yapılması hususunun Mahall-i Evkaf memurluğuna tebliğinin yapılması bildirilmiştir.²⁰

3.2.4. Zeliha Hanım'ın Temyîz Mahkemesine Başvurması

Bu arada Zeliha Hanım'ın açtığı davalardan sonra aynı konuda Temyîz Mahkemesine başvurmasından, daha önceki davaların Behiye Hanım lehine sonuçlandığı öğrenilmektedir. Zeliha Hanım'ın Temyîz Mahkemesine başvurmasının neticesinde, mahkemeden çıkan karar şöyle olmuştur:

Türkiye Cumhuriyeti

Mahkeme-i Temyîz İkinci Hukuk Dairesi

Milas'ın Hisarbaşı Mahallesi'nde ikamet eden eşrafdan Mehmed Said Bey kızı Zeliha Hanım ve davaya dâhil olan Tapu İdaresi adına vekilleri Refik Şevket ve Sadettin ve Süleyman Faik ve Hamid Şevket Beylerle, Mehmed Said Bey'in kızı Behiye Hanım vekili Fehmi Bey ve Evkaf İdaresi namına memur Zühdü Bey, aralarında Kuru Çiftliği ve üç parça sebze bahçesine vakfiyyet ve mütevellîlik iddiasıyla meydana gelen müdahalelerin engellenmesi ve sonradan meydana gelen davaya dair Milas Hukuk Mahkeme-i Asliyesi'nden çıkan 28 Şubat [1]927 tarih ve 94 Numaralı bildirisinin kanun müddeti tarafından duruşma suretinin temyîz yoluyla incelenmesi,

²⁰ VGMA. TEV., nr. 26-1635-74., 27 Ağustos 1927.

Zeliha Hanım ile Tapu İdaresi adına vekil Sadettin Bey tarafından dilekçe ile talep olmuştur.

İddia olunan çiftlik ve bahçelerin Abdülaziz Ağa'nın sülalesi tarafından tartışmasız uzun zamandan beri tasarruf edilmekte olduğu, davacılar vekili tarafından mahkemede ifade kılınmış olmasına mukabil, karşı iddia vekili dahi 1150 ve 1152 tarihlerinden beri Abdülaziz Ağa'nın vakfettiklerinin geliri olmak üzere, vâkıf şartlarının gereğince kulları tarafından tasarruf olunageldiğinin defalarca ortaya konulduğu isbat sadedinde tescil edilmiştir. Yine bu minvalde iki vakfiyenin onaylı sureti gösterilmiş ve mülkiyet üzere tasarruf olunageldiği belirtilmiştir.

Müsbet olarak davacılar tarafından herhangi bir belge, vesika gösterilememiş ve vakfiye tarihinden itibaren vakfiyede belirtildiği üzere tartışmasız bir şekilde tasarruf edilmekte olduğu mahkeme zabıtnamesi manasından anlaşılmış olmasından ve zikredilen davanın uzun müddet terkiyle şu anda gerçekleşmesine zamanın geçmesinden ve davanın işi sözleşmeye mani bulunmasına göre vakfiyyetin delil yokluğu hakkında muhâkeme edilmesine kanunî imkân bulunmamasından dolayı, temyîz raporlarından murad tekrar izah edilen itirazlar ulaşmadığından, reddiyle, kanunî usullere uygun olan temyîz hükümlerinin Hukuk-ı Usûl Muhâkemeleri Kanunu'nun 438. maddesi gereğince, onaylanmasına ve yukarıda belirtildiği üzere temyîz masraflarının temyîz dilekçesi verenlere ait olduğuna 19 Kasım 1927 (19 Teşrîn-i Sâni 1927) tarihinde ittifakla karar verilerek, ulaşan evraklar, teferruatıyla birlikte bölgesine iade kılındı.²¹

3.2.5. Murat Bey'in Mütevellî Kaymakamlığı

Görevine Atanması

Mehmed Hadi Bey'in görevinden alınmasından sonra Abdülaziz Ağa ve ailesine ait vakıfların mütevellîsi Behiye Hanım, mütevellî kaymakamlığı için kocası Abdullah Ağazâde Murad Bey'i aday göstermiştir. Murad Bey yapılan imtihan neti-

²¹ VGMA. TEV., nr. 26-1635-75., 24 Kasım 1927.

cesinde talep edilen liyakate sahip olduğunu ortaya koymuş ve vilayet merkezince mütevellî kaymakamlığına seçilmiştir.²²

3.2.6. Abdülaziz Ağa Vakıflarının İdaresine El Konulması

Açılan davalardan Abdülaziz Ağa vakıflarının idaresi uhdesinde olan Behiye Hanım aleyhine bir gelişme olmasa da mevcut sıkıntılar devam etmiş olacak ki Muğla Evkaf Müdürlüğü, Abdülaziz Ağa Vakıfları'nın mütevellîliğinin Evkaf Umum Müdürlüğü tüzel kişiliğine devredilmesini talep etmiş ve bu talep onaylanmıştır.

Bununla ilgili Müdiriyyet-i Umumî tarafından şu açıklama yapılmıştır:

“Abdülaziz Ağa Vakıfları'nın, dairemiz için kaçınılmaz bela olduğu, bunların azgınlıklarını, hırslarını yazmak imkânı kâinatta mevcut olmadığı, kâtibleri Nuri Efendi'nin, sürekli olarak vakıflara müdâhale edip gizlice kiraya verilen akârâtdan tahsilât icrâ ettiği, bu şartlar altında vazife yapılmasının imkânı olamayacağı; bu konuda sadece Dâhiliyye Vekâleti'nden gelebilecek şiddetli bir emrin faydalı olabileceği ve illâ vâkîf evladının mahkeme bilgisiyle bile müdahalelerinin, engellemeye çâre olamayacağı çünkü mahkeme reislerinin alenen ve yüksek ses ile ‘Murad Bey haklı’ ve Evkaf İdâresi'nin kânûnsuzluğundan bahs ile fikrini belirtmeye cür'et eden hâkimlerin satılmış olduğu açık bir şekilde bulunmakla, idâre-ten bunların müdâhalesinin veyâhût Mahall-i Evkaf İdâresi'nin kaldırılması gerekmektedir.”²³

Bu talebin ardından Türkiye Büyük Millet Meclisi tarafından Muğla Evkaf Müdiriyyet-i Aliyyesi'ne bildirilen karar metninde Abdülaziz Ağa Vakıfları'nın mütevellîlik vazifesinin Evkaf Umum Müdürlüğü'nün tüzel kişiliğine onaylandığı bildirilmiştir.²⁴

3.2.6.1. Behiye Hanım'ın Evkaf Umum Müdürlüğü'ne İtirazı

Abdülaziz Ağa vakıfları ile ilgili olarak alınan son kararlara rağmen 1931 yılına gelindiğinde ise Behiye Hanım'ın aile avukatları tarafından Evkaf Umum Müdürlüğüne verilen dilekçede mütevellî kaymakamı Hadi Bey'in haksız olarak görev-

²² VGMA. TEV., nr. 26-1635-82., 7 Aralık 1927.

²³ VGMA. TEV., nr. 26-1635-83., 5 Haziran 1928.

²⁴ VGMA. TEV., a.y.

den alındığı ve Zeliha Hanım'ın kocası Şevket Bey'in hileli yollara başvurarak Hadi Bey'in azline neden olduğu aktarılmakla birlikte, Abdülaziz Ağa vakıflarının mütevelliliğine de Evkaf Müdürlüğü tarafından neden müdahale edildiği sorulmaktadır.

Yine bu dilekçede Tevcîh-i Cihât Nizamnâmesine göre değil Medenî Kanun'un esaslarına göre hareket edilmesi ve buna göre mütevellî olarak Behiye Hanım'ın devam etmesi gerektiği konuları ifade edilmektedir.²⁵

Bu dilekçenin akabinde yaşananlarla ilgili kayıtlara ulaşamamakla beraber Behiye Hanım ve ailesinin itiraz noktalarına dikkat çekilmesi açısından bu dilekçeyi aktarmanın faydalı olacağını düşünüyoruz. İlgili dilekçe şu şekildedir:

“Evkaf Umum Müdürlüğüne

Milas kazasında Ahmet Çavuş mahallesinde hayır sahiplerinden müvekkilimizin ceddi Abdülaziz Ağa ve Abdülaziz Ağa'nın oğlu Mehmed Said Efendi ve evlad ve torunlarına meşrûtnleh olan Milas içinde bulunan bilcümle ev, dükkân vs. ile vakfa gelir getiren yerlerin işlerini yürütmek ve düzenlemek üzere yürürlükte olan ve onaylanmış vakfiyelerde yer alan şartlar gereği salih ve erşed olması itibariyle müvekkilemiz Behiye Hanım üzerine mütevellilik görevi verildiği sırada Tevcîh-i Cihât Nizamnâmesi'nin hususî maddesince, müvekkilemizin mütevelliliğinin kusurlu olacağı hasebiyle; vakıf işlerinin yürütülmesi ve idaresi konusunda bilgi sahibi ve tavırları istikamette ve iyi hal sahibi olduğu meydanda olan, müvekkilemiz Behiye Hanım'ın oğlu Hadi Bey mütevellî kaymakamı tayin edilmiş ve vakıfların idaresini ve akarların, ev, dükkân vs. ile vakfın gelir kaynaklarını güzel bir şekilde yöneterek vakfı, meşrûtnleh kimselere ve evlada dağıtıp, taksim edip vakfedenlerin şartlarına tamamiyle riayet etmekte ve vakıfların gelirlerinden elde edilen nemalarının meşrûtnleh kimselere, bu anlamda tamir ve onarım masraflarının yerini tayin eden hesapları vermiş ve mütevellilik vazifelerine bağlı olan gerekli hizmetleri vakıf hükümleri ve kanun mevzuatı dairesinde, uygun şekilde yerine getirip işleri yürüttüğü resmî kayıtlar ile müspet bulunmuştur.

Buna rağmen, müvekkilemizin kız kardeşi ve yine vâkıf evlatlarından olan ve bahsedilen vakıfların bir kısmına ve yarı mütevelliliğine de yetkisi olan Zeliha Hanım'ın kocası Şevket Bey tarafından Milas Asliye Hukuk Dairesi'ne, vekili Avukat Sadettin Bey imzalı dilekçe ile adı geçen vâkıfların zikredildiği şekilde onaylı vakfiyesinde yazılı, vakfeyledikleri

²⁵ VGMA. TEV., nr. 26-1635-100, 12 Kasım 1931.

Milas kasabasında Koru iftliği adıyla bilinen bir parça çiftlik ile sınırları belirli Ağaoğlu adıyla bilinen vakıf bahçeyi ve yine vakfiyede Kırağız karyesinde bulunan sebze bahçesinin arazi-i mirfiyyeden olduğunu ve babadan kalma hakkı bulunarak ecdadından kalma mülkü olduğunu beyan ile adına onaylanması talebinde bulunarak mütevellisi bulunduğu ecdadının vakfına hıyanet etmiş olduğu, onaylı sureti de ekli dava dilekçesinin içeriğinden anlaşılacağına ve Zeliha Hanım'ın kocası nüfuzlu ve sözü geçen hala Belediye reisi bulunan Şevket Bey'in o sırada vakıflar memuru bulunan Zühdü Bey ile olan hususî münasebetlerine binaen, Zühdü Bey'i aldatarak mütevellî kaymakamı bulunan yıldan yıla bu vakıfların idaresine hesap verdiği kayıtlarla sabit olan müvekkilimiz Hadi Bey hakkında 'muhasabe vermekten sakınma ve vakfın gelirlerini saklama' şeklinde hakikate aykırı olarak Müdüriyet-i Umumî makamına ulaşan yazısı ve bazı dış ve menfi tahrikler ve tesirlerin zorlaması hasebiyle müvekkilimiz Hadi Bey derhal işten el ektirilmiştir.

Diğer müvekkilimiz mütevellîye Behiye Hanım, hali hazırda mütevellî olduğu ve vakfın işlerini idaresine gücü bulunduğu halde Vakıflar idaresinin kendi kendine ve müvekkilimiz Behiye Hanım'ın mevcudiyetine rağmen, mütevellîlik dâhilinde bulunan vakfa gelir getiren yerleri dükkân, ev vs. yerlere müdahale edip idare altına alması Vakıflar Mevzuatının hükümlerine ve kanunlarına uygun değildir.

Çünkü [1]926 senesinde yürürlüğe giren Medenî Kanun hükümlerince, kadınların fiilen tasarruf hakkına sahip olması ve eski tarihli bulunan Tevcîh-i Cihât Nizamnâmesi'nde **mütevellîye kadın olursa, mütevellî kaymakamı tayin olunacağı** hükmü, kaldırılmış bir nizamnâmenin fiilen yürürlükten kaldırılmış ve medenî kanunlara bakmayan mefhumuna istinaden, haksızlığa katılan bir yolsuzluğun devam etmesine cevaz verilmesinin, Evkaf Müdüriyet-i Umumîsinin Cumhuriyet kanunları ve esaslarıyla mülhem yüksek şiarına uygun olmayacağı aşikârdır.

Medenî Kanun'un yürürlük sureti ve şekli, tatbiki hakkındaki içeriğine ve Medenî Kanun'un şahsî hükümlerle alakalı faslına göre kadınla erkeğin aynı eşit haklara sahip olmasına ve kadınların her türlü sözlü ve fiilî tasarrufları yerine getirmeye ehil ve salih olduğu bunun en kuvvetli müeyyidesi olarak, kadın avukat, hâkim, dişi, doktor, kimyager, müdür ve memur gibi mesleklerin şubelerinde ve idarenin her bir kısım ve derecesinde Cumhuriyet devrinin şiar ve esaslarına göre yüksek bir mevki elde eden kadının, bütün hukukî Cumhuriyet kanunlarında tanındığı ve hürmet edildiği bir devirde mutlakiyet idaresinin hastalıklı ruhundan ilham alınarak düzenlenen ve bugün Medenî Kanunlara uygun olmayan hükümlerinin biraz önce yapılan izahlara göre yürürlük kabiliyeti kalkan Tevcîh-i Cihât Nizamnâme-

si'ne istinaden, müvekkilemiz Behiye Hanım'ın vâkıf şartı hükümlerince mütevellîliğinin bahş eylediği tasarruf hukuku dikkate alınarak mütevellî kaymakamına da şu hükümler yönünde lüzum görülmeyerek, vakıflar idaresinin kendi kendine müdahalesi asla caiz olmaz.

Mütevellîye müvekkilemiz Behiye Hanım'ın tasarrufa liyakatli bulunduğu cihetle eski tarihli Tevcîh-i Cihât Nizamnâmesi'nin vakıflar mütevellîliğine ve bu gibi hayırlı müesseselere sahip kadınlara 'yetersizlik' düşüncesiyle kaymakam tayin etmesi o döneme göre cevaz var iken, biraz önce zikrolan Medenî Kanun'un yürürlük sureti tatbik şekli hakkındaki kanunun 5. maddesindeki **şahsın hukukî ve medenî hakların kullanılmasına dair** olan 43. maddesinin delilleri ile Tevcîh-i Cihât Nizamnâmesi'ndeki **kusurlu** kaydını hükmen ve fiilen kaldırmıştır.

Hulasa olarak; müvekkilemiz Behiye Hanım resmen mütevellîyedir. Vakıf işlerini doğrudan doğruya idare ve yürütmeye muktedir ve tasarrufa liyakatlidir. İcabında kanun vekili tayini ile muamelelerin çevrilmesine yetkisi vardır.

Ayrıca mütevellî kaymakamı olan müvekkilimiz Hadi Bey'in biraz önce izah edildiği üzere her sene hesaplarını düzenli olarak Mahall-i Evkaf idaresine verdiği vakıflar bölge idaresinin onayıyla sabittir.

Muhasebesinin görülmediği, Mahall-i Evkaf İdaresi'ne ait iş ve hesaplardan çekindiği ve vakıf mallarını sakladığı gibi isnatlara binaen işten el çektirilmesi ise vakıf şartlarına ve hukukuna ve mütevellîye Behiye Hanım'ın tasarruf hakkına doğrudan doğruya müdahaledir.

Namuslu ve istikamet üzere bir hayat yaşayan mütevellî kaymakamı Hadi Bey'in derhal vazifesine iadesi suretiyle, yapılan haksızlığın tamiri ve muhasebesinin görülmesi neticesinde bir noksanı çıktığında mevzu hükümleri dairesinde muamele yapılması lazım geleceği arz ve izah edildiğine göre tahakkuk etmeyen bir su-i istimale ve her sene verilen muhasebe evrakına rağmen her nasılsa müvekkilimiz Hadi Bey aleyhinde uyanan menfî hislerin etkisiyle işten el çektirilmesi dahi kanun ve mevzu hükümlerine tamamen muhaliftir.

Netice olarak, yapılan izahlardan anlaşılacağı üzere Mahall-i Evkaf idaresinin kanunlara aykırı müdahalesiyle müvekkilimizin mütevellîlik ile tasarruflarında bulunan vakıfların zabıt vergi tahsili ve idaresi, yolsuz ve kanun hükümlerine ve vakıf şartlarına muhaliftir.

Bunun üzerine mütevellî kaymakamlığı görevini yürüten Hadi Bey'in derhal vazifesine iadesi suretiyle adaletin yerine getirilmesi veyahut Medenî Kanun'a göre fiilen tasarrufa

ve vakfın işlerini yürütmeye ehil olan müvekkilemiz Behiye Hanım'a mütevellîlik dâhilinde bulunan vakıfların iadesi ve vakıflar sandığında birikmiş olan gelir fazlasının vakfa teslimi ve vakıflar bölge idaresinin bahsedilen vakıfların idaresine müdahale etmemesi sebeplerinin tamamlanmasının teminini Müdiriyet-i Umumîyeden talep ve istirham ederiz efendim.

Mütevellîye Behiye Hanım ve oğlu Hadi Bey vekilleri

Avukat Cevat Demir Alp²⁶

²⁶ VGMA. TEV., a.y.

SONUÇ

Bu çalışma ile tarihî belge kaynağı olarak mühim bir değerde olan vakfiyelerin bir dönemin dinî, idarî, ekonomik ve sosyo-kültürel yönlerini aydınlatmakla birlikte mahallî tarih araştırmalarına ve tarihî şahsiyetlerin tanıtılmasına önemli bir katkı sağladığı ortaya konmaya çalışılmıştır.

Ana malzememizi teşkil eden vakfiyelerden hareketle, 18. yüzyılda yaşamış ve kurmuş olduğu vakıflar sayesinde ismi sadece yaşadığı bölge ve dönemle sınırlı kalmayıp bugüne kadar uzanmış olan Milaslı Abdülaziz Ağa ve ailesi tanıtıldığı gibi diğer arşiv belgeleri ve kaynaklar ışığında bu aileye ait elde edilen yeni bilgiler de aktarılmıştır.

Abdülaziz Ağa ve onun neslinden gelen bazı isimlerin 18. yüzyılın sonlarına doğru Menteşe sancağının yönetiminde etkili olmakla birlikte, ikamet ettikleri Milas'ın sosyo-ekonomik ve kültürel gelişimine de önemli katkıda buldukları görülmüştür. İdarî alanda âyân olarak görev alan bu isimler, mallarından bir kısmını vakfederek Milas halkının istifadesine sunmuşlardır.

Bu noktadan hareketle belgelere yansıdığı ölçüde kişilerin hayatları, aileleri, idarî sahadaki görevleri, mal durumları hakkında bilgi verildiği gibi aileden vakıf kuran isimlerin vakıfları da tanıtılmıştır. Ayrıca bu vakıfların idaresi noktasında sonraki yıllarda meydana gelen bir takım tartışmalar objektif olarak verilmiştir. Böylece daha önce yapılan çalışmalarda bu aileden bahseden kısımların noksan yönleri tamamlandığı gibi elde edilen yeni bilgilerle de karanlıkta kalan noktalara ışık tutulmuştur. Misal olarak belirtmek gerekirse, bazı kaynaklarda yer alan Abdülaziz Ağazâde ailesinin ilk reisinin Hacı Mehmed Said Ağa olduğu ya da Richard Chandler'in Milas'a yaptığı ziyarette tanıştığı Hacı Mehmed Said Ağa'nın babası Abdülaziz Ağa olabileceği bilgisi vakfiyelerden istifadeyle tashih edilmiştir.

Abdülaziz Ağa hakkında mevcut kaynaklarda ayrıntılı bilgiler yer almasa da ailenin reisi olması hasebiyle vakfiye belgelerinden ulaşılabildiği kadarıyla hakkında bilgi verilmiştir. Bunun haricinde sair kaynaklarda ailenin ön plana çıkan ilk ismi olan Hacı Mehmed Said Ağa'nın önemli bir yere sahip olduğu anlaşılmaktadır. Ab-

dlaziz Ağa'nın kurmuş olduğu vakıflarda mütevellî olarak tayin edildiği gibi daha sonra Abdullah ve Ömer efendilerle birlikte kurulan vakıfların da mütevellîsi olması ve tüm vakıfların mütevellîlik görevinin sürekli Hacı Mehmed Said Ağa'nın neslin-den devam etmesinin şart koşulması dikkat çekmektedir.

Abdülaziz Ağa'nın vefatının ardından ailenin reisi olarak başa geçtiği gibi âyân olarak da bölge idaresinde söz sahibi olan Hacı Mehmed Said Ağa'nın, çocukları ve torunları da Abdülaziz Ağazâdeler'in tarih sahnesinde kalmasına etki etmişlerdir. Ancak bu etki daha çok aile fertleri arasında idarî konularda yaşanan tartışmaların neticesi olmuştur. Siyasî alanda devam eden mücadeleler sonraki dönemlerde de vakıfların yönetimi konusuna tevarüs etmiştir.

Hacı Mehmed Said Ağa'dan devam eden neslin temsilcilerinden Seyyid Ömer Ağa, iktidar konusundaki mücadeleleri ve âyânlık dönemindeki faaliyetleriyle Osmanlı arşivinde bu aileye ait olan belgelerde en fazla yer tutan isim olmuştur.

Seyyid Ömer Ağa'nın oğlu Abdülfettah Ağa'dan sonra arşiv belgelerinden Milaşlı Abdülaziz Ağa ailesinin izini sürmek mümkün olmamıştır. Bununla birlikte Vakıflar Genel Müdürlüğü Arşivinde yer alan tevliyet kayıtlarından bu kez Seyyid Mehmed Efendi ismi ile birlikte aileye ait sonraki dönem takip edilebilmiştir. Bu dönem de bazı kopukluklarla birlikte günümüze kadar uzanmıştır.

Abdülaziz Ağa ve ailesine ait vakıfların ağırlıklı olarak cami, medrese, mektep şeklinde kurulduğu görülmektedir.

İdaresinin öncelikli olarak aile bireyelerine bırakıldığı bu vakıfların birbirinden ayrı olarak kurulmalarına rağmen son dönemde Abdülaziz Ağa vakıfları şeklinde kayıtlara geçtiği ve tek çatı altında toplandığı görülmüştür. Bu vakıfların mütevellîliği üzerine uzun süren tartışma dönemlerinde, Abdülaziz Ağa ailesinden olduğu iddiasıyla vakıfların yönetimini elde etmek isteyen kişiler de ortaya çıkmıştır.

Cumhuriyet döneminde yaşanan bu tartışmalar mahkemelere intikal etmiş ancak yine de tam bir sonuç alınamamıştır. Bunun üzerine Abdülaziz Ağa vakıflarının

idaresi 1928 yılında Evkaf Umum Müdürlüğüne, bugünkü adıyla Vakıflar Genel Müdürlüğüne devredilmiştir.

Vakıflar Genel Müdürlüğü tarafından temsil edilen ve mazbut vakıflar statüsünde yer alan Abdülaziz Ağa vakıflarının ilim ve irfan uğrunda hizmetleri de bugün Fatih Sultan Mehmet Vakıf Üniversitesi aracılığı ile devam ettirilmektedir.

Sınırları mucibince araştırmamız Abdülaziz Ağa ailesi ve vakıflarına yönelik genel bir araştırma niteliğindedir. Ancak toplam sekiz vakfiyenin her biri ayrı ayrı değerlendirilip ilgili *muhasebe kayıtlarının, kadı sicillerinin, hurufat defterlerinin ve ahkâm defterlerinin* ve aileden bazı isimlerin *Seyyid* olarak zikredilmesinden dolayı *nakîbü'l eşrâf defterlerinin* de tetkik edilmesi gibi geniş çerçeveli ve uzun süreli bir çalışma yapıldığında bu alanda daha kapsamlı eserlerin ortaya çıkacağı şüphesizdir.

BİBLİYOGRAFYA

I-ARŞİV KAYNAKLARI

A) Başbakanlık Osmanlı Arşivi

Ali Emiri, Abdülhamid I, Tasnifi (AE. SABH. I.)

nr. 199/13306.

Cevdet Dâhiliye (C.DH.)

nr. 11967.

Cevdet Maliye (C.ML.)

nr. 267/10933, 674/27629: 2 B 1196, 674/27629: 17 Ş 1202, 339/13926, 2/7934, 737/30051, 339/13926: 27 Z 1204, 339/13926: 12 Z 1202, 339/13926: 2 Ca 1204, 90/4060: 18 B 1205, 90/4060: 15 Ş 1205, 2/7934: 2 CA. 1228, 2/7934: 9 B 1228.

Bab-1 Defteri Başmuhasebe Muhallefat Halifeliği (D. BŞM. MHF.)

nr. 69/39, 87/80, 87/92, 79/47: 23 L 1202, 79/47, 25 L 1202, 79/50.

**Bab-1 Defteri Başmuhasebe Muhallefat Defterleri
(D.BŞM.MHF.d.)**

nr. 13210.

Evkaf Muhasebe Kalemi Müfettişlik İdaresi (EV. MT.)

nr. 584.0081.

Evkaf Muhasebe Kalemi (EV. MH.)

nr. 795/136.

Evkaf Mektubi Kalemi (EV. MKT.)

nr. 01122,00204, 01122.00164, 00841.00027, 00159.00179: 13 Ş
1299, 00159.00179: 20 Ş 1299, 01504.00210, 1487/18.

Hatt-ı Hümayun (HAT.)

nr. 1385/54891, 211/11436, 1412/57476, 180/8154, 207/10967.

B) Vakıflar Genel Müdürlüğü Arşivi

1. Vakfiye Defterleri

Abdülaziz Ağa Vakfiyesi, VGMA, Kayıt: 88/1, Defter: 735/0, Sayfa:
207-210, Sıra No: 0101.

Abdülaziz Ağa Vakfiyesi, VGMA, Kayıt: 88/2, Defter: 735/0, Sayfa:
225-226, Sıra No: 0105.

Abdülaziz Ağa Vakfiyesi, VGMA, Kayıt: 88/3, Defter: 736/0, Sayfa:
192-193, Sıra No: 0088.

Hacı Mehmed Said Ağa, Abdullah Efendi, Ömer Efendi Vakfiyesi,
VGMA, Kayıt: 585/1, Defter: 736/0, Sayfa: 191-192, Sıra No: 0087.

Hacı Mehmed Said Ağa Vakfiyesi, VGMA, Kayıt: 585/2, Defter:
738/0, Sayfa: 265-266, Sıra No: 0156.

Hacı Mehmed Said Ağa Vakfiyesi, VGMA, Kayıt: 585/3, Defter:
739/0, Sayfa: 167-168, Sıra No: 0112.

Seyyid Abdurrahman Ağa Vakfiyesi, VGMA, Kayıt: 815, Defter:
480/0, Sayfa: 361-362, Sıra No: 0285.

Seyyid Ömer Ağa Vakfiyesi, VGMA, Defter: 372/0, Sayfa: 168-169,
Sıra No: 0008.

2. Tevliyet Defteri

nr. 26-1635-17, 26-1635-70, 26-1635-71, 26-1635-74,26-1635-75, 26-1635-82, 26-1635-83, 26-1635-100.

II-ARAŞTIRMA VE İNCELEMELER

Akarca, Aşkıldil, Turhan Akarca: **Milâs: Coğrafyası, Tarihi ve Arkeolojisi**, İstanbul, İstanbul Matbaası, 1954.

Akbal, Fazıla: “1831 Tarihinde Osmanlı İmparatorluğu’nda İdarî Taksim ve Nüfus”, **Bellekten**, C. XV, No: 60, 1951, s. 617-628.

Akbulut, Osman Nuri: “Evliya Çelebi’ye Göre Güneybatı Anadolu: Aydın, Denizli, Muğla”, Muğla Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Muğla 2008.

Akgündüz, Ahmed: **İslam Hukukunda ve Osmanlı Tatbikatında Vakıf Müessesesi**, 3. Bs., İstanbul, Osmanlı Araştırmaları Vakfı Yayınları, 2013.

Aktüre, Sevgi: “19. Yüzyılda Menteşe Sancağında Toprak-İnsan İlişkilerinin Değişim Süreci”, **Toplum ve Bilim**, Sayı: 48/49 Kış-Bahar, İstanbul, Birikim Yayınları, 1990, s. 79-93.

Atilla, Nedim, Nezih Öztüre: **Mobolla: Karia’dan Cumhuriyet’e Muğla**, İzmir, Öztüre Holding Kültür Yayını, 2003.

Baltacı, Cahid: **XV-XVI. Yüzyıllarda Osmanlı Medreseleri**, İstanbul, Marmara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Vakfı Yayınları, 2005, C. 1.

Berki, Ali Himmet: **Vakfa Dair Yazılan Eserlerle Vakfiye ve Benzeri Vesikalarda Geçen İstilah ve Tâbirler**, Ankara, Vakıflar Genel Müdürlüğü Neşriyatı, t.y.

----- : **Vakıf Hukuku Yazıları**, Yay. Haz. Hüseyin Çınar, Ankara, Vakıflar Genel Müdürlüğü Yayınları, 2013.

Chandler, Richard: "Mylasa", **Travels in Asia Minor: 1764-1765**, Edited and abridged by Edith Clay, with an Appreciation of William Pars by Andrew Wilton, Published by The Trustees of The British Museum, London 1971, s. 108-118.

Cin, Halil, Ahmed Akgündüz: **Türk Hukuk Tarihi**, İstanbul, Osmanlı Araştırmaları Vakfı Yayınları, 2011.

Çakır, Baki: Osmanlı Mukataa Sistemi (XVI-XVIII. Yüzyıl), İstanbul, Kitabevi Yayınları, 2003.

Çataltepe, Sipahi: **İslâm-Türk Medeniyetinde Vakıflar**, İstanbul, Türkiye Millî Kültür Vakfı Yayınları, 1991.

Çelik, Şenol: "Şehir Kethüdâsı", **DİA**, İstanbul 2010, C. 38, s. 451-453.

Danişmend, İsmail Hami: **İzahlı Osmanlı Tarihi Kronolojisi**, İstanbul, Türkiye Yayınevi, 1972, C. 3-4.

Darkot, Besim: "Milas", **İA**, İstanbul 1958, C. 8, s. 311-316.

Devellioğlu, Ferit: **Osmanlıca-Türkçe Ansiklopedik Lügat**, Yay. Haz. Aydın Sami Güneyçal, 12. Bs., Ankara, Aydın Kitabevi Yayınları, 1995.

Ertaş, M. Yaşar: "Tanzimat Dönemi Osmanlı Merkezileşmesi Karşısında Bir Osmanlı Ayanı: Tavaslızâde Osman Ağa", *History Studies: International Journal of History*, Enver Konukçu Armağanı, 2012, s. 117-133.

Evliya Çelebi, **Evliya Çelebi Seyahatnamesi: Anadolu, Suriye, Hicaz (1671-1672)**, C. 9, İstanbul, İstanbul Devlet Matbaası, 1935, s. 202, 209.

Eyice, Semavi: "Ahmed Gazi Camii", **DİA**, İstanbul 1989, C. 2, s. 68-69.

Genç, Mehmet: "İltizam", **DİA**, İstanbul 2000, C. 22, s. 154-158.

----- : "Malikâne", **DİA**, İstanbul 2003, C. 27, s. 516-518.

----- : “Mukataa”, **DİA**, İstanbul 2006, C. 31, s. 129-132.

Giray, Suat Faruk vd.: **Vakıflar Genel Müdürlüğü 2003-2010 Restorasyonlarımız**, Ankara, Vakıflar Genel Müdürlüğü Yayınları, 2011, C. 2.

Gülsoy, Ufuk v.d.: **Bir Medeniyetin İzdüşümü: Vakıflar**, İstanbul, Vakıflar Genel Müdürlüğü Yayınları, 2012.

Günay, Hacı Mehmet: “Vakıf”, **DİA**, İstanbul 2012, C. 42, s. 475-479.

İbn Battûta, **Tuhfetü'n-nüzzâr fî Garaibi'l-emsâr ve Acaibi'l-esfâr: Seyahatnâme-i İbn Battûta**, Çev. Mehmed Şerif Paşa, İstanbul, Matbaa-i Âmire, 1923.

Kahraman, Seyit Ali: **Evkâf-ı Hümâyûn Nezâreti**, İstanbul, Kitabevi Yayınları, 2006.

Kallek, Cengiz: “Kile”, **DİA**, Ankara 2002, C. 25, s. 568-571.

Karakaya, Enis: “Hacı İlyas Camii”, **DİA**, İstanbul 1996, C. 24, s. 483-484.

Karal, Enver Ziya: **Osmanlı Tarihi: Nizam-ı Cedit ve Tanzimat Devirleri (1789-1856)**, 5. Bs., Ankara, Türk Tarih Kurumu Yayınları, 1988, C. V.

Kaymakçı, Bircan: “Menteşe Sancağı'nın Taşralı Yöneticileri: Âyân Aileleri Çavuşzâdeler-Milaslızâdeler”, Pamukkale Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Denizli 2010.

Kazıcı, Ziya: **İslâm Müesseseleri Tarihi**, İstanbul, Kayıhan Yayınları, 1991.

Köprülü, M. Fuad: **İslâm ve Türk Hukuk Tarihi Araştırmaları ve Vakıf Müessesesi**, Yay. Haz. Orhan F. Köprülü, İstanbul, Ötüken Neşriyat, 1983.

Kütükoğlu, Mübahat: **Osmanlı Belgelerinin Dili (Diplomatik)**, İstanbul, Kubbealtı Neşriyat, 1994.

Mert, Özcan: “Osmanlı Devleti Tarihinde Âyânlık Dönemi”, **Osmanlı**, Ed. Güler Eren, Ankara, Yeni Türkiye Yayınları, 1999, C. 6, s. 174-180.

Mete, Zekai: “Milas”, **DİA**, İstanbul 2005, C. 30, s. 54-57.

Mete, Zekai: “Menteşe”, **DİA**, Ankara 2004, C. 29, 150-152.

Ömer Hilmi Efendi: **İthaf’ul-Ahlâf fi Ahkâm’il-Evkâf**, Ankara, Vakıflar Genel Müdürlüğü Yayınları, t.y.

Özcan, Ömer: **Risale-i Nur Hizmetkârları: Ağabeyler Anlatıyor**, İstanbul, Nesil Yayınları, 2011, C. 5.

Özkaya, Yücel: “Merkezî Devlet Yapısının Zayıflaması Sonuçları: Âyânlık Sistemi ve Büyük Hanedanlıklar”, **Osmanlı**, Ed. Güler Eren, Ankara, Yeni Türkiye Yayınları, 1999, C. 6, s. 165-173.

----- : **Osmanlı İmparatorluğunda Âyânlık**, Ankara, Türk Tarih Kurumu Yayınları, 1994.

Öztürk, Nazif: **Elmalılı M. Hamdi Yazır Gözüyle Vakıflar**, Ankara, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, 1995.

----- : **Menşei ve Tarihî Gelişimi Açısından Vakıflar**, 1. Bs., Ankara, Vakıflar Genel Müdürlüğü Yayınları, 1983.

----- : **Türk Yenileşme Tarihi Çerçevesinde Vakıf Müessesesi**, Ankara, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, 1995.

Özvar, Erol: **Osmanlı Maliyesinde Malikâne Uygulaması**, İstanbul, Kitabevi Yayınları, 2003.

Pakalın, Mehmet Zeki: **Osmanlı Tarih Deyimleri ve Terimleri Sözlüğü**, İstanbul, Milli Eğitim Basımevi, 1983, C. 2.

Sabırlı, Tijen: “Vakfiyesi ve Muhasebe Kayıtları Işığında Nurbanu Atık Valide Sultan Vakfı”, İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, İstanbul 2012.

Sağır, Yusuf: “Gazi Hüseyin Paşa’nın Girit’teki Vakıf Eserleri”, **Turkish Studies**, Volume 8/2, Winter 2013, s. 285-301.

Sertoğlu, Midhat: **Osmanlı Tarih Lûgatı**, İstanbul, Enderun Kitabevi, 1986.

Şenel, Şennur, Zehra Tuyan: “1926-1967 Yılları Arasında Türkiye Cumhuriyeti’nde Kurulan Tesisler (Vakıflar)”, **Gazi Üniversitesi Akademik Bakış Dergisi**, C. 3, No: 5, Kış-2009, s. 123-141.

Şimşek, Fatma: “Anadolu Sancaklarında Mütesellimlik Kurumu (XVIII. Yüzyıl)”, Akdeniz Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Doktora Tezi, Antalya 2010.

T.C. Tarihi Kentler Birliği, 2011 Yılı Faaliyet Raporu.

Tanman, M. Baha: “Hücre”, **DİA**, C. 18, İstanbul 1998, s. 455-456.

Taşkıran, Bilgi: “Sosyal, Siyasal ve Ekonomik Yönüyle Milas (1923-1960)”, Muğla Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Muğla 2003.

Tekeli, İlhan: “1923-1950 Döneminde Muğla’da Olan Gelişmeler”, **Tarih İçinde Muğla**, Yay. Haz. İlhan Tekeli, Muğla, Muğla Belediyesi Yayınları, 2006, s.114-187.

Texier, Charles: **Küçük Asya: Coğrafyası, Tarihi ve Arkeolojisi**, Çev. Ali Suat, Latin Harflerine Aktaran: Kazım Yaşar Kopruman, Sad. Musa Yıldız, Ankara, Enformasyon ve Dökümantasyon Hizmetleri Vakfı Yayınları, 2002, C. 3.

Tuğlacı, Pars: “Muğla İlinde Osmanlı Şehirleri: Bodrum, Marmaris, Milas, Muğla”, **Muğlanâme: Muğla İlçeleri ve Kültürü**, Yay. Haz. Ali Abbas Çınar, Muğla, y.y., 2006, s. 45-52.

Turan, Osman: **Selçuklular Tarihi ve Türk-İslam Medeniyeti**, İstanbul, Boğaziçi Yayınları, 1993.

Uykucu, Kürşat Ekrem: **İlçeleriyle Birlikte Muğla Tarihi: Coğrafya ve Sosyal Yapı**, 2. Bs., İstanbul, Gümüş Basımevi, 1983.

Uzunçarşılı, İsmail Hakkı: “Âyân”, **İA**, 5. Bs., İstanbul, Milli Eğitim Basımevi, 1979, C. II, s.41-42.

----- : **Osmanlı Tarihi**, 5. Bs., Ankara, Türk Tarih Kurumu Yayınları, 1988, C. I.

Ünlü, Nuri: **Anahatlarıyla İslam Tarihi: Başlangıcından 1918’e Kadar**, İstanbul, Marmara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Vakfı Yayınları, 1984.

Witteck, Paul: **Menteşe Beyliği**, Çev. O. Ş. Gökyay, Ankara, Türk Tarih Kurumu Yayınları, 1944.

Yediyıldız, Bahaeddin: “Vakıf İstılahları Lügatçesi”, **Vakıflar**, No: XVII, 1983, s. 55-60.

----- : “Vakıf”, **DİA**, İstanbul 2012, C. 42, s. 479-486.

Yılmaz, Anıl: “Milas’ta Türk Döneminin Başlangıcı ve Sanatı”, **Muğla Kitabı**, Yay. Haz. Ali Abbas Çınar, Muğla, Muğla Valiliği Kültür Yayınları, 2004, s. 65-72.

Yılmaz, Fehmi: **Osmanlı Tarih Sözlüğü**, İstanbul, Gökkuşbu Yayınları, 2010.

III-İNTERNET KAYNAKLARI

<http://www.haber3.com/tarihi-hanin-catisi-tamamlandi-haberi-1064446h.htm>, (Çevrimiçi: 20.12.2013).

<http://www.risalehaber.com/bediuzzaman-ona-hususi-kardas-demisti-81185h.htm>, (Çevrimiçi: 20.12.2013).

<http://www.milasbilgi.com/milas/milas-tarihi>, (Çevrimiçi:20.12.2013).

http://www.huzuradogru.tv/icerikler/tarihin-belgeseli/milas-aga-camii_3295?sayfa=100, (Çevrimiçi: 20.12.2013).

<http://www.milasbilgi.com/roportajlar/64-kazim-bencik-icme-koyu> (Çevrimiçi: 30.12.2013).

<http://www.milasbilgi.com/belediye-baskanlari>,(Çevrimiçi:30.12.2013).

<http://www.milasbilgi.com/roportajlar/64-kazim-bencik-icme-koyu>, (Çevrimiçi: 30.12.2013).

<http://bizimmilas.com/etiket/belen-camii/>, (Çevrimiçi: 05.04.2014).

<http://tr.wiktionary.org/wiki/p%C3%A2re>, (Çevrimiçi: 08.04.2014).

<http://blog.mercankirtasiye.com.tr/2010/04/13/semtimizi-taniyalim-mercan/>, (Çevrimiçi: 10.04.2014).

<http://www.bodrumhaber.com/colluoglu-haninda-restorasyon-devam-ediyor.html> (Çevrimiçi: 20.04.2014)

EKLER

EK-1 ABDÜLAZİZ AĞA'NIN BİNÂ EYLEDİĞİ MEDRESE VE CAMİ VAKFI'NA AİT 6 SAFER 1150/5 HAZİRAN 1737 TARİHLİ VAKFIYEDİR

[...] min-asli'l-vakfi veş-şurûtihî sahha indî ve hakemtü bi-sıhhatihî ve luzûmihî fî-husûsihî ve umûmihî âlimen bi'l-hilâfî'l-cârî beyne'l-eimmeti'l-eslâf fî umûri'l-evkâf harrerehü'l-fakir ileyhi te'âlâ eş-Şeyh Mustafa el-müvellâ ve bi-kazâ-i Peçin gufire lehû ve ufiye anhü.

Kayd şud

Bâ-fermân-ı âlî ve bâ-i'lâmı Mevlânâ Ahmed Efendi müfettiş-i evkâf-ı hare-meyni'ş- şerîfeyn ve bâ-arz-ı hâli Mehmed an-evlâd-ı vâkıf ber-vech-i meşrûta mü-tevellî-i vâkıf.

Fî 13 Zilhicce sene 1150.

Milas kasabasında Ahmed Çavuş Mahallesi'nde sâkin Abdülaziz Ağa'nın vakfiyesi sûretidir.

Hamd-i bî-kıyâs ve şükr-i sipâs ol Hayy ü Kadîm ve Hâdî-i sırât-ı müstakîm cenâbına lâıyk ve sezâ ve şâyeste ve revâdır ki nüsha-i insânî ebda'-i uslûbda imlâ ve ahsen-i takvîmde inşâ idüp mü'minîn ve mü'minâtı tarîk-i hayrât u hasenâta hidâyet ve muhsinîn ve muhsinâtı cennât-ı âliyâta da'vet eyledi. Ve dürûd-u amîmü'l-vürûd ol nakd-i hayât-ı âlem ve gevher-gân hilm ü kerem ve melce'-i melâz-ı ümmet menba'-ı zülâl-i şefâ'at serdâr-ı kâfile-i enbiyâ serdâr-ı *Sübhânellezî esrâ* Resûl-i Kerîm ve Nebiyy-i vâcibü't-ta'zîm mazhar-ı cemâl-i bâ-kemâl-i safâ Hazret-i Muhammed-el-Mustafâ sallallâhu te'âlâ aleyhi vesellem hazretlerinin mehbîti Cibrîl-i Emîn ve metâf-ı melâike-i mukarrebîn olan merkad-ı pâk-ı münevver ve meşhed-i tâbnâk-ı mu'attarlarına îsâr ve nisâr olunur ki, ashâb-ı ma'âsî'-i enâm *yevme yü'hazü bi'n-nevâsî ve'l-akdâm* şefâ'at-ı şerîfine istinâd ve lutf u keremine i'timâd ederler. Ve dahi

âl ve ashâb üzerlerine olsun ki, herbiri rehnümâ-yı Ravza-i Rıdvân ve hüdât-ı sebîl-i cinândır. (Rıdvânullâhi te‘âlâ aleyhim ecma‘în).

Emmâ ba‘d erbâb-ı fitnat ve ashâb-ı basîret-i ayn-ı ibret ile bu girdiş-i gerdûn-ı dûna ve cünbiş-ü çarh-i bukalemûna nazar idüp, evzâ‘ında selâmet ve etvârında istikâmet olmadığın yakînen bilmişlerdir ki, dünyâ-yı denî dâr-ı makâm ve medâr-ı nizâm olmayup na‘îmi zıll-i zâ‘il ve mukîmi zayf-ı râhıl ikâmeti rihlete makrûn devleti zillet ve muhtele meşhûn lezzâtı mâziye beliyyâtı bâkiye sürûru mevrıs gumûm u âlâm ve neyl-i merâmı azgâs u ahlâmdır. Pes, merd-i dânyâ lâıyk u ahrâ oldur ki zemân-ı sıhhat ve evân-ı âfiyetde hayr u hasenâta tâlip ve müberrâta râıyb olup, mânend-i ezhâr-ı yâsemen-i nîlûfer elinde olan sîm ü zer ve emlâk-ı bî-ziver ile isticlâb-ı rıdvânullâhî ve istîcâb-ı gufrân-ı nâ-mütenâhî etmekle rûz-ı ciger-sûz-ı mahşer-i usât-ı ümmet ve mübtelâ-yı belâ-yı mihnet oldukları zamanda hasenât ü müberrâtı sebeb-i fevz-i necât ve bâ‘is-i neyl-i sa‘âdet ola.

Bi-fazlillâhi te‘âlâ el-Melikü'l-Mâlik binâen âlâ-zâlik bu silk-i pür-savâba sâlik olup vilâyet-i Anadolu'da Peçin kazâsı muzâfâtından Milas kasabasında Ahmed Çavuş Mahallesi'nde sâkin el-Hâc Abdülaziz Ağa ibn Abdullah Efendi kendüye ihsân olunan ni‘am-ı celîle ve minen-i cemîleyi mülâhaza birle inân-ı ihtiyârı cânib-i hayrâta bi-hulûsi'l bâl sârıf olup bi‘t-tav‘i's-sâf meclis-i şer‘-i hatîr-i lâzımu't-tevkîrde vakf-ı âti'z-zikri li-ecli't-tescîl ve'l-itmâm-ı emrû't-tekmîl mütevellî nasb u ta'yîn eylediği sulbî kebîr oğlu fahrü'l-müderrişini'l-kirâm Mehmed Efendi mahzarında ikrâr-ı tâm ve takrîr-i kelâm idüp “silk-i mülk-i sahîhimde münselik olup zikr olunan Milas kasabasında Belen Câmi‘i kurbünde vâki‘ lede'l-ahâlî ve'l-cîrân ma‘lûmü'l-hudûd fevkânî ve tahtânî kırk iki bâb odayı müştemil mülk kârgîr hânımı zimmiyân tâifesi sâkin oldukları ma‘lûmü'l-hudûd fevkânî ve tahtânî yirmi altı bâb odayı müştemil mülk hânımı ve kasaba-i mezbûre civârında vâki‘ Mandalyat kazâsı mülhakâtından Kızılca nâm karyede vâki‘ ma‘lûmü'l-hudûd fevkânî ve tahtânî kırk beş bâb odayı müştemil mülk kârgîr hânımı ve yine nefis-i Milas'da Câmi‘-i Kebîr kurbünde vâki‘ ma‘lûmü'l-hudûd mülk hammâmımı ve nehr-i Yusufca denmekle ma‘rûf mevzı‘de vâki‘ m‘alûmü'l-hudûd Ağazâde Bağçesi denmekle meşhûr mülk bağçemi bi-cümleti't-tevâbi‘ ve'l-levâhık hasbeten lillâhi'l-aliyyi'l-a‘lâ ve taleben li-

marzâtihi tealâ vakf-ı sahîh-i mü'eyyed ve habs-i sarîh-i muhalled ile vakf ve habs idüp şöyle şart eyledim ki, zikr olunan hanlar ve hammâm ve bağçe icâre-i mu'tâde ile bâ-ma'rifet-i mütevellî âhara îcâr olunup hâsıl olan icârâtdan kasaba-i Milas'da müceddeden binâ eylediğim medresede tadrîs iden müderris efendiye yevmî altmış akçe vazîfe virile. Ve derûn-ı medresede mevcûd yirmi bâb odada sâkin olan tâlibînden her birine revgan-ı zeyt-bahâ yevmî üçer akçe vazife verile. Ve medrese-i mezbûrede bevvâb olan kimesneye yevmî beş akçe vazife verile. Ve medrese-i mezbûre kurbünde müceddeden binâ' eylediğim câmi'-i şerîfde Şeyh olan kimesneye yevmî on akçe vazîfe verile. Ve câmi'-i mezbûrda hatîb ve imâm olan kimesnelerden herbirine yevmî beşer akçe vazife verile. Ve beş nefer ehl-i Kur'an kimesne devirhân ta'yîn olunup herbirine birer akçe vazîfe verile. Ve câmi'-i mezbûrda müezzin olan kimesneye yevmî on akçe vazîfe verile. Ve câmi'-i mezbûrda kayyım olan kimesneye dahi yevmî beş akçe vazîfe verile. Ve bâlâda mezkûr müderrisîn ve şeyh ve hatîb ve imâm ve müezzin ve devirhânân ve kayyım ve bevvâb olan kimesneler hizmet-i mezkûrelerin edâ' edüp mukâbelesinde ta'yîn olunan vazîfelerine mutasarrıf olalar. Ve vakf-ı mezbûruma sulbî oğlum mûmâ-ileyh Mehmed Efendi mütevellî ola. Ba'dehû oğlum mûmâ-ileyh Mehmed Efendi vefat eyledikde, oğlum mûmâ-ileyh Mehmed Efendi'nin batnen ba'de batnın ekber evlâd-ı ve evlâd-ı evlâdının kezâlik ekber ve erşedi mütevellî ola. Ve ba'del inkıraz atikâmdan batn-ı evvelde mevcûd bulunan ber-vech-i meşrûh mütevellî ola. Ve utekâmın evlâd-ı ve evlâd-ı evlâd-ı batnen ba'de batnın minvâl-i meşrûh üzere mütevellî olalar. Ve ba'del-inkırâzi'l-küll re'y-i hâkimü'ş-şer'î ile bir mu'temed ve mütedeyyin ve perhizkâr kimesne mütevellî ola. Ve vakf-ı mezbûruma mütevellî olanlar zemân-ı tevliyetlerinde yevmî yirmi akçe vazîfeye mutasarrıf olup gallât-ı vakıfdan ahz edeler. Ve vakf-ı mezkûruma ehl-i kalem bir kimesne kâtib ta'yîn olunup, edâ-yı hidmet eyledikde mukâbelesinde yevmî beş akçe vazife verile. Ve kezâlik bir mutemed kimesne câbî ta'yîn olunup ba'de edâ-yı hidmet yevmî üç akçe vazîfe verile. Ve bâlâda mezkûr vezâif-i malûme-i mezkûre mütevellî-yi vakıf yediyle ashâbına edâ' ve teslîm oluna. Ve mecmû'-ı mürtezika-i vakfın azl ü nasbı mütevellî yed'inde ola. Mademki mütevellî arzı olmadıkça mürtezikadan bir ferd azl ü nasb olmaya, eğer bir takrîb ile mütevellî izni ve ma'rifeti olmaksızın mürtezika-i vakfın biri azil ve nasb olursa amel

olunmaya. Müsakkafât-ı vakfın tecdîd ve ta'miri iktizâ' ettikde icârât-ı vakıfdan mütevellî yediyle tecdîd ve ta'mir oluna. Ve vakf-ı mezbûrumun tebdîl ü tagyîri ve vezâifinin taklîl ü teksîri merreten ba'de-uhrâ hayâtta olduğumca yedimde ola. Ve mürûr-ı eyyâm ve kürûr-i şühûru a'vâm ile vakf-ı merkûma fütûr ve gallâtına kusûr târî olursa mutlaka fukarâ-yı müslimîne meşrûta ola deyü ta'yîn-i şurût ve tebyîn-i kuyûd edüp, “zikrolunan hanlar ve hamam ve bağçeyi fâriğan ani's-şevağil mütevellî-yi mûmâ-ileyhe teslîm ol dahi vakfiyyet üzere kabz u tesellüm edüp sâir evkâf mütevellîleri gibi tasarruf eyledi” dedikde, gibbet-tasdîki's-şer'î vâkıf-ı mezbûr el-Hac Abdülaziz Ağa semt-i vifâkdan cânib-i şikâka âzim olup egerçi vakf-ı akâr inde'l eimmeti's selâseti'l ahyâr sahîh olup lâkin İmâm-ı A'zam ve hümâm-ı akdem Ebû Hanîfeti'l Kûfi cüz'iyeye bi'l hayr ve Kûfi hazretleri katında gayr-ı lâzım olmağla vakf-ı mezbûrdan rücû' ve kemâ-kân mülkûme istirdâd ederim dedikde mütevellî-yi reşîd cevâb-ı sedîde mütesaddî olup, egerçi hal-i imâm-ı müşarünileyh hazretleri katında bast olunan minvâl üzeredir lâkin İmâm-ı Ebû Yusuf İmâm-ı sâni ve hazreti İmâm-ı Muhammed Şeybanî hazretleri katında vâkıf-ı mutlak *vekaftü* demekle ve teslîm ile'l mütevellî ve zikr-i te'bîd etmekle vakf-ı sahîh ve sıhhat ve lüzûmu müstelzim olup el-vakfû izâ sahha lezime müsellemlü'l bürhân olup, el-yevm amel ve fetva bu vech üzere olmağın, red ve teslîmden imtinâ' ederim deyü hâkim-i mevki'-i sadr-ı kitâb-ı tûbâ lehu ve hüsn-i me'âb efendi huzûrunda mûterâfiân ve herbiri mübteğasınca fasl u hasme tâlibân olduklarında, hâkim-i mûmâ-ileyh esbeğallahü niamehû aleyh dahi tarafeynin kelâmına nazar ve mennâu'l-hayr olmakdan hazer edüp, âlimen bi'l hilâf beyne'l eimmeti'l eşrâf vakf-ı mezbûrun sıhhat ve lüzûmuna hükm ü kaza etmeğın, vakf-ı mezbûr sahîh ve lâzım ve sarîh-i mütehattim olup, min-ba'd nakz u nakzına mecâl adîmü'l ihtimâl olmuştur *Fe-men beddelehu ba'de mâ semi'ahu fe innemâ ismuhu 'alellezîne yübeddilûnehu innallâhe semî'un 'alîm cerâ zâlik ve hurrîre fi'l yevmi's sâdis min saferi'l hayr li-sene hamsîne ve mie'tin ba'de'l-elf. Min hicreti, men lehü'l izzü ve's şeref.*

Şuhûdü'l-hâl:

- eş-Şeyh es-Seyyid el-Hâc Mehmed Efendi bin el-Hâc Hüseyin
- Fahrü'l müderrisîni'l kirâm İsmail Efendi bin Abdurrahman

- Fahrü'l a'yân es-Seyyid el-Hâc Mehmed Ağa bin el-Hâc Abdullah
- Fahrü'l eşrâf Seyyid İsmail ağa bin Abdülfettah
- Fahrü'l a'yân Seyyid el-Hâc Mehmed ağa bin Ömer
- Mehmed Efendi bin Hüseyin el-İmâm
- İmâm Mehmed Efendi bin Yusuf
- es-Seyyid Mehmed Efendi bin Süleyman
- Ahmed Ağa bin İlyas
- el-Hâc İbrahim Ağa bin Ahmed Ağa
- Abdülbâki Çelebi bin el-Hâc Abdi
- el-Hâc Hamza bin İbrahim
- Ali Çelebi bin Mustafa sâkin-i Mandalyat
- Mehmed Efendi bin Abdurrahman
- Mustafa Efendi bin Abdülaziz
- es-Seyyid el-Hâc Ali Efendi bin Hasan
- Ahmed bin Hüseyin el-Müftî
- Yusuf Efendi bin Mehmed el-Müderris ve gayruhum mine'l-huzzâr.¹

¹ VGMA, Kayıt: 88/1, Defter: 735/0, Sayfa: 207-210, Sıra No: 0101, 6 S 1150 (5 Haziran 1737).

EK-2 ABDÜLAZİZ AĞA’NIN BİNÂ EYLEDİĞİ İMÂRET VAKFI’NA AİT 15 RECEB 1152/18 EKİM 1739 TARİHLİ VAKFIYEDİR

Mâ-fihî minel-vakfi'l-müseccel ve'l-habsi'l-mükemmel vazaha ledeyye ve sahha beyne yedeyye fehakemtü bi sıhhatihi ve luzûmihi fi husûsihi ve umûmihi âli-men bi'l-hilâfi'l-cârî beyne'l e'immeti'l-eşrâf ve ene'l fakîr Mehmed el-kādî bi-kazâ'i Peçin gufire lehû.

Kayd şud

Bâ-fermân-ı âlî ve bâ-i'lâm-ı Ahmed Efendi Müfettiş-i Haremeyn-i'ş Şerifeyn ve bâ-arzuhâl-i Abdülaziz Ağa el-Vâkîf.

Fî 18 Şevvâl sene 1152.

Milas kasabası sâkinlerinden Abdülaziz Ağa'nın diger vakfiyyesi sûretidir.

El-Hamdülillâhi'l-vâkîf alâ-küllî hâl el-münezzeh ani't-tağyîr ve'l intikâl. Ve's-salâtü ve's-selâmü alâ-Rasûlinâ Muhammed mevsûf bi-mekârimi'l-ahlâk ve mehâsini'l-hısâl ve alâ-âlihi'l-ebrâr ve ashâbihi'l-ahyâr ilâ-yevmi'l-ba's ve's-su'âl ve alâ-men tebe'ahüm bi-ihsâni mine'n-nisâ'i ve'r-ricâl.

Emmâ ba'd, işbu kitâb-ı sıhhat-nisâb ve hayr iktisâbın tahrîr ü inşâ ve tastîr [ü] imlâsına bâ'is ve bâdî oldur ki, fi'l-asl vilâyet-i Anadolu'da Menteşe sancağında Peçin kazâsına tâbi' Milas kasabası ahâlîsinden sâhibü'l-hayrât ve tâlibü'l-müberrât fahru'l-emsâl el-Hâc Abdülaziz Ağa bin Abdullah Efendi meclis-i şer'-i şerîf-i Ahmedî ve mahfel-i dîn-i münîf-i Muhammedî'de vakf-ı âti'z-zikre li-ecli't-tescîl ve itmâm-ı emrû't-tekmîl mütevellî nasb u tayin olunan fahru'l-kuzât Hatîbzâde Mustafa Efendi ibn Hüseyin Efendi mahzarında ikrâr-ı tâm ve takrîr-i kelâm idüp, “silk-i mülk-i sahîhimde münselik olup, zikr olunan Peçin kazâsında Milas nâm mevzi'de vâki' etrâf-ı erba'adan kendi tasarrufumda olan Kuru Çiftliği ve Yakaköy Çiftliği ve

Acıçay demekle arîf Bahr-i Sefîd'e müntehî mahal ve Gurbetözü Çiftliği ile mahdûd fevkânî bir bâb oda ve bir sofa ve dehlîz ve tahtânî iki bâb oda ve dehlîz ve yine tahtânî sekiz aded mahzen ve üç ahuru ve Çalica tarafında bir göz su değirmeni ve iki göz olan değirmeni ve ma'lûmü'l-mikdâr sebze bağçesi ve eşcâr-ı müsmire ve gayr-ı müsmireli bağçeyi müştemil Tekfuranbarı Çiftliği demekle ma'rûf çiftliği ve derûnunda yirmi beş aded kara sığır ineği, hasbeten lillâhi te'âlâ ve tâliben li-marzâtî Rabbihi'l-a'lâ vakf-ı sahîh-i mü'ebbed ve habs-i sarîh-i muhalled ile vakf ve habs idüp şöyle şart eyledim ki: Mârru'z-zikr çiftliğİN hâsıl olan rey' ve nemâsından kasa-ba-i mezbûrede müceddeden binâ eylediğim imâretde bir kimesne vekîl-harc olup beher yevm birer keyl pirinç ve yüzer dirhem revgân-ı sâde ve birer kıyye lahm ve altışar akçelik tuz ma'a-fülfül ve sabun alup beher yevm vakt-i asrda çorba tabh olunup ikişer akçelik yüz aded etmek ile bundan akdem binâ eylediğim medresede sâkin olanlara virile. Ve leyle-i Cuma'da vekil-harc olan kimesne üç vakıyye asel ile pilav ve zerde tabh itdürdüp medrese-i mezbûrede sâkin olanlara virüp hizmeti mukâbelesinde yevmî sekiz akçe vazîfeye mutasarrıf ola. Ve imâret-i merkûmede bir kimesne tabbâh-ı evvel olup yevmî altı akçe vazîfeye mutasarrıf ola. Ve bir kimesne dahi tabbâh-ı sâni olup yevmî dört akçe vazîfeye mutasarrıf ola. Bir kimesne dahi pazara giden olup beher yevm ta'yîn olunan masârıfı sûk-ı sultân-ı sultânîden iştirâ ve imâret-i merkûmeye götürüp hidmeti mukâbelesinde yevmî dört akçe vazîfeye mutasarrıf ola. Ve bir kimesne kâtib-i vakf olup yevmî iki akçe vazîfeye mutasarrıf ola. Ve vakf-ı mezbûrun tevliyeti yevmî on beş akçe vazîfe ile hayatda oldukça sulbî kebîr oğlum Mehmed Said Efendi'ye meşrûta olup ba'dehû evlâdı ve evlâd-ı evlâd-ı evlâdı ile'l-inkırâz batnen ba'de batnin zükûr [ve] inâsı müsâvî mutasarrıflar olup ba'de'l-inkırâz ne'ûzü billâh min-kahri'l-Feyyâz atikâ ve atikâtım ve evlâd-ı evlâdları batnen ba'de batnin mutasarrıflar olup ba'de'l-inkırâzi'l-küll kasaba-i merkûmede re'y-i hâkimü's-şer' ile bir dindâr kimesne mütevellî ola" diyü ta'yîn-i şurût ve tebyîn-i kuyûd idüp fârigan ani's-şevâğil çiftlik-i merkûmu bi-cemî'î'l-müştemilât mütevellî-i merkûma teslîm, ol dahi ber-vech-i muharrer tesellüm ve kabz ve sâir mütevellîler tasarrufu gibi tasarruf eyledi dedikde gibbe't-tasdîki's-şer'î vâkif-ı mezbûr semt-i vifâkdan cânib-i şikâka âzim olup egerçi vakf-ı akâr inde'l-e'immeti's-selâseti'l-ahyâr sahîh olup lâkin İmâm-ı A'zam ve Hümâm-ı akdem Ebû Hanîfeti'l

Kûfî cüz'iyeye bi'l-hayr ve Kûfî Hazretleri katında lüzûmdan ârî olmağın, vakf-ı mezbûrdan rücû' ve ke'l-evvel mülkûme istirdâd iderim didükde mütevellî-i reşîd cevâb-ı sedîde mütesaddî olup, egerçi hâl imâm-ı müşârunileyh hazretleri katında bast olunan minvâl üzredir lâkin İmâm-ı sâni Hazret-i İmâm-ı Yusuf Hemedânî katında vâkıf mutlak *vekaftü* demekle ve İmâm-ı sâlis Hazret-i İmâm-ı Muhammed Şeybânî katında teslîm ile'l-mütevellî ve zikr-i te'bîd itmekle vakf-ı sahîh ü sıhhat-i lüzûmu müstelzim olduğu mukaddeme-i müsellemlü'l-bürhân olup kavli-i İmâmeyn-i müşârun-ileyhimâ akvâ ve el-yevm amel ve fetvâ bu siyâk üzere olmağın redd ü teslîmden imtinâ' itmekle vâkıf-ı mezbûr ile mütevellî-i merkûm hâkim-i muvakkı'-i sadr-ı kitâb tûbâ lehû ve hüsne-me'âb efendi huzûrunda müterâfî'ân ve herbirleri mübteğasınca fasl u hasme tâlibân olduklarında hâkim-i mûmâ-ileyh tarafından kelâmına nazar ve mennâ'un li'l-hayr olmakdan hazer idüp âlimen bi'l-hilâfî'l-cârî beyne'l-e'immeti'l-eşrâf alâ-kavli men yerâhu vakf-ı mezbûrun sıhhat ve lüzûmuna hüküm-i sahîh-i şer'î ve kazâ-i sârîh-i mer'î edüp, min-ba'd vakf-ı mezbûr sahîh ve lâzım ve sarîh-i mütehattim olup nakz u nakzın mecâl adîmü'l-ihimâl olmuşdur. *Femen beddelehû ba'de mâ-semî'ahû fe-innemâ ismuhû alellezîne yübeddilûnehû innallâhe semî'un alîm* cerâ zâlik ve hurrîre fi'l-yevmi'l-hâmis aşer min-şehri Recebü'l-ferd li-sene isneyn ve hamsîne ve mi'etin ve elf. Min-hicreti men lehül-izzü ve'l-mecdü ve's-şeref.

Şuhûdü'l-hâl:

- el-Hâc Abdi Ağazâde el-Hâc Mehmed Ağa
- el-Hâc Abdi Ağazâde Abdülbâki Efendi
- Abdülfettahzâde İsmail Ağa
- el-Hâc Mehmed Efendi bin Abdurrahman
- Müftizâde el-Hâc Mehmed Ağa
- İlyas Ağazâde el-Hâc Ahmed Ağa
- Ali Ağa bin el-merhûm Ebûbekir Ağa
- İsmail Efendi bin Abdülkerim
- Ömer Efendi ibnü'l vâkıf

- Abdullah Ağa ibnü'l vâkıf
- Hatîbzâde Mehmed Efendi İmâm-ı Câmî'-i Kebîr
- İbrahim Efendi bin Hamza Efendi İmâm-ı Câmî'-i Firuz Paşa
- Mehmed Efendi ve gayruhum.²

² VGMA, Kayıt: 88/2, Defter: 735/0, Sayfa: 225-226, Sıra No: 0105, 15 B 1152 (18 Ekim 1739).

**EK-3 ABDÜLAZİZ AĞA’NIN BİNÂ EYLEDİĞİ CAMİ VE
MEKTEBLER VAKFI’NA AİT 7 REBÎ‘Ü’L-ÂHİR 1153/2
TEMMUZ 1740 TARİHLİ VAKFIYEDİR**

Mâ-fihî mine'l-vakfi'l müseccel ve'l-habsi'l-mükemmel vazâha ledeyye ve sahha yedeyye fehakemtü bi-sihhatihî ve lüzûmihî fi husûsihîve umûmihi âlimen bi'l-hilâfi'l-cârî ene'l fakîr Hüseyin el-kâdî bi-kazâ'i Peçin ufiye anhû.

Mâ-fihî min'el-vakfi'l müseccel ve'l-habsi'l-mükemmel vazâha ledeyye ve sahha beyne yedeyye fehakemtü bisihhatihî ve lüzûmihi fi husûsihî ve umûmihi âlimen bi'l-hilâfi'l-cârî beyne'l e'immeti'l-eşrâf ve ene'l fakîr Abdülbâki el-müvella hilâfeten bi-kazâ'i Peçin ufiye anhû.

Kayd şud

El-Hamdülillâhi'l-vâkîfî alâ-küllî hâl el-münezzehi ani't-tağyîr ve'l intikâl ve's-salâtü ve'sselâmü alâ-Rasûlinâ Muhammed el-mevsûf bi-mekârimi'l-ahlâk ve mehâsini'l-ahlâk ve alâ âlihi'l-ebrâr ve ashâbihi'l-ahyâr ilâ-yevmi'l-ba'si ve's suâl ve alâ-men tebe'ahüm bi-ihsâni mine'n-nisâ'i ve'r-ricâl.

Emmâ ba'd, işbu kitâb-ı sıhhat-nisâb ve hayr ü iktisâbın tahrîr ve inşâsına ve tastîr ü imlâsına bâdî ve bâ'is oldur ki, Peçin kazâsına tâbi' kasaba-i Milas mahallâtından el-Hâc Ahmed Çavuş mahallesi sükkânından fahrü'l â'yân ve'l eşbâh el-Hâc Abdülaziz Ağa ibn Abdullah Efendi nâm kimesne meclis-i şer'-i şerîf-i Ahmedî ve mahfel-i dîn-i münîf-i Muhammedî'de vakf-ı âti'z-zikre li-ecli't-tescîl ve li-emri't-tekmîl mütevellî nasb ve ta'yîn olunan sulbî kebîr oğlu Mehmed Said Efendi mahzarında bi't-tav' ve'r-rağbe şöyle ikrâr-ı tâm ve takrîr-i kelâm eder ki, Mandalyat kazâsına tâbi Derince nam karyede binâ eylediğim câmi'-i şerîf vâizine kazâ-i mezkûra tâbi Kızılcaköy nâm karyede vâki' Acem Hanı kurbünde ma'lûmü'l-hudûd ve'l cîrân silk-i mülk-i sahîhimde münselik bir bâb etmekçi dükkânı ve iki aded nalband dükkânı ve câmi'-i mezkûr hitâbetine *keleş dükkân* demekle arîf bir aded dükkân ve imâmetine bir aded kahvehâne ve müezzinîne bir aded dükkân ve karye-i mezbûrede ta'lîm-i sıbyân için binâ eylediğim mekteb-i şerîfe bir bâb dükkân ve Kurudere nâm

karyede binâ eylediğim mekteb-i şerîfe Ağaoğlu dükkânı demekle ma'rûf bir bâb kasab dükkânı ve Hacı Yusuf Kuyusu demekle ma'rûf kuyuya kova ve urgan almak için bir bâb dükkân ve bu mecmû'un ta'mîr ü termîmine bir bâb boyacı dükkânı ve bir bâb semerci dükkânı ve Peçin kazâsına tâbi Tekfuranbarı karyede binâ' eylediğim câmi'-i şerîfin hitâbeti Milas kasabası çarşusunda vâki' ma'lûmu'l-hudûd ve'l cîrân bir aded mahzen ve câmi'-i mezkûrun imâmetine bir aded berber dükkânı ve müezzinîne bir aded mahzen ve karye-i mezbûrede ta'lîm-i sibyan için binâ' eylediğim mekteb-i şerîfe dahi bir mahzen hasbeten lillâhî te'âlâ ve taleben li-marzâti Rabbi'l-a'lâ vakf-ı sahîh-i mü'eyyed ve habs-i sarîh-i muhalled ile vakf u habs edüp şöyle şart eyledim ki, mârr'ü'z-zikr dekâkînleri mütevellî-i merkûm vakf-ı mezkûrlar için zabt u rabt ve beher sene mütevellî-i merkûm ma'rifetiyle îcâr olunup îcâratdan her ne hâsıl olur ise minvâl-i muharrer üzere yine mütevellî-i merkûm yediyle ehl-i mürtezikalara verile. Ve mütevellî-i merkûm Mehmed Said Efendi madem ki hayâtda oldukça zikr olunan dekâkînleri vakf-ı mezkûrlar için kendi zabt ve îcâr etmek üzere meşrûta olup, ba'de vefâtihi ekber evlâdı ve evlâd-ı evlâdı batnen ba'de batnın ve karnen ba'de karnin zükûru ve inâsı müsâvî mutasarrıflar olup neûzü-b-illâh min kahri'l Feyyâz ba'de'l inkırâz uteka ve evlâd-ı utekamız mutasarrıflar olup ve ba'de inkırâzi'l-küll kasaba-i mezkûrede re'yi hâkimi şer' ile mütevellî ola deyü ta'yîn-i şürût ve tebyîn-i kuyûd edüp, fâriğan ani's-şevağil ve hâlisen ani'l fevâil dekâkîn-i mezbûrları bi-cemi'il-müştemilât mütevellî-i merkûma teslîm, ol dahi ber-vech-i muharrer tesellüm ve kabz ve sâir mütevellîler gibi tasarruf eyledi dedikde gıbbet-tasdîki's-şer'i vâkıf-ı mezkûr semt-i vifâkdan cânib-i şikâka âzim olup egerçi vakf-ı akar inde'l-eimmeti's selâseti'l ahyâr sahîh olup, lâkin İmâm-ı A'zam ve hümâm-ı akdem Ebû Hanîfeti'l Kûfî hazretleri katında lüzûmdan ârî olmağın vakf-ı mezkûrdan rücû' ve kemâ-fi'l-evvel mülkûme istirdâd ederim dedikde, mütevellî-i reşîd cevâb-ı sedîde müteaddî olup gerçi hal imâm-ı müşârün-ileyh katında bast olunan minvâl üzredir lâkin İmâm-ı sâni hazreti Yusuf Hemedânî katında vâkıf-ı mutlak *vekaftü* demekle ve İmâm-ı sâlis hazreti İmâm Muhammed-i Şeybanî katında teslîm-i ile'l mütevellî ve zikri te'yîd etmekle vakf-ı sahîh ve sıhhat-i lüzûmuna müstelzim olduğu mukaddime-i müselle mü'z-zamân olup kavli-i imâmeyn-i müşârün-ileyhimâ akvâ ve elyevm amel bu-siyâk üzere olmağın redd ü teslîmden imtina' etmekle vakıfı mezkûr

ile mütevellî-i merkûm hâkim-i muvakkî-i sadr-ı kitâb-ı tuba-lehu ve hüsne meâb efendi huzurunda müterâfi‘ân ve her birleri mübteğasınca fasl u hasme tâliban olduklarında hâkim-i mûmâ-ileyh tarafeynin kelâmına nazar ve mennaün li’l hayr olmaktan hazer edüp âlimen bi’l-hilâfi’l-cârî beyne’l-e’immeti’l-eşrâf alâ-kavli men yerâhu vakf-ı mezkûrların sıhhat ve lüzûmuna hükm-i sahîh-i şer‘î ve kazâ-i sârîh-i mer‘î edüp min-ba‘d vakf-ı mezkûrlar sahîh ve lâzım ve sârîh-i mütehattim olup nakz u nakzına mecâl adîmü’l-ihimâl olmuşdur. *Fe-men beddelehû ba‘de mâ-semi‘ahû fe-innemâ ismuhû alellezîne yübeddilûnehû innallâhe semî‘un alîm* cerâ zâlik ve hurrîre fi’l yevmi’s sâbi‘ min şehri rebû‘l ahîr li sene selâse ve hamsîne ve mie’tin ve elf.

Şuhûdü’l-hâl:

- Fahrü’n nüvvâb el-Hâc Mehmed Efendi bin Abdurrahman Efendi
- el-Hâc Hamza bin İbrahim
- Şeyh Mehmed Efendi bin Hasan
- Diğer Seyyid Mehmed Efendi bin İbrahim
- Hatîb Mehmed Efendi bin Hüseyin
- Hatîb Efendi Hacı Bilal
- Molla Veli bin Mustafa
- Süleyman bin Çakır Ali
- Mahmud Ağa bin Mehmed
- Ahmet Kethuda bin Ebûbekir
- Mustafa bin Mehmed ve gayrûhum mine’l huzzar.³

³ VGMA, Kayıt: 88/3, Defter: 736/0, Sayfa: 192-193, Sıra No: 0088, 7 R 1153 (2 Temmuz 1740).

EK-4 ABDÜLAZİZ AĞA’NIN OĞULLARI’NIN KURDUĞU VAKFA AİT 7 REBÎ’Ü’L-ÂHİR 1153/2 TEMMUZ 1740 TA- RİHLİ VAKFIYEDİR

Mâ-fihî mine'l-vakfi'l-müseccel ve'l-habsi'l-mükemmel vazaha ledeyye fehakemtü bi- sıhhatihî ve luzûmihî fi husûsîhî ve umûmihî âlimen bi'l-hilâfi'l-cârî ve ene'l fakîr Hüseyin el-kâdî bi-kazâ'i Peçin ufiye anhü.

Mâ-fihî mine'l-vakfi'l-müseccel ve'l-habsi'l-mükemmel vazaha ledeyye vazaha yedeyye fehakemtü bi sıhhatihî ve luzûmihî fi husûsîhî ve umûmihî âlimen bi'l-hilâfi'l-cârî beyne'l e'immeti'l-eşrâf ve ene'l fakîr Abdülbâki el-müvella hilâfeten bi-kazâ'i Peçin gufire lehü.

Kayd şud

Bâ-fermân-ı âlî ve bâ-i'lâm-ı Mevlâna Mehmed Efendi sadr-ı Rûm hala ve ba arz-u hâli Mehmed Said ber-vech-i meşrûta mütevellî-i vakıf.

Fî 20 Ramazan sene 1153.

El-Hamdülillâhi'l-vâkıfî alâ-küllî hâl el-münezzehi ani't-tağyîr ve'l-intikâl ve's-salâtü ve'sselâmü alâ-Rasûlinâ Muhammed el-mevsûf bi-mekârimi'l-ahlâk ve mehâsini'l-hisâl ve alâ âlihi'l-ebrâr ve ashâbihi'l-ahyâr ilâ-yevmi'l-ba'si ve's-su'âl ve alâ-men tebe'ahüm bi-ihsâni mine'n-nisâi ve'r-ricâl.

Emmâ ba'd, işbu kitâb-ı sıhhat-nisâb ve hayr iktisâbın tahrîr ü inşâ ve tastîr imlâsına bâ'is ve bâdî oldur ki, vilâyet-i Anadolu'da ve Menteşe sancağında Peçin kazâsına tâbi' kasaba-i Milas mahallâtından Ahmed Çavuş Mahallesi sükkânından fahru'l müderrisîn'il-kirâm Mehmed Said Efendi ve umdetü'l-meşâyihî'l izâm Ömer Efendi ve Abdullah Ağa bin el-Hac Abdülaziz Ağa nâm kimesneler meclis-i şer'î-i şerîf-i Ahmedî ve mahfel-i dîn-i münîf-i Muhammedî'de vakf-ı âti'z-zikre li-ecli't-tescîl ve'l itmâm emrüt-tekmîl mütevellî nasb u ta'yîn olunan el-Hac Yusuf bin Ahmed nam kimesne mahzarında bi't-tav' -ve'r-rağbeti şöyle ikrâr-ı tâm ve takrîr-i kelâm ederler ki, babamız merhûm ve mağfur el-Hac Abdülaziz Ağa'dan bizlere ırsî şer'ile müntakîl ve hâlen ale'l iştirâ silk-i mülk-i sahîhimizde münselik olup zikrolunan Pe-

çin kazasında Milas nâm mevzi'de vâki' etrâf-ı erba'adan bir tarafı Acısu demekle arîf çaya ve bir tarafı Tekfuranbarı çiftliği hudûduna ve bir tarafı Bahçeköy çiftliği hudûduna ve bir tarafı Ağaçalıhöyük çiftliği hudûduna muntehî olup işbu hudûd ile mahdûd ve mümtâz Kuru Çiftliği ta'bîr olunur çiftliğimiz dâhilinde olan mahzenler ve evler ve eşcâr-ı müsmîre ve gayr-ı müsmîre ve mevrû'ât ve gayr-ı mevrû'ât ve sâir tevâbii ve levâhıkı ve kâffe-i merafıkı ile ve çiftlik-i mezbûr dâhilinde olan arâzilere zer' olunan altıyüz keyl buğday ve üçyüz keyl arpa ve yetmiş keyl daru tohumu ile bundan akdem babamız mersûm ve mağfûr el-Hac Abdülaziz Ağa'nın nefsi-i Milas kasabasında kendi binâ' eylediği medrese-i şerîfde derûnunda olan sohtevât fukarâsı ekl ve şûrb etmek için hasbeten lillâhi ve tâliben li-marzâti'llah bir imâret binâ' ve ihdâs üzerine Tekfuranbarı çiftliği denmekle arîf çiftliği vakf edüp lâkin çiftlik-i mezkûrun gallesi vefa etmeyüp mürûr-i eyyâm ve kürûr-i a'vâm ile şâyed bi'l-külliyeye harâb u bitâb olmaya ihtimâli olduğundan nâşi, imâret-i mezkûreye harc ve sarf ve pederimiz merhûmun vakfına zam ve ilhâk olunmak üzere hasbeten lillâhi te'âlâ ve tâliben li-marzâti Rabbihi'l-a'lâ vakf-ı sahîh-i mü'ebbed ve habs-ı sarîh-i muhalled ile vakf ve habs idüp şöyle şart eyledim ki, mârrü'z-zikr çiftlik beher sene rey' ve nemâsından her ne hâsıl olur ise merhûm ve mağfûrûn-leh pederimizin vakf-nâmesinde tahrîr ve ta'yîn şart olduğu vech üzere harc ve sarf olunup ve şöyle şart eyledik ki, pederimizin vakfına bâ-berat-ı âlî-şân mütevellî olan karındaşımız Mehmed Said Efendi hazretleri hayâtda oldukça çiftlik-i mezbûru vakf-ı mezkûr için zabtetmek üzere meşrûta olup ba'dehü ekber evlâdı ve evlâd-ı evlâdı batnen ba'de batnin ve karnen ba'de karnin zükûru ve inâsı müsavî mutasarrıflar olup, ne'üzü billâh min-kahri'l-feyyâz bade'l inkırâz atikâ ve evlâd-ı atikâmıza batnen ba'de batnin mutasarrıf olup ve ba'de inkırâzi'l-küll kasaba-i mezkûrede re'y-i hâkimü's-şer' ile mütevellî ola deyü ta'yîn-i şurût ve tebyîn-i kuyûd edüp fâriğan ani's-şevâgil çiftlik-i mezkûr-u bi-cemîl müştemilât mütevellî-i merkûma teslîm, ol dahi ber-vech-i muharrer tesellüm ve kabz ve sâir mütevellîler mutasarrıfı gibi tasarruf eyledi dediklerinde gıbbe't-tasdîki's-şer' vâkıf-ı mezkûrlar semt-i vifâkdan cânib-i şikâka âzim olup egerçi vakf-ı akâr inde'l eimmeti's-selâseti'l-ahyâr sahîh olup lâkin İmâm-ı A'zam ve Hümmâm-ı akdem Ebû Hanîfeti'l Kûfi cüz'iyeye bi'l-hayr ve Kûfi hazretleri katında lüzûmdan ârî olmağın vakf-ı mezbûrdan rücû' ve ke'l-evvel mülkümüze istir-dâd ederiz dediklerinde mütevellî-i reşîd cevâb-ı sedîde tasaddî edüp egerçi hâl imâm-ı müşârunileyh katında bast olunan minvâl üzredir lâkin İmâm-ı Sâni Hazreti Ebû Yûsuf-ı Hemedânî katında vâkıf mutlak vekaftü demekle ve İmâm-ı Sâlis Hazretleri

Muhammed-i Şeybanî katında teslîm ile'l-mütevellî ve zikr-i te'bîd etmekle vakf-ı sahîh ve sıhhat-i lüzûmu müstelzim olduğu mukaddeme-i müselleme-i zemân olup kavî-i imâmeyn-i müşârünileyhimâ akvâ ve el-yevm amel bu siyâk üzre olmağın redd ü teslîmden imtinâ' etmekle vâkıf-ı merkûmlar ile mütevellî-i merkûm hâkim-i muvakkı'-i sadr-ı kitâb tûbâ lehû ve hüsne-me'âb efendi huzûrunda müterâfî'an ve her birleri mübtegasınca fasl u hasme tâlibân olduklarında hâkim-i mûmâ-ileyh tarafeynin kelâmına nazar ve mennâ'un li'l-hayr olmakdan hazer edüp âlimen bi'l-hilâfî'l-cârî beyne'l-e'immeti'l-eşrâf alâ-kavli men yerâhu vakf-ı mezbûrun sıhhat ve lüzûmuna hükm-i sahîh-i şer'î ve kazâ-î sarîh-i mer'î edüp min-ba'd vakf-ı mezbûr sahîh ve lâzım ve sarîh-i mütehattim olup nakz u nakzına mecâl adîmü'l-ihimâl olmuştur. *Fe-men beddelehû ba'de mâ-semi'ahû fe-innemâ ismuhû alellezîne yübeddilûnehû innallâhe semî'un alîm* cerâ zâlik ve hurrîre fi'l-yevmi's-sâbi min-şehri rebî'ul-âhir sene selâse ve hamsîne ve mi'etin ve elf. Min hicreti-men lehû'l-izzü ve'ş-şeref.

Şuhûdü'l-hâl:

- Fahrü'n nüvvâb el-Hâc Mehmed Efendi bin Abdurrahman Efendi
- el-Hâc Hamza Efendi bin İbrahim
- Umdetü'l-meşâyih Seyyid Mehmed Efendi bin Hasan
- Zübdetü'l-vâizîn es-Seyyid Mehmed Efendi ibn İbrahim
- Hâtib Mehmed Efendi bin Hüseyin
- Hâtib Osman Efendi bin Hacı Bilal
- Molla Veli bin Mustafa
- Molla Mustafa bin Yusuf
- Süleyman bin Çakır Ali
- Mahmud Ağa bin Mehmed
- Ahmed Kethuda bin Ebûbekir
- Mustafa bin Mehmed ve gayrûhum min'el huzzar.⁴

⁴ VGMA, Kayıt: 585/1, Defter: 736/0, Sayfa: 191-192, Sıra No: 0087, 7 R 1153 (2 Temmuz 1740).

**EK-5 HACI MEHMED SAİD AĞA’NIN İHYÂ EYLEDİĞİ
BELEN CAMİİ VAKFI’NA AİT 15 ŞABÂN 1164/9
TEMMUZ 1751 TARİHLİ VAKFİYEDİR**

Mâ-fihî mine'l-vakfi'l-müseccel ve'l-habsi'l-mükemmel vazâha ledeyye ve sahha beyne yedeyye fehakemtü bi sıhhatihî ve luzûmihî fi husûsihî ve umûmihî âli-men bi'l-hilâfi'l-cârî beyne'l-e'immeti'l-eşrâf ve ene'l-fakîr ileyhi subhânehû ve te'âlâ İbrahim el-Kâdî bi-kazâ'î Peçin ufiye anhû.

Kayd şud

Bâ-fermân-ı âlî ve bâ-i'lâm-ı faziletlü Mevlânâ Mustafa Efendi Sadr-ı Rûm hâlâ bâ-arzuhâl-i mütevellî-i vakf-ı mezkûr el-vâkî'

Fî 19 Safer sene 1165.

Hamd-i sipâs-ı bî-had ve bî-şümâr ve şükr-i bi-kıyâs-ı mümteni'ul-inhisâr Hudâ-yı vâcibül-vücûd ve müfid-i çeşme-i gûnâ-gûn te'âlâ şânuhû âmma yekûlun cenâb-ı kibriyâsına sezâdır ki nüsha-i âdem hâme-i takdîr ile levh-î vücûda tahrîr ve sûretini ahsen-i takvîmde tasvîr idüp cevâhir-i akıl ile müzeyyen ve muallâ ve kuyûdat-ı sühbâniyye ile han-gâh-ı kâinâtda muhallâ ve mücellâ eyledi. Ve cevâhir ve zevâhir-i tahiyât-ı fâhire ve li-elî-i mütelâlî teslîmât-ı zâhire sultânî dîvân-ı nübüvvet ve şehinşâh-ı eyvân-ı risâlet sadr-nişîni pîş-gâhı istîfâ kâfile-i sâlâr-ı karbânî ictibâ Resûl-i kibriyâ ve habîb-i Hudâ Hazret-i Muhammed el-Mustafa aleyhi's-salâtü ve's-selâm asfâha hazretlerine revâ ve sezâdır ki zıll-i zalîl-i risâlet-i pertev-endâz şark ve garb-ı âlem şa'sa-i nûr-ı hidâyeti zulmet-güzâr kâffe-i tarîk-ı ümem olup *üd'û ilâ rabbike bi'l-hikmeti ve'l-mev'izati* mısdâkınca bu kitâb-ı sıhhat-nisâbın tahrîr ve inşâsına ve bu hitâb-ı müstetâbın tertîb ve imlâsına bâdî ve bâ'is oldur ki bu dünyâ-yı deniyyenin ni'am-ı zâil ve mukîm-i rabbi'l-gınâsı âna ve finâsı fenâ ve dirheminin nihâyeti hem ve dînârının gayet-i gâm ve mâlinin me'âl-i melâl ve câh-ı celâdetin encâm-ı şikeste-bâl ve işret-i ayn-i usret ve devlet-i mûcibi zillet olduğu zâhir ve bâhirdir nemân akıl-ı gayr-i gâfil oldur ki bu âleme ayn-ı ibret ile nazar ve alâyişi dehr-i dündan hazer idüp *men-âmile Salihan min-zekerin ev ünsâ fe-le-*

nuhyiyennehû hayâten tayyibeten ve-le-necziyennehüm ahsene mâ-âmilu ayet-i kerîmesinin mazmûn-ı şerîfinden hissedâr *ve-küllü nefsin zâikatü'l-mevti sümme ileynâ türce'ün* ayet-i şerîfesinin mazmûn hakîkat nümûnundan haberdâr ve “*küllü men-aleyhâ fânin ve yebkâ vechü rabbike zülcelâli ve'l-ikrâm*” ayet-i kerîmesinin mazmûn-ı sıhhat-merhûnundan fâidedâr olup bezl-i mâl ve kesb-i a'mâle sarf-ı makdûr ve hayât-ı fânîyede kesb-i nevâle ve zahr-i bâkıyeye sa'y-ı mevfur idüp *yevme yestezillü bi-zılli-sadakâtihi* mücebince sa'ye-i sadâkâtinde sayedâr ve *ed-dünyâ mezra'atü'l-âhire* hadîsi şerîfinin mısdâkınca büzûr-geh-ı olan dünyâda *menze'llezi yukridu'llâhe karzan hasenen* kavlı-i şerîfinin fehvâ-yı hakîkat ihtivâsına imtisâlen ve *mâ indeküm yenfedü vemâ-inde'llâhi bâk* ayet-i kerîmesinin ihtivâ-yı sıhhat nümâsına iktidâen büzrükerî hayrât ve tuhûm eşân-ı hasenât olup *ellezine yünfikune emvâle-hüm bi'l-leyli ve'n-nehâri sirren ve alâ niyeten fe-lehüm ecrühüm inde rabbihim* ayet-i kerîmesinin mısdâkınca zahr-ı âhret hâsıl ve yevme'l fezehi'l-ekberde min'el sine-nin la-havfün aleyhim velâhüm yahzenûn zümresine vâsıl ola Envâ-i sadakatin eşrefi ve esnaf-ı hasenâtın ekmel-i *izâ mâte'l insânü inkata'a ameluhû illâ min-selâse min-sadakatin câriyetin ev ilmin yentefi'u bihi ev veledün sâlihun yed'û lehû* hadîsi şerîfinin mazmûnunca sadaka-i câriyeden evkâfın hem-vâre şecere-i avâyid ü mevâyidi ve ferâyidi ruh-u vâkıfe vayedâr ve gunude-i mehdî mağfîret olmağa âsâr-ı mürtefi' olmaz. Binâen alâ-zâlik müsâ'ade-i tevfiğ-ı zilâlinde tahiyeye-i zâdı yevmî mî'âd için Peçin Kazâsına tâbi' Kasaba-i Milâs mahallâtından Ahmed Çavuş Mahallesi sükkânından işbu sâhibu'l-hayrât ve'l-hasenât tâlibü'l-birri ve's-sadakât zâirü'l-Haremeyni's-Şerîfeyn es-sa'y beyne's-safâ ve'l-merveteyn fahrü'l-ekâbir ve'l-e'âlî mecmemü'l-mehâsîn ve'l-me'âlî zü'l-kadri'r-râsih ve's-şerefi's-şamih Hacı Abdülaziz Ağazâde el-Hâc Mehmed Said Ağa vaktâki pürkâre-i gafletden reşhai âb-ı tevfiğ ile kenduye vâsıl olan mevâhib-i celî ve atâyâ-yı behiyeye ve inteuddü ni'meta'llâhi lâtuhsâhe mısdâkınca ta'dâdı şükrü ni'âmâ-i celîleye vüsât ve kudreti müyesser ve mukadder değıl idiğini ma'lûm edinip sadâkât-i câriye-i dâi'meti'l-istimrâr safahâtı rûz-i-gârda zuhûr bulan âsârı hayr-ı hâlef mesâbesinde olmağla inân-ı azîmeti masrûf ve zimâm-ı himmet-i ma'tûf ve bu ma'nâ-yı şedîd-i tesvîd ve temhîd ve bu fehvâ-yı cedîd-i te'kîd ve te'yîd idüp tasarrufât-ı şer'iyyesi câize ve teberru'âtı mer'iyyesi nafîze olduğı halde meclis-i şer'-i şerîf-i şâmihu'l-imâd ve mahfel-i dîn-i münîf-i

râsihu'l-evtâdda vakf-ı huçeste vasfı âti'z-zikri ihkâm ve tescîl ve emri't-tescîlde ibrâm ve tekmîl mâ-lâ-büdde minhü olan her hakir ve celîl için mütevellî nasb eyledikleri sulbî kebîr oğlu fahrü'l-emsâl es-Seyyid Abdurrahman Ağa bin mûmâ-ileyh el-Hâc Mehmed Said Ağa mahzarında ikrâr-ı sahîh-i şer'î ve i'tirâf-ı sarîh-i mer'î idüp atyeb-i mâl ve ahles-i menâlimden kasaba-i mezbûre çarşusunda vâki' erbâb-ı tüccâr ve müsâfirin ve mücâvirin ve arâne-i acem sâkin oldukları iki cedfid hân mâbeyninde evâsıt-ı sûk ve taraflar-ı dekâkîn olmak üzere müceddeden binâ eylediğim ondokuz aded derûn-ı mağaza dükkân ve bir bâb kahvehâne ile kendi mülk-i mahzım olan kasaba-i mezbûre mahallâtından Gümüşlük nâm mahalde vâki' bir bâb bardakçı karhânemi ve nefsi Milâsda debbâğhâne kurbında vâki' bir bâb yağhâne karhânemi ve kasaba-i mezbûre çarşusunda köşebâşında vâki' bir bâb berber dükkânımı ve dükkân-ı mezkûra muttasıl bir bâb tennûr dükkânımı bi'l-cümle hasbeten li'llâhil-âliyyil-azîm ve taleben li-merzâti'r-Rabbi'r-rahîm vakf-ı sahîh-i müebbed-i şer'î ve habs-i sarîh-i muhalled-i mer'î ile vakf ve habs idüp şöyle şart eyledim ki;

Dekâkîn-i mezkûre ve kahvehâne-i merkûme yed-i mütevellî ve ecr-i misliyle âhara îcâr olunup icârât-ı mezkûreden hâsıl olan meblağdan sekiz sağ akçe vakf-ı mezkûruma mütevellî olanlar mutasarrıf ola. Ve meblağ-ı mezkûrdan hâlâ kasaba-i mezkûre çarşusunda dekâkîn-i mezkûre ittisâlinde vâki' sûret-i defter-i hâkanîde câmi' Hoca-i mukbil der-nefsi Milâs deyu musarrah ve Belen Câmi'i dimekle meşhûr olup vakf-ı ekâll-i mine'l-kalîl olmağla iki yüz seneden berü ta'mîr ve termîm olunmayup bi'l-külliyeye harâbe müşrif ve ta'mîr ü termîmi muktazi ve tecdid ü ihyâsı sâir hayrât ü hasenâtdan ehemm ü elzem olmağla atyeb-i mâlımdan hedm olan dîvârlarını ta'mîr ü termîm ve sakfını ve levâzım-ı sâiresini tecdid ü ihyâ eylediğim câmi'-i mezkûrda eyyâm-ı Cum'ada vâ'iz ve nâsîh olana yevmî on sağ akçe virile. Ve câmi'-i mezkûrda imâmü'l-vâki' olana yevmî beş sağ akçe virile. Ve müezzin-i vâki' olana yevmî dört sağ akçe virile. Ve eyyâm-ı Cum'ada hafîb olana yevmî dört sağ akçe virile. Ve derûn-ı câmi'i mezkûrda vaz' olunan kanâdîle revgân-ı bahâ yevmî dört akçe virile. Ve câmi'-i mezkûr hâricinde vâki' kuyûdât musluk mahzenine âb-ı sâfi vaz' idene yevmî üç sağ akçe virile. Ve vakf-ı mezkûruma câbî olana yevmî beş sağ akçe virile. Ve kâtib olana yevmî iki akçe virile ve eyyâm-ı Cum'ada iki aded devirhâna yevmî birer sağ akçe virile. Ve câmi'i mezkûrda kayyım olana yevmî beş

akçe virile. Ve ânlar dahi vech-i meşrûh üzere vazîfelerine mutasarrıf olalar ve bâlâda zikr olunan icârâtdan hâsıl meblağdan vezâif ve mesârif-i mezkûreden bâkî izdiyâd-ı vakıf her ne hâsıl olur ise yed-i mütevellîde hıfz ve mazbut olup câmi'-i mezkûr ile dekâkîn-i mezkûr ve kahvehânenin meremmât ve ta'mîrât-ı lâzimesine sarf oluna. Ve vakf-ı mezkûruma ekber evlâdım ve evlâdı evlâdım batnen ba'de batnin ve karnen ba'de karnin mütevellî ola iyazü bi'llâhi Te'âlâ ba'del inkırâz atikâ ve evlâd-ı evlâdı kezâlik mütevellî ola. Ve ba'de'l-inkırâz re'y-i hâkimü's-şer' ile bir müstakîm ve dîndâr kimesne mütevellî ola. Ve ehl-i mürtezikanın azil ve nasbı mütevellî olanlar yed'inde ola. Mâdem ki mütevellî arzı olmaya bir ferd azil ve nasb olmaya. Ve vakf-ı mezkûrumun tebdîl ü tağyîri ve taklîl ü teksîri merreten ba'de-uh râ müddet-i hayâtımda yedimde ola deyü tebyîn-i şurût ve ta'yîn-i mesârif ve kuyûd idüp zikr-i sebk iden dekâkîn-i mezkûreler ile kahvehâne-i merkûmeyi mütevellî-i mûmâ-ileyh es-Seyyid Abdurrahman Ağa'ya teslîm ol dahi vakfiyyet üzere tesellüm ve kabz idüp sâir mütevellî-i evkâf gibi mutasarrıf oldı didikde gıbbet-tasdîki's-şer'î vâkıf-ı müşârun-ileyh semt-i vifâkdan cânib-i şik-âka âzim olup egerçi vakf-ı akâr indel-eimmeti's-selâsetil-ahyâr katlarında sahîh, lâkin İmâm-ı A'zam ve hümâm-ı mu'azzam sultân serîr-i ictihâd Ebû Hanîfeti'l-Kûfi cüz'i hayri'l-cezâ-i ve Kûfi hazretleri katında lüzûmdan ârî olmağla vakf-ı mezbûrdan rücû' ve ke'l-evvel mülkûme istirdâdı murâd iderim mütevellî-i mûmâ-ileyh bana redd ü teslîm eylesün didikde mütevellî-i reşid cevâb-ı bâ-savâba tasaddî idüp egerçi hâl imâmı müşârun-ileyh katında bast olınan minvâl-i muharrer üzeredir lâkin İmâm-ı Sâni Hazret-i Ebû Yusuf-ı Hemedâni katında vâkıf mutlak *vakaftü* dimekle ve İmâm-ı Sâlis Hazret-i Muhammed bin Haseni's-Şeybânî katında teslîm ile'l-mütevellî ile zikri te'bîd itmeğle vakf-ı sahîh ve sıhhat ve lüzûmu müstelzim olduğu mukaddeme-i müselle mü'z-zamân olup kavli-î imâmeyni müşârun-ileyhimâ akvâ ve el-yevm ameli bu siyâk üzere olmağın redd ü teslîmden imtinâ' ve akârât-ı mezkûrenin vakfiyyetinin sıhhat ve lüzûmuna hükm taleb itmeğle hâkimi sadr-ı kitâb tûbâ lehû ve hüsne meâb dahi bu bâbda nazar-ı fâyıq ve teemmül-i lâyıq ile nazar ve teemmül-i vakıf tarafeyni evlâ ve ahrâ görmekle mennâ'un li'l-hayr olmakdan hazer idüp âlimen-bi'l-hilâfi'l-cârî beyne'l-eimmeti'l-eslâf alâ-kavli men yerâhu vakf-ı mezkûrun sıhhat ve lüzûmuna hükm-i sahîh-i şer'î ve kazâ-i sarîh-i mer'î idüp min-ba'd vakf-ı mezkûr sahîh ve lâzım ve

sarîh-i mütehattim olup nakz u nakzına mecâl-i muhâl ve ihlâl ve ibtâl-i mümteni‘u'l- ihtimâl olmuşdur fesâre vakfen ve sahîhan şer‘iyyen mahkûmen-bi's-sıhhati ve'l- luzûmi müttefikân aleyhi bi-haysü la-yüba‘u velâ-yü‘hebü velâ-yuverresü ilâ en yerisâ'llâhu'l-arda ve men-aleyha *Fe-men beddelehû ba‘de mâ-semi‘ahû fe-innemâ ismuhû aallezîne yübeddilûnehû innallâhe semî‘un alîm, fe-men-taarraza fî-tahvîlihî ve tağyîrihî veseâ fî-tebdîlihî bi-tezvîrihî fe-aleyhi la‘netu'llâhi ve'l-melâiketi ve'n- nâsi ecma‘în ve ecrü'l-vâkıfî ale'l-hayyil-Cevâdi'l-kerîm* ve alâ-hâza vaka‘a'l-işhâdü ve't-tahrîrü fî'l-yevmi'l-hâmis aşere min-şehr-i Şa‘bâni'l-mu‘azzam li-sene erba‘a ve sittîne ve miete ve elf.

Şuhûdü'l-hâl:

- Mefharü'l-kuzât Ahmed Efendi Fettah Gazizâde
- Umdetü'l-müderrişîn Mustafa Efendi Nâib-i Mandalyat
- Mefharü'l-meşâyihî'l-kirâm es-Seyyid Halil Efendi vâ‘iz-i Câmî‘-i Kebîr
- Mefharü'l-müderrişîni'l-kirâm el-Hâc Ömer efendi Abdülaziz Ağazâde
- Fahrü'l-akrân es-Seyyid Abdullah Ağa Hacı Abdizâde
- Fahrü's-sâdâti'l-kirâm es-Seyyid İsmail Ağa Fettahzâde
- Umdetü'l-küttâb Hacı Abdurrahman Efendi [...] vâkıfî müşarun-ileyh
- Fahrül-emâsil es-Seyyid Abdullah Ağa küçük Kadızâde
- Fahrü'l-akrân el-Hâc Ali Ağa Voyvada-i Mandalyat
- Fahrü'l-eşbâh el-Hâc Mustafa Ağa Camuszâde
- Fahrü'l-mu‘allim Mustafa Efendi Kadızâde
- Fahrü'l-meşâyih Şeyh Mehmed Efendi Kadızâde
- Fahrü's-sulehâ Müezzîn el-Hâc Mehmed Şeyhî Süleymanzâde
- Fahrü'l-eimme Mehmed Efendi hatîbzâde ve gayruhüm mine'l-huzzâr.⁵

⁵ VGMA, Kayıt: 585/2, Defter: 738/0, Sayfa: 265-266, Sıra No: 0156, 15 Ş 1164 (9 Temmuz 1751).

**EK-6 HACI MEHMED SAİD AĞA’NIN BİNÂ EYLEDİĞİ
MEDRESE VAKFI’NA AİT 29 RECEB 1172/28 MART 1759
TARİHLİ VAKFİYEDİR**

ma-temmenehu'l-kitâbi-ve ihtivâhü ve iştemele a'lâ-mâ yatvihî min-asli'l-vakfi ve'ş-şurûti sahha indi ve hakemtü bi-sıhhatihî ve lüzûmihî fi-husûsihî ve umûmihî alîmen bi'l-hilâfi beyne'l-eimmeti'l-eslâf fi umûri'l-evkâf harrerehü'l-fakîr ila'llâhi sübhânehü ve te'âla İbrâhim el-Kādî bi-kazâ-i Peçin gufire lehü el-müvellâ.

Kayd şud

Bâ-fermân-ı âlî ve bâ-i'lâm-ı Mevlânâ Ahmed Refî' Efendi müfettiş-i Haremeyni'ş-şerîfeyn ve bâ-arzuhâli Hacı Mehmed Said el-Vâkıf.

Fî 25 Ramazan sene [1]172.

Hamd-i bî-kıyâs ve şükr-i sipâs ol Hayy-ü Kadîm ve Hâdî-i sırât-ı müstakîm cenâbına lâyıq ve sezâ ve şâyeste ve revâdır ki, nüsha-i insânı ibda'-i üslûbda imlâ idüp, müminîn ve müminâtı tarîk-ı hayrât ü hasenâta hidâyet ve muhassenîn-i muhassenâtı cennât-ı âliyâta dâ'vet eyledi. Ve durûd-u âmimü'l-vürûd ol nakd-i hayât-ı âlem ve gevhergân hilm ü kerem melce'-i bilâdı â'mine menbâ-i zılâl-ı şefâ'at serdâr-ı kâfile-i enbiyâ serdâr-ı *sübhâne'llezî esrâ* Resûl-i Kerîm ve Nebîyy-i vâci-bü't-ta'zîm mazhar-ı cemâl-i bâ-kemâl-i safâ Hazret-i Muhammed el-Mustafâ sal-lallâhu aleyhi ve sellem hazretlerinin mehat-i Cibrîl-i Emîn ve mutâf-ı melâ'ike-i mukarrebîn olan merkad-ı pâk-i münevver ve meşhed-i tâb-nâk-ı mu'attarlarına îsâr ve nisâr olunur ki, ashâb-ı me'âsî-i enâm *yevme yü'hazü bin-nevâsi ve'l-akdâm* şefâ'at-ı şerîfine istinâd ve lutf u keremine i'timâd ederler ki ve dahi âl ve ashâb üzerlerine olsun ki, her biri rehnümâ-yı ravza-i Rıdvân ve hüdât-ı sebîl-i cinândır. Rıdvânüllâhi te'âla aleyhim ecma'în.

Emmâ ba'd, erbâb-ı fitnat ve ashâb-ı basîret-i ayn-ı ibret ile bu gerdûş-i gerdûn-ı dûne ve cünbüş-ü çerh-i bukalemûna nazar idüp, evzâ'ında selâmet ve etvârında istikâmet olmadığın yakânen bilmişlerdir ki, dünyâ-yı denî dâr-ı makâm ve medâr-ı nizâm olmayup, na'îm-i zıll-ı zâ'il ve mukîm-i zayf-ı râhil ikâmeti rihlete

makrûn devlet-i zillet ve muhtele-meşhûn lezzâtı mâziye beliyyâtı bâkıye surûr-u mevrûs-ı gumûm u âlâm ve neyl-i merâm-ı edgâs ve ahlâmdır. Pes merd-i dânyaya lâyıık ve ahrâ oldur ki, zamân-ı sıhhat ve avân-ı âfiyetde hayrât u hasenâta tâlib ve müberrâta râğib olup mânend-i ezhâr-ı yâsemen-i nilüfer elinde olan sîm ü zer ve emlâk-ı bî-ziver ile isticlâb-ı Rıdvân-ı ilâhî ve isticâb-ı gufrânı nâ-mütenâhî etmekle rûz-ı ciğër-mahşer-i usât-ı ümmet ve mübtelâ-yı belâ-yı mihnet oldukları zamânda hasenât ü hayrâtı sebeb-i fevz-i necât ve bâ'is-i neyl-i sa'âdet ola, Bi-fazli'llâhi'l-Meliki'l-Mâlik binâen alâ-zâlik bu silk-i pür-savâba sâlik olup, vilâyet-i Anadolu'da Menteşe Sancağında vâki' Peçin Kazâsı muzâfâtından Milas kasabasında Ahmed Çavuş Mahallesi'nde sâkin el-Hâc Mehmed Said Efendi ibn el-Hâc Abdülaziz Ağa kendüye ihsân olunan ni'am-ı celfle ve minen-i cemîleyi mülâhaza birle inân-ı ihtiyârı cânib-i hayrâta bi-hulûsi'l bâl sârîf olup, bi't-tav'i's-sâf meclis-i şer'î-i şerîf-i hatîr-i lâzımu't-tevkîrde vakf-ı âti'z-zikri li-ecli't-tescîl ve'l-itmâm-ı emrû't-tekmîl mütevellî nasb u ta'yîn eylediği sulbî kebîr oğlu es-Seyyid Abdurrahman Ağa mahzarında ikrâr-ı tâm ve takrîr-i kelâm idüp, zikrolunan Milas kasabasında mûmâ-ileyh el-Hâc Mehmed Said Efendi'nin Belen Câmi'-i şerîfi kurbunda bir taraf cedîd hâne ve bir taraf tarîk-i âmm ve bir taraf mezkûr câmi'i şerîfe muttasıl bu hudûd ile mahdûd olan arz-ı memlûkü üzere müceddeden binâ' eylediği medrese-i şerîf kurbunda olan bir taraf atîk hâne ve bir taraf Hacı Halil evine ve bir taraf tarîk-i âmme ve bir taraf cedîd medreseye muttasıl olup, bu hudûd ile mahdûd olan arsa mülk tassarrufunda olup, mezkûr arsa üzerine müceddiden binâ' olunup, onuç bâb dükkân ve yine sûk-i sultâniyede vâki' Hacı Halil nâm kimesnenin mahzeni kurbunda olan kahvehâneden nalband dükkânına mûntehî sekiz bâb dükkânlar ve mahzenler ve kahve ve Acem Hanı'nın garb tarafında olan sekiz bâb yaymacı dükkânları ve Ahmed Efendi'den alınan mahzenden Abdurrahman Efendi'nin kahvesi mâbeyninde dört bâb dükkân ve mahzen ve yine cedîd medrese kurbunda iki bâb dükkân ve Hacı Abbaszâde'den alınan bir bâb mahzen. Bu zikrolunan dükkânlar ve mahzenler ve kahveler silk-i mülk-i sâhîhimde münselik olup, hasbeten lillâhi'l-aliyyi'l-a'lâ ve taleben li-marzâtillâhi vakf-ı sahîh-i müebbed ve habs-i sarîh-i muhalled ile vakf ve habs idüp, şöyle şart eyledim ki;

Zikrolunan dükkânlar ve mahzenler ve kahvehâneler icâre-i mu'tâd ile bâ-mârifet-i mütevellî âhara icâr olunup, hâsıl olan icârâtdan kasaba-i Milas'da Belen Câmi'i kurbunda müceddeden binâ' eylediğim medrese-i şerîfde tadrîs eden müderris efendiye yevmî otuzbeş akçe vazîfe verile. Ve medrese-i merkûmede bevvâb olan kimesneye yevmiyye dört akçe vazîfe verile. Ve ta'lîm-i sıbyân için binâ' olunan mektebde ta'lîm-i Kur'ân eden kimesneye yevmî yedi akçe vazîfe verile. Ve medresede vâki' ayak çeşmelerini tathîr eden kimesneye yevmî dört akçe vazîfe verile.

İmdi zikrolunan kimesneler hizmet-i mezkûrelerin edâ idüp, ta'yîn olunan vazîfelerine mutasarrıf olalar. Ve vakf-ı mezbûruma sulbî kebir oğlum es-Seyyid Abdurrahman Ağa mütevellî ola. Bâ'dehû mûmâ-ileyh es-Seyyid Abdurrahman Ağa vefât eyledikde ekber evlâdım mütevellî ola. Bâ'dehû evlâd-ı evlâdımın ekber ve erşedi mütevellî ola. Ve bâde'l-inkırâz utekâmdan batn-ı evvelde mevcûd bulunan bervech-i meşrûh mütevellî olalar. Ve ba'de inkırâzi'l-küll re'y-i hâkimü's-şer' ile bir mu'temed ve mütedeyyin ve perhizkâr kimesne mütevellî nasb oluna. Ve vakf-ı mezbûruma mütevellî olalar. Zamân-ı tevliyetherinde yevmî sekizer akçe vazîfeye mutasarrıf olup, gallât-ı vakıftan ahz edeler ve vakf-ı mezbûruma bir ehl-i kalem kimesne kâtib ta'yîn olunup, edâ-yı hizmet eyledikten sonra mukâbelesinde yevmî dört akçe vazîfe verile. Ve kezâlik bir mu'temed kimesne câbî ta'yîn olunup, ba'de edâi'l-hizme yevmî sekizer akçe vazîfe verile. Ve bâlâda mezkûr olan vezâyif-i mezkûre-i ma'lûme mütevellî-i vakıf yediyle ashâbına edâ ve teslim oluna ve mecmu'u eh'l-i mürtezikanın azil ve nasbı iktizâ eyledikde mütevellî arzı ile ola. Ma'dam ki; mütevellî arzı olmadıkça azil ve nasb olunmaya eğer bir takrîb ile mütevellî izni ve mârifeti olmaksızın mürtezikadan birisi azl ü nasb olunur ise a'mel olunmaya ve müsakafât-ı vakfin tecdîd ve ta'mîri iktizâ eder ise, icârât-ı vakıfdan mütevellî yediyle tecdîd ve ta'mîr oluna ve vakfımızın tebdîl ve tağyîri ve vezâyifin taklîl ve teksîri merreten ba'de uhrâ ve ehl-i mürtezikadan birisinin azl ü nasbı hayâtda olduğumca kendi yedimde ola ve mürûr ve kürûr-ı şuhûr ile vakf-ı merkûmuma fûtûr ve gallâtına kusur târi olursa mutlaka fukarâ-yı müslimîne meşrûta ola deyû ta'yîn-i şürût ve tebyîn-i kuyûd idüp, zikrolunan dükkânlar ve mahzenler ve kahvehâneler fariğan ani's-şevağil mütevellî-i mumâ-ileyhe teslim ol dahi vakfiyyet üzre kabz ve tesellüm idüp, sâir evkâf mütevellîleri gibi mutasarrıf olsun dedikde gibbet-tasdîki's-şer'i

vâkıf-ı mûmâ-ileyh el-Hâc Mehmed Said Efendi semt-i vifâkdan cânib-i şikâka âzîm olup, eğerçi vakf-ı akâr inde'l-e-immeti's selâseti'l ahyâr sahîh olup, lâkin İmâm-ı A'zam ve hümâmı akdem Ebû Hanîfeti'l-Kûfi hazretlerinin katında gayr-ı lâzım olmağla vakf-ı mezbûrdan rücû' ve kemâ-kân mülkûme istirdâd ederim dedikde mütevellî-yi reşîd cevâb-ı sedîde mutasaddî olup, eğerçi hâl İmâmı müşârün-ileyh hazretleri katında bast olunan minvâl üzredir. Lâkin İmâmı Ebû Yûsuf Sâni ve İmâm-ı Muhammed Şeybânî hazretleri katında vâkıf-ı mutlak *vekaftü* demekle ve teslîm-i ile'l mütevellî ve zikri te'bid etmekle vakıf sahîh ve sıhhat-i lüzûmu müstelzim olup, el-vakfû izâ sahha lezime müsellemlü'l bürhân olup, el-yevm a'mel ve fetvâ bu vech üzere olmağla red ve teslimden imtinâ ederim deyû hâkim-i müvekkî-i sadr-ı kitâb tûbâ lehû ve hüsne-me'âb efendi huzûrunda müterâfi'ân ve herbirleri mübteğâsınca fasl u hasme tâlibân olduklarında hâkim-i mûmâ-ileyh esbeğallahü niamehû aleyh dahi tarafeynin kelâmına nazar ve mennâu'l-hayr olmakdan hazer edüp, âlimen bi'l hilâf beyne'l eimmeti'l eşrâf vakf-ı mezbûrun sıhhat ve lüzûmuna hükm ü kaza etmeğîn, vakf-ı mezbûr sahîh ve lâzım ve sarîh-i mütehattim olup, min-ba'd nakz u nakzına mecâl adîmü'l ihtimâl olmuştur. *Fe-men beddelehu ba'de mâ semî'ahu fe innemâ ismuhu 'alillezîne yübeddilûnehu innallâhe semî'un 'alîm cerâ zâlik fi şehri Receb sene isna ve seb'iyne ve mi'tin ve elf.*

Şuhûdü'l-hâl:

- Hatîb Mustafa Efendi bin İbrâhim.
- Şeyh Ahmed Efendi bin Abdullah.
- Hacı Ahmed bin Uzun Bekir
- Abbas Ağa bin Hacı Abbas
- Hacı Mustafa Çelebizâde
- Hacı Abdullah Ağa bin Cafer Mehmed Ağa
- es-Seyyid Mehmed Efendi bin Mustafa Efendi
- Hacı Ömer Efendi bin Abdülaziz Ağa
- Ahmed Efendi bin Abdülfettah Efendi.⁶

⁶ VGMA, Kayıt: 585/3, Defter: 739/0, Sayfa: 167-168, Sıra No: 0112, 29 B 1172 (28 Mart 1759).

EK-7 SEYYİD ABDURRAHMAN AĞA'NIN BİNÂ EYLEDİĞİ MEDRESE VAKFI'NA AİT 21 Zİ'L-HİCCE 1182/28 NİSAN 1769 TARİHLİ VAKFIYEDİR

El-Hamdülillâhi Rabbi'l âlemin ves'salatü ve'sselâmü ala Seyyidina Muhammedin ve ala alihî ve sahabihi ecma'in. Emmâ ba'd işbu kitâb-ı sıhhat-nisâb ve hayr iktisâbın tahrîr ve inşâsına bâ'is ve bâdî oldur ki, Menteşe sancağında Peçin kazası muzafaatından Milas kasabası mahallâtından Ahmed Çavuş mahallesi sükkânından es-Seyyid Abdurrahman Ağa ibn el-Hac Mehmed Ağa ibn Abdülaziz [nam] kimesne meclis-i şer'î-i mutahhar ve mahfel-i münîf [...] beyan mutlak nasb eylediği İbrahim bin Musa [nam kimesne] mahzarında bi't-tav'i's-sâf ikrâr ve takrîr-i kelâm edüp kasaba-i mezbûrede vaki' sahibü'l hayrâtdan [...] [...] bina eylediğim câmi'-i şerifin vakf-ı müstegâllatından yine câmi'-i mezkûr kurbünde vaki' arsada [müceddeden] medrese ve mekteb binâ olunmasını ahali-i kasaba-i mezbûre bu fakirden taleb ve iltimâs ve iş bu hayrat-ı celîleye râğıb u teşvik etmeleriyle fi-l-hakika berminvâl-i muharrer cami-i mezkûre asla ve kat'a zarar u müzâyaka [...] etmeyüp teksîr-i cemaate dahi bâdî olacağımı [...] kelimât bi-ricâl-i müslimîn inhâsıyla lede's-şer'ül-enver zâhir ve nümâyân olduktan sonra [...] [...] camiu'l mezkûr mukâtaa-i zemin olmak üzere beher sene yediyüz yirmi akçe câmi'-i mezkûrun levâzımına sarf olunmak şartıyla bi'l-izni mütevellî ve bi'l-iltimâs-ı ahâlî-i kasaba-i mezbûrda câmi'-i merkûm kurbünde vâki' arasta-i mezkûrede hasbeten lillâhi te'alâ ve taleben limerzâti müceddeden binâ ve ihdâs eylediği onbir [bab] hücerât ve bir bab derslane ve bir bab mektebi muhtevî medresede müderris olan efendiye ve talebe-i ulûm ve muallim-i sıbyana mezkûr maaş-ı vazifeye muktazî olmağla atyeb-i malımdan kasaba-i mezkûrede vaki' müceddeden eylediğim silk-i mülk-i sahîhimde münselik ve hakk-ı tasarrufumda münharit olup Hisar mahallesinde vaki' etrâf-ı selâsesi tarik-ı âmm ve bir tarafta kâin mülkim olup bu hudûdla mahdûd on bab Acem evleri tabir olunan mülk-i menâzilimi âmma tevâbi' ve levâhıkı ve bi'l-cümle hukûk ve merâfıkıyla hasbeten Lillah vakf-ı sahîh-i mü'ebbed ve habs-i sarîhi muhalled ile vakf ve habs idüp şöyle şart eyledim ki; menâzil-i mezkûr beher sene yed-i mütevellî ile müste'cirine icâr olunup müctemi' olan icarâtından medrese-i mezkûrda bulunan talebe-i ulûm, ulûm-u nafiâ-i şettâdan neşr-i ilm eden müderrise tedris hizmet-i mukabelesinde yevmî yirmi akçe vazife masraf olup müstehakk olduğu vazifesini sene hi-

tamında yed-i mütevellîden ahz ile ve medrese-i mezkûrede on bab hücerâtın her bir hücrelerinde sâkin olan talebe-i ulûma her birisi yevmî birer akçe vazifeye mutasarrıf olup yed-i mütevellî ile verile ve mekteb-i mezkûrda muallim-i sıbyan olan kimesne dahi hizmeti mukabelesinde beher yevm dört akçe vazifeye mutasarrıf olup yed-i mütevellî ile verile ve vakf-ı mezbûrun câbîsi dahi beher yevm üç akçe vazifeye mutasarrıf ola ve vakf-ı mezkûrumun mütevellîsi olan kimesne dahi yevmî dört akçeye mutasarrıf ola ve icare-i mezkûrdan fazla kalan, medrese ve mektebin iktizâ eden tamir ve termîmi yed-i mütevellî ve ma'rifet-i şer'i ile sarf oluna ve mukâtaa-i zemîn olmak üzere yevmî ikişer akçe herbirisinde müctemi' oluna yediyüzyirmi akçe evkâf-ı mezkûrem icâratından yed-i mütevellî ile câmi'-i mezkûrun mütevellîsine virilüp ol dahi câmi'-i mezkûrun iktizâ eden levâzımâtına sarf eyleye ve medrese-i mezkûrda hâlâ müderris olan kimesne intikal-i dâr-ı beka eylediğinde yerine re'y-i hâkimü's-şer' ve re'y-i mütevellî ile salih âlim ve âmil ve fâzıl ve kâmil fünûn-ı şettâda mahir talebe-i ulûm-u ârifinden tadrîs ve ta'lîm ulûm-u şerîfeye kâdir bir kimesne medreseye nasb olunup yevmiye vazife-i mezkûreye mutasarrıf ola ve muallimhânede muallim-i sıbyan olan kimesne fevt oldukda yerine bir sâlih ve müteveyyin kimesne re'y-i hâkim ve re'y-i mütevellî ile muallim-i sıbyan olup yevmî tayin edilmesiyle vazife-i mezkûreye mutasarrıf ola ve kezâlik evkâf-ı mezkûrenin câbîsi fevt oldukda yerine re'y-i hâkim ile hizmetinde mecd ü sena (...) kimesne bahsolan yevmî vazife-i mezkûreye mutasarrıf ola ve evkâf-ı mezkûr mülk mütevellîsi fevt oldukda kasaba-i mezkûr ahâlisinin muhtarları olup emin ve mu'temed ve müstakîm bulunan bir kimesne evkâf-ı mezkûreme re'y-i hâkim ve ittifak-ı ahâli-i kasabalıya evkâf-ı mezbûreme mütevellî nasb olunup yevmî tayin edildiği vazife-i mezkûreye mutasarrıf olarak ilâ âhiri'd-devrân şurût-ı mezkûreye zemîn olunup mürûr-ı ezmân ile şurût-u mezkûreye riayet müteazzire olur ise re'y-i hâkimü's-şer' (...) mutlaka fukarâ-yı müslimîne sarf oluna deyû menâzil-i mahdut-ı mezkûreyi fariğan ani's-şevağil mütevellî-yi merkûma teslim eyledim ol dahi vakfiyet ahz ü kabz ve teslim idüp sair evkâf mütevellîleri gibi tasarruf eyledi dedikde gibbet-tasdîk vâkıf-ı merkûm es-Seyyid Abdurrahman Ağa semt-i vifâkdan cânib-i şikâka azim olup vakf-ı akar İmâm-ı Â'zam ve Hüâm-ı Akdem Ebû Hanîfe Kûfi hazretleri mezheb-i şerîflerinde sahîh lakin gayr-i lüzum olmağın vakf-ı mezbûrdan rucu' idüp ke'l- evvel mülkûme istirdad ederim demekle mütevellî-yi merkûm İbrahim bin Musa cevâb-ı bâ-savâba tasaddî eyleyüb gerçi hal imâmı celîlü'l-kadr katında minvâl-i muharrer olunan [...] olmak ve [...] tabir mücerred *vakaftü* demekle vakf-ı sahîh ve sıhhatine lüzumu müstel-

zimidir ve red ve teslimden imtina' idüp müterafiân olduklarında hâkim-i muvakki'i sadr-ı kitâb tûbâ lehû ve hüsne meâb efendi dahi münaza'un fihâyı tefekkür ve mübtel-i hayr olmakdan hazer idüp, âlimen bi'l-hilâfî'l câri beyne'l eimmeti'l eslâf ala kavî-i imâmeyn vakf-ı mezkûrun sıhhat ve lüzumuna hâkim-i sahih-i şer'î ve kazâ-i sarîh-i mer'î etmekle vakf-ı mezkûr müebbed ve sahîh ve lâzım olup min ba'd nakz ve tahvîl ve tağyir ve tebdîl-i mümteni'l-ihimal oldu *Fe-men beddelehu ba'de mâ semi'ahu fe innemâ ismuhu 'alellezîne yübeddilûnehu innallâhe semî'un 'alîm mazmûn-u münifince sıhhat-ı vakf hükmüyle mâ vaka'a bi'l-ibtigâ sebt olundu fi'l yevmi'l ehad ve'l işrîn min şehri Zi'l-hicce-i Şerîfe sene isneyn ve semaneyn ve mi'etin ve elf min hicret-i men lehu'l-izz ve's-şeref.*

Şuhûdü'l-hâl:

- el-Hâc Hüseyin bin Molla Veli
- el-Hâc Muhammed bin Molla Hasan
- Şerîf el-Hâc İbrahim-i Mısrî
- Şeyh Muhammed Efendi Kadızâde
- Mollâ Ömer bin el-Hâc Hâce
- Mustafâ Efendi Kadızâde
- el-Hâc Hasen Ağa bin İlyâs
- el-Hâc Hasen Zeyrekzâde
- Seyyid Muhammed Ağa bin İsmail Ağa
- el-Hâc Halil bin Emir Ahmed⁷

⁷ VGMA, Kayıt: 815, Defter: 480/0, Sayfa: 361-362, Sıra No: 0285, 21 Z 1182 (28 Nisan 1769).

**EK-8 SEYYİD ÖMER AĞA'NIN BİNÂ VE İHYÂ EYLEDİĞİ
CAMİ VAKFI'NA AİT 20 Zİ'L-HİCCE 1210/26 HAZİRAN
1796 TARİHLİ VAKFIYEDİR**

Mâ-fihî min'el-vakf-ı sahîh-i müebbed ve'l habs-i sarîh-i muhalled cerâ ledâ ve'l-fethu beyne yedeyye fehakemtü bi sıhhatihi ve luzûmihi fî hususihî ve umumihî âlimen bimâ cârî fihî'l ihtilaf-i beyne'l eimmeti'l ecilleti'l eslâf ve ene'l fakîr ileyhî azze şânuhû Mehmed bin el-kâdî bi-kazâ'î Mandalyat gufire lehû.

Şerâif'i hamd-i sipâs ve letâif'i şükr-i bî-kıyâs-ı ol Mâlikü'l-mülki vâhibü'l-âmâl ve Celîlü'l-Celâl Padişah-ı bî zevâl âlimü'l gaybi ve's şehadeti'l kebirü'l müteâl hazretlerine lâyük ve sezâ ve şâyeste ve revâdır ki nüsha-ı insânı ebda'-i uslûbda imlâ ve ahsen-i takvîmde inşâ idüp tarîk-ı meâniyi ta'lîm ve menâhic-i me'âdı tefhîm edip hayrât ü hasenâtı hayr-ı zâd zuhr-i yevm-i mî'âd eyledi ve vürûd-u kesirü'l vürûd ve tahiyat-ı nâ-ma'dûd fihris-i ceride'î nübüvvet fatihâ-i risâle-i risâlet hürşîd-i tebâşîr-i subh-ı Ve'd-duhâ bedr-i şeb-i Kadr Ve'l-leyli izâ yağşâ Sultân-ı çâr-bâliš-i kâbe kavseyni ev ednâ mazhâr hilâl-i hudâ Muhammedü'l Mustafa aleyhi efdalü's-salavât ve ezke't-tehâyâ Hazretleri'nin merkad-ı münevver ve meşhed-i muattarlarına isâr ve nisâr olunur ki ashâb-ı me'âsî-i en'âm yevme yühazü bi'n-nevâsî ve'l-akdâm şefâ'at-ı şerîfine istinad ve lütf u keremine i'timâd ederler. Ve dahi âl ve ashâb ve zevcât-ı mutahharât vâcibetü'l-ihrâm üzerlerine olsun ki herbiri ta'lîm-i şî'ar-ı şerif emrinde sarf-ı makdûr ve sa'y-ı meşkûr idüp anda iktidâ edenler fevz-i necât-i münî'a ve havz-i derecât-ı refî'aya mazhar olmaları emr-i mukarrerdir.

Emmâ ba'd, bû çarh-ı berîn bahr-i muhîti fenâ üzerinde bir habab ve rûy-i zemîn seylâb-ı belâ ile her dem harâb olup pazar-ı dünyanın sûd-i ziyân ile tevemân ve ikbal ü idbârı hem inan idbârı hem-inân-ı havâdis-i şettâ-yı mu'ammerî mezkûr ve behâr u hazâ'in-i bî-karârı ile hem-sirkad pes bu mu'ber-i pür-ıber ve reh-güzer-i pür-hatarda firâra 'acâl, emr-i muhâl ve ihtimâle sebât ü bekâ, mahz-ı hayâl olup, ol râh-ı pür-hatar ve der-bend-i Eyne'l-mefer? de kimesneye yâr u hemdem enîs ve mahrem bulunmayup *kullu-mri-in bimâ kesebe rahîn* mîsdâkınca hâli, a'mâline menût ve ef'âline merbût olmak emr-i mukarrer ve muhakkaktır. İrâd ve sermaye-i

rûz-ı meâd için sa'y-i bi-şümar olmak gerektir sebab-i fevz-i necât ve bâ'is-i ref'-i derecât olmasına binaen alâ zâlik Menteşe Sancağı mütesellimi serbevvâb dergâh-ı âli umdetü'l emâcid ve'l ekârim cevâmîü'l hamd ve'l mekarim izzetlü es-Seyyid Ömer Ağa ibn Abdülfettah, Cenâb-ı Rabbü'l Erbab ve ve Mâlikü'r-rikâb celle 'azamete-hû Hazretleri'nin kendüye ihsan eylediği niam-ı celîle ve minen-i cemile mülahaza ve tefekkür edüp inkılâb- rûz-gâr-ı gaddâr ve ıztrâb-ı âlem-i nâ-pâydâra ârif ve inân-ı ihtiyârların tarîk-ı hayrât ve hasenâta sarf olup *mâ indekum yenfedu ve mâ indallâhi bâk* mefhum-u şerifi tab' seri'-ül idrâkine münsâk olmağın niyet-i halise ile meclis-i şer'-i şerîfe lâzımu't-teşrîfde vakfı caiz-zikre liecli't-tescîl mütevellî nasb u ta'yîn olunan es-Seyyid Mustafa'nın mahzarında ikrâr-ı sahîh-i şer'î i'tirâf-ı sarîh-i mer'î edüp kaza-i merkûma tâbi Kızılca karyesinde vaki' kaza-i atî'z zikrin sudûruna değin bâ-hüccet-i şer'iyeye silk-i mülk-i sahîhimde münselik emlâkimden olup bu esnada müceddeden Rum ve Acemler için bina eylediğim herbiri lede'l-ahâlî ve'l-cirân ma'lûmu'l hudud ve'l müştemilât yedi bab mülk menzil ve yine karye-i mezbûrede vaki' birbirine muttasıl onsekiz bab dükkân ve bir bardakçı kârhanesi ve bir bab ekmekçi fırını ve malûmü'l-hudûd bir kıt'a sebze bahçesi ve yine kaza-i merkûmda Kandak değirmeni demekle meşhur bir kıt'a âsiyâb ve Havlî deresi nam mahalde vaki' malûmü'l-hudûd bir kıt'a zeytinlik bağçesi ve yine karye-i mezkûrede vaki' malûmü'l-hudûd bir kıt'a incir bağçesi ve yine kaza-i merkûma tabi Kurudere karyesi kurbünde Karaüzüm Bağı demekle meşhur bir kıt'a bağçe ve liva-i mezkûr muzafaatından Milas kasabasında vaki' Rum için kezâlik binâ eylediğim herbiri lede'l-ahâlî ve'l-cirân malûmü'l-hudûd ve'l müştemilât otuzbir bab menzil ve beş kıt'a dekâkîn ve bir kassâb-hâne ve bağçevân tâ'ifesine sebze fûrûhtîçün ücret-i ma'lûm ile icâre eylediğim mülküm olan malûmü'l-hudûd bir kıt'a arsamı ve yine maru'zzikr Milas kasabası havalisinde Yusufca Deresi nam mevzi'inde Ali Ağa değirmeni demekle ma'ruf bir kıt'a âsiyâbımı ve yine kasaba-i merkûm civarında Ağaoğlu Bağçesi kurbünde kemer başında vaki' malûmü'l-hudûd bir kıt'a âsiyâb ve yine zikr olunan Milas kasabasında Ağaçlıhöyük karyesi kurbünde Gönyeli Değirmen demekle meşhur malûmü'l-hudûd bir kıt'a mülk-ü âsiyâbımı ve yine kaza-i mezkûrda Kırcıklar nam karye kurbünde kâin malûmü'l-hudûd bir kıt'a mülk-ü sebze bağçemi ve yine kaza-i mezkûrede Akçeşme kurbünde kâin malûmü'l-hudûd bir kıt'a mülk-ü incir bağçemi

ve yine zikrolunan Milas kasabası sükûnda Aleksanderi Froni demekle meşhur bir kıt'a mülk-ü ekmekçi fırını ma' değirmeni ve yine kasaba-i merkûme sükûnda malûmü'l-hudûd bir bab mülk kahvehânemi cümle tevabî ve levâhıkları ve kâffe-i hukûk ve merâfıkları ile hasbeten lillâhi's samed ve taleben li-marzâti Rabbihi'l ahad vakf-ı sahih-i müebbed ve habs-i sarfî muhalled habs ve vakf idüp şöyle şart eyledim ki:

Akârat-ı mezkûre icâre-i vâhîde'i sahîh'i şer'îye ve ecir misliyle ahere icar olunup hâsıl olan icarâtından salifü'z zikr Kızılca karyesinde müceddeden bina ve ihya eylediğim câmi'-i şerifde imâm nasb olunan (Salih Efendi ibn el-Hâc Abdullah) evkât-ı hamsede câmi'-i şerif-i mezkûrede hâzır olan cemaat-i musallîne salât-ı mefrûzayı eda idüp mukabelesinde yevmî yirmi akçe virüle ve müezzin nasb olunan Abdurrahman bin Hasan nam kimesneye yevmî on akçe virüle ve yevmî beş akçe dahi kayyım nasb olunan Mustafa bin Ali'ye virile ve cami-i şerîf-i mezkûrda ise Mehmed Efendi ibn Ali hatîb nasb olunup beher hafta salât-ı Cum'a-yı edâ edüp mukabelesinde yevmî onbeş akçe virile ve cami-i şerîf-i mezkûr civarında müceddeden binâ ve ihya eylediğim lede'l-ahâlî ve'l-cirân malûmü'l-hudûd derûnunda yirmi bâb hücre ve bir dersaneyi müştemîl bir kıt'a medrese-i celîlede müderrîs ta'yîn olunan Abdullah ibn Süleyman Efendi hüceyrât-ı mezkûrede mukîm olan talebe-i ulûmiye tadrîs-i ulûm-u nafi'a idüp mukabelesinde yevmî elli akçe vazife virile ve zikrolunan yirmi bab hücerâtda sâkin talebe-i ulûma her bir hücreye yevmî dörder akçe ve cem'an yevmî seksen akçe vazife virile ve vazife-i tevliyet yevmî yirmibeş akçe ola ve vakf-ı mezkûrunda Abdullah Ağa ibn Abdülfettah nam kimesne câbî olup hıdmet-i cebâbeti bî-kusûr edâ idüp ücreti mukabelesinde yevmî onbeş akçe vazife virile ve vakf-ı mezkûra fenn-i kitâbette mâhir bir kimesneyi kâtib ta'yîn ve ümûr-i kitâbeti ru'yet idüp mukabelesinde yevmî altı akçe vazîfe verile ve fazlası yed-i mütevellîde cem' u hıfz olunup lede-l-hâce cami-i şerîf-i mezkûr ve medrese-i münîfe-i mezbûre ve akârat-ı mezkûrenin ta'mir ve termîmine harc u sarf oluna ve tevliyet-i mezkûre lâbis-i libâs-ı hayat oldukça bana meşrûta ola vefatımdan sonra tevliyet-i mezkûre evladım ve evlad-ı evladım ve evlad-ı evladımın batnen bâde batnin ve karnen ba'de karnin ekber ve eslâh ve erşedine meşrûta ola ve neuzû billah ba'de inkırazi'l küll tevliyet-i merkûme re'y-i hâkimü's-şer'î ile bir müstakîm ve mütedeyyin kimesneye

verile ve vakf-ı mezkûr, kaza-i merkûmda hâkimü's-şer'î bulunan efendiler hazarâtı hasebî nâzır olup be-her sene vakf-ı mezkûrun muhasebesi hak ve adl üzerine rû'yet buyurup müsâb ve me'cûr olalar ve şurût-u mezkûrenin tebdil ve tağyiri ve taklil ve teksiri merreten ba'de uhra yed'imde ola ve şurût-u mezkûreye riayet nısfında olur ise vakf-ı merkûm mutlaka fukarâ-yı müslimîne meşrût ola deyu ta'yin-i şurût ve tebyîn-i kuyûd idüp akarât-ı mezkûreyi fariğan ani's-şevağil mütevellî-yi mezbûre teslim ol dahi vakfiyet üzere ahz u tesellüm ve emsâli keçe tasarruf eyledi dedikde gıbbet-tasdîki's-şer'î vâkıf-ı mumâileyh inân kelâmını semt-i vifâkdan cânib-i şikâka atf idüp vakf-ı akar cümle eimme-i kibâr hazerâtı katında sahîh lâkin İmâm-ı Â'zam ve hümâm-ı akdem Ebû Hanîfe el-Kûfî cûzâ hayru'l-cezâ ve Kûfî mezheb-i şerîflerinde sıhhati ve lüzumu müstelzim olup ve İmâm Hemedanî Hazret-i Muhammed bin Hasan eş'Şeybanî rey'i münîrlerinde vâkıf-ı müsakkafât vakf-ı nefesine meşrûta eylediği sûretde cümle-i sıhhatde âtl olmağla *vakf-ı mezbûreden benim için bâb-ı rucû' meftûh olmağın zikrolunan akârı istirdâd ederim* dedikde, mütevellî-i merkûm cevâb-ı bâ-savâb mutesaddî olunup eğerçi hal bast olunan minvâl üzredir lakin âlim-i Rabbanî ve kâdî Hemedanî İmâm Ebû Yusûf eş'sehir bi'l imâm-ı sâni hazretleri indinde vâkıf-ı menfaat vakfı nefesine şart ettiği suretde dahi vâkıf-ı mücerred *vekaftü* demekle ve İmâm Muhammed Hazretleri re'y-i münirlerinde teslim-i ile'l-mütevellî boşamağla vakf-ı mezbûra lüzûm ârız olup sıhhat lüzûm ile tev'em olmağın gufran-ı merkûmenin sıhhat ve lüzûmuna hüküm rica ederim deyu redd ü teslimden imtina' ve ibâ ile hâkim-i mevki'i sadr-ı kitâb tevki'tu'r-ref'i li'l-müstetâb huzûrunda murâfe'ât ve herbiri mübteğasınca fasl u hasme tâlibân olduklarında hâkim-i mûmâileyh esbeğallahü niamehû aleyh dahi tarafeynin kelâmına nazar ve mennâu'l-hayr olmakdan hazer edüp vakf-ı merkûmun âlâ kavli men-yerah sıhhat ve lüzûmuna hüküm-ü sahîh-i şer'î ve kaza-i sarîh-i mer'î idüp min ba'd vakf-ı merkûm sahîh-i lazım ve mütehattim olup nakz u nakzına mecâli muhal tağyir ve tebdîli adîmü'l ihtimâl oldu *Fe-men beddelehu ba'de mâ semî'ahu fe innemâ ismuhu 'alellezîne yübeddilûnehu innallâhe semî'un 'alîm* ve ecrü'l vâkıf alelhayyil-cevadi'l-kerim cerâ zâlik ve hürrire fi'l-yevmi'l-işrîn min Zi'l-hiceti's Şerif sene aşere ve mi'eteyn ve elf.

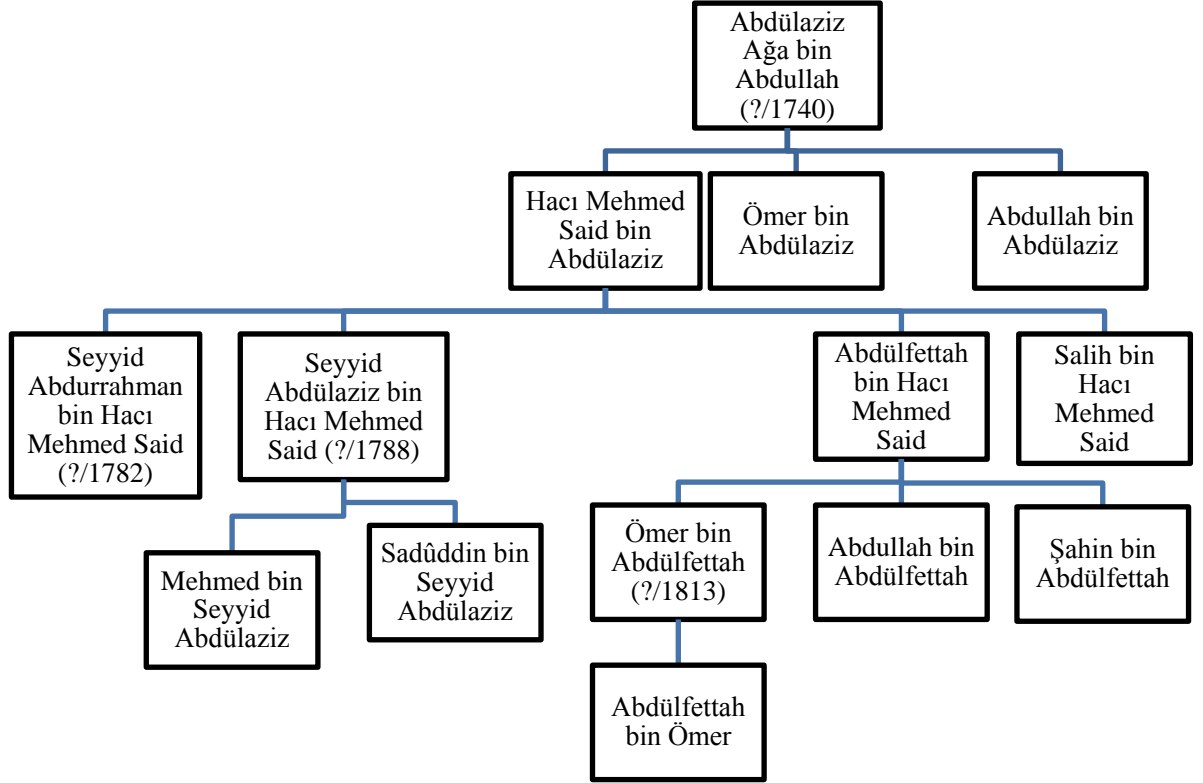
Şuhûdü'l-hâl:

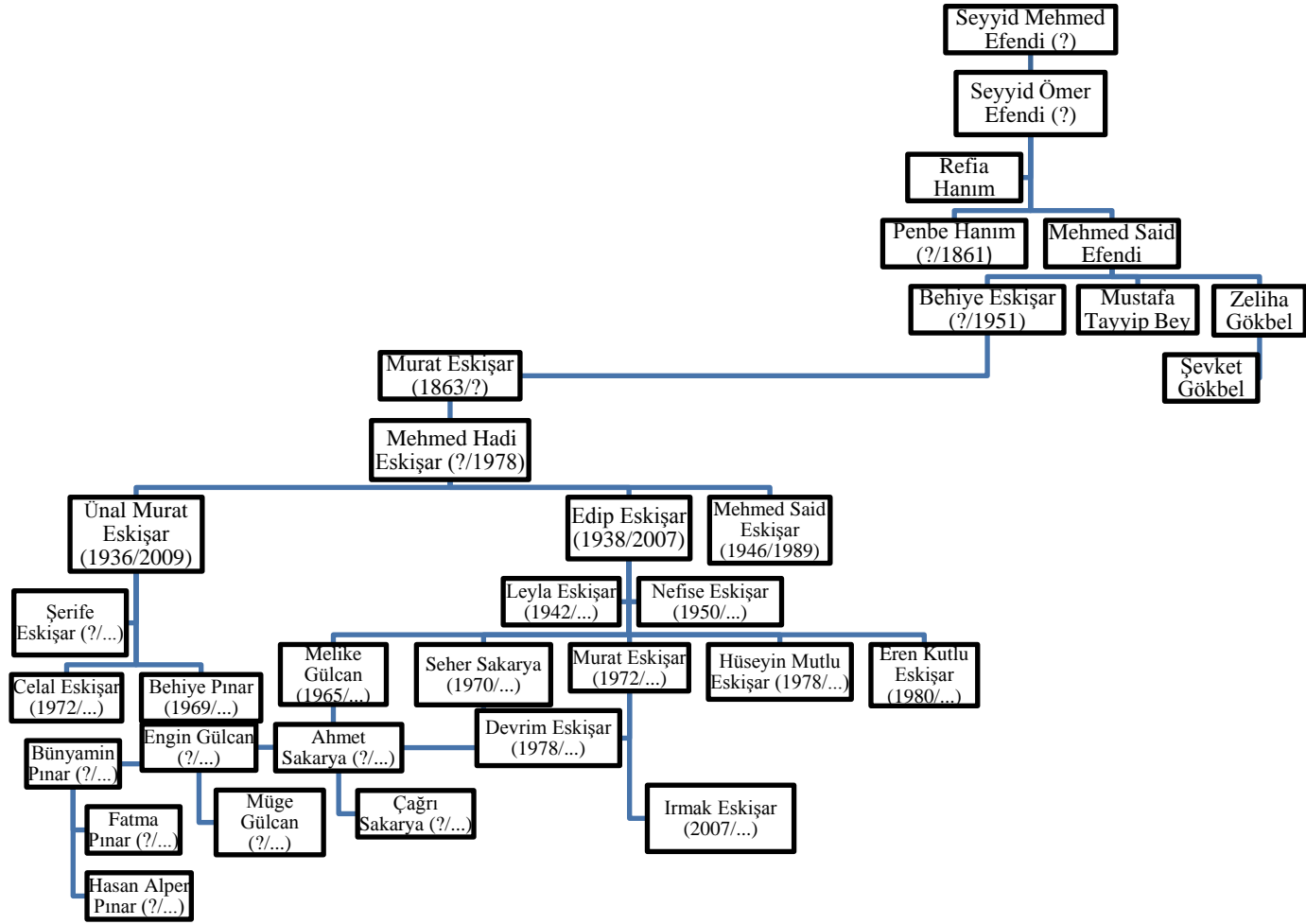
- Feyzî Velî Ağa bin Osman sâkin-i Muğla
- Mustafâ Ağa bin el-Hâc Yûsuf Ağa sâkin-i Muğla
- Mollâ Kara Hüseyin bin Kırkağaçlı Halil sâkin-i Muğla
- İskender Ağa bin Memiş Ağa sâkin-i Muğla
- Seyyid İsmail Hasen Fevzizâde sâkin-i Muğla
- Hacı Kâtib-zâde İsmail Ağa sâkin-i Muğla
- Dergâh-ı Âlî Kethudâlarından es-Seyyid Salih ibnü'l-Hâc Ali Ağa sâkin-i Barlâ
- es-Seyyidü'ş-Şeyh Muhammed sâkin-i Milas
- Kâtibü'l-Hâc Muhammed bin Muhammed
- Mollâ Bedreddîn bin Hasen Tamgacılı sâkin-i Mandalyat
- Hasen bin Abdullah sâkin-i Mandalyat
- Mûsâ bin Musa sâkin-i Muğla
- Kavuncu Mustafa bin Çoban Molla Muhammed sâkin-i Milas
- Bayrakdâr Süleyman bin Şabân sâkin-i Ferhad Gâzî
- Zencîrcioğlu Abdullah bin Muhammed sâkin-i Mandalyat
- es-Seyyid Osman Beğ bin Hacı Halil sâkin-i Milas
- Fahreddîn Muhammed bin Mustafa sâkin-i Mandalyat
- Seyyid Mustafa bin Seyyid Ahmed sâkin-i Mandalyat
- Seyyid İsmail Nahîfî bin Mustafa sâkin-i Milas
- Seyyid Hacı Hafız bin İdris sâkin-i Milas

- Muhammed bin Hacı Abdülaziz Ağa sâkin-i Milas
- Hazinedâr es-Seyyid Mustafa bin Hasen sâkin-i Milas
- Mustafa bin Erzurumluzâde Muhammed Efendi Sâkin-i Milas
- Tekke Karyeli Fuad Ömer Beğzâde karye-i Milas
- Ahmed Ağazâde Şevket kaza-i Mandalyat
- Hâcî Hasen bin Topal Ahmed sâkin-i Mandalyat
- Bonmaşlı Hacı Mustafa sâkin-i Mandalyat
- Mustafa Efendizâde Ahmed karye-i Mücâfir
- İsmail Boyacızâde sâkin-i kazâ-i Mandalyat
- Kâtib Ömer bin Muhammed Halîl sâkin-i Mandalyat
- Mollâ Abdullah bin Hacı Abdullah Rıza sâkin-i Mandalyat
- Bergamalı Âdemoğlu Hacı Hüseyin sâkin-i Mandalyat⁸

⁸ VGMA, Defter: 372/0, Sayfa: 168-169, Sıra No: 0008, 20 Z 1210 (26 Haziran 1796).

**EK-9 MİLASLI ABDÜLAZİZ AĞA VE AİLESİNE AİT
SOYAĞACI TABLOLARI**

EK-10 MİLASLI ABDÜLAZİZ AĞA AİLESİ MEZARLIĞI

Milaslı Abdülaziz Ağa ailesinden bazı kişilerin medfun olduğu mezarlık

Mezarlığın giriş kısmında yer alan levha

Mezarlık içinden bazı görüntüler

**EK-11 ÇÖLLÜOĞLU HANI, AĞA CAMİİ
VE BELEN CAMİİ**

Restorasyon çalışmaları devam eden Çöllüoğlu Hanı'nın dış ve iç görüntüleri

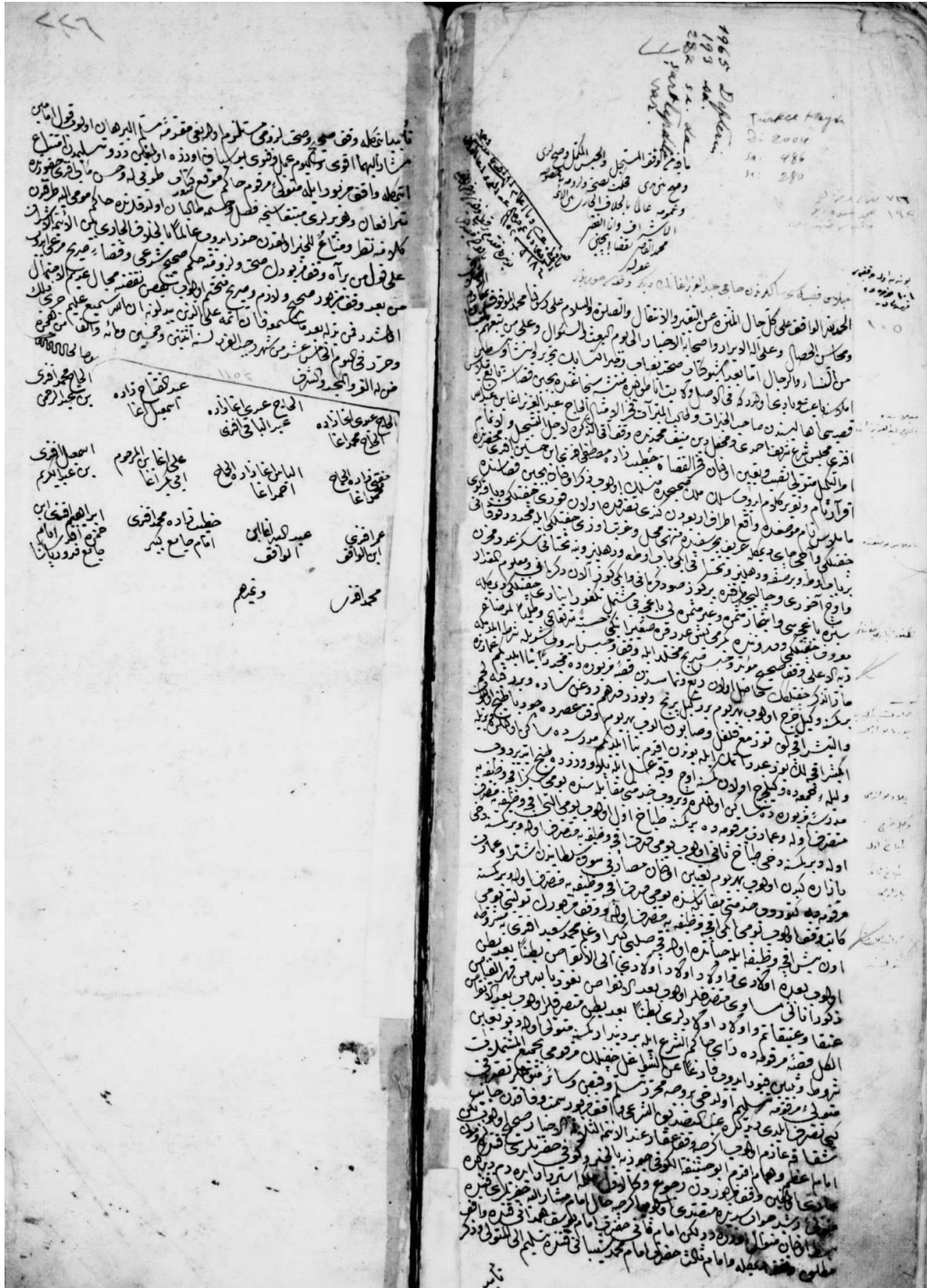

Abdülaziz Ağa Camii

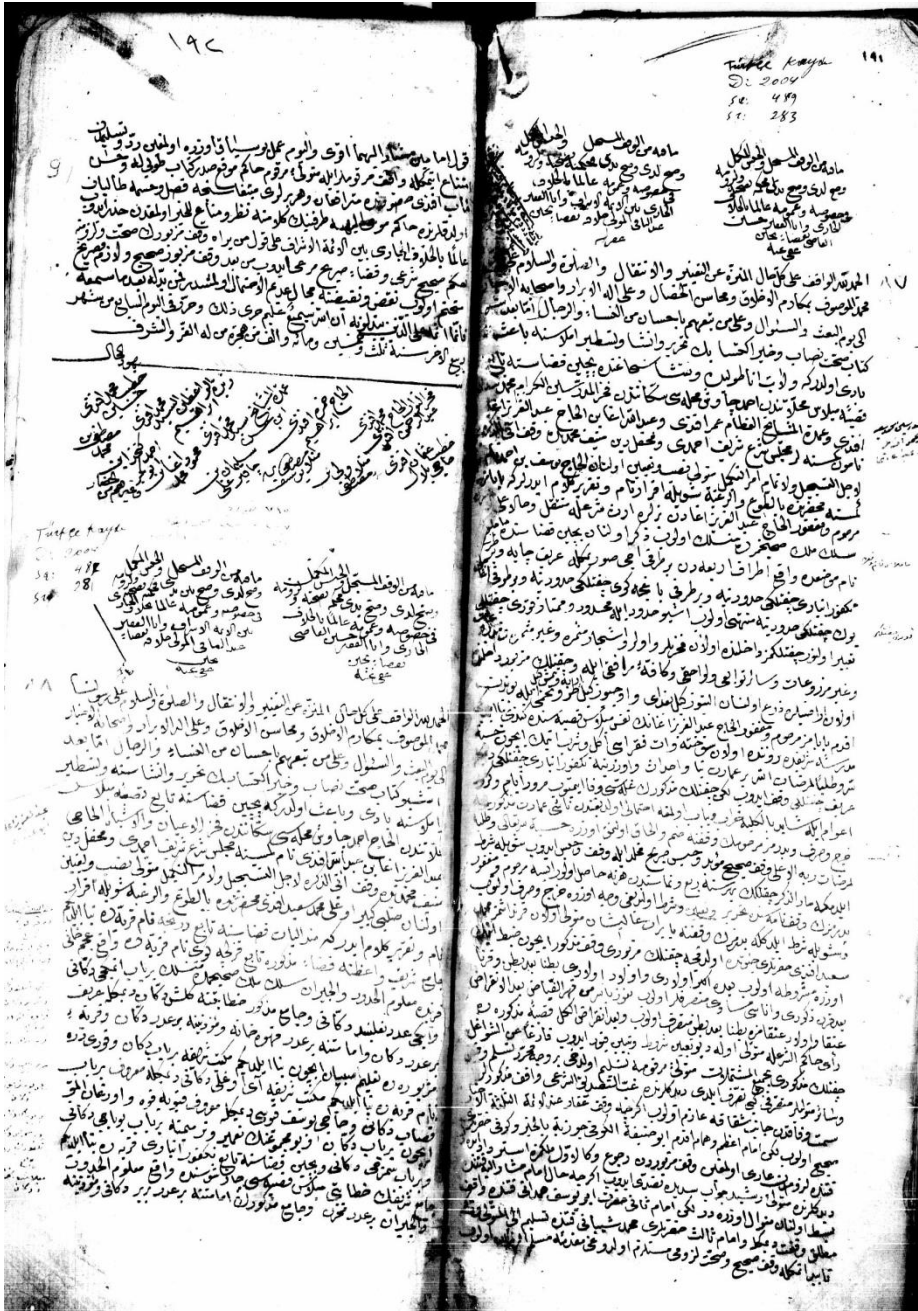

Belen Camii

BELGE-II ABDÜLAZİZ AĞA'NIN BİNÂ EYLEDİĞİ İMÂRET VAKFI'NA AİT VAKFİYE (VGMA, KAYIT: 88/2, DEFTER: 735/0, SAYFA: 225-226, SIRA NO: 0105, 15 B 1152/18 EKİM 1739).

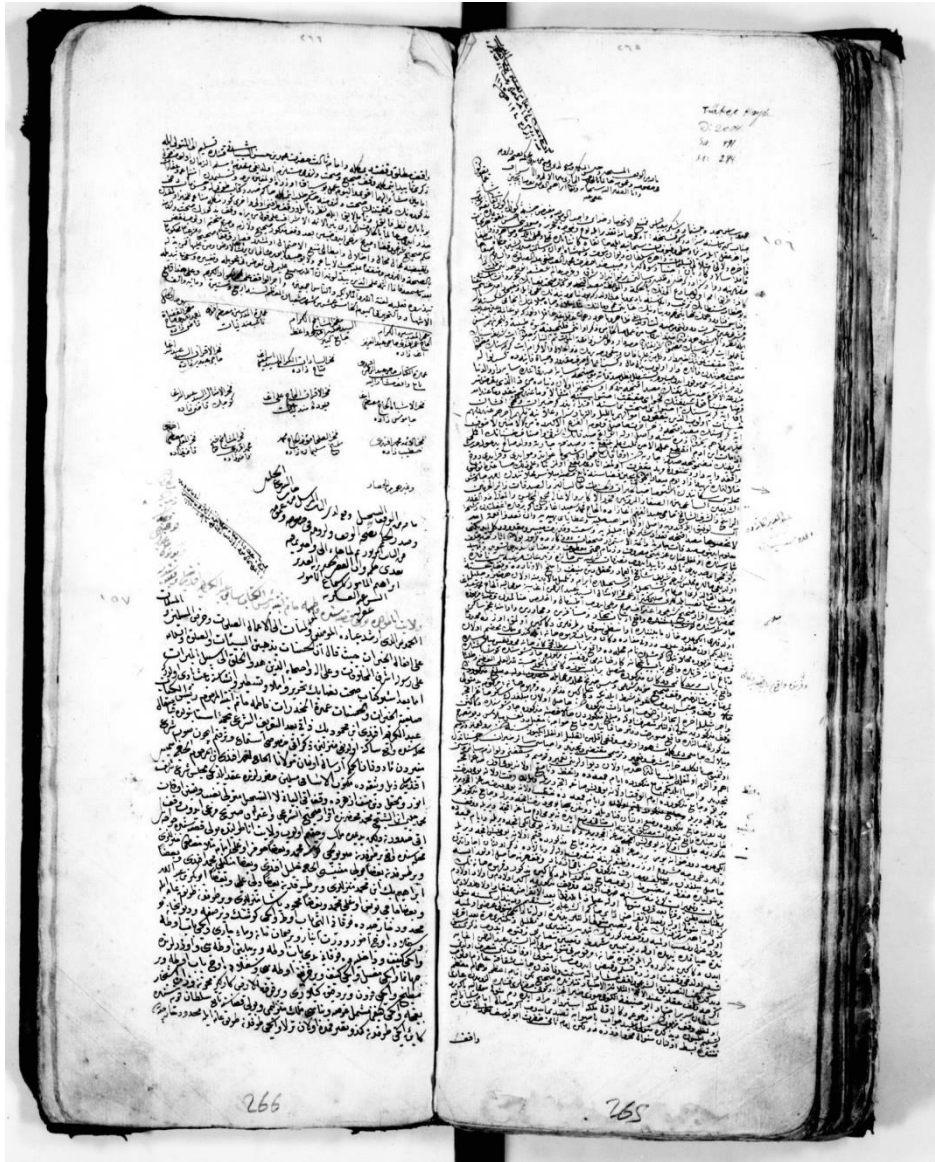
BELGE-III ABDÜLAZİZ AĞA'NIN BİNÂ EYLEDİĞİ CAMİ VE MEKTEBLER VAKFI'NA AİT VAKFIYE (VGMA, KAYIT: 88/3, DEFTER: 736/0, SAYFA: 192-193, SIRA NO: 0088, 7 R 1153/2 TEMMUZ 1740).

BELGE-IV ABDÜLAZİZ AĞA'NIN OĞULLARI'NIN KURDUĞU VAKFA AİT VAKFİYE (VGMA, KAYIT: 585/1, DEFTER: 736/0, SAYFA: 191-192, SIRA NO: 0087, 7 R 1153/2 TEMMUZ 1740).

BELGE-V HACI MEHMED SAİD AĞA'NIN İHYÂ EYLEDİĞİ BELEN CAMİİ VAKFI'NA AİT VAKFIYE (VGMA, KAYIT: 585/2, DEFTER: 738/0, SAYFA: 265-266, SIRA NO: 0156, 15 Ş 1164/9 TEMMUZ 1751).

BELGE-VI HACI MEHMED SAİD AĞA'NIN BİNÂ EYLEDİĞİ MEDRESE VAKFI'NA AİT VAKFIYE (VGMA, KAYIT: 585/3, DEFTER: 739/0, SAYFA: 167-168, SIRA NO: 0112, 29 B 1172/28 MART 1759).

